

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

A Development Model for Temples as Learning Centers of the Community in Wat That Subdistrict, Mueang District, Nong Khai Province

โดย

ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค
ดร.มุจจรินทร์ ทัศดรกุลพัฒน์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๖๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
MCU RS 8007682512568

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

A Development Model for Temples as Learning Centers of the Community in Wat That Subdistrict, Mueang District, Nong Khai Province

โดย

ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค

ดร.มุจจรินทร์ ทัศดรกุลพัฒน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๖๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

MCU RS 8007682512568

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Development Model for Temples as Learning Centers of the Community in Wat That Subdistrict, Mueang District, Nong Khai Province

By

Asst. Prof. Dr.Arithat Loesruamchok
Dr. Mutjarin Thatasdonkunlaphat
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus

B.E. 2568

received research funding from
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus
MCU RS 8007682512568

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
ผู้วิจัย: ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค, ดร.มุจจรินทร์ ทัศดรกุลพัฒน์
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๘
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย (๒) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และ (๓) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูล และการสนทนากลุ่มผู้นำชุมชน และประชาชน ในการเก็บข้อมูล และได้วิเคราะห์ข้อมูลทั้งสองส่วนเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ 25 รูป/คน และผู้ที่ร่วมสนทนากลุ่มทั้งสิ้น 10 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า

บริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจากบริบทที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น พื้นที่วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีทรัพยากรภูมิปัญญาหลากหลาย เช่น สมุนไพร จักสาน อาหารพื้นบ้าน และมีศรัทธาชุมชนสูง สภาพปัจจุบันมีสิ่งปลูกสร้างและพื้นที่ว่างที่เหมาะแก่การจัดกิจกรรม พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์และเปิดรับแนวคิดใหม่ พร้อมด้วยปราชญ์ท้องถิ่นและกลุ่มชุมชนที่สนใจร่วมมือ การสนับสนุนจากภายนอกมาจากมหาวิทยาลัย กศน. โรงเรียน และหน่วยงานท้องถิ่นในด้านวิชาการ งบประมาณ และทรัพยากร โดยควรพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม เริ่มจากกิจกรรมขนาดเล็กและต่อเนื่อง สู่การสร้างระบบจัดการความรู้ เพื่อเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตั้งอยู่บนแนวคิดหลัก 3 ประการ คือ วัดเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อชีวิต ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ และการบูรณาการศาสนา–วัฒนธรรม–การศึกษา–อาชีพ องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบประกอบด้วย ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) บริบทพื้นที่และ

ทรัพยากร ๒) บุคลากรและการมีส่วนร่วมของชุมชน ๓) ฐานการเรียนรู้และกิจกรรม ๔) ภาคีเครือข่ายสนับสนุน และ ๕) การจัดการและความต่อเนื่อง ปัจจัยความสำเร็จอยู่ที่วิสัยทัศน์และบทบาทนำของพระสงฆ์ ความศรัทธาและการมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานด้านวิชาการ วัฒนธรรม และท้องถิ่น รวมถึงการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การบูรณาการทุนชุมชนกับการจัดการอย่างเป็นระบบจะนำไปสู่ความยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มุ่งให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม ศาสนา และสังคมเป็นฐาน พร้อมบูรณาการความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายภายในและภายนอก องค์ประกอบหลัก ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) บริบทและศักยภาพของวัด ๒) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ๓) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผสานธรรมะ–วัฒนธรรม–ทักษะชีวิต ๔) การพัฒนาเครือข่ายและทุนสนับสนุน และ ๕) การติดตามและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ขั้นตอนดำเนินงานใช้วงจร ๕ ขั้นจากการวิเคราะห์บริบทถึงการประเมินผล จุดเด่นคือการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ความยืดหยุ่น การเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมกับองค์ความรู้สมัยใหม่ และระบบพัฒนาต่อเนื่อง ทำให้รูปแบบมีชีวิต ยั่งยืน และสามารถปรับใช้กับวัดอื่นได้

Research Title: Policies and Development Processes of Green City in Udon Thani Province

Researcher: Asst. Prof. Dr.Arithat Loesruamchok
Dr. Mutjarin Thatasdonkunlaphat
Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus

Fiscal Year: 2025
Reserch Scholaship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus

Abstract

The objectives of this study were: (1) to examine the context, current conditions, and readiness for developing Wat That, Mueang District, Nong Khai Province, into a community learning center; (2) to study the components of the development model for Wat That as a community learning center; and (3) to develop a model for transforming Wat That into a community learning center. The research employed a qualitative methodology, utilizing interviews and focus group discussions with community leaders and local residents. Data were collected from 25 interview participants (monks and laypersons) and 10 focus group participants. Data from both methods were analyzed to address the research objectives.

The findings revealed that the context, current conditions, and readiness of Wat That indicate high potential for development as a community learning center, due to favorable learning conditions and the preservation of local cultural heritage. The temple serves as a spiritual and cultural center and possesses diverse indigenous knowledge resources such as herbal medicine, bamboo weaving, and traditional cuisine, with strong community faith. Existing infrastructure and open spaces are suitable for learning activities. Monks demonstrate vision and openness to innovation, supported by local wisdom bearers and active community groups. External support comes from universities, non-formal education centers, schools, and local government agencies in terms of academic resources, funding, and materials. The study

recommends a participatory approach, starting with small, continuous activities to establish a sustainable community knowledge management system.

The development model is grounded in three main concepts: (1) the temple as a base for lifelong learning; (2) community ownership and participation, with residents as both “learners” and “teachers”; and (3) the integration of religion, culture, education, and livelihoods. The model comprises five core components: (1) local context and resources; (2) human resources and community participation; (3) learning bases and activities; (4) supporting network partnerships; and (5) management and continuity. Key success factors include visionary leadership from the monastic community, strong community faith and participation, external academic and cultural support, and continuous activity implementation. Integrating community assets with systematic management fosters long-term sustainability.

The proposed development model positions Wat That as a lifelong learning hub by leveraging cultural, religious, and social capital, and by fostering collaboration with internal and external networks. The five primary components are: (1) the temple’s context and potential; (2) participatory management; (3) integrated learning activities combining Dhamma, culture, and life skills; (4) network development and resource mobilization; and (5) ongoing monitoring and improvement. Implementation follows a five-step cycle from context analysis to evaluation. The model’s strengths lie in full community participation, flexibility, the integration of traditional cultural capital with modern knowledge, and a continuous improvement mechanism, making it adaptable for application in other temples.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัย เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนในจังหวัดหนองคายที่ให้ความร่วมมือในการมีส่วนร่วมกับงานวิจัย เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” ทั้งด้านข้อมูลในการสัมภาษณ์ การบันทึกภาพและเสียง และการสนทนากลุ่มรวมทั้งการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่เป็นการสะท้อนถึงผลประโยชน์ของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งในความช่วยเหลือ การมีส่วนร่วมของทุกท่านเป็นอย่าง ณ โอกาสนี้ด้วย

ผู้วิจัย ขอขอบคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่กรุณาให้คำแนะนำตรวจรูปแบบรายงานวิจัย และตรวจรายงานความก้าวหน้าให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามรูปแบบของงานวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณ

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยทุกท่าน ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ผู้วิจัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และกรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค

๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๘

สารบัญ

เรื่อง **หน้า**

บทคัดย่อภาษาไทย ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ข

กิตติกรรมประกาศ จ

สารบัญ ฉ

สารบัญตาราง ญ

สารบัญแผนภาพ ฏ

บทที่ ๑ บทนำ ๑

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ๑

๑.๒ คำถามวิจัย ๖

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๖

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย ๗

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ๗

๑.๔.๒ ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลการวิจัย ๗

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่ ๘

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลาการวิจัย ๘

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย ๘

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย ๘

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๑๐

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา ๑๐

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา ๑๑

๒.๑.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์การ ๑๒

๒.๑.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธ ๑๔

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ๒๒

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างวัด ๒๒

๒.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ๓๑

๒.๒.๓ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๔๑

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ๕๓
๒.๓.๑ ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ๕๓
๒.๓.๒ องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ๕๖
๒.๓.๓ ประเภทของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ๖๐
๒.๓.๕ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๖๕
๒.๓.๕ แนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ๖๗
๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ๗๔
๒.๔.๑ แนวคิด การมีส่วนร่วม ๗๔
๒.๔.๒ รูปแบบการมีส่วนร่วม ๗๘
๒.๔.๓ ระดับของกระบวนการในการมีส่วนร่วม ๘๑
๒.๔.๔ จิตสำนึกในการมีส่วนร่วม ๘๕
๒.๔.๕ ประโยชน์ในการมีส่วนร่วม ๘๘
๒.๔.๖ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ๙๔
๒.๔.๗ ลักษณะของการมีส่วนร่วม ๙๗
๒.๔.๘ รูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ๑๐๐
๒.๔.๙ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ๑๐๑
๒.๔.๑๐ กรรมวิธีในการมีส่วนร่วมของประชาชน ๑๐๒
๒.๔.๑๑ สรุปวิเคราะห์ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ๑๐๓
๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๑๐๕
๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย ๑๑๕

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย ๑๑๖

๓.๑ รูปแบบการวิจัย ๑๑๖
๓.๒ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก และพื้นที่การวิจัย ๑๑๖
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ๑๑๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล ๑๑๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล ๑๑๙

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ๑๒๑

๔.๑ ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๑๒๑
๔.๑.๑ บริบทของวัดเขตอุดม (นาคลอง) และชุมชนโดยรอบ ๑๒๑
๔.๑.๒ สภาพปัจจุบันของวัดเขตอุดม (นาคลอง) ในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้ ๑๒๗

๔.๑.๓ ความพร้อมในการพัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ ๑๓๓
๔.๑.๔ ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรค ๑๔๑
๔.๒ องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๑๔๔
๔.๒.๑ การพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๑๔๔
๔.๒.๒ ทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาวัดธาตุ อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๑๕๓
๔.๒.๓ ประเมินผลการใช้รูปแบบการพัฒนาวัดเขตอุดม (นาคลอง) อำเภอเมือง หนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๑๖๑
๔.๓ รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๑๖๖
๔.๓.๑ การวิเคราะห์บริบทและทุนชุมชน ๑๖๗
๔.๓.๒ การวางแผนแบบมีส่วนร่วม ๑๖๘
๔.๓.๓ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ๑๖๙
๔.๓.๔ การประสานเครือข่ายและทรัพยากร ๑๗๑
๔.๓.๕ การประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง ๑๗๒
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย ๑๗๕

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ๑๘๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย ๑๘๐
๕.๑.๑ ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๑๘๐
๕.๑.๒ องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๑๘๑
๕.๑.๓ รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๑๘๒
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย ๑๘๓
๕.๒.๑ ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๑๘๓
๕.๒.๒ องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๑๘๕

๕.๒.๓ รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๑๘๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ ๑๘๙
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ๑๘๙
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ ๑๙๐
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ๑๙๑

บรรณานุกรม ๑๙๓

ภาคผนวก ๒๐๒

ภาคผนวก ก ผลผลิต, ผลลัพธ์, และผลกระทบจากงานวิจัย ๒๐๓
ภาคผนวก ข เอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัย ๒๐๔
ภาคผนวก ค รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๐๖
ภาคผนวก ง เอกสารตรวจเครื่องมือการวิจัย ๒๐๘
ภาคผนวก จ เอกสารลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัย ๒๑๐
ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์ในการวิจัย ๒๑๔
ภาคผนวก ช ประมวลภาพการตรวจเครื่องมือการวิจัย ๒๒๓
ภาคผนวก ญ ประมวลภาพการสัมภาษณ์ ๒๒๕
ภาคผนวก ฎ ประมวลภาพการสนทนากลุ่ม ๒๒๙
ภาคผนวก ฐ การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ๒๓๒
ภาคผนวก ด บทความวิจัย ๒๓๓
ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย ๒๔๙
ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๒๕๑

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

ตารางที่ ๔.๑ โครงสร้างรูปแบบการพัฒนา ๑๔๖
ตารางที่ ๔.๒ ตัวอย่างภาพรวมของกระบวนการ (สรุปเชิงระบบ) ๑๔๘
ตารางที่ ๔.๓ สรุปภาพรวมขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการพัฒนา ๑๕๐
ตารางที่ ๔.๔ ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้วัดธาตุ ๑๕๒
ตารางที่ ๔.๕ สรุป LOGIC MODEL ๑๖๑
ตารางที่ ๔.๖ การออกแบบและพัฒนา “รูปแบบ” (MODEL) ดำเนินการโดยยึดหลัก
การมีส่วนร่วมของชุมชน และการใช้ทรัพยากรในวัดเป็นฐาน
โดยมีองค์ประกอบหลัก ๕ ด้าน ๑๖๒
ตารางที่ ๔.๗ โครงสร้างของรูปแบบ (COMPONENTS OF THE MODEL)
รูปแบบพัฒนาแบ่งออกเป็น ๕ องค์ประกอบหลัก ๑๖๖
ตารางที่ ๔.๘ บริบทของวัดธาตุ (ด้านกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม) ๑๖๗
ตารางที่ ๔.๙ การสำรวจทุนชุมชนและศักยภาพ ๑๖๗
ตารางที่ ๔.๑๐ จุดแข็ง – จุดอ่อน / โอกาส – อุปสรรค (SWOT ANALYSIS) ๑๖๘
ตารางที่ ๔.๑๑ กิจกรรมเชิงศาสนาและจริยธรรม ๑๗๐
ตารางที่ ๔.๑๒ กิจกรรมการเรียนรู้อาชีพ / ทักษะชีวิต ๑๗๐
ตารางที่ ๔.๑๓ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคมและวัฒนธรรม ๑๗๐
ตารางที่ ๔.๑๔ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (STAKEHOLDER ENGAGEMENT) ๑๗๑
ตารางที่ ๔.๑๕ การจัดการทรัพยากรทางการเงินและวัตถุ ๑๗๑

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่ **หน้า**

แผนภาพที่ ๒.๑ แนวคิดในการพัฒนาวัด ๔๐
แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดกระบวนการนำไปสู่การมีส่วนร่วม ๑๐๕
แผนภาพที่ ๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย ๑๑๕
แผนภาพที่ ๔.๑ การสนับสนุนด้านวิชาการ ๑๓๘
แผนภาพที่ ๔.๒ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ๑๗๕
แผนภาพที่ ๔.๓ การเรียนรู้ตลอดชีวิต ๑๗๖
แผนภาพที่ ๔.๔ การมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ๑๗๖
แผนภาพที่ ๔.๕ รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ๑๗๗
แผนภาพที่ ๔.๖ การประสานทรัพยากรจากเครือข่ายภายนอก ๑๗๘
แผนภาพที่ ๔.๗ ระบบติดตามประเมินผลและการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ๑๗๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัดเป็นศูนย์รวมของความศรัทธาและวัฒนธรรมของชุมชนไทยมาแต่โบราณ นอกจากการเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว วัดยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการนี้จึงมุ่งเน้นพัฒนาวัดในตำบลวัดธาตุให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่ยั่งยืน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชนในทุกมิติ ปัญหาและความสำคัญของโครงกาก จากการสำรวจข้อมูลพบว่าชุมชนในตำบลวัดธาตุมีความพร้อมทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สามารถต่อยอดสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ แต่ยังขาดการจัดการเชิงระบบ เช่น การออกแบบกิจกรรมที่ดึงดูดผู้เข้าร่วม การใช้พื้นที่วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอก หากไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจัง อาจทำให้ทรัพยากรดังกล่าวถูกมองข้ามและสูญเสียคุณค่าในระยะยาว โครงการจะดำเนินการภายในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยมีเป้าหมายหลักคือวัดในพื้นที่ทั้ง ๑ แห่ง ซึ่งมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ กิจกรรมหลักในโครงการประกอบด้วย ๑. การประเมินศักยภาพและความต้องการ สำรวจความต้องการของชุมชนและประเมินศักยภาพของวัดในด้านพื้นที่ ทรัพยากรบุคคล และวัฒนธรรมท้องถิ่น ๒. ออกแบบพื้นที่เรียนรู้ในวัด ปรับปรุงพื้นที่ของวัดให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดชุมชน ลานกิจกรรมกลางแจ้ง หรือพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ๓ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย จัดอบรมหรือกิจกรรมในหัวข้อต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาทักษะอาชีพ ๔. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน หน่วยงานการศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งผลที่ผลที่คาดว่าจะได้รับ ๑.วัดในตำบลวัดธาตุได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ๒. ชุมชนมีพื้นที่เรียนรู้และพัฒนาทักษะที่ตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน ๓. เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ๔. วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการอนุรักษ์และถ่ายทอดอย่างยั่งยืน โครงการนี้มุ่งเน้นการส่งเสริมบทบาทของวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ โดยเน้นการบูรณาการด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชนผ่านการจัดกิจกรรมและพัฒนาพื้นที่อย่างมี

ประสิทธิภาพ โครงการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาศักยภาพของวัด แต่ยังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในทุกมิติ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นศูนย์รวมของจิตใจ แต่ยังเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นที่พำนักของพระสงฆ์และนักบวช รวมทั้งเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาและกิจกรรมสังคมในหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะในสังคมชนบท วัดมักทำหน้าที่เป็นทั้งโรงเรียนชุมชน ที่ประชุม และแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมไทยเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมาก เนื่องเพราะเชื่อว่า พระภิกษุ นั้นเป็นผู้มีความรู้ มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่ความจริง และเป็นครูบาอาจารย์[๑] ความสัมพันธ์ระหว่าง คนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของ ทุกคนนับแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึงได้รับ ความเชื่อถืออย่างไร้ความคลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่า ในทางที่เป็นมงคลและอัปมงคล ส่วน วัดนั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี รวมทั้งเป็น สถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณร จนถึงบวชเป็นพระภิกษุ สถานที่ให้ความสงบเยือก เย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ เป็นสถานที่ชุมนุมของสังคมทุก กาลวาระ เช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการออกร้าน มีมหรสพต่าง ๆ เป็นต้น เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเนื่องในการตาย เช่น การตั้งศพสวด พระอภิธรรม การเผาศพ จะ เห็นได้ว่า วัดนั้นมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของ ประชาชนมาแต่ช้านาน การจะพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริงนั้นจะต้อง ดำเนินการในลักษณะของการจัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน หรือ ชาวบ้านโดยรอบวัดให้มากที่สุด จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้นให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นกันให้มากที่สุด และ จัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่เสนาสนะของวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพ ความต้องการ และความจำเป็นให้มากที่สุด[๒] อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไป บทบาทของวัดในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปในหลายมิติ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การเติบโตของเมือง การย้ายถิ่นฐานของคนในวัยทำงาน และการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและวัดเริ่มลดลง วัดหลาย

---

[๑] ชัย เรืองศิลป์, **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๕๕๓ ด้านสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๕๓๓.

[๒] พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม), **การบริหารวัด**, (สิงห์บุรี: วัดอัมพวัน, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕,

แห่งเผชิญกับปัญหาด้านการขาดแคลนทรัพยากรบุคคล เช่น พระสงฆ์ที่สามารถบริหารงานพัฒนาวัด และการขาดความสนใจจากคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ ความสำคัญของการพัฒนาวัดคือ

การพัฒนาวัดเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคมในหลายมิติ วัดไม่เพียงแต่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษา วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ การพัฒนาวัดจึงช่วยส่งเสริมคุณค่าของวัดในฐานะองค์กรหลักที่เชื่อมโยงคนทุกช่วงวัย และเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

๑. การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางศาสนาและจิตวิญญาณ วัดเป็นสถานที่สำหรับการปฏิบัติธรรมและการเรียนรู้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาวัดให้เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ศาสนาจึงช่วยส่งเสริมศรัทธาในพระพุทธศาสนาและสร้างความสมดุลทางจิตใจให้แก่ชุมชน การพัฒนาในส่วนนี้ยังช่วยให้วัดสามารถเป็นแหล่งพลังงานทางจิตวิญญาณที่ช่วยลดความตึงเครียดในสังคมได้

๒. การส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ วัดมีบทบาทดั้งเดิมในการให้การศึกษาแก่ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นการสอนหนังสือในอดีตหรือการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ในปัจจุบัน เช่น การอบรมคุณธรรมและจริยธรรม การสอนศิลปะวัฒนธรรม และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การเกษตรอินทรีย์ หรือการพัฒนาทักษะอาชีพ[๓]

๓. การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดเป็นสถานที่เก็บรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญของชุมชน เช่น งานประเพณีบุญบั้งไฟ การทำบุญออกพรรษา หรือการจัดแสดงศิลปะพื้นบ้าน การพัฒนาวัดช่วยให้ประเพณีเหล่านี้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน และเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง

๔. การส่งเสริมความสามัคคีและความร่วมมือในชุมชน วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมที่รวมคนในชุมชน เช่น การทำบุญ การจัดงานประเพณี และการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การพัฒนาวัดให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน และส่งเสริมการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาชุมชนในมิติอื่น ๆ

๕. การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้สามารถช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนได้ เช่น การอบรมอาชีพเสริม การสนับสนุนสินค้าโอทอป หรือการจัด

---

[๓] ดำรงศักดิ์ มีสุขทวี, **ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยนิด้า, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๕.

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัด สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม

๖. การสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาวัดในยุคปัจจุบันสามารถเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ได้ เช่น การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาความรู้ในชุมชน การที่วัดเป็นศูนย์กลางที่เข้าถึงง่ายและเป็นที่ยอมรับของทุกคน ช่วยให้การพัฒนามีความยั่งยืนและครอบคลุมในระยะยาว

๗. การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ ในยุคที่เทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์มีบทบาทสำคัญ การพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับยุคสมัย เช่น การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ หรือการจัดกิจกรรมที่ตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ จะช่วยให้วัดยังคงเป็นสถานที่สำคัญที่เชื่อมโยงกับคนในทุกยุคทุกสมัย

๘. การสร้างพื้นที่แห่งการพัฒนาชุมชน วัดเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างและสามารถใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย เช่น เป็นที่จัดประชุม อบรม หรือกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะ การพัฒนาวัดในมิตินี้ช่วยให้วัดมีบทบาทเป็นพื้นที่กลางที่สนับสนุนการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ[๔]

ความสำคัญของการพัฒนาวัดไม่ใช่เพียงการรักษาและส่งเสริมบทบาททางศาสนา แต่ยังรวมถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในด้านการศึกษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม การพัฒนาวัดจึงเป็นการลงทุนที่สำคัญในการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ยั่งยืน และเปี่ยมด้วยคุณค่าในทุกมิติ และในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นชุมชนที่มีศักยภาพสูงในด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นและทรัพยากรทางธรรมชาติ พื้นที่นี้ประกอบด้วยวัดที่มีความสำคัญทั้งในเชิงศาสนาและประวัติศาสตร์ เช่น วัดธาตุ วัดศรีบุญเรือง และวัดหาดคำแก้ว ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า บทบาทของวัดในตำบลวัดธาตุในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้เริ่มลดลง โดยเหตุผลสำคัญได้แก่ ๑. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เช่น การย้ายถิ่นฐานของคนหนุ่มสาวไปทำงานในเมืองใหญ่ ๒. การขาดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในยุคปัจจุบัน ๓. การขาดการบูรณาการระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานภายนอกในการพัฒนา ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้วัดไม่สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มที่ ทั้งที่วัดยังคงเป็นสถานที่ที่มีความพร้อมด้านพื้นที่ โครงสร้าง

---

[๔] สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, **บทบาทวัดในจังหวัดสุราษฎร์ธานี**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๖๑), หน้า ๔๕-๖๗.

พื้นฐาน และทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของปัญหา ๑. ความถดถอยของบทบาททางสังคมของวัด ในอดีต วัดในชุมชนตำบลวัดธาตุทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในหลายมิติ เช่น การจัดสอนหนังสือสำหรับเด็ก การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำข้าวแรมฟืน (ขนมพื้นบ้าน) การจักสาน และการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชนผ่านการจัดกิจกรรมทางศาสนา อย่างไรก็ตาม บทบาทเหล่านี้เริ่มลดลงอย่างเห็นได้ชัด อันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนในชุมชนและการพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่[๕] การลดลงของบทบาทดังกล่าวไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของชุมชน แต่ยังทำให้วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์รวมของความรู้และภูมิปัญญากลายเป็นสถานที่ที่มีการใช้งานจำกัดอยู่เพียงพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น ๒. การเปลี่ยนแปลงของความต้องการการเรียนรู้ในชุมชน ปัจจุบัน ชุมชนในตำบลวัดธาตุมีความต้องการการเรียนรู้ที่หลากหลายและเฉพาะเจาะจงมากขึ้น เช่น การพัฒนาทักษะอาชีพใหม่ ๆ การจัดการทรัพยากรในครัวเรือน หรือการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ เช่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล แต่กิจกรรมในวัดส่วนใหญ่ยังคงเน้นเรื่องทางศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งอาจไม่ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด ๓. การขาดทรัพยากรในการพัฒนา วัดในตำบลวัดธาตุมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณ บุคลากร และความเชี่ยวชาญในการพัฒนาโครงการเรียนรู้หรือกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยเฉพาะพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่วัดที่มีภาระงานด้านพิธีกรรมเป็นหลัก ทำให้การจัดการพื้นที่และทรัพยากรของวัดสำหรับการเรียนรู้ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ๔. ความท้าทายด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลวัดธาตุมีประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ เช่น การทำบุญประเพณีในช่วงเทศกาลออกพรรษา การสร้างหุ่นฟาง หรือการจัดแสดงโขนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเหล่านี้ยังไม่ได้รับการบันทึกและถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ การที่เยาวชนและคนรุ่นใหม่เริ่มหันเหความสนใจไปยังสื่อสมัยใหม่ ยิ่งเพิ่มความเสี่ยงต่อการสูญหายของวัฒนธรรมเหล่านี้ ๕. โอกาสในการสร้างการเรียนรู้แบบบูรณาการ วัดมีศักยภาพสูงในการเป็นพื้นที่บูรณาการสำหรับการเรียนรู้ โดยสามารถเชื่อมโยงระหว่างศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชน เช่น การ

---

[๕] โชติ กัลยาณมิตร, **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๘๘.

ใช้พื้นที่วัดเป็นศูนย์ฝึกอบรมอาชีพ หรือแหล่งเรียนรู้การเกษตรอินทรีย์ การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดการ เช่น การใช้แอปพลิเคชันในการสื่อสารกับชุมชน หรือการจัดกิจกรรมออนไลน์[๖]

การวิจัยครั้งนี้จึงมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดในตำบลวัดธาตุให้สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม และช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ โดยมุ่งหวังให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นในระยะยาว

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ บริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

---

[๖] พระปรัชญ์กรณ์ ชุตินฺธโร (วิยาสิงห์), “บทบาทการบริหารวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนของพระครูอุปถัมภ์วรคุณ วัดบ้านตะเคียน ตำบลสำโรงทาบ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖), หน้า ๙๓.

๑.๓.๓ เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เชิงปฏิบัติการภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ประกอบด้วย

๑) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประกอบด้วย ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการเผยแผ่ (๕) ด้านการสาธารณูปการ (๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์

๒) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ใน ๖ ด้าน คือ ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๕) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง

๑.๔.๒ ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑. กลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ๒. กลุ่มข้าราชการ ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย หัวหน้างานอำนายการศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน จังหวัดหนองคาย นายกเทศมนตรีเทศบาลแต่ละอำเภอ ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ จังหวัดหนองคาย ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และ ๓. กลุ่มประชาชนพื้นที่การวิจัย วัดที่จะพัฒนาเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ดังนี้

๑. กลุ่มพระสงฆ์	จำนวน ๑๐ รูป
๒. กลุ่มข้าราชการ	จำนวน ๑๐ คน

๓. กลุ่มประชาชน จำนวน ๕ คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๕ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเฉพาะในพื้นที่ จังหวัดหนองคาย คือ วัดในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลาการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาของการวิจัย ๑ ปี หลังจากที่ได้ทำสัญญาวิจัย

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เชิงปฏิบัติการภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย เพื่อเป็นการกำหนดกรอบในการใช้คำในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

รูปแบบการพัฒนาวัด หมายถึง กระบวนการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ภายในวัด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความรู้ทางโลก ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี ข่าวสาร แหล่งสืบคนข้อมูล ด้วยความศรัทธาของประชาชนภายในชุมชน เพื่อการบริหารจัดการวัดแบบมีส่วนร่วม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

การพัฒนาวัดให้ป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง แบบแผนการพัฒนาความเป็นศูนย์กลางชุมชน ๖ รูปแบบ ประกอบด้วย ๑. ศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต ๒. ศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา ๓. ศูนย์บริการสารสนเทศ ๕. ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ๕. ศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ ๖. พัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการ เรียนรู้ในชุมชน

ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย หมายถึง พื้นที่การวิจัย ที่มีบริบททางสังคมที่เหมาะสมกับการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน คณะสงฆ์ และวัด เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ของชุมชน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑.๖.๒ ได้องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑.๖.๓ ได้รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เชิงปฏิบัติการภาคสนาม เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย แล้วลงพื้นที่ภาคสนามเกบข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล แล้วเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลด้านเอกสารแล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเอกสารเพื่อให้ได้กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางสังคม ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เกิดจากการลอกเลียนแบบของประเทศกำลังพัฒนาซึ่งเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับประเทศต้นแบบ ผลที่เกิดขึ้นคือเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอีกมากมาย ทั้งในแง่การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ การถูกครอบงำทางความคิด ความล้มเหลวในการจัดการศึกษา ตลอดจนปัญหาสังคม และได้รับการวิพากษ์จากนักวิชาการหลายสำนักว่าก่อให้เกิด “วิกฤตการณ์การพัฒนา” (Development Crisis) เพราะผลจากการพัฒนานั้นไม่สามารถลดทอนความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนยุคเดียวกัน (Intra-generation) และยังทำให้ “ความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนยุคเดียวกันเพิ่มมากขึ้นด้วย”[๑] ผลกระทบที่ตามมา คือการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทยจากแนวความคิดการพัฒนาของชาวตะวันตก อันก่อให้เกิดความทุกข์แก่ประชาชนในชุมชนของประเทศไทยหลายประการ การพัฒนาในลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมในชุมชนไทยขึ้นอย่างมากมาย และสามารถทำลายล้างระบบค่านิยม วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยได้ภายในเวลาไม่นานนัก

---

[๑] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **วาทกรรมการพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๕๕), หน้า ๒๘๑.

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย หมายถึงหลักการหรือวิธีการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น การพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเจริญขึ้น เป็นต้น โดยอาศัยแนวทางทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) คือ ทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นทฤษฎีที่มีคุณลักษณะเฉพาะที่ถูกสร้างขึ้นมาจากข้อมูลที่เป็นไปตามปรากฏการณ์จริงมากที่สุด ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดของนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลายท่านประกอบด้วยแนวคิดการพัฒนาโดยทั่วไป และแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดแนวทางความหมาย และหลักการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสำหรับการวิจัยนี้เป็นลำดับไป

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

มนุษย์ในสังคมทุกสังคมย่อมต้องการความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ให้ดำเนินไปในทางที่ดีขึ้นเจริญก้าวหน้าขึ้นที่เรียกว่า “การพัฒนา” (Development) อาจให้คำจำกัดความของการพัฒนาได้ว่า เป็นกระบวนการเพิ่มศักยภาพของบุคคลเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ คือคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในสังคม จากคำจำกัดความดังกล่าว การพัฒนาจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลที่จะดำเนินการในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนา[๒] หรือการเปลี่ยนแปลง ให้ดีขึ้น[๓] เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ก็ไม่เรียกว่าการ พัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นของปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชน เท่านั้น แต่หมายความรวมไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย[๔] เมื่อ นำมาใช้กับการพัฒนาชุมชน เป็นการรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มี ความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการไปในแนวทางที่บุคคลต้องการ โดยอาศัยความร่วมกำลังของ ประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตนเองและร่วมมือกันดำเนินงาน อย่างไรก็ตามมักจะได้รับ ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่น ๆ[๕] ในการกำหนด นโยบาย แผนงาน และ โครงการต่าง ๆ เพื่อให้

---

[๒] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๘๒๗.

[๓] T. R. Batten, **Community and Their Development**, (London: Oxford University Press, 1959), p. 22.

[๔] วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟอร์เพช, ๒๕๕๙), หน้า ๘.

[๕] Arthur Dunham, “The Outlook for Community Development”, **The Social Welfare Forum**, (Proceedings of The National Conference on Social Welfare, 1985), p. 23.

เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนา[๖] ตามหลักการ บริหารจัดการ จัดเป็นกระบวนการปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม เปลี่ยนแปลงความสามารถ และทักษะ ของผู้นำกลุ่มจัดการทรัพยากรบุคคลและวัตถุ สามารถประสานทำงานร่วมกันให้ดีขึ้นเจริญขึ้น เพื่อให้ บรรลุเป้าหมายของตนเอง และองค์การ[๗] กล่าวได้ว่า คือ กระบวนการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า

สำหรับแนวคิดความหมายของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาสามารถสรุปความได้ว่า การพัฒนามี ๒ ความหมาย[๘] คือ การพัฒนามนุษย์ (Human Development) และการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Sciences and Technology) ซึ่งเปลี่ยนแนวทางมาเป็นค้นหาความรู้เพื่อให้มนุษย์ได้ความรู้ที่จะมาจัดความสัมพันธ์ให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติได้อย่างดี โดยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเทคโนโลยีก็ผลิตแและให้บนฐานความคิดใหม่นั้นด้วยแรงจูงใจใหม่ ที่ต่างไปอีกแบบหนึ่ง เราก็มีวิทยาศาสตร์ได้ มีเทคโนโลยีได้ แต่มีด้วยฐานความคิดที่ต่างออกไป

สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า โดยต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้งทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ และทางด้านปัญญา เมื่อบุคคลมีการพัฒนาแล้วจึงจะส่งผลต่อไปยังการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

๒.๑.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์การ

สภาพสังคมในยุคโลกาภิวัตน์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้องค์การต่าง ๆ รวมทั้งวัดจำเป็นจะต้องมีการปรับปรุงหรือพัฒนาองค์การ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย และความรับผิดชอบต่อสังคมที่วัดดำรงสถานะเป็นองค์การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมที่สำคัญประจำชุมชน ดังนั้นเมื่อสภาพสังคมทั้งระบบของประเทศไทยกำลังประสบปัญหาการขาดคุณธรรม จริยธรรมพื้นฐานของชีวิต จนกระทั่งต้องมีการกำหนดค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการขึ้น เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติในการส่งเสริมให้เกิดคุณธรรมในใจของคนไทยเพิ่มขึ้น วัดในฐานะที่ต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคมโดยเฉพาะชุมชนที่วัดตั้งอยู่ต้องปรับปรุงและพัฒนาองค์การเพื่อการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในชุมชนเชิงรุก สำหรับการ

---

[๖] George F. Gant, **Development Administration: Concepts**, Goals, Methods, (Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1979), p. 20.

[๗] กันตยา เพิ่มผล, **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐-๑๑.

[๘] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๖-๗.

พัฒนาองค์การไม่ว่าจะเป็นแนวทางใดก็ตามจะมีเป้าหมายร่วมกันคือมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์การ

อย่างไรก็ตาม ลักษณะพิเศษของการพัฒนาองค์การที่สำคัญ ประการหนึ่ง ก็คือการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้นำการเปลี่ยนแปลง อาจเป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายในองค์การหรือจากภายนอกองค์การ ซึ่งเรียกว่าที่ปรึกษาการพัฒนาองค์การ หรืออาจเป็นคณะทำงานที่ได้รับการแต่งตั้ง เป็นที่ยอมรับว่าที่ปรึกษาการพัฒนาองค์การมีบทบาทสำคัญในการ เชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ นอกจากนี้ที่ปรึกษาการพัฒนาองค์การจะต้องมีความรู้ทางด้าน พฤติกรรมศาสตร์ ด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง การออกแบบโครงสร้างองค์การ และเรื่องการประเมินผล สำหรับทางด้านทักษะนั้น ที่ปรึกษาจะต้องมีทักษะด้านต่าง ๆ เช่น การฟัง การมีมนุษย์สัมพันธ์ การสร้างความเชื่อถือและความสามารถในการทำงานร่วมได้อย่างราบรื่น[๙] และการได้รับความร่วมมือร่วมใจและสนับสนุน จากสมาชิกในองค์การทุกระดับและทุกฝ่าย ความร่วมมือจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกในองค์การได้รับการอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจแนวคิดของการพัฒนาองค์การ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการนำแนวคิดการพัฒนาองค์การประยุกต์ใช้ ตลอดจนสามารถตระหนักถึงความสำคัญของตนเองในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์การ มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จและความล้มเหลวในการพัฒนาองค์การ ซึ่งมีค่านิยมที่จำเป็นต้องพิจารณาก่อนดำเนินการพัฒนา[๑๐] คือ ๑) ให้การนับถือต่อคน (Respect for People) ๒) ไว้วางใจและช่วยเหลือเจือจุน (Trust and Support) ๓) มีความเสมอภาคด้านอำนาจ (Power Equalization) ๕) กล้าเผชิญปัญหา (Confrontation) ๕) การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นต้น สำหรับแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับปรุง และพัฒนาการบริหารจัดการองค์การ ประกอบด้วย

๑. แนวคิดที่เน้นกระบวนการพัฒนาองค์การให้กลับสู่สภาพใหม่ที่เหมือนเดิมหรือดีกว่าเดิมแก้ปัญหา

๒. แนวคิดที่เน้นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การ

๓. แนวคิดที่เน้นกระบวนการปรับปรุงประสิทธิผลขององค์การ โดยอาศัยการวิจัยเชิง

---

[๙] สุนันทา เลาหนันทน์, **การพัฒนาองค์การ Organization Development**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ซีวีแอลการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๙.

[๑๐] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๗ ของ สศช. การพัฒนาคน เพื่ออนาคตประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๕๗), หน้า ๓๕.

๔. แนวคิดการบริหารจัดการตามทฤษฎี POSDCoRB

๕. ๕ M’s เป็นแนวคิดที่ถือว่าปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการองค์การ ๕ อย่าง คือ Man คน หรือกำลังคน Materials วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ Money เงินทุน และ Management การบริหารจัดการองค์การ

๖. การพัฒนาทีมงานเป็นขั้น ๆ (Stages of Team Development) ๗. การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis)

สรุปได้ว่า การพัฒนาองค์การ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การในส่วนที่เกี่ยวกับบุคลากรและการเปลี่ยนแปลงองค์การในส่วนที่เกี่ยวกับงาน มีเครื่องมือและแนวทางในการที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้การพัฒนาองค์การบรรลุเป้าหมาย มีวิธีการหลีกเลี่ยงหรือขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้หมดไป รวมทั้งการคำนึงถึงมาตรการที่จำเป็นต่าง ๆ ด้วยความพยายามอย่าง มีการวางแผนและต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งระบบเป็นองค์รวม โดยมุ่งเน้นการ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การ เพื่อช่วยผลักดันให้การพัฒนาองค์การประสบความสำเร็จและบัง เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

๒.๑.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธ

หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดสากลกำหนดปรัชญาและอุดมการณ์ในการพัฒนาไว้ว่า ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการที่เรียกว่า ความยุติธรรมระหว่างคน ๒ ยุค มุมมองของมนุษย์จะต้องปรับเปลี่ยน ให้เปิดกว้างยอมรับความจริงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ที่ติดตามมาจากการกระทำของตน มนุษย์จะต้องประสานแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และจริยศาสตร์เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเป็นข้อกำหนดทั่วไปขึ้น โดยเริ่มต้นจากการพื้นฐานความรู้ทางด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม สร้างความเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ในระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง และปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ จากนั้นจึงชี้ให้เห็นถึง หลักการถ่ายทอดพลังงาน โดยการบริโภคต่อกันเป็นทอดๆ และวัฏจักรของสสาร ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการทำให้สสารและพลังงาน สามารถหมุนเวียนในระบบนิเวศ ซึ่งจำเป็นต้องสร้างให้เกิดเป็นความคิดรวบยอดขึ้น ในระบบความคิดพร้อมจะนำไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาที่ยั่งยืนประสบผลสำเร็จสมดังความหมายที่ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาเพื่อบรรลุถึงความต้องการของมนุษยชาติในปัจจุบัน โดยจะต้องไม่เป็นการลดทอน หรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุความต้องการพื้นฐาน ของมนุษย์ในรุ่นต่อๆ ไปด้วย

สำหรับหลักการที่สามารถนำไปปฏิบัติแล้วทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการศึกษาหลักการและแนวคิดผู้วิจัยประมวลได้ดังนี้ คือ ๑) หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๒) หลักความ

สมดุล ๓) หลักการพัฒนาแบบองค์รวม ๔) หลักการเรียนรู้ ๕) หลักการมีส่วนร่วม ๖) หลักการระเบิดจากข้างใน ๗) หลักการชุมชนเข้มแข็ง ๘) หลักการบริหารจัดการเชิงโครงสร้าง ๙) หลักธรรมาภิบาล ๑๐) หลักความยุติธรรมในสังคม ๑๑) หลักการพัฒนาจากรากเหง้าหรือภูมิปัญญา ๑๒) หลักการพึ่งตนเอง ๑๓) หลักการสร้างเครือข่าย ๑๔) หลักเศรษฐศาสตร์เพื่อสร้างความยั่งยืน ๑๕) หลักการสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา[๑๑] และ ๑๖) หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนในด้านแนวคิดมีนักวิชาการเสนอไว้หลายแนวคิด เช่น การคิดเชิงบวก แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง[๑๒] และแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการศาสนำเสนอแนวคิดไว้ว่าโลกกว้างไกลไร้พรมแดนแต่คนยิ่งคับแคบและแบ่งแยก แม้ว่าสภาพทั่วไปจะพัฒนาสู่ความเป็นสากล แต่คนไม่ได้พัฒนาตัวเองให้มีความเป็นสากลอย่างสอดคล้องกันอย่างโลกาภิวัตน์ คือ แม้ว่าสภาพแวดล้อมทางวัตถุจะแผ่ประสานรวมเป็นอันเดียวกัน แต่มนุษย์กลับยังมีจิตใจ และความรู้สึกนึกคิดที่จำกัด กีดกั้นและมุ่งร้าย ลิดรอนผู้อื่น จึงต้องมุ่งเน้นการทำให้มนุษย์มีจิตใจ และปัญญาเป็นสากล หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธจึงมีการพัฒนาแยกเป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา และการพัฒนาวัตถุ พัฒนาสภาพแวดล้อม เรียกว่า วัฒนา หรือ พัฒนา[๑๓] องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธมีอยู่ ๓ ระบบ[๑๔] คือ

๑. ระบบการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) ซึ่งใช้คำว่าพัฒนา โดยมี การนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสนองความมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ ด้วยการดำเนินการเชื่อมโยงกับการพัฒนามนุษย์ (Human Development)

๒. ระบบการพัฒนาคน ซึ่งใช้คำว่า ภาวนา โดยการพัฒนาคนให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา การนำเอาปัญญา (Wisdom) กับศีล (Ethics) มา ประสานกันโดยมีจิตใจ (Mental Qualities) เป็นตัวเชื่อม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจริยธรรม (Ethics) แต่มิใช่จริยธรรมตามความหมายตะวันตก และทั้งหมดนี้เรียกว่า แดนของภาวนา

---

[๑๑] ประเวศ วะสี, **พยากรณ์อนาคตประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมอชาวบ้าน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑.

[๑๒] ธนากร สังเขป, **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี. พริ้นท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๖๕.

[๑๓] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑.

[๑๔] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์, ๒๕๖๑), หน้า ๑๑๕.

๓. ระบบการพัฒนำสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีปัญหาที่เกิดจากปัจจัยสำคัญอันได้แก่ เรื่องประชากร ความร่อยหรอของทรัพยากร และเรื่องมลภาวะ

ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธ จึงหมายถึง การพัฒนาคน ครบทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ต้องพัฒนาคนให้ใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก[๑๕] และให้คนที่พัฒนาเต็มระบบเป็นแกนกลาง หรือปัจจัยตัวกระทำ นำการพัฒนาคน และคนที่พัฒนาแล้วนั้นไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ของการพัฒนา คือ ทั้ง มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี การพัฒนาจึงต้องมีปัจจัยฝ่ายตัวมนุษย์เป็นหลัก เพราะลักษณะของมนุษย์ที่เป็นสัตว์ที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาได้ดีเยี่ยม เรียกว่า ความสามารถที่จะวิวัฒน์ (Evolvability) การพัฒนามนุษย์ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือ ระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยเน้นเฉพาะประเด็นที่พึงพัฒนาเป็นสำคัญดังนี้

ด้านพฤติกรรม เป็นช่องทางให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องไปถึงการพัฒนาด้านจิตใจ และด้านปัญญาได้ดีด้วย ด้านพฤติกรรม ได้แก่ ละความเคยชินที่ไม่เกื้อกูลโดยใช้วินัย และวัฒนธรรมเพื่อเร่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ต้องให้ความสำคัญกับพฤติกรรมการหาความสุขเพราะมีผลกระทบต่อการพัฒนามากจึงควรมีการให้ คู่กับการได้ การเอา

ด้านจิตใจ พัฒนาจิตให้มีศักยภาพในการหาความสุขได้ง่ายขึ้นเสพบริโภคด้วยท่าทีมีก็ได้ไม่มีก็ได้ จนถึงขั้นมีก็ได้ ไม่มีก็ดี อย่างฉลาดและมีจุดหมายที่ นิรามิสสุข หมายถึงการมีความสุขเป็นอิสระโดยไม่อาศัยการเสพ มีคุณธรรมและมีความเพียร พยายาม ขยัน อดทนเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ด้านปัญญา มีความรู้เข้าใจโลก และชีวิตตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เสพบริโภคด้วยรู้เข้าใจคุณค่าแท้เป็นผู้บรรลุจุดหมายของการพัฒนามนุษย์ และเป็นผู้ที่เอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อสังคมมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะบรรลุจุดหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

มนุษย์ที่บรรลุจุดหมายการพัฒนามนุษย์ทั้งระบบแล้วจะเป็นปัจจัยตัวกระทำนำระบบสัมพันธ์ใหญ่ให้เป็นไปในทางที่ดีเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ที่ดีของมนุษย์ เป็นแกนกลางประสานบูรณาการกับระบบองค์รวมใหญ่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคมและตัวมนุษย์ โดยเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกาย และ

---

[๑๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (นครปฐม: สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๙.

จิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนาฝึกอบรมทำให้เจริญ คือ ภาวนา มี ๕ ประการ[๑๖] คือ

๑. กายภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สีลภาวนา หมายถึง การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

องค์ประกอบหลักทั้ง ๔ นี้จะทำงานสัมพันธ์กันอาศัยกัน และส่งผลต่อกันไม่สามารถ แยกขาดจากกัน และต้องมีทัศนะคติที่ถูกต้องต่อทุกองค์ประกอบ คือ ไม่ยึดติด แต่ตั้งมั่น และให้ เป็นไปเพื่อเกื้อกูลต่อชีวิตที่ดีงาม เพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการ พัฒนาคนด้วยหลักธรรม ภาวนา ๔ นี้ มาจากหลักการและแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา ๔ อย่าง[๑๗] คือ

๑. พระพุทธศาสนามองว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมดาในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้น

๒. ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ย่อมเป็นไปตามระดับความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และทำให้เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย

๓. มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ ซึ่งแนวคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาก็เพราะหลักการสำคัญนี้ คือไตรสิกขาจริยธรรมจึงมี

---

[๑๖] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, หน้า ๖๘-๖๙.

[๑๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

ความหมายเท่ากับการศึกษา เมื่อมนุษย์พัฒนาแล้วก็สามารถเข้าถึงอิสรภาพและความสุขที่เกิดจากภายในของมนุษย์เองได้จริง

๔. ศักยภาพของการพัฒนา คือการทำ ให้คนสามารถทำ ให้ความขัดแย้งมีความหมายเป็นความประสานเสริม กลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลยภาพ ซึ่งความสามารถ ของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะประยุกต์เข้ากับปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมดได้

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นระบบและเป็นกระบวนการ และเป็นการแก้ปัญหาแบบที่เรียกว่า บูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบถ้วนเป็นบูรณาการและสัมพันธ์กันถูกต้องและพอดีทั่วตลอดองค์รวม และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือการมีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่งคือการทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ[๑๘] นั้นคือการพัฒนามนุษย์ให้มุ่งไปสู่ ทางสายกลาง หรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งเป็นการเดินสายกลางในระดับจริยธรรมหรือโลกียธรรม ด้วยวิถีแห่งพุทธะ ตราบเท่าที่ยังไปไม่ถึงระดับปรมัตถสัจจะหรือโลกุตรธรรม โดยพัฒนา “ปัญญา” ให้รู้เท่าทันความเป็นไปของชีวิตและของโลก[๑๙] ด้วยกระบวนการของการศึกษาที่มุ่งอบรมและพัฒนาคนทุกระดับ ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาแบบทั่วไป ที่จะได้จากภายนอก (ปรโตโฆสะ)[๒๐] โดยเฉพาะอิทธิพลจากกัลยาณมิตร[๒๑] และการศึกษาแบบไตรสิกขา ที่เกิดจากปัจจัยภายในตัวมนุษย์ (โยนิโสมนสิการ)[๒๒] ทำให้มีทัศนะที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ)[๒๓] และการพัฒนาปัญญา (ปัญญาสิกขา)[๒๔] ซึ่งสอดคล้องกับหลักของอริยมรรค ทำให้เกิดเป็นองค์รวมหรือระบบบูรณาการทั้งคน และสิ่งแวดล้อมรอบตัวคน

สำหรับหลักธรรมสำคัญที่นักวิชาการศาสนาเสนอไว้เป็นหลักการในการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีอยู่หลายหลักธรรมในสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ ประมวลมานำเสนอเฉพาะหลักพุทธธรรมส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและนำเสนอเฉพาะหัวข้อธรรมเท่านั้น ส่วนการ

---

[๑๘] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, หน้า ๑๕๓.

[๑๙] W. Rahula, Venerable, **What the Buddha Taught**, (Bangkok: Haw Trai Foundation, 2005), p. 76.

[๒๐] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๖/๑๑๕.

[๒๑] พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต**, (สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

[๒๒] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖.

[๒๓] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๘/๓๖๕.

[๒๔] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๗/๒๗๒.

ประยุกต์ใช้กับการวิจัยจะได้นำเสนอเชิงบูรณาการในผลการวิจัย หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนามนุษย์ประกอบด้วย ทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยสัจ ๕ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติคือ มรรคมีองค์ ๘ รวมทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา หรือไตรสิกขาที่ซ้อนอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ นั้นด้วย ระบบไตรสิกขาเป็นปัจจัยของการพัฒนามนุษย์ต้องทำ ๓ ด้าน อย่างบูรณาการที่สำคัญมากอย่างยิ่ง[๒๕] คือ

๑) พฤติกรรม ศึกษาอบรมการมีระเบียบวินัย การเลี้ยงชีพสุจริต วิธีปฏิบัติในการผลิต เสพ บริโภคแบ่งปันและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เรียกว่า ศีล

๒) จิตใจ ศึกษาอบรมการปลูกฝังคุณธรรม ส่งเสริมคุณภาพจิตใจการมีความพอใจ มีความสุข สดชื่นเบิกบานเพราะมีสมรรถภาพและสุขภาพจิต เรียกว่า สมาธิ

๓) ปัญญา ศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามระบบของเหตุและปัจจัยที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาตามเหตุผลที่รู้เท่าทันโลกและชีวิต มีทัศนคติค่านิยมที่ถูกต้องสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ สามารถดับกิเลส ดับทุกข์ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใส เบิกบาน เรียกว่า ปัญญา

รวมทั้งหลักความพยายามในทางที่ชอบ ได้แก่ การประกอบความเพียรในสถานะ ๕ ชื่อว่า สัมมัปปธาน ๕[๒๖] คือ

๑. สังวรปธาน คือ การเพียรพยายามป้องกันมิให้อกุศลคือ ความชั่วทุจริตทั้งหลาย เกิดขึ้น พยายามทุ่มเทสติปัญญา ฝืนใจ ข่มใจด้วยการสารวมระวังกาย วาจา ใจ ไม่ให้ยินดี ยินร้ายต่อ กิเลส ตัณหา อกุศลทั้งปวง โดยมีสติเป็นเครื่องคอยระวังมิให้บาปและอกุศลทั้งหลายเกิดขึ้น

๒. ปหานปธาน คือ การเพียรพยายามในการเลิกละบาป และอกุศลทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วให้จางหายและหมดสิ้นไป พยายามที่จะขจัดหรือทำลายเสียซึ่งความชั่วอกุศลต่าง ๆ เช่น โลภ โกรธ หลง ฯลฯ ไม่ให้ครอบงำจิตใจ เพราะทำให้จิตใจเศร้าหมอง ขุ่นมัวอันเป็นบ่อเกิดแห่งการทำชั่ว

๓. ภาวนาปธาน คือ การเพียรพยายามในการเพิ่มพูนกุศลคือความดีงามความสุจริต ธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เจริญงอกงามขึ้น

๕. อนุรักขนาปธาน คือ ความเพียรพยายามในการรักษากุศล คือความดีงามที่เกิดขึ้น แล้วให้ดำรงอยู่ไม่ให้เลือนหายไป คอยประคับประคองให้กุศลเหล่านั้นเจริญเต็มที่ด้วยการยอมทุ่มเท ทั้งความพยายาม และกำลังในการปกป้องรักษาความดีนั้นไว้ต่อเนื่องเรื่อยไป

---

[๒๕] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, หน้า ๑๘๒.

[๒๖] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๖๙/๑๑๓.

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมในการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับบุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ซึ่งควรที่จะได้รับการพัฒนา คือ อปริหานิยธรรม ๗[๒๗] อันเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีอีกประการหนึ่ง เป็นคุณธรรมสำหรับผู้บริหารหรือหมู่ชนอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวของบุคคลทั้งหลาย ช่วยให้เกิดความสามัคคีและเข้าใจซึ่งกันและกันได้มากขึ้น มีทั้งส่วนของภิกษุและบุคคลทั่วไปในงานวิจัยนี้อธิบายเฉพาะส่วนของภิกษุ[๒๘] ประกอบด้วย ๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นจัดการแก้ไข สิ่งเสียหาย เหตุไม่งาม ๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ ๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น ๕. ไม่ลุอำนาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น ๖. ยินดีในเสนาสนะป่า ๗. ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา ขอให้มา ที่มา แล้ว ขอให้อยู่ผาสุก

ส่วนหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนามนุษย์ที่ยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ความรู้จักประมาณในการบริโภคคือ โภชเนมัตตัญญุตา การรู้จักประมาณเรียกว่า มัตตัญญุตา พบในหมวดธรรมวินัย ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ประการ[๒๙] หมายถึง ธรรมของผู้ดี หรือคุณสมบัติของคนดี ได้แก่

๑. ธัมมัญญุตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ

๒. อัตถัญญุตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ประโยชน์ที่ประสงค์

๓. อัตตัญญุตา ความรู้จักตน คือ รู้กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม

๔. มัตตัญญุตา ความรู้จักประมาณ เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่

๕. กาลัญญุตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้

๖. ปริสัญญุตา ความรู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ๆ

๗. ปุคคลัญญุตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญุตา ความรู้จักบุคคล ความแตกต่างแห่งบุคคล[๓๐] เฉพาะ มัตตัญญุตา เป็นหลักธรรมที่สำคัญมากก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธขึ้น

---

[๒๗] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖-๑๕๑/๘๑-๘๘.

[๒๘] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑๑-๒๑๕.

[๒๙] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓., พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๘๗.

[๓๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๑.

ได้จริง และเป็นธรรมที่ใช้แก้ปัญหาธรรมชาติแวดล้อมได้อย่างดีมาก การพิจารณารู้จักประมาณเป็น การฝึกให้มีปัญญาใช้หลักการนี้กับการเสพทุกอย่างโดยเฉพาะเทคโนโลยี รู้จักแยกระหว่างประโยชน์ อันเป็นคุณค่าแท้ที่หมายถึงการใช้โดยเฉพาะสิ่งบริโภค เช่น ปัจจัย ๕ มีคุณค่าแท้คือการหล่อเลี้ยงชีวิต เพื่อสุขภาพที่ดี เพื่อประโยชน์เกื้อกูลชีวิตที่พอดีไม่มากเกินกว่าความต้องการของตนเองกับคุณค่า เทียมที่หมายถึงประโยชน์ที่เกินเลยกว่าความจำเป็น และหลักความพอใจแบบฉันทะ[๓๑] ในเรื่องการ พัฒนาที่ยั่งยืนโดยเน้นฉันทะใช้แก้ปัญหาในส่วนที่สำคัญในความหมายของเศรษฐกิจอันเป็นปัญหา สำคัญที่ทำให้การพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติไม่บรรลุความสำเร็จ ฉันทะ เป็นองค์ธรรม ข้อแรกแห่งอิทธิบาท ๕[๓๒] คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ได้แก่

๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ที่หมายถึงความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่หวังสิ่งตอบแทนในการที่ได้ทำอย่างมีฉันทะนี้

๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข็มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย

๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง[๓๓]

การที่บุคคลขาดจริยธรรมในการพัฒนา เพราะมีเหตุมาจากกิเลส ๓ อย่างนี้ คือ ตัณหา หรือความอยากได้ มานะหรือความต้องการมีอำนาจ และ ทิฏฐิ หรือความยึดมั่น ความคลั่งไคล้แนวคิด ลัทธิ ศาสนา และอุดมการณ์ต่าง ๆ

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาเป็นองค์รวมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นที่การพัฒนาคนครบทุกด้านทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา พัฒนาคนให้ใฝ่รู้ สู้สิ่งยากและให้คนที่พัฒนาเต็มระบบเป็นแกนกลาง หรือปัจจัยตัวกระทำ นำการพัฒนาคนและคนที่พัฒนาแล้วนั้นไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ของการพัฒนา

---

[๓๑] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, หน้า ๑๗๐.

[๓๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๖๐.

[๓๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๘.

คือ ทั้ง มนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมอันหมายถึงธรรมชาติให้ดำรงอยู่ได้ด้วยดีอย่างเกื้อกูลต่อเนื่องสม่ำเสมอเรื่อยไป และจะต้องไม่เป็นการลดทอน หรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในรุ่นต่อๆ ไปด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างวัด

๑) ความหมายของวัด นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านให้ความหมายของคำว่า “วัด” ไว้ ผู้ศึกษาจึงใคร่ขอ นำมาประกอบการศึกษา ดังนี้

วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย[๓๔]

คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” นี้ ยังไม่มีข้อยุติ ด้วยบางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วตวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล ซึ่งวัด (วัตร) ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่จำศีลภาวนา หรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภารกิจที่พึงกระทำนั้นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วัดวา” อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน[๓๕] เพราะวัดกับวามีความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่าง ๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึง พื้นที่

แต่เดิมครั้งพุทธกาลนั้น มีการใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อ ศาสนสถานในทางพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีผู้ศรัทธาถวายพระพุทธองค์ใน ระยะแรกๆ เช่น “เชตวนาราม” หรือชื่อเต็มว่า “เชตวเนอนาถบิณฑิกสสอาราเม” ซึ่งมีความหมายว่า “สวนของอนาถบิณฑที่ป่าเชต” หรือ “เวฬุวนาราม” หรือ “บุปผาราม” เป็นต้น โดย “อาราเม” หรือ “อาราม” ในคำอ่านของไทยแปลว่าสวน[๓๖] นอกจากนี้ในเวลาต่อมายังมีคำที่ใช้เรียกอีกอย่างว่า “วิหาระ” หรือ “วิหาร”

---

[๓๔] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕**, หน้า ๗๕๗.

[๓๕] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระยาอนุมานราชธน, **บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม ๕**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๒๕๘.

[๓๖] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชนุภาพ, **สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๑.

อย่างไรก็ตามก็ยังมีคำที่ให้ความหมายว่าวัดอยู่อีกชื่อหนึ่ง คือ “อาวาส” ดังชื่อเรียกสมภารผู้ครองวัดว่า “เจ้าอาวาส” ซึ่งแปลว่าผู้เป็นใหญ่ในวัด หรือชื่อเรียกวัด เช่น เทพศิรินทราวาส (เทพ+ ศิรินทรา+ อาวาส) โดยปกติคำว่าอาวาสไม่เป็นที่นิยมใช้กันในความหมายว่าวัด ทั้งนี้เพราะนิยมนำไปใช้กับความหมายที่แคบกว่าคำว่าอาราม โดยมักให้ความหมายในเชิงที่เป็นตัวเรือนที่อยู่อาศัยมากกว่า อาวาสจึงเสมือนเป็นที่อยู่ส่วนย่อยภายในอารามที่หมายถึงพื้นที่ที่เป็นศาสนสถานทั้งเขต[๓๗]

๒) ชนิดของวัด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในประเทศไทย พุทธศักราช ๒๕๐๕ กำหนดไว้ว่า วัดมี ๒ ชนิด คือ[๓๘]

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

๒. สำนักสงฆ์

วิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นการขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้น[๓๙]

สำนักสงฆ์ หมายถึง สถานที่ตั้งพำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้ผืนที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น ดังนั้นสำนักสงฆ์จึงไม่มีโรงพระอุโบสถเพื่อใช้เป็นที่ทำสังฆกรรม

วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย วัดประเภทนี้ยังแยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ “วัดหลวงหรือพระอารามหลวง” กับ “วัดราษฎร์”

วัดหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

---

[๓๗] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชนุภาพ, **สาส์นสมเด็จ เล่ม ๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๑๐๙.

[๓๘] กรมการศาสนา, **ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา ตอน ๓**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

[๓๙] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๕๓.

วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรทั้งหลายสร้างขึ้นตามศรัทธา ๓) การแบ่งระดับของวัดหรือพระอารามหลวง พระอารามหลวงแบ่งออกได้เป็น ๓ ชั้น คือ[๔๐] ก. พระอารามหลวงชั้นเอก หมายถึง วัดที่มีเจติยสถานสำคัญ เป็นวัดที่บรรจุพระบรมอัฐิ หรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ขึ้นไป ข. พระอารามหลวงชั้นโท หมายถึง วัดที่มีเกียรติ มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะสามัญขึ้นไป ชั้นสูงขึ้นไป ค. พระอารามหลวงชั้นตรี หมายถึง วัดที่มีเกียรติหรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครู ซึ่งพระอารามหลวงนั้นยังแบ่งตามฐานันดรศักดิ์ออกได้เป็น ๕ ชนิด คือ

๑. ชนิดราชวรมหาวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินีสมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ โดยที่สิ่งปลูกสร้างนั้นมีขนาด ใหญ่โตสมพระเกียรติ

๒. ชนิดวรมหาวิหาร ลักษณะเดียวกับชนิดราชวรมหาวิหาร แต่มีความสำคัญน้อยกว่า

๓. ชนิดราชวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์

๔. ชนิดวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานเป็นเกียรติแก่ผู้อื่น

พระอารามหลวงแต่ละชั้นมิได้หมายถึงว่าจะมีชนิดของพระอารามครบทั้ง ๕ ประเภท ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความสำคัญของสถานที่ ขนาดและผู้สร้าง ซึ่งจะเป็นสิ่งกำหนดชนิดของพระอารามดังกล่าว ในปัจจุบันได้มีการจัดแบ่งชนิดของพระอารามตามระดับชั้นดังนี้

พระอารามหลวงชั้นเอก แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ๑. ราชวรมหาวิหาร ๒. ราชวรวิหาร ๓. วรมหาวิหาร

พระอารามหลวงชั้นโท แบ่งเป็น ๔ ระดับ คือ ๑. ราชวรมหาวิหาร ๒. ราชวรวิหาร ๓. วรมหาวิหาร ๔. วรวิหาร

พระอารามหลวงชั้นตรี แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ๑. ราชวรวิหาร ๒. วรวิหาร ๓. สามัญ ไม่มีสร้อยต่อท้ายชื่อ

๕) มูลเหตุการณ์สร้างวัด แต่เดิมในสมัยครั้งพุทธกาลนั้นยังไม่มีการสร้างอาคารสถานให้เป็นที่อยู่ อาศัยของ พระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะเจาะจง เนื่องจากพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมีที่อยู่อาศัยเป็น หลักแหล่ง ถาวร ด้วยจะทำให้เกิดความยึดติดในทรัพย์ทางโลก จึงทรง

---

[๔๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

กำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่ อาศัยพื้นฐานสุด คือ “รุกขมูลเสนาสนะ” อันหมายถึงการอยู่รอบโคนต้นไม้[๔๑] แล้วให้จาริกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้จิตมีสิ่งผูกพัน

เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมเหล่าสาวกออกเผยแพร่พระศาสนา ปรากฏว่ามีผู้เลื่อมใสศรัทธาพากันบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมากมาย ที่ไม่ได้บวชต่างก็ให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งนครราชคฤห์ ทรงประกาศตนเป็นองค์ศาสนูปถัมภกต่อพุทธศาสนา ทั้งทรงถวาย “เวฬุวัน” ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวก ซึ่งพระองค์ทรงรับไว้ด้วย เพราะวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มิใช่มุ่งเน้นให้บำเพ็ญวิปัสสนาญาณเท่านั้น หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการจาริกออกไป ณ ที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่พระธรรมคำสอนอีกด้วย และเป็นมูลเหตุให้ทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุสามารถรับอารามที่เหล่าทายก ถวายได้ อาทิ เชตวนาราม ที่มหาเศรษฐีอนาถบิณฑิกะแห่งกรุงสาวัตถี สร้างถวาย หรือ ปุพพารามวิหาร ที่นางวิสาขาสร้างถวาย แต่ถือได้ว่าเวฬุวนารามเป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนา

๕) ประเภทของวัด

สมัยหลังพุทธกาลเมื่อมีการสร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้น ทำให้บริเวณเหล่านี้เกิดเป็นที่ชุมนุมของเหล่าพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เดินทาง มาถึงที่สุดแล้วก็เกิดมีพระภิกษุบางรูปสมัครใจที่จะอยู่พำนักเพื่อบำรุงรักษาสังเวชนียสถานเหล่านั้น[๔๒] ทั้งมีผู้ศรัทธาสร้างที่พักกุฎีสงฆ์ถวายแด่พระภิกษุ ดังกล่าวสถานที่นี้ในที่สุดได้กลายสภาพเป็น “วัด” ที่สมบูรณ์แบบ สืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างชัดเจนดังปัจจุบัน ด้วยเหตุที่การสร้างวัดกลายเป็นประเพณีที่นิยมกันในที่ต่าง ๆ วัดจึงมีปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งในเมืองใหญ่และชนบท จนทำให้จุดมุ่งหมายเดิมของการบวชนั้นเปลี่ยนไปในเวลาต่อมา เพราะพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีที่พักอาศัยอย่างถาวรยึดติดในเสนาสนะแทนการมุ่งเน้นปฏิบัติเพื่อรื้อออกซึ่งความทุกข์และเพื่อทำให้แจ้งแห่งการ ดับทุกข์ ซึ่งเป็นความหมายของการบวช เพราะคำว่าบวช มาจากคำว่า ป+วช แปลว่า เว้นทั่ว หมายถึงเว้นห่างจากกาม จากกิเลส พระภิกษุในเวลาถัดมาจึงมีลักษณะที่แตกต่างกัน ๒ แบบ คือ ฝ่ายหนึ่งซึ่งยังคงตั้งมั่นอยู่กับแนวปฏิบัติเดิมนั้นคือปลีกความวุ่นวายจาก โลกออกสู่ป่า เพื่อแสวงหาความวิเวก มุ่งเน้นทาง“วิปัสสนาธุระ” กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งนิยมการอยู่ชิดติดวัดภายในเขตชุมชน โดยมุ่งเน้นการศึกษา คือการมุ่งศึกษาเพื่อให้รู้ถึงพระพุทธพจน์ พระธรรม

---

[๔๑] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **จาริกบุญจารึกธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒๑.

[๔๒] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชนุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (ธนบุรี: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓-๒๕.

วินัย รวมทั้งพระอภิธรรมต่าง ๆ การแยกออกเป็น ๒ ลักษณะนี้มาแบ่งชัดเจนเป็น ๒ ฝ่ายในประเทศลังกา[๔๓] โดยเรียกฝ่ายที่อยู่ป่าว่า “พระอรัญวาสี” และเรียกฝ่ายที่อยู่ในเมืองว่า “พระคามวาสี”

พระภิกษุไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอรัญวาสีหรือคามวาสี ทุกรูปจะต้องสังกัดไม่วัดใดก็วัดหนึ่ง วัดฝ่ายคามวาสีนั้นอยู่ภายในหรือรอบนอกเมืองที่มีชุมชนอาศัยอยู่ แต่วัดฝ่ายอรัญวาสีจะต้องถอยร่นให้ห่างไกลชุมชนให้มากที่สุด แต่ความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยการแบ่งปันอาหารจากสังคมยังต้องมีอยู่ในพระวินัยกำหนดไว้ว่าวัดฝ่ายอรัญวาสีจะต้องตั้งไม่ห่างจากหมู่บ้านที่ใกล้ ที่สุดจนเกินไป คือให้อยู่ในระยะประมาณ ๕๐๐ ชั่วคันธนู หรือประมาณ ๑ กิโลเมตร[๔๔] เพื่อเอื้อให้พระภิกษุสามารถเดินไปรับการบิณฑบาตและกลับมาทันฉันอาหารเพล ก่อนเที่ยงวัน

วัดอรัญวาสี นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลาโถงอเนกประสงค์ ไม่มีอาคารและแบบแผนมากนัก พระสงฆ์ฝ่ายนี้จะอยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเข้าพรรษา และจะมุ่งธุดงค์เข้าป่าลึก ปักกลด ฝึกหัดกรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อยๆ ก่อนกลับออกมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำสังฆกรรมใด ๆ ก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์ดูเหมือนจะไม่มีการสร้างในวัดอรัญวาสีหรือ “วัดป่า”แท้ ๆ เลย คงเป็นเพราะแนวความคิดของพระภิกษุสายนี้เน้นที่การปฏิบัติเพื่อให้เห็น “ธรรม” มากกว่า “รูป” ที่แม้เป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ก็เป็นเพียงภาพสัญลักษณ์ที่ไม่ใช่วิถีทางแห่งการหลุดพ้น

วัดคามวาสี สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเมืองโดยตรง ภารกิจหลักของพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายนี้มุ่งไปในทางปฏิบัติด้านพิธีกรรมทางศาสนา และการเน้นศึกษาทางหนังสือเพื่อแสวงหาความรู้ สำหรับใช้ในการสั่งสอนฆราวาสมากกว่าฝึกปฏิบัติด้านวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ฝ่ายนี้จึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกตลอด ทำให้แนวทางหลักด้านปฏิบัติต้องเปลี่ยนไปจากการมุ่งหาหนทางเพื่อให้ “ตนเอง” พ้นจากสังสารวัฏ มาเป็นเพื่อช่วยให้ “ผู้อื่น” พ้นทุกข์แทน เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่เพื่อมุ่งผลตรัสรู้และนิพพาน หากแต่การเน้นผลทางปริยัติธรรมทั้งคอยชี้แนะช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่เวไนย สัตว์ทั้งปวงได้ก็เท่ากับเป็นการสั่งสมทานบารมีและยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้นในขณะเดียวกัน ถือเป็นหลักสำคัญในการฝึกจิตเพื่อการ “ละวาง” วัดประเภทนี้จะมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารมากกว่าวัดอรัญวาสี ตามความต้องการใช้งานการกำหนดแบบแผนทั้งด้านรูปแบบและแผนผังรวมมีกฎเกณฑ์ค่อนข้างชัดเจน

---

[๔๓] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **จาริกบุญจารึกธรรม**, หน้า ๓๒๕.

[๔๔] โชติ กัลยาณมิตร, **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๘๙.

๖) การสร้างวัดในประเทศไทย

แบบอย่าง การสร้างวัดในสังคมไทยมีแบบอย่างที่เป็นอิทธิพลหลักจากลังกา เนื่องจากคนไทยนับถือพุทธศาสนาในลัทธิเถรวาทหรือหินยานผ่านมาทางสายของลังกา (แบบลังกาวงศ์)

มูลเหตุ คือการสร้างให้เป็นศาสนสถานเพื่อเอื้อต่อการกระทำศาสนพิธี และเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นผลสืบเนื่องจากเนื้อหาคำสอนใน “ไตรภูมิ” ที่ทรงนิพนธ์ขึ้นโดยพระยาลิไทกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยในราวปี พ.ศ. ๑๘๘๘ ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของ ปุพเพกตปุญญตา อันเป็นเรื่องที่พรรณนาเกี่ยวกับสวรรค์และนรกเป็นอย่างมาก จึงกระตุ้นให้เกิดความกลัวในเรื่องของการทำความชั่ว และเร่งสร้างบุญความดี เพื่อจะได้ขึ้นไปเสวยสุขบนแดนสวรรค์หรือได้เกิดใหม่ในชาติภพหน้าที่เพียบพร้อมด้วยฐานันดรศักดิ์ที่สูงส่ง หรือเพื่อสั่งสมบุญสำหรับไปเกิดในยุคเดียวกับพระศรีอาริยเมตตรัย การทำบุญที่ให้ได้มาถึงซึ่งอานิสงส์มากที่สุดก็คือการสร้างวัดนั้นเอง เหตุนี้คนไทยจึงนิยมสร้างวัดกันมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย

๗) มูลเหตุการสร้างวัดในประเทศไทย

การสร้างวัดในประเทศไทยนั้น นอกเหนือจากจะเป็นการสร้างตามคติโบราณดังกล่าวแล้ว ในเวลาต่อมาก็ยังมีปัจจัยสำคัญหลักบางประการที่เป็นเหตุจูงใจไปสู่การสร้างวัด ดังนี้[๔๕]

๑. สร้างเพื่อให้เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมือง เช่น การสร้างวัดพระมหาธาตุ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรือประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ อันเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของสังคมที่พระมหากษัตริย์ทุกยุคทุกสมัยพึงสังวรและนิยมสร้างขึ้นเป็นประเพณี เช่น วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา,วัดช้างล้อม อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัยสุโขทัย

๒. สร้างเพื่อให้เป็นวัดประจำวัง สำหรับพระมหากษัตริย์จะทรงใช้เป็นที่ประกอบพระราชพิธีหรือพระราชกุศล ส่วนใหญ่มักสร้างอยู่ติดกับพระบรมมหาราชวัง เช่น วัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย, วัดพระศรีสรรเพชญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

๓. สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นวัดประจำรัชกาล คตินิยมนี้ เพิ่งจะมีขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น วัดราชประดิษฐ์ฯ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำราชกาลที่ ๕, วัดเบญจมบพิตรฯ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๕, วัดพระราม ๙ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๙

๔. สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ ในบริเวณที่เป็นนิวาสสถานเดิมของบุพการีของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์หรือคหบดี เพื่อเป็นการอุทิศกุศลบุญแห่งการถวายที่ดิน และ

---

[๔๕] โชติ กัลยาณมิตร, **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๘๙.

การสร้างนั้นแด่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่น วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระเจ้าปราสาททองสร้างในนิวาสสถานเดิมของพระราชชนนี,วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง ณ ที่เป็นนิวาสสถานเดิมของพระอัยยิกา พระอัยกีของพระองค์

๕. สร้างขึ้นบนพื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นที่ถวายพระเพลิง พระศพ หรือพระบรมศพมาก่อน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นอนุสรณ์ในการร าลึกถึงบุคคลผู้นั้น รวมทั้งเป็นการอุทิศบุญแด่ผู้นั้นด้วย เช่น วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระราเมศวร ทรงสร้างขึ้น ณ ที่ถวายพระเพลิงพระ บรมศพพระเจ้าอยู่ทอง

๖. สร้างขึ้น ณ ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญ เช่น วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่พระราเมศวรทรงทอดพระเนตรเห็นพระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ตกลง ณ ที่ตั้งวัดแห่งนี้

๗. สร้างขึ้นตามคติประเพณีนิยมบางประการ เช่น การสร้างวัดคู่ผัวเมีย อย่างวัดกุฎีดาว, วัดสมณโกฏ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดคู่ผัวเมียระหว่างพระเจ้าบรมโกศและพระมเหสี, วัดมกุฎกษัตริยารามและวัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร เป็นวัดคู่ผัวเมียระหว่างรัชกาลที่ ๕ และพระอัครมเหสี หรือคติการสร้างวัดประจำเมือง อันเป็นคติที่สืบเนื่องมาแต่โบราณที่กรุงราชธานีจะต้องสร้างขึ้นไว้ให้เป็นที่ต้องมีทุกๆ ราชธานีที่ตั้งขึ้นใหม่มี ๔ วัด คือ วัดมหาธาตุ วัดพระเชตุพน วัดราชบูรณะ และวัดราชประดิษฐ์

๘) การขนานนามชื่อวัด

วัดต่าง ๆ ที่ปรากฏนามเพื่อเรียกขานกันนั้น มีที่มาแห่งการตั้งชื่อกันดังนี้[๔๖]

๑. ขนานนามตามสิ่งสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าประดิษฐานในวัดนั้น เช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ คือ พระศรีสรรเพชญ์, วัดพระบรมธาตุฯ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

๒. ขนานนามตามฐานานุศักดิ์ของผู้สร้าง ผู้สร้างอุทิศให้ เช่น วัดราชบูรณะ หรือวัดราชประดิษฐ์ หมายถึงวัดที่พระราชาสร้างขึ้น, วัดวรเชษฐาราม หมายถึงวัดที่พระมหากษัตริย์ผู้เป็นน้องคือพระเอกาทศรถสร้างอุทิศแด่พระนเรศวรพระเชษฐาราม, วัดคณิกาผล หมายถึงวัดที่เจ้าสำนักนางกลางเมืองชื่อแฟง นำผลประโยชน์จากน้ำพักน้ำแรงของนางคณิกามาสร้าง

---

[๔๖] เนตรนภิศ นาควัชระและคณะ, **วัดในกรุงเทพมหานคร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐-๑๑.

๓. ขนานนามตามเหตุการณ์ที่เป็นศุภนิมิตร เช่น วัดชนะสงคราม สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทพระราชทานนาม ภายหลังชนะศึกสงคราม ๙ ทัพ, วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) สมเด็จพระเจ้าตากสินพระราชทานนามใหม่ของวัดมะกอก ภายหลังจากทรงกู้อิศรภาพและเสด็จกรีฑาพลมาทางชลมารถ เพื่อมาตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรี พอถึงวัดมะกอกก็สว่างรุ่งแจ้งพอดี

๔. ขนานนามตามชื่อวัดสำคัญแต่โบราณ เช่น วัดพระเชตุพนฯ ชื่อวัดหรือพระอารามแห่งแรกแต่ครั้งพุทธกาล, วัดมเหยงคณ์ ชื่อวัดสำคัญในประเทศลังกา

๕. ขนานนามตามลักษณะสิ่งสำคัญภายในวัด เช่น วัดพระสี่อิริยาบถ จังหวัดกำแพงเพชร มีพระพุทธรูป ๕ ปาง ยืน นั่ง เดิน นอน ประดิษฐานเป็นพระประธานในวัด, วัดระฆังโฆษิตาราม จังหวัดธนบุรี พบระฆังใบใหญ่เสียงดังกังวาน

๖. ขนานนามตามนามตำบลที่ตั้งหรือสภาพพื้นที่ตั้ง เช่น วัดวังแดงเหนือ วัดสามเสน วัดปากน้ำ วัดยายร่ม

๗. ขนานนามตามชื่อผู้สร้าง เช่น วัดพิชัยญาติการาม วัดประยุรวงศาราม วัดพระยาไกร

๘. ขนานนามจากสาเหตุอื่น ๆ ซึ่งมีผู้ตั้งขึ้นหรือเรียกขาน เช่น วัดไก่เตี้ย วัดช่องลม วัดสีกุก วัดใหม่ วัดสว่างอารมณ์

๙) ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัดสังคมไทยเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมาก เนื่องเพราะเชื่อว่า พระภิกษุ นั้นเป็นผู้มีความรู้ มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่สิ่งเท็จจริง และเป็นครูบาอาจารย์[๔๗]

ความสัมพันธ์ระหว่าง คนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของ ทุกคนนับแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึงได้รับ ความเชื่อถืออย่างไร้ความคลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุก ๆ เรื่อง ไม่ว่า ในทางที่เป็นมงคลและอัปมงคล ส่วน วัด นั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่ ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี รวมทั้งเป็น (๑) สถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณรจนถึงบวชเป็นพระภิกษุ (๒) สถานที่ให้ความสงบเยือกเย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติธรรมสมาธิ (๓) เป็นสถานที่ชุมนุมของสังคมทุกกาลวาระ เช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน งาน

---

[๔๗] ชัย เรืองศิลป์, **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๕๕๓ ด้านสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๕๓๓.

เทศกาลรื่นเริงที่มีการออกร้าน มีมหรสพต่าง ๆ เป็นต้น (๔) เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเนื่องในการตาย เช่น การตั้งศพสวด พระอภิธรรม การเผาศพ

๑๐) ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับวัง พระมหากษัตริย์ในอุดมคติของสังคมไทย จะสมบูรณ์แบบได้นั้น ต้องแสดงศักยภาพของ พระองค์ใน ๒ ลักษณะ คือ ความเป็นพระจักรพรรดิราชที่สามารถปกป้องปวงประชาให้อยู่เย็นเป็นสุข จากศัตรู และ ความเป็นพระมหาธรรมราชา หมายถึง พระราชาผู้ทรงคุณธรรม ดังนั้นพระมหากษัตริย์ ไทยทุกพระองค์จึงทรงดำเนินนโยบายตามแนวความคิดดังกล่าวนี้มาโดยตลอด โดยการสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ ก็เพื่อส่งเสริมให้ภาพลักษณ์แห่งความเป็น “ธรรมราชา” ของ พระองค์สมบูรณ์แบบขึ้น นอกเหนือจากการอาศัยศาสนามาช่วยในพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นเอง

๑๑) ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และวัง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยดังกล่าวมาทั้งหมด มีความเกี่ยวเนื่องกับสถาบันหลัก ๓ ประเภท คือ บ้าน วัด และวัง สถาบันทั้ง ๓ หน่วยนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันตลอดเวลาโดย “วัง” นั้นอยู่ในสถานะของที่ประทับแห่งกษัตริย์หรือผู้นำของสังคมและประเทศชาติ วังจึงเป็น เสมือนหนึ่งสัญลักษณ์แห่งศูนย์รวมในทางอาณาจักร ในขณะที่ “บ้าน” เป็นที่พักอาศัยของเหล่าทวย ราษฎร เป็นหนึ่งในโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับ “วัด” อันเป็นที่ตั้งของพุทธสถานนั้น ก็จะดำรงอยู่ใน ฐานะศูนย์รวมทางจิตใจที่เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่าง “วัง” กับ “บ้าน” หรืออีกนัยยะหนึ่งระหว่าง “กษัตริย์” กับ “ราษฎร” เมื่อไทยรับเอาอิทธิพลความเชื่อในเรื่องของ “สมมุติเทพ” จากขอมเข้ามา ใช้ในสังคมสมัยอยุธยาภาพลักษณ์และบทบาทแห่งกษัตริย์ของไทยยิ่งมีความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง ขึ้น จนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับราษฎรกลับมีช่องว่างห่างกันมาก “วัด” จึงเป็น เสมือนสายใยที่เชื่อมโยงช่องว่างดังกล่าวนั้น วัดสำคัญ ๆ โดยเฉพาะอย่างวัดมหาธาตุ ถูกสถาปนาขึ้น ด้วยชนชั้นปกครองทั้งสิ้นเนื่องจากต้องอาศัยกำลังและทรัพย์วัสดุในการก่อสร้างจำนวนมาก วัดที่ พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นจึงวิจิตรบรรจงงดงาม เมื่อวัดดังกล่าวถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศูนย์รวม ในทางจิตใจของชุมชน กษัตริย์ในฐานะผู้สร้างวัดก็ย่อมได้รับความเคารพศรัทธาและซื่อสัตย์จงรักภักดี จากทวยราษฎร์ในชุมชนนั้นโดยปริยาย อำนาจและพลังมวลชนที่กษัตริย์พึงจะได้มา อาศัยการสื่อผ่าน ทางเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆนี้โดยตรงนี่คือความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของบ้าน วัด และวัง โดยสรุป แล้ววัดในสถานะที่เป็นศูนย์กลางของสังคมจึงมีความสำคัญและบทบาทหน้าที่ ดังนี้ คือ[๔๘] ๑. วัดในฐานะตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของแผ่นดิน ๒. วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน ๓. วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา ๔. วัดในฐานะที่พึ่งทางกายและใจของสังคม ๕. วัดในฐานะศูนย์รวมของศิลปกรรม

---

[๔๘] เนตรนภิศ นาควัชระและคณะ, **วัดในกรุงเทพมหานคร**, หน้า ๒๕๒-๒๘๘.

สรุปได้ว่า วัดคือตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อที่จะเป็นสิ่งที่กำหนด การสร้างความศรัทธา ความสามัคคี และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ความศรัทธาที่มีต่อเจ้าอาวาสและพระพุทธศาสนา ความสามัคคีระหว่างบ้าน วัด และชุมชน อันจะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

๒.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

๑) เป้าหมายในการพัฒนาวัด

เป้าหมายสำคัญซึ่งเป็นนโยบายของกรมการศาสนา คือ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งการพัฒนาจะบรรลุสู่เป้าหมายได้นั้น วัดควรจะดำเนินการในสิ่งต่อไปนี้โดยลำดับ ๑. จัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน หรือชาวบ้านโดยรอบวัดให้มากที่สุด ๒. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้นให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นกันให้มากที่สุด ๓. จัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่ เสนาสนะของวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น เหมาะสมกับสภาพความต้องการ และความจำเป็นให้มากที่สุด[๔๙]

๒) แนวทางการพัฒนาวัด

การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน พอจะสรุปออกเป็นแนวทางได้ ดังนี้ ๑. พัฒนาวัดให้ชาวชุมชนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกว่าวัดเป็นของตน ทำให้เกิดความหวง แหน ความรัก และจะช่วยกันดูแลรักษา ๒. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นที่บวชเรียน ศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านในละแวกนั้นได้เข้ามา หาความสงบทางกายและใจ และเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน ๓. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดขึ้น โดยบริเวณวัดจะต้องสะอาด ร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อประชาชนจะได้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น ๔. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดควรเป็น แกนนำของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ มีการรณรงค์และการจัดกิจกรรมเพื่อการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง ๕. ทำให้ชาวชุมชนเกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน และคอยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

---

[๔๙] พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม), **การบริหารวัด**, หน้า ๑๕.

๓) สภาพแวดล้อมของวัด

การพัฒนาวัดจะเริ่มขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปได้ เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้ประสานที่สำคัญ จึงควรจะศึกษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบต่าง ๆ ของวัดให้ได้ข้อมูลเป็นพื้นฐานไว้ก่อน ได้แก่

๑. สงฆ์ คือ พระภิกษุ สามเณรภายในวัดควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมาอุปนิสัยใจคอ ความรู้ความสามารถของพระภิกษุ สามเณรแต่ละรูป เพื่อความสะดวกในการปกครอง และการขอความร่วมมือในการมอบหมายงานต่าง ๆ

๒. สมณธรรม คือ การทำกิจวัตรและการศึกษาพระธรรมวินัย ควรจะได้จัดการและส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณรภายในวัดได้ศึกษาพระธรรมวินัย ตลอดจนความรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นกิจวัตรที่สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธบัญญัติ ควรจะได้มีการจัดระเบียบและดูแล ให้สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวแห่งพระพุทธบัญญัติในกิจวัตรนั้น ๆ อย่างครบถ้วน

๓. สวัสดิการ คือ ปัจจัยอำนวยความสะดวก ควรจะได้รับการสอดส่องดูแลสภาพความเป็นอยู่ของสงฆ์ภายในวัดให้พอเหมาะกับสมณเพศ

๔. เสนาสนะ คือ ที่อยู่อาศัย ควรสำรวจดูว่าพอเพียงหรือไม่ สิ่งใดต้องบูรณะ สิ่งใดควรสร้างเพิ่มเติม และควรจัดให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อความเป็นระเบียบสวยงาม

๕. สมบัติของวัด หมายถึง ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์เงินและหนี้สิน (ถ้ามี) วัสดุอุปกรณ์ เช่น เครื่องพิมพ์ดีด เครื่องขยายเสียง ภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น จานช้อน รวมถึงอาคาร เสนาสนะ พระพุทธรูป โบราณวัตถุ (ถ้ามี) ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้ควรสำรวจและจัดทำบัญชีหรือทะเบียนไว้ให้ละเอียด เพื่อความสะดวกในการบำรุงรักษา

๖. สังฆาธิการกิจ คือการประสานงานกับเจ้าคณะระดับต่าง ๆอาจมอบหมายพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่มีความรู้ทางงานสารบรรณ ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ หรือทำงานสารบรรณของวัดก็จะสะดวกยิ่งขึ้น

๗. สัปบุรุษ คือ ชาวบ้านผู้มีศรัทธาช่วยเหลือบำรุงวัด ศิษย์วัดและแม่ชี ควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมา เช่นเดียวกับการศึกษาพระสงฆ์ภายในวัด เพื่อความสะดวกในการปกครอง การขอความร่วมมือและการดำเนินการด้านกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด ได้ตรงตามความต้องการของชุมชน

๘. สาธารณสงเคราะห์ คือ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งได้แก่ การจัดอาคารสถานที่เพื่อบริการแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน เช่น ห้องสมุด ตู้ยา ศาลาพักร้อน บ่อน้ำ รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแสดงธรรม การตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การตั้งศูนย์

ฝึกอาชีพ ฯลฯ ควรสำรวจว่าสิ่งใดวัดได้ดำเนินการอยู่แล้ว สิ่งใดควรจะบริการขึ้นอีก เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน[๕๐]

๕) แนวทางการดำเนินงาน

แนวทางการดำเนินงานการพัฒนาวัด มี ๖ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ แต่งตั้งกรรมการ

การพัฒนาวัดควรจะได้ดำเนินงานไปในรูปของกรรมการ เพื่อระดมความคิดเห็น และความร่วมมือร่วมใจกัน ซึ่งอาจประกอบด้วยพระสงฆ์ภายในวัดประมาณ ๕ – ๗ รูป คฤหัสถ์ ประมาณ ๗ – ๑๐ คน โดยเลือกบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และที่สำคัญจะต้องพร้อมที่จะให้ ความร่วมมือที่ดี เมื่อติดต่อทาบทามเป็นการภายในเรียบร้อยแล้ว จึงจะประกาศแต่งตั้งเป็นลาย ลักษณ์อักษร แล้วปิดประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งวัดและชุมชน และจัดทำสาเนาเอกสารส่งให้แก่เจ้า คณะปกครองที่อยู่เหนือตนตามลำดับได้ทราบด้วย

ขั้นที่ ๒ ชี้แจงพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด

การประชุมชี้แจงแก่พระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด เป็นสิ่งจำเป็นที่ท่านเจ้าอาวาสควรจะกระทำเป็นระยะๆ ประมาณปักษ์ละ ๑ ครั้ง (๑๕ วัน / ครั้ง) การชี้แจงนั้น คือ การแจ้งความเปลี่ยนแปลงของวัด และความก้าวหน้าในการพัฒนาให้ทราบโดยทั่วกัน และขอความร่วมมือจากบุคคลในวัดทุกประเภท ถ้าวัดมีโรงเรียนตั้งอยู่ในวัดก็ให้แนะนำแก่ครูและนักเรียนด้วย เมื่อวัดเริ่มทำความสะอาดบริเวณวัด ก็ให้ทุกคนรู้จักช่วยกันรักษาความสะอาด อย่าทิ้งเศษกระดาษ หรือเศษอาหารบนลานวัด เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ ประชุมกรรมการ

การประชุมครั้งแรกถือเป็นครั้งที่สำคัญมาก ควรนัดประชุมวันที่กรรมการจะมาประชุมได้พร้อมเพรียงกัน เรื่องที่ควรนาเข้าวาระการประชุมครั้งแรก ควรมีดังนี้

๑. เรื่องที่ท่านประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบ แจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงนโยบายของรัฐบาลและคณะสงฆ์ในการพัฒนาวัดว่า มุ่งที่จะให้ส่งเสริมวัดพัฒนาทางด้านวัตถุและด้านจิตใจควบคู่กันไปสำหรับเป้าหยในการพัฒนาวัดก็คือมุ่งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ซึ่ง เจ้าอาวาสจะต้องมี

---

[๕๐] พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตฺติเมธี), **การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในธรรมปริทัศน์ ๕๖**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗-๕๕.

ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวดีพอ เพื่อสมาชิกจะได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องและ ตรงกัน การพัฒนาวัดจะได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามเป้าหมาย

๒. เรื่องอาณาเขตของวัด ควรจะพิจารณากันถึงการจัดให้มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดให้เรียบร้อย การกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดทำแผนผังวัด ได้แก่ การกำหนดว่าหน้าวัด หลังวัด ควรอยู่ทางทิศไหนจึงจะเหมาะสม จะแบ่งเนื้อที่วัดออกเป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตสาธารณสงเคราะห์ตรงไหน อย่างไร จำเป็นต้องจัดทำรั้วหรือกำแพงหรือไม่ ดังนี้เป็นต้น

๓. เรื่องการจัดโครงการพัฒนาวัด สมาชิกต้องช่วยกันเสนอความคิดเห็นว่าทางวัดควรจะต้องทำอะไรบ้างสิ่งไหนจำเป็นจะต้องทำก่อนหรือทำหลัง จะทำเมื่อไร ใช้เวลาเท่าใด ใช้กำลังงานและงบประมาณจากไหน งานนั้น ๆ ควรมอบหมายให้ใครเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงาน เมื่อรวบรวมได้แล้วจัดเป็นแผนงานของวัด เรียงตามลำดับงานที่สำคัญ และจำเป็นก่อนหลังไว้เพื่อเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน และการติดตามประเมินผล เรื่องใดที่ประชุมเห็นอย่างไร ก็ให้เลขานุการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

ขั้นที่ ๔ จัดทำแผนผังวัด

การจัดทำแผนวัดควรหาผู้ที่มีความรู้ในการวางแผนผังมาช่วยจัดทำให้ เช่น ช่างจากกรมการศาสนา ช่างจากเทศบาล ครู อาจารย์วิทยาลัยเทคนิค เป็นต้น แผนผังวัดควรจัดทำเป็น ๒ แบบ คือ

๑. ผังสภาพปัจจุบัน แสดงรายละเอียดต่าง ๆ ของสภาพปัจจุบันทั้งหมด

๒. ผังโครงการ เป็นผังที่ควรจัดขึ้นเพื่อพัฒนาวัดตามมติที่ประชุม กรรมการพัฒนาวัด ในการประชุมครั้งที่ ๑ วาระที่ ๒ เรื่อง การกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดผัง ผังโครงการนี้เป็นผังที่ สมบูรณ์ที่คาดการณ์ล่วงหน้าว่า เพื่อพัฒนาถาวรวัตถุเสร็จสิ้นแล้ว สภาพของวัดในอนาคตจะเป็นเช่น ไร หน้าวัด หลังวัดจะหันไปทางทิศไหน อาคารเสนาสนะ แต่ละหลังจะตั้งเป็นหมวดหมู่อยู่อย่างไร สิ่ง ไหนจะต้องรื้อทิ้ง สิ่งไหนจะต้องเคลื่อนย้าย สิ่งก่อสร้างที่ปลูกใหม่จะปลูกตรงไหน บริเวณวัดจะ ตกแต่งจะตัดถนนเช่นไร การนี้ผู้วางผังจะต้องมีความรู้ในเรื่องการจัดวางผังและตกแต่งบริเวณจึงจะ สามารถทำได้เหมาะสมสวยงามตามสภาพของพื้นที่ตั้งของวัด และสภาพแวดล้อมกับเศรษฐกิจและ สังคมของละแวกนั้น

ในการจัดทำผังโครงการ ควรจัดเป็นหมวดหมู่โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งสามารถแบ่งเนื้อที่ของวัดออกเป็นเขตต่าง ๆ ดังนี้

เขตพุทธาวาส ได้แก่ เขตที่ตั้งวิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอไตรเจดีย์ เขตสังฆาวาส ได้แก่ เขตที่ตั้งกุฏิ ครัว เรือนไฟ ที่สรงน้ำ

เขตสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ บริเวณโรงเรียน บ้านพักชี บริเวณฌาปนสถาน ฯลฯ หากวัดมีที่ดินแปลงที่ตั้งวัดเหลือพอที่จะจัดประโยชน์ได้ ให้เสนอกรมการศาสนาเพื่อ กำหนดเป็นเขตจัดประโยชน์ ตามที่ระบุไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ข้อ ๓ แผนผังที่ จัดทำขึ้นนั้นต้องใช้มาตราส่วนเป็นเครื่องประกอบในการย่อขนาดอาคารสถานที่ต่าง ๆ จากสภาพ ความเป็นจริงให้ถูกต้องด้วย[๕๑]

ขั้นที่ ๕ จัดทำโครงการพัฒนาวัด

เมื่อคณะกรรมการฯ ได้ประชุมหารือกันในเรื่องแผนงานพัฒนาของวัด ว่าจะต้องทำงานหรือกิจกรรมใดบ้างตามลำดับความสำคัญก่อนหลังแล้ว ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในงานหรือกิจกรรมนั้น ๆ ควรจะได้เขียนโครงการกิจกรรมให้ชัดแจ้ง เสนอกรรมการให้ชัดแจ้ง เสนอกรรมการเพื่อให้พิจารณาอนุมัติโครงการก่อนที่จะดำเนินการกิจกรรมของวัดที่จะพัฒนาแยกได้เป็น ๒ ทาง คือ

๑. การพัฒนาทางด้านวัตถุ หมายถึง การพัฒนาสภาพวัดให้เกิดศรัทธาทางรูปธรรม ได้แก่ อาคาร เสนาสนะ มีเอกลักษณ์ของการเป็นวัดไทย ปลูกสร้างอยู่เป็นหมวดหมู่สวยงาม และ ไม่ใหญ่โตเกินความจำเป็นแห่งประโยชน์ใช้สอย และสภาพแวดล้อมของวัดและชุมชน ถนนบริเวณวัดสะอาดร่มรื่น ตกแต่งด้วยไม้ยืนต้น ไม้ดอกไม้ประดับอย่างเหมาะสม อาณาเขตของวัดเป็นหมวดหมู่ การก่อสร้างอาคารสถานที่ต่าง ๆ ควรดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนผังโครงการที่จัดทำไว้

๒. การพัฒนาทางด้านจิตใจ หมายถึง การพัฒนาทางนามธรรม เช่น การปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรมแก่ศาสนิกชนในท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดควรจะเป็นศูนย์กลางจัดขึ้นเพื่อ อำนวยประโยชน์ต่อชุมชนหมู่บ้านนั้น ๆ การพัฒนาทางด้านนี้ ควรจะได้นาหน้าหรือพัฒนาควบคู่ไปกับ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางด้านวัตถุหรือรูปธรรม ตัวอย่างที่วัดควรจัดเพื่ออำนวยประโยชน์แก่ ชุมชน ได้แก่

๒.๑ การจัดให้มีการทำบุญสมาทานศีล และฟังพระธรรมเทศนาทุกวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางศาสนา

๒.๒ การจัดงานเพื่อร าลึกถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันตรุษ วันสารท วันสงกรานต์ วันลอยกระทง ฯลฯ การจัดให้มีการละเล่นพื้นเมืองสนทนา ธรรม บรรยายธรรม ฟังปาฐกถา จัดนิทรรศการ เป็นต้น งานก็จะมีความหมายและความสำคัญมากขึ้น

---

[๕๑] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **วัดพัฒนา ๕๐**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖.

๒.๒ การส่งเสริมให้ลูกหลานในชุมชนหรือในตำบลนั้นได้บรรพชา อุปสมบท เพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

๒.๓ การจัดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมภายในวัด และส่งเสริมให้พระสงฆ์ในวัดได้ศึกษาหาความรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

๒.๕ การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ ให้เรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชนภายในวัด

๒.๖ การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานแก่ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ผู้ที่ปรารถนาจะเข้าวัดเพื่อสงบจิตสงบใจ

๒.๗ จัดบริเวณอาคาร สถานที่ของวัด เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนหรือสถานศึกษา สุขศาลาหรือสถานีอนามัย ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศาลาพักร้อนหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ สร้างบ่อน้ำดื่มน้ำใช้ การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธ์ ธนาคารโค - กระบือ กองทุนมูลนิธิ สหกรณ์ ศูนย์บริการสาธารณะ ศูนย์ฝึกอาชีพต่าง ๆ ฯลฯ ไว้อำนวยประโยชน์แก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนในท้องถิ่น

ขั้นที่ ๖ ดำเนินการพัฒนาวัด

เมื่อได้จัดทำแผนผังวัด จัดทำแผนและโครงการพัฒนาวัด ได้แก่ กำหนดกิจกรรม ต่าง ๆ เสร็จแล้ว และผ่านความเห็นชอบจากกรรมการในการประชุมครั้งต่อ ๆ มาเรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มการพัฒนาได้เลย โดยอาจจะกำหนดวันประชุมสัปบุรุษ และประชาชนในท้องถิ่น เพื่อประกาศชี้แจงความมุ่งหมายในการพัฒนาวัด และโครงการต่าง ๆ ที่วัดจะดำเนินการให้ทราบโดยทั่วกัน พร้อมทั้งเชิญชวนและขอความร่วมมือจากประชาชน ในการที่จะดำเนินการพัฒนาวัดในโครงการต่าง ๆ นั้นด้วย จากนั้นจะร่วมกันทำความสะอาด ปลูกต้นไม้ ทำรั้ววัดไว้เป็นที่ระลึกก็จะเป็นการดียิ่ง ซึ่งในโอกาส ข้างหน้าวัดจะได้รับความร่วมมือจากชาวชุมชนเป็นอย่างดีอีกต่อไปด้วย[๕๒]

๕) แนวทางการพัฒนาวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ[๕๓]

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบการพัฒนาวัดไว้ ๖ หมวด ดังนี้

---

[๕๒] พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตฺติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, **ธรรมปริทัศน์ ๕๖**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗-๒๙.

[๕๓] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**, หน้า ๑๐-๑๓.

หมวดที่ ๑ การสาธารณูปการ การดำเนินการปรับปรุงพัฒนาวัดในด้านการ สาธารณูปการ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๑.๑ บริเวณวัด ภายในบริเวณวัด มีสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นเหมาะสม ส่งเสริมสภาพความเป็นรมณียสถาน โดยดำเนินการในสิ่งต่าง ๆ ดังเช่น (๑) ป้ายชื่อวัด ตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสม มีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่มีความสง่างาม (๒) แผนผัง ติดตั้งไว้ในที่เปิดเผย เห็นได้ชัดเจน แสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดชัดเจน (๓) ป้ายแผ่นแพร่กิจกรรมต่าง ๆ ของวัด แสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด (๔) ป้ายประวัติโดยย่อ เพื่อแสดงประวัติวัด เผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป (๕) ป้ายนิเทศข้อมูล เพื่อแสดงจำนวนสถิติ ข้อมูลต่าง ๆ ของวัด (๖) ป้ายคติธรรม พุทธภาษิต เพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาษิต เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรืออคติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัด (๗) มุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่าน เพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ

๑.๒ การปรับปรุง พัฒนา ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด (๑) บริเวณวัดสงบ ร่มรื่น (๒) มีการจัดบริเวณวัด สถานที่ เป็นระเบียบ (๓) มีภาชนะรองรับขยะมูลฝอย (๔) มีบริเวณปลูกดอกไม้ ไม้ประดับ เพื่อความร่มรื่น สวยงาม (๕) มีการจัดพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน

๑.๓ ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสะต่าง ๆ (๑) ความสะอาดของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัด (๒) ความมั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการ พำนักอาศัย ใช้ประโยชน์ หรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

๑.๔ วัดมีสิ่งปลูกสร้าง และอาคารเสนาสนะต่าง ๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาด มั่นคงแข็งแรง เช่น อุโบสถ กุฏิ ศาลา เมรุ วิหาร ห้องสมุด/พิพิธภัณฑ์ ถนนและทางเท้าภายในวัด เจดีย์ และรั้ววัด/กำแพงวัด

๑.๕ การบริหารจัดการและดูแลศาสนสมบัติของวัด โดยวัดดำเนินการให้มีเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบ ได้แก่ (๑) การจัดทำบัญชีการเงินของวัด (๒) การจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัด (๓) การแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัด (๔) การแต่งตั้งคณะกรรมการวัด

หมวดที่ ๒ ด้านการปกครอง การดำเนินการบริหารจัดการด้านการปกครอง มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ การจัดทำระเบียบปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัด (๑) มีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณร (๒) มีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัด (๓) มีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด

๒.๒ มีการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ (๑) เจ้าอาวาสได้มีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถ (๒) จัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด (๓) จัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐาน (๔) จัดทำสมุดเยี่ยม

๒.๒ การพัฒนาและสวัสดิการ (๑) มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด (๒) มีการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด (๓) มีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ (๔) มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง

หมวดที่ ๓ ด้านการศาสนศึกษา การดำเนินการด้านการศาสนศึกษา มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๓.๑ การจัดการ/จัดให้มี เพื่อการศาสนศึกษา (๑) จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด (๒) จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชน ภายในวัด (๓) จัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา (๔) จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด (๕) จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด

๓.๒ การส่งเสริมการศาสนศึกษา (๑) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม(๒) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา (๓) ส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

หมวดที่ ๔ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การดำเนินการด้านการศึกษาสงเคราะห์ มี แนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๔.๑ การจัดตั้งโรงเรียน ศูนย์อบรม ชมรมต่าง ๆ ในวัด (๑) จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ (๒) จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรม (๓) จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ (๔) จัดตั้งชมรมต่าง ๆ เพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

๔.๒ การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ (๑) ส่งเสริม/สนับสนุน ด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่าง ๆ (๒) ส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ (๓) ส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่าง ๆ ให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส

หมวดที่ ๕ ด้านการเผยแผ่ การดำเนินการด้านการเผยแผ่ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๕.๑ การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น (๑) การทำบุญตักบาตร (๒) การแสดงธรรมเทศนา (๓) การจัดปฏิบัติธรรม (๔) การเวียนเทียน (๕) การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวเนื่องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕.๒ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ (๑) การทำบุญตักบาตร (๒) การแสดงธรรมเทศนา (๓) การจัดปฏิบัติธรรม (๔) การเวียนเทียน (๕) การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ

๕.๓ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่น (๑) ทำบุญตักบาตร (๒) การแสดงธรรมเทศนา (๓) ปฏิบัติธรรม (๔) กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม/ประเพณี (๕) การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณีท้องถิ่น

๕.๔ การทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียน หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน หรือประชาชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ

๕.๕ บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์ พระจริยานิเทศ เป็นต้น

๕.๖ มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยุชุมชน การแจกหนังสือธรรมะ ซีดีธรรมะ หอกระจายข่าว เป็นต้น

๕.๗ ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ/ห้องสมุด ป้ายพุทธศาสนาสุภาษิต เป็นต้น

๕.๘ มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แก่เยาวชน ประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชเนกขัมมจาริณี ค่ายคุณธรรม ฯลฯ

หมวดที่ ๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การดำเนินการด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๖.๑ การให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน (๑) การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ (๒) การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ (๓) การระงับข้อพิพาท/ข้อขัดแย้งของชาวบ้าน (๔) การดำเนินการด้านการสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ

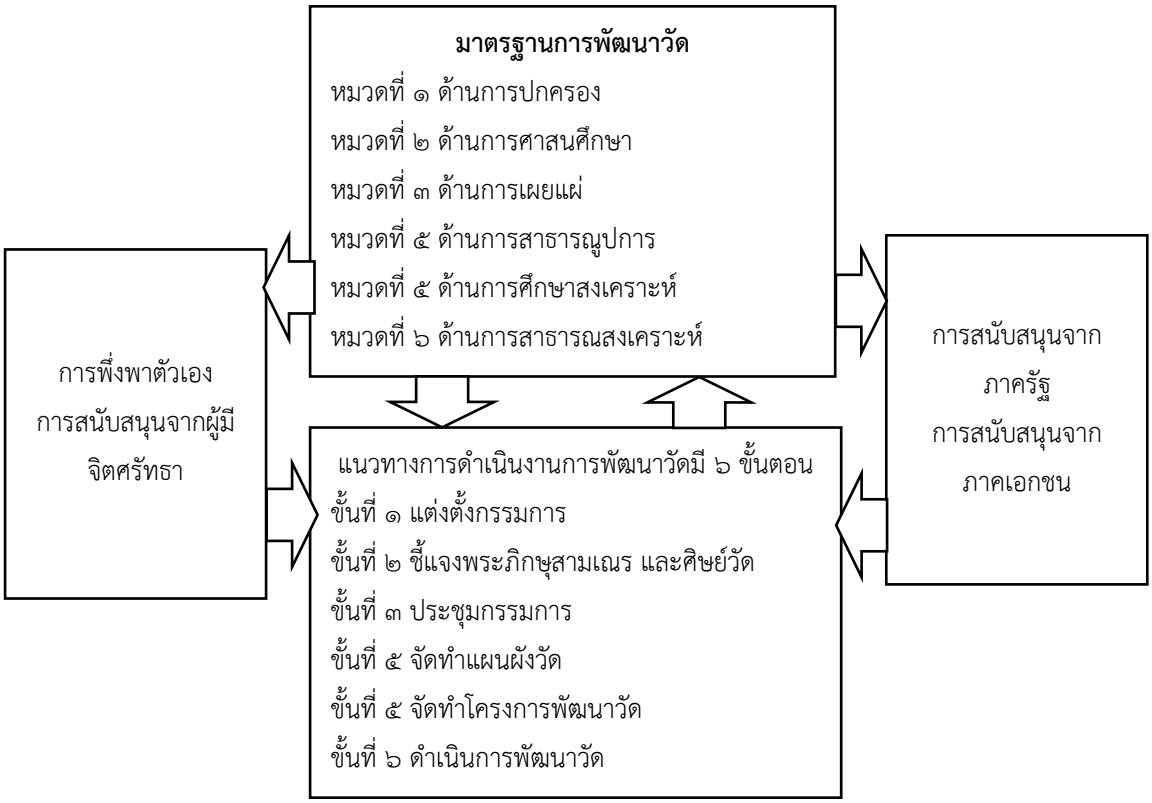
๖.๒ การมีส่วนร่วม/สนับสนุน ด้านการสาธารณสงเคราะห์ (๑) การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่าง ๆ (๒) การจัดตั้งมูลนิธิ/กองทุนเพื่อการกุศล (๓) การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชน (๔) การให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

๖.๓ การสร้างเครือข่าย/แนวร่วม/อาสาสมัคร/จิตอาสา เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ (๑) วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่าง ๆ (๒) วัดส่งเสริม/สนับสนุน ให้มีจิต

อาสา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๓) วัดจัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแล และพิทักษ์พระพุทธศาสนา

๖.๕ การมีส่วนร่วมของประชาชน/ส่วนราชการ (๑) วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน (๒) ส่วนราชการให้ความร่วมมือ และมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

สรุปได้ว่า ในการพัฒนาวัดนั้นควรเริ่มจากการพัฒนาขั้นพื้นฐาน และควรส่งเสริมให้วัดเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองไปสู่คุณภาพและความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง เกิดการยอมรับจากสังคม โดยบูรณาการการทำงานกับทุกภาคส่วน เพิ่มประสิทธิภาพ และความคุ่มค่าในการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานต่อไป

แผนภาพที่ ๒.๑ แนวคิดในการพัฒนาวัด

๒.๒.๓ การบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นเมื่อมีพระสังฆรัตนะ เกิดขึ้น คือเมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงปฐมธรรมเทศนาและมีผู้ขอบวชตลอดเรื่อยมาจนมี หมู่พระภิกษุสงฆ์จำนวนเพิ่มมากขึ้น สังคมในพระพุทธศาสนากลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ สมควรที่จะมอบหมายภาระให้คณะสงฆ์ช่วยกันบริหาร เพื่อเป็นการปูพื้นฐานการบริหารจัดการให้แก่ คณะ สงฆ์ พระพุทธองค์จึงได้ทรงยกเลิกการบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาและไตรสรณคมน์ แล้วทรงอนุญาต ให้หมู่พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการอุปสมบทให้ผู้ที่มีศรัทธา ต้องการบวชในพระพุทธศาสนาได้ด้วย วิธี “ญัตติจตุตถกรรมวาจา” และ ได้นำวิธีการบวชแบบไตรสรณคมน์ไปใช้กับการบรรพชาสามเณร สำหรับการมอบหมายภาระหน้าที่และความรับผิดชอบ พระพุทธองค์ทรงมีพุทธวิธีการจัดแบ่งงานในองค์การสมัยพุทธกาลซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการจัดแบ่งงานขององค์การในปัจจุบัน สำหรับบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เป็นบทบาทของวิถีชีวิตไทย คือ วัดมีบทบาทและความผูกพันกับคนในสังคมเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เช่น เป็นที่อาศัย ของผู้ยากไร้หรือประสบภัยต่าง ๆ เป็นที่รักษาภัยไข้เจ็บทั้งทางร่างกายและโรคทางใจ เป็นศูนย์กลางของศาสตร์และศิลป์แขนงต่าง ๆ หรือเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมประเพณีประจำถิ่น เป็นต้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วัดมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน แม้สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม บทบาทของวัดที่มีต่อวิถีชีวิตของคนไทยก็ยังปรากฏให้เห็นชัดเจนโดยเฉพาะในชนบท ซึ่งยังคงมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์[๕๔] ซึ่งในปัจจุบันอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม

สำหรับการบริหารจัดการวัด เป็นภาระหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาส ซึ่งตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๕๑) ระบุภาระงานในการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการไว้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ สามารถแสดงรายละเอียด ได้ดังนี้

---

[๕๔] พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๙.

๑. การปกครอง

การปกครองเป็นงานในหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษา หรือการบริหาร[๕๕] ในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่จะเกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อเพื่อให้แต่ละบุคคลบรรลุตามจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือเป็นคติได้ว่าการปกครองที่มีขึ้นนั้นเป็นเรื่องของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปรปักษ์ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อาญา และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว[๕๖] ด้วยเหตุนี้ เจ้าอาวาสจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนั้นเจ้าอาวาสยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมตลอดทั้งควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในเขตปกครองของตน ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย พร้อมทั้งตรวจการและร่วมประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

งานปกครองเป็นงานนำ ต้องมุ่งเน้นพัฒนาวัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลาย ก็สร้างเครือข่ายโยงร่วมกัน ทำงานร่วมกันเป็นทีมทั่วประเทศ ลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อน ไม่ทันการณ์ โดยปรับปรุงระบบทำงานของพระสังฆาธิการหรือทำรีเอ็นจิเนียริ่งให้กับการบริหารคณะสงฆ์ ให้เป็นระบบการบริหารงานที่ใช้ได้ดี โดยอาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ด้านสื่อสาร[๕๗] การปกครองคนต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย เพราะเป็นงานลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งใหญ่ละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุง

---

[๕๕] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕**, หน้า ๖๙๓.

[๕๖] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๕-๕๖.

[๕๗] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙-๓๓.

เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใด งานอื่น ๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่น ๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้ เช่นกัน[๕๘] ผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องปกครองวัด คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการ คือ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งพระศาสนาทั้งปวง และหมายถึง แหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ

๑. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณวัด มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ

๒. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้างเป็นเสนาสนะต่าง ๆ เป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ที่แสดงถึงความถูกต้องเรียบร้อย นำไปสู่ความสงบ

๓. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่มีลักษณะตั้งอยู่ในศีลาจารวัตรบำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ และแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังคมสงเคราะห์ตามสมณวิสัย ศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายก ทายิกา ที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสก อุบาสิกา มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

๕. ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดถึงคำสั่งสอนและแนวปฏิปทาทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชู และศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึ่งทางใจ

๕. ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่าง ๆ ทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังฆมณฑล เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา

การปกครองคณะสงฆ์ที่ดีนั้น เบื้องต้นต้องรู้จักวางโครงงานหรือการแบ่งงานมอบอำนาจหน้าที่จำต้องมีทีมงานคอยสนองงานเจ้าคณะเพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงกำหนดลักษณะงานไว้ ๕ ประการ[๕๙] คือ ๑. งานสารบรรณ เป็นหัวใจหลักของงานด้านเอกสาร ๒. การประชุมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เป็นส่วนที่ทำให้งานบริหารงานปกครอง ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๓. การเสนองาน เลขานุการไม่ใช่เพียงบุรุษไปรษณีย์แต่มีหน้าที่กรองงานเสนองาน

---

[๕๘] พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน), **ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปี พระพุทธวรญาณ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๐.

[๕๙] สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒, **ระเบียบงานสารบรรณ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕-๑๗.

๔. การสนองงาน เรียกว่า เป็นหน่วยเฉพาะกิจ ตรงนี้คณะสงฆ์เรายังขาดและสิ่งที่ เลขานุการต้องทำ คือเวลาเกิดเรื่อง เลขานุการต้องเป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็ว Trouble Shooter แปลว่า เจาะปัญหา ลงไปคลี่คลายปัญหา

สรุปได้ว่า การปกครอง เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง ที่จะต้องดูแลพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม ตามหลักพระธรรมวินัย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม และกฎหมายบ้านเมืองด้วย

๒. การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธี การดำเนินการควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ[๖๐] ๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ ๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา ๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา ๕. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา ๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่า

“เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์”[๖๑] จึงเห็นได้ว่าเจ้า อาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา

คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะสังกัดร่วมจัดด้วย ดังนี้ ๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศา

---

[๖๐] พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๕๑.

[๖๑] กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙), หน้า ๙.

สนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา ๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด ๓. ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังกัดร่วมจัดด้วย

โดยหลักการแล้วแบ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกบาลี ๑

แผนกธรรม ๑ การจัดการศาสนศึกษานับเป็นกิจการที่สำคัญยิ่งของคณะสงฆ์เป็นหลักสำคัญในการ รักษาพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ผู้รักษาพระธรรมวินัยดีย่อมเป็นศรีของพระศาสนาและเป็น กำลังในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ การจัดการศาสนศึกษา ควรจะมีองค์ประกอบ ๕[๖๒] คือ

๑. หลักการ หมายถึง ควรเป็นระบบและหลักสูตรเฉพาะเพื่อการพระศาสนา มีความดีงามในตัวอย่างสมบูรณ์แบบเป็นหลักการอันดีงามสำหรับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๒. วิธีการ หมายถึง วิธีดำเนินกิจการต่าง ๆ ในการศาสนศึกษา เช่น การเรียนการสอน การวัดผล การรับรองฐานะและการจัดการอื่น ๆ เพื่อให้การศาสนศึกษามีความเจริญก้าวหน้า และมีประสิทธิภาพเป็นไปตามจารีตประเพณีอันดีงามแต่อดีต

๓. ปฏิบัติการ หมายถึง เจ้าสำนัก ครูอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้แบกภาระการศาสนศึกษาควร เห็นแก่ประโยชน์ของคณะสงฆ์และพระศาสนาเป็นสำคัญ ปฏิบัติภารกิจส่วนนี้ด้วยกตัญญูกตเวทิตา ธรรมมุ่งรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๔. อุปการ หมายถึง การอุปถัมภ์บำรุงการศาสนศึกษานี้ องค์พระมหากษัตริย์ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงนับได้ว่าเป็นพระมหากรุณาอย่างสูง แต่การที่ทรงอุปถัมภ์ด้วยงบประมาณอุดหนุนผ่านทางเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นทุนอุดหนุนที่น้อยกว่าการศึกษาประเภทอื่น ๆ ถึงแม้จะได้รับการอุปถัมภ์จากประชาชนทั่วไปอีก ก็เป็นส่วนน้อยไม่เพียงพอแก่การจัดการจึงเป็นเหตุให้การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความยากลำบาก

๕. สิทธิการ หมายถึง การติดตามผลงาน การควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษาโดยตรงได้แก่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้น

ดังนั้น องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนัก เรียนหรือเจ้าอาวาส และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่าง เต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนก ที่ประสบปัญหามากคือการจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียน และอุปสรรค

---

[๖๒] พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๑๐๑.

อื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง แผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษา เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ในการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ใน ๒ แผนก คือ แผนกบาลี และแผนกธรรม ซึ่งเป็นการให้การศึกษาแก่ศาสนบุคคล ที่จะช่วยสืบทอดหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาต่อไป โดยจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเป็นภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาส รวมถึงครูอาจารย์และผู้บริหารการศาสนศึกษาที่จะต้องช่วยกันบริหารจัดการให้การศาสนศึกษาดำเนินไปได้ด้วยดี

๓. การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจุน เจือช่วยเหลือด้านการศึกษานอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน นับตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์ได้ทำหน้าที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้การศึกษา ทั้งส่วนที่จัดการศึกษาเองโดยตรง คือจัดตั้งโรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอน มีหลักสูตรที่แน่นอน และอีกส่วน โดยการให้ทุนสนับสนุนการศึกษา ให้ทุนในการสร้างอาคารเรียน ให้ทุนซื้อสื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ทางการศึกษา ให้ทุนการศึกษากับครูเพื่อพัฒนาครูในสาขาวิชาที่ขาดแคลน ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ เป็นต้น กล่าวได้ว่า งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบันมีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ[๖๓]

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัด หรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบัน มีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสอง

---

[๖๓] พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๒๓๗.

แห่ง เพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ทางสถานศึกษาของฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์นี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

๔. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมกิจกรรม ปลูกฝัง เรื่องคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เพิ่มมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการเพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด กับพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่าย ๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ด้านการศึกษาที่นอกเหนือจากการศาสนศึกษา อันได้แก่ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนสงเคราะห์ เด็กยากจนตามพระราช ประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ซึ่ง แม้ในปัจจุบัน พระสงฆ์และวัดจะไม่ได้มีหน้าที่โดยตรงในการให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดาเสมือนในอดีต แต่การให้ ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมและศีลธรรมจรรยาอันเป็นความรู้พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบ สุข นั้น ถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และวัดต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยดี

๕. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แพร่ออกไป แล้วมีการน้อมนาเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกที่ควร[๖๔] ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป พระสงฆ์ต้องยึดหลักของการเผยแผ่ในโอวาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเป้าหมายในการพัฒนาสังคมได้ดี คือ ๑) เว้นจากทุจริต คือประพฤติชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจ ๒) ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วยการ วาจา ใจ และ ๓) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ

---

[๖๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๗.

หลง[๖๕] เป็นต้น เพื่อทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อ ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ[๖๖] คือ

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้

๒. สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า

๓. ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์และคณะสงฆ์ ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่ สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่งคือ ความรู้ความสามารถใน การที่จะนาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคย จัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถึก ภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ดีจะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอน วาทศิลป์ในหลักสูตรการศึกษาภิกษุสงฆ์สามเณรก็เป็นการส่งเสริมให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงการทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แพร่ออกไป แล้วมีการน้อมนาเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกที่ควร นับเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และวัดที่จะต้องบริหารจัดการงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนานี้ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี เพื่อเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาต่อไป พระสงฆ์ต้องเลือกใช้วิธีให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในสังคมปัจจุบันให้ได้ จึงจะประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๕. การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา[๖๗] สำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง ๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสน

---

[๖๕] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

[๖๖] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลายสือ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒.

[๖๗] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕**, หน้า ๑๒๑๕.

วัตถุ และศาสนสถาน ๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับ พระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง ๓. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรี่ยไร ๔. การศาสนสมบัติของวัด (ศบว.)[๖๘]

ความหมายทั้ง ๔ ประการ ข้างต้นนี้ โดยลักษณะงานแล้วเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ หรือการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกิจการ ของวัดในด้านอื่น ๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการใช้วัดเป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามา ฟังธรรม หรือชักจูงให้คนเข้าวัดเพื่อที่พระสงฆ์ท่านจะได้ทำการเผยแผ่ธรรม เป็นต้น การจัดการ สาธารณูปการ เป็นการลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะของงาน การก่อสร้างและ การบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และ การปรับปรุงตบแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิม หรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสม ยิ่งขึ้น[๖๙] การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการเป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นงานหลักของการคณะสงฆ์ แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะปกครองทุกส่วนทุกชั้นต้อง มีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมสาธารณูปการ ส่งเสริมสาธารณูปการ เจ้าคณะปกครองจะ เพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ ควรสอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำในการ สาธารณูปการแก่เจ้าอาวาส ดังนี้ ๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา ๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควร แก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน ๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุ ให้เป็นทรงไทยหรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นเป็นสำคัญ ๔. การควบคุมการเงินและบัญชี รับ-จ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี ๕. ควบคุมดูแลเอกสารต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง ๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง วัดซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของพระสงฆ์ มีความสำคัญโดยนัยต่าง ๆ แต่เมื่อบริบททางสังคมมี

การเปลี่ยนแปลง วัดและชุมชนมีความเหินห่างกัน ซึ่งสาเหตุอย่างหนึ่งที่เป็นเช่นนี้ ก็เกิดจากสภาพ ของวัดเอง เพราะเมื่อกาลเวลาได้ล่วงไปแล้ว วัดก็เสื่อมโทรมไปด้วยเหตุผลหลายประการมีวัดจำนวน ไม่น้อยที่หมดคุณค่าอันควรแก่การเลื่อมใสศรัทธา เพราะเต็มไปด้วย สิ่งสกปรกและความ

---

[๖๘] พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๕๕.

[๖๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

ไม่มีระเบียบ สภาพดังกล่าวทำให้ประชาชนพากันเหินห่างจากวัดคลายความเลื่อมใส นอกจากนั้น บทบาทของวัดที่ ยังพอมีเหลืออยู่บ้างก็มีลักษณะที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิม[๗๐] คือ

๑. วัดเดิมเคยเป็นที่พำนักของภิกษุสามเณรกลายเป็นที่อยู่อาศัยของคฤหัสถ์มากกว่า

๒. วัดเคยเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานในท้องถิ่น ก็กลายเป็นที่บวชของคนหนุ่มจากท้องที่อื่น ซึ่งแม้อุปัชฌาย์ก็ไม่รู้จักประวัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบทมาก่อน นับเป็นจุดอันตราย จุดหนึ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

๓. วัดซึ่งเคยเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้านตามลัทธิเถรวาท ก็ได้ถูกเปลี่ยนให้มีสภาพคล้าย ๆ กับโรงพระตามแบบมหายานในต่างประเทศไปเป็นจำนวนมาก

๔. วัดซึ่งเคยเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่นเป็นสิ่งดึงดูดใจชาวบ้านให้เข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ ก็กลายเป็นวัดที่ขาดระเบียบ สกปรก และขาดความร่มรื่น ทำให้ประชาชนไม่ศรัทธาไม่อยากเข้าวัด

๕. วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา กลายเป็นแหล่งอบายมุข ความมุ่งหมายของการสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่ อำนวยประโยชน์แก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป

สรุปได้ว่า การสาธารณูปการ เป็นงานสำคัญที่พระสงฆ์ต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยบนหลักการแห่งความประหยัด และรักษาเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นให้ดำรงอยู่สืบไป งานด้านการสาธารณูปการนี้เป็นการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ สามารถใช้รองรับการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ของพระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี

๖. การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณะสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ของ หน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคล เว้นที่เป็นการศึกษาสงเคราะห์ การเกื้อกูลกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสิ่ง[๗๑] โดยทั่วไป พระภิกษุสงฆ์และวัดควร

---

[๗๐] พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ), **พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๓.

[๗๑] พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๕๗.

สงเคราะห์ประชาชน[๗๒] ดังนี้ ๑. ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ๒. ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม ๓. ควรสงเคราะห์ให้มนุษย์มีความสว่างทางวิญญาณ ๔. ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี ๕. ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ ๖. ควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง บทบาทของการจัดสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์และวัดในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจาก

สภาพการณ์โดยรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ไทย กำลังอยู่ในช่วงของการ ปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดและพระสงฆ์ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางบริบทของสังคมไทยที่การเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะการจัดสาธารณสงเคราะห์ในปัจจุบันจึงมี ๔ ประการ[๗๓] คือ

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชนหรือการตั้งมูลนิธิ มุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการ ที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไป เพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ในกาลที่ควรช่วยเหลือ ได้แก่ คราวประสบภัยต่าง ๆ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลและสรรพสัตว์ ทั้งที่เป็นการประจำและชั่วคราว

การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนของพระภิกษุสงฆ์นั้น อาจจะกระทบกับความเชื่อเดิมของท้องถิ่น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์เผยแผ่ธรรม หรือพัฒนาสิ่งต่าง ๆ มิให้ขัดกับความเชื่อของเขาเหล่านั้น และให้ปรับธรรมเข้าหาแนวความเชื่อนั้น หรือถ้าแนวความเชื่อเดิมนั้นสามารถทำให้คนนั้นเป็นคนดีได้พระองค์ก็ทรงอนุโลมตามประเพณีการปฏิบัติตนของชาวบ้าน ถ้าประเพณีนั้นมิได้เป็นภัยต่อชุมชนส่วนรวม จากแนวคิดเช่นนี้จึงทำให้พระสงฆ์และประชาชน

---

[๗๒] พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินฺทปญฺโญ), **การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่**, (นนทบุรี: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕.

[๗๓] พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๕๘-๕๙.

โดยทั่วไปอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน[๗๔] อาศัยเหตุผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าปัจจุบันพระสงฆ์สามารถทำการสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่สังคม ในลักษณะเพิ่มเติม[๗๕] ดังนี้ ๑. เมื่อวัดมีที่ดินเหลือ ควรจัดตั้งโรงเรียน หรือสถานการศึกษาระดับต่าง ๆ ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัด ๒. พระสงฆ์ควรตั้งสุขศาลา สถานีอนามัย หรือโรงพยาบาล ภายในวัด ในเขตวัด ๓. ควรสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน พิพิธภัณฑ์ในวัด ๔. ควรตั้งสภาตำบล ใช้เป็นที่ประชุมราษฎรของหน่วยราชการ ในกิจการด้านการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล ท้องถิ่น โดยอนุญาตให้ใช้สถานที่วัด ๕. ควรสร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำประปาหมู่บ้าน น้ำใช้ในด้านการเกษตร ๖. กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ หรือกิจการอื่น ๆ ของหมู่บ้าน ควรให้ใช้สถานที่วัด ๗. กิจกรรมแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พระสงฆ์ควรจัดการขวนขวายให้ โดยพระเป็นผู้นำให้ชาวบ้านได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีวัดเป็นศูนย์กลาง

จากการศึกษาสรุปได้ว่า งานด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานที่ต้องอาศัยความเสียสละส่วนบุคคลเป็นอันมาก สามารถแยกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ สงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจ สาธารณสงเคราะห์เป็นภาระหน้าที่ของพระสงฆ์เพื่อประชาชน โดยจะต้องดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งของมหาเถรสมาคม และต้องเป็นไปตามกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองด้วย

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์อาจจะกระทบกับความเชื่อเดิมของท้องถิ่น ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์เผยแผ่ธรรมหรือพัฒนำสิ่งต่าง ๆ มิให้ขัดกับความเชื่อของเขาเหล่านั้น และให้ปรับธรรมเข้าหาแนวความเชื่อนั้นหรือถ้าแนวความเชื่อเดิมนั้นสามารถทำให้คนนั้นเป็นคนดีได้พระองค์ก็ทรงอนุโลมตามประเพณีการปฏิบัติตนของชาวบ้าน โดยการคณะสงฆ์และการพระศาสนาที่คณะสงฆ์ต้องทำ มีด้วยกัน ๖ ประการ คือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

---

[๗๔] ภัทรพร สิริกาญจน์, **หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียนสุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน**, (สถาบันไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

[๗๕] ชำเลือง วุฒิจันทร์, **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๕), หน้า ๙-๑๓.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

๒.๓.๑ ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง การรวมข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัย

การสร้างและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นการจัดให้มีการศึกษาที่เกื้อหนุนให้บุคคลในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต โดยการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึง ภายใต้สิ่งที่มีอยู่ในสังคมรอบ ๆ ตัว ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เช่น จากประสบการณ์ของวิทยากรหรือปราชญ์ชาวบ้าน จากแปลงสาธิต จากศูนย์เรียนรู้ ฯลฯ โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในลักษณะของการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ที่ไม่เน้นการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียน ดังนั้นการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในชุมชนจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะก่อประโยชน์ต่อกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพจากประสบการณ์ตรง ซึ่งสัมผัสและจับต้องได้ ทั้งนี้ ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ไม่ได้มีเฉพาะต่อสมาชิกในชุมชนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบุคคลทั่วไปและผู้ที่ศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และก่อให้เกิดการจารึกข้อมูลชุมชนที่เป็นระบบด้วย เช่น[๗๖]

๑. ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมทั้งที่มีในตำราเรียนและที่ไม่มีในตำราเรียน

๒. ใช้เป็นสถานที่ในการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรม

๓. ใช้เป็นสถานที่พบปะ แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็น

๔. ใช้เป็นแหล่งสถานที่ศึกษาดูงาน ฝึกฝนอาชีพ

๕. ใช้เป็นสื่อเรียนรู้ สื่อประกอบการเรียนการสอนที่มีมิติ มีชีวิต เช่น จิตกรรมฝาพนังร่องรอยประวัติศาสตร์ นิเวศวิทยา สัตว์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน (แมลง นก ปลา ฯลฯ) เป็นต้น

๖. ใช้เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ข่าวสารทั่ว ๆ ไป รวมทั้งเป็นสถานที่ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ หรือแจ้งข้อมูลที่ต้องการสื่อไปถึงคนในชุมชน

---

[๗๖] ครรชิต พุทธโกษา, **คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

๗. ใช้เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ ไม่ให้ลบเลือนสำหรับสืบต่อไปยังชนรุ่นหลัง

๘. ใช้เป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ อาทิ เป็นศูนย์จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นจุดรวบรวมผลผลิต พื้นที่รวมกลุ่มทำกิจกรรมของแม่บ้าน ฯลฯ

สังคม หมายถึง คนที่มีจำนวนมากพอสมควรที่อยู่รวมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันตามวัฒนธรรม และตามวิถีชีวิตที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีระเบียบ กฎเกณฑ์และมีความเชื่อถือที่สำคัญ ๆ ร่วมกัน ตลอดจนมีการสังสรรค์หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกันเองและระหว่างบุคคลกับชุมชน

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่งอย่างแน่นอน มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์ติดต่อกัน สามารถดำรงชีวิตทางสังคมร่วมกัน และอยู่ร่วมกันในชุมชน โดยคนจะมีการปรับพฤติกรรมให้เป็นไปในลักษณะที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนต้องการ

การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการพัฒนาคนที่มุ่งประโยชน์ของคนเป็นหลักเน้นกระบวนการคิดและ ปฏิบัติจริงโดยเรียนรู้องค์ความรู้ต่าง ๆ ผ่านผู้รู้ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างสอดคล้องตามความสามารถ ความถนัดและตามความสนใจของคนนั้น ๆ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้คนมีความสุขและสามารถนำสิ่งเรียนรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ได้ในทางสร้างสรรค์

สังคมแห่งการเรียนรู้ หมายถึง ลักษณะของหน่วยงานหรือชุมชนที่ดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องพร้อมๆ กันเกี่ยวกับเรื่องอนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู ปกป้อง คุ้มครอง พิทักษ์ ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่และปลูกจิตสำนึกให้แก่สมาชิกได้เรียนรู้ด้วยวิธีการผ่านผู้รู้ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและจากองค์ความรู้ต่าง ๆ ซึ่งทำให้สมาชิกสามารถสร้างความรู้ สร้างทักษะและมีระบบการจัดการความรู้ที่ดี รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกัน ทั้งภายในและนอกกลุ่มสมาชิก ตลอดจนสามารถใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจแก้ปัญหา เพื่อพัฒนา การดำเนินชีวิตให้ มีความเหมาะสมกับสภาพของหน่วยงานหรือชุมชนนั้น ๆ

ต้นแบบ หมายถึง การกระทำพฤติกรรม การแสดงออกและผลงานที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างที่สมบูรณ์ครบถ้วนตามลักษณะที่กำหนด

สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ หมายถึง หน่วยงานหรือชุมชนที่ได้ผ่านการสรรหาและคัดเลือกในความเป็นลักษณะสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบและสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ”[๗๗]

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน คือ สถานที่เก็บ รวบรวม นำเสนอ เผยแพร่ ถ่ายทอด และส่งเสริมการเรียนรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และเรื่องราว ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน[๗๘] นอกจากนี้ยังหมายถึงเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง เป็นศูนย์ฯ ของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชานที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน[๗๙]

แหล่งการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีอยู่ในสังคมรอบ ๆ ตัวเราที่เป็นทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตเป็นสิ่งที่ มีอยู่ในธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่ทำให้คนในสังคมเกิดการเรียนรู้ และเกิดประสบการณในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง[๘๐]

แหล่งการเรียนรู้ว่าคือ ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งอาจจะเป็นวัตถุ สิ่งของ หรือสิ่งเร้าผู้เรียนรวมทั้งหนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ รูปภาพ แผนผัง แผนที่ แผนภูมิ รูปถ่าย ไมโครฟิล์ม สไลด์ ฟิล์มสตริป ภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง วิทยุและโทรทัศน์ วีดีทัศน์ แบบเรียนสำเร็จรูป โมเดล รวมทั้งบุคคลและวัตถุสิ่งของสถานที่ในชุมชน บางทีอาจรวมถึงสิ่งมีชีวิตในทางสัตววิทยา และพฤษาศาสตร์[๘๑] และยัง

---

[๗๗] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑.

[๗๘] กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, **คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน ฉบับประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สุภัชนิญค์, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

[๗๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

[๘๐] กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, **มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

[๘๑] อุมาพร วงษ์บูรณาวาทย์, “การใช้แหล่งวิชาการประกอบการเรียนการสอน ระดับประถมศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่สามารถส่งเสริมประสบการณ์และความรู้ให้เกิดแก่นักเรียน เช่น ทรัพยากรที่มีอยู่โดยธรรมชาติ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมตลอดไปถึงบุคคลและองค์การต่าง ๆ[๘๒] สอดคล้องกับความหมายที่ว่า สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกบริเวณโรงเรียน ซึ่งมีคุณค่าทางการศึกษาและอยู่ในขอบเขตความสามารถที่โรงเรียนจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ ทั้งนี้รวมถึงบุคคลผู้มีความชำนาญ ในด้านต่าง ๆ ในท้องถิ่น[๘๓]

สรุปได้ว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ไม่ใช่ศูนย์ฝึกอบรมประจำหมู่บ้านที่รอรับการนัดหมายจากวิทยากรภายนอก แต่จะเป็นสถานที่ที่จะสร้างความผูกพันระหว่างคนในชุมชนกับเรื่องราวของตัวเองเป็นสำคัญ

๒.๓.๒ องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ควรจะประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้[๘๔]

๑. แหล่งที่มาของความรู้และเนื้อหาความรู้ แหล่งที่มีของความรู้ หมายถึง ที่มา หรือตัวแทนของความรู้ที่สามารถอ้างอิงถึงความมีอยู่ขององค์ความรู้ชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ตัวบุคคล วัตถุสิ่งของ สถานที่ ประเพณี ฯลฯ แหล่งที่มาของความรู้นี้สามารถเสื่อมสลาย ผุพัง หรือล้มตายได้ นอกจากนี้บางแหล่งที่มาของความรู้ยังไม่สามารถให้เรื่องราวได้อย่างชัดเจนหากไม่มีคนมาบอกเล่าหรือไม่มีเอกสารมาให้อ่าน ดังนั้น จึงต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ ออกมาเป็นภาพถ่าย เอกสาร หรือเนื้อหาความรู้ เพื่อเป็นหลักประกันความยั่งยืนยาวนานและสามารถสืบทอดขยายผลได้

เนื้อหาความรู้ คือ ข้อมูล หรือเรื่องราว หรือสิ่งที่จัดเก็บได้จากแหล่งที่มาของความรู้ที่ถูกนำมาเรียบเรียงให้เป็นระบบ เป็นหมวดหมู่ สามารถทำความเข้าใจได้และพร้อมต่อการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ทั้งความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคล เช่น ทักษะในการทำงาน ความคิดทัศนคติ และทั้งความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ซึ่งสามารถถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึก ข้อมูลหรือเรื่องราวต่าง ๆ

---

[๘๒] พิสมัย ถีถะแก้ว, **หลักสูตรประถมศึกษา: แหล่งวิทยาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒๕.

[๘๓] รัชนี ตฤษณารมย์, **วิทยาการเพื่อการศึกษา**, (เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

[๘๔] ครรชิต พุทธโกษา, **คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์**, หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

การเก็บข้อมูลจากแหล่งความรู้ขึ้นอยู่กับลักษณะของที่มา เช่น ถ้าเป็นสถานที่อาจเก็บภาพถ่าย พร้อมประวัติความเป็นมา ความสำคัญของแหล่งความรู้ หรือถ้าเป็นตัวบุคคล ก็อาจเก็บประวัติย่อ บทสัมภาษณ์ คุณงามความดี บันทึกประสบการณ์หรือความรู้ที่มี แต่ถ้าหากอยู่ในรูปแบบของประเพณี อาจบันทึกถึงความเป็นมา พิธีกรรมหรือขั้นตอนการปฏิบัติ เป็นต้น

๒. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอน วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบการเผยแพร่ หรือการนำเนื้อหาความรู้จากแหล่งที่มาของความรู้มาถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ เช่น การจัดทำหลักสูตร การจัดทำแปลงสาธิต ฯลฯ

๓. อุปกรณ์สำหรับการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ หมายถึง อุปกรณ์สาธิต สื่อรูปแบบต่าง ๆ ที่ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากกว่าการได้ฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่น แผ่นพับ ภาพประกอบ โมเดลจำลอง ภาพสไลด์ หนังสั้น สารคดีสั้น ฯลฯ

๔. สถานที่เรียนรู้ ส่วนใหญ่ใช้บริเวณแหล่งที่มาของความรู้เป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ เพราะจะสามารถเรียนรู้ได้จากสถานที่จริง ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านของผู้รู้ แปลงเกษตร ฟาร์ม วัด ป่า ฯลฯ โดยมีการปรับสภาพแวดล้อมของแหล่งเรียนรู้ให้เป็นห้องเรียนธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องเรียนที่เป็นทางการ แต่ถ้าหากแหล่งเรียนรู้ไม่สะดวกต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ ก็อาจใช้สถานที่อื่นที่ใกล้เคียงหรือเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ ไม่เป็นสถานที่คนพลุกพล่านมาก เพราะจะทำให้ทั้งผู้จัดการเรียนรู้และผู้เรียนรู้เสียสมาธิได้ง่าย

๕. การประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ เป็นการวัดผลว่าการจัดการเรียนรู้นั้นได้ผลดีมากน้อยเท่าใดเพื่อจะได้นำมาพัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ในคราวต่อไป โดยควรวัดผลทั้งจากตัวผู้เรียนที่ได้ประเมินความรู้ของตนเอง และประเมินกระบวนการสอนของผู้จัดการเรียนรู้ ซึ่งรูปแบบของการวัดผลนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้

๖. ผู้จัดการเรียนรู้ หรือผู้ที่ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ ในที่นี้จะเน้นให้ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาของความรู้ ไปจนถึงการประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนจะต้องเป็นกำลังหลักในการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ที่สนใจ (ขั้นจัดกระบวนการเรียนรู้) เพื่อให้ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ชุมชนแผ่ขยายในวงกว้างในลักษณะชุมชนสู่ชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพิงภาครัฐ ดังนั้นผู้จัดการเรียนรู้จึงควรจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี มีทักษะในการสื่อสาร เข้าใจถึงวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และรู้จักธรรมชาติของผู้เรียน เพื่อให้สามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างชัดเจน มากที่สุด

๗. ผู้เรียน หมายถึง สมาชิกในชุมชน และผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการเรียนรู้ การพิจารณาถึงลักษณะสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบประกอบด้วย ดังนี้[๘๕]

๑. การพิจารณาหน่วยงานหรือชุมชนเพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบนั้น คำนึงถึงลักษณะสำคัญ ได้แก่

๑.๑ หน่วยงานหรือชุมชนไม่จำกัดขนาดพื้นที่และสถานที่ตั้งให้ความสำคัญเน้น การจัดการการเรียนรู้ที่เป็นปัจจัยหลักที่จะควบคุม และพัฒนาความสามารถ พัฒนาศักยภาพของคน ในหน่วยงานหรือชุมชนได้เข้าใจสภาพแวดล้อม เห็นแนวทางและภารกิจทั้งของตนและส่วนรวม รวมถึงประชาชนจะได้รับการพัฒนาด้วยการเรียนรู้จนสามารถปรับตัว หาแนวทางและวิธีการ แก้ปัญหาได้ไม่ว่าปัญหาหรือสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

๑.๒ มีความพยายามที่จะวิเคราะห์สภาพของหน่วยงานหรือชุมชนของตนเอง เทียบกับสถานการณ์ในปัจจุบันว่า ๑. ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไรและอย่างไร และ๒. ต้องพัฒนาความรู้และทักษะอะไรด้านใดให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะการ แก้ปัญหาการเคลื่อนย้ายประชากร ความเติบโตและความเสื่อมถอยของอุตสาหกรรมและพาณิชย กรรม ผลกระทบของเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่มีต่อระบบการสื่อสาร เป็นต้น

๑.๓ ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอันมีค่าให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อมุ่งให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งมีการวางแผนทางสังคมวัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจ

๑.๔ ใช้ประโยชน์ของการเรียนรู้จากการพัฒนาของหน่วยงานหรือชุมชนอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาต่อยอดให้แก่หน่วยงานหรือชุมชนของตนเองอย่างต่อเนื่อง

๑.๕ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหน่วยงานหรือชุมชนได้ แสดงความ พยายามร่วมกัน เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานหรือชุมชนมีความเข้มแข็งในการดำเนินงาน โดยแต่ละฝ่ายไม่ลดทอนความแข็งแกร่งของกันและกัน หากแต่ใช้ความแข็งแกร่งที่มีอยู่เสริมซึ่งกัน และกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงานหรือชุมชนในภาพรวม

๒. การพิจารณาผลงานของหน่วยงานหรือชุมชนเพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบนี้ จะพิจารณาตามหลักของการพัฒนาสังคมที่สะท้อนถึงการผสานความ

---

[๘๕] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

ร่วมมือในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับความร่วมมือแบบหุ้นส่วน การมีส่วนร่วม และความสามารถในการดำเนินงานโดยมีปัจจัยประกอบการพิจารณาดังต่อไปนี้

๒.๑ ปัจเจกบุคคลที่เป็นตัวหลัก คือ คนที่มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดและ ผลักดันให้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญๆ ภายในพื้นที่ โดยลักษณะคนเหล่านี้สามารถสร้างความ เชื่อถือและสร้างศรัทธาให้แก่คนในพื้นที่ ได้เป็นอย่างดี

๒.๒ สถาบันต่าง ๆ ที่เป็นตัวหลัก คือ องค์กรหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในพื้นที่ที่มีส่วนสำคัญๆ ในการริเริ่มขั้นต้นและผลักดันเพื่อก่อให้เกิดการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่คนในพื้นที่

๒.๒ กลุ่มที่เป็นแกนกลาง คือ กลุ่มคนที่เป็นคนในพื้นที่ซึ่งรวมตัวกันด้วยความ สมัครใจ อุทิศเวลาและทรัพยากรอื่น ๆ มีการบริหารจัดการในความเป็นกลุ่มคน โดยมีจุดมุ่งหมาย ร่วมกันเพื่อ ทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนและส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่กันและกันและให้แก่ชุมชน

๒.๓ กลุ่มผู้สนใจ คือ คนที่มีลักษณะในความเป็นตัวของตัวเองหรือมีความคิดเห็นเป็นของตนเอง และเป็นคนที่ไม่คิดเห็นและแสดงตัวเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่จะคำนึงถึงประโยชน์ส่วนร่วมเป็นสำคัญรวมทั้งเป็นคนที่มีความกระตือรือร้นและเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละครั้งอย่างสม่ำเสมอ โดยคนเหล่านี้ขณะที่ร่วมทำกิจกรรมนั้น ๆ จะเป็นผู้กล้าแสดงความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนและเสนอแนะเพื่อการพัฒนากิจกรรมที่จัดขึ้น

๒.๔ นายจ้างที่เป็นตัวหลัก คือ ตัวแทนจากหน่วยงานภาคเอกชนหรือสถานประกอบการที่มีบทบาทสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนและสนับสนุนเพื่อการสานต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของคนในพื้นที่ สำหรับการพิจารณาความร่วมมือแบบหุ้นส่วน การมีส่วนร่วมและความสามารถในการดำเนินงาน ซึ่งมีกรอบการพิจารณา ดังนี้ (๑) ความร่วมมือแบบหุ้นส่วน เป็นการพิจารณาหน่วยงานหรือชุมชนที่ จัดกิจกรรมขึ้นอย่างสะท้อนให้เห็นถึงการทำกิจกรรมขององค์กรชุมชน สถาบันและส่วนต่าง ๆ ภายใน พื้นที่ซึ่งร่วมมือกันแบบหุ้นส่วน โดยพิจารณาจากทัศนคติในการปฏิบัติงานในพื้นที่ การวางแผนพัฒนา ในพื้นที่การลงทุนทำกิจกรรมร่วมกันกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายในพื้นที่และการเปิดโอกาสให้หน่วยงาน ต่าง ๆ ในพื้นที่ได้เข้าร่วมลงทุนทำกิจกรรม (๒) การมีส่วนร่วม เป็นการพิจารณาหน่วยงานหรือชุมชนที่จัดกิจกรรม ขึ้นอย่างสะท้อนให้เห็นถึงการทำกิจกรรมขององค์ชุมชน สถาบันและฝ่ายต่าง ๆ ภายในพื้นที่ซึ่ง ประกอบด้วยหลายๆ ภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรม โดยพิจารณาการมีส่วนร่วมจากด้านการ ติดต่อสื่อสาร ให้ข้อมูลแก่หน่วยงานต่าง ๆ ภายในพื้นที่ ด้านการร่วมทำกิจกรรมกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายในพื้นที่ และด้านการตอบสนองการเรียนรู้ของหน่วยงานต่าง ๆ ภายในพื้นที่ (๓) ความสามารถในการดำเนินงาน เป็นการพิจารณาหน่วยงานหรือ ชุมชนที่จัดกิจกรรมขึ้นอย่างสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการทำ

กิจกรรมขององค์กรชุมชนสถาน ประกอบการสถาบันและฝ่ายต่าง ๆ ภายในพื้นที่โดยพิจารณาความสามารถดำเนินงานจากด้านการ เปรียบเทียบผลการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ภายในพื้นที่ ด้านความคุ้มค่าในการลงทุนทำ กิจกรรมในพื้นที่และด้านการเรียนรู้ที่ได้จากหน่วยงานต่าง ๆ ภายในพื้นที่

๓. การพิจารณาผลงานของหน่วยงานหรือชุมชนเพื่อการยกย่องนี้ ให้พิจารณาเพิ่มเติมในประเด็นการสร้างโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ การส่งเสริมและสร้างกลไกเพื่อการเรียนรู้ และการสร้างและพัฒนาเครือข่าย ซึ่งมีสาระสำคัญในแต่ละเรื่องเพื่อการพิจารณา ประกอบด้วย

๓.๑ การสร้างโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ โดยพิจารณาผลงาน ได้แก่ (๑) จัดตั้ง/พัฒนาแหล่งการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ (๒) การสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ของประชาชน ในพื้นที่เพื่อนำไปเทียบโอนความรู้และประสบการณ์

๓.๒ การส่งเสริมและสร้างกลไกเพื่อการเรียนรู้ โดยพิจารณาผลงาน ได้แก่ (๑) พัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (๒) พัฒนาสื่ออุปกรณ์และเทคโนโลยีทางการศึกษาอย่างเพียงพอและ ลากหลาย สามารถตอบสนองการเรียนรู้ ของคนแต่ละวัยได้อย่างทั่วถึง (๓) พัฒนาระบบการบริการความรู้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้สอดคล้อง กับความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

๓.๓ การสร้างและพัฒนาเครือข่าย โดยพิจารณาผลงาน ได้แก่ (๑) แสวงหาภาคีเครือข่ายการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ด้วยการสำรวจ วิเคราะห์และจำแนกประเภทเครือข่ายเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการประสานความร่วมมือและการ สนับสนุนการดำเนินงาน (๒) ประสานความร่วมมือและการสนับสนุนการดำเนินงานของภาคี เครือข่ายเพื่อให้สามารถจัดทำกรอบและแผนงานการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (๓) สร้างแรงจูงใจด้วยการยกย่อง และให้รางวัลภาคีเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมได้ผลสำเร็จ

๒.๓.๓ ประเภทของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้แบ่งประเภทแหล่งเรียนรู้ในชุมชนออกเป็น ๖ ประเภท ดังนี้ [๘๖]

๑. ห้องสมุดต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดวัด ฯลฯ ห้องสมุดเป็นแหล่งรวบรวมความรู้และบริการให้ความรู้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยที่มีความสนใจและใฝ่หา

---

[๘๖] ครรชิต พุทธโกษา, **คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์**, หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

ความรู้ต่าง ๆ ห้องสมุดทุกประเภทประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญๆ เช่น บริการให้ยืมหนังสือ การจัดนิทรรศการ มุมหนังสือ ฯลฯ

๒. เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สถานีอนามัย สำนักงานเกษตรอำเภอ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน แหล่งความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือตามวิถีชาวบ้าน เช่น วนอุทยาน สวนพืชสมุนไพร เป็นต้น

๓. สื่อสารมวลชน ในปัจจุบันสื่อสารมวลชน รวมทั้งเทคโนโลยีอย่าง ๆ มีการพัฒนาและเข้าถึงประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างรวดเร็ว เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ฯลฯ) สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ จึงทำให้สื่อสารมวลชนมีความสำคัญอย่างมากต่อการรับรู้และเรียนรู้ของชุมชน

๔. ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ ความรู้ที่ทำสืบทอดกันมาในอดีต ปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรม ฯลฯ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและถือเป็นวิทยาการที่มีคุณค่าต่อสังคม

๕. สื่อพื้นบ้าน เป็นการเรียนรู้จากการแสดงหรือการละเล่นที่แฝงไว้ด้วยวัฒนธรรมของชาวบ้าน แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ โดยมีเป้าหมายเพื่อความบันเทิง ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ตลอดจนจรรโลงใจ เช่น ลิเก หมอลำ ลำตัด เพลงลูกทุ่ง ฯลฯ สื่อพื้นบ้านมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม และคุณธรรม

๖. ครอบครัว ได้แก่ การบอกเล่า การอบรมสั่งสอน การถ่ายทอดอาชีพ การปลูกฝังค่านิยมและเจตคติ ฯลฯ ครอบครัวเป็นแหล่งเรียนรู้ตั้งแต่เกิดที่จะสอนให้มนุษย์มีแบบแผนในการดำรงชีวิต รู้จักคิดและตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้อง

นอกจากนี้ยังได้แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนออกเป็น ๒ ด้าน ตามกิจกรรมการจัดการศึกษาแบบอัธยาศัย ดังนี้

๑. การจัดกิจกรรม มีดังนี้

๑) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ สำคัญของชุมชน เป็นแหล่งวิทยาการที่มีคุณค่าต่อบุคคลและสังคมเป็นอย่างยิ่ง ภูมิปัญญาชาวบ้านประกอบด้วยภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรมและความรู้ของชุมชน ซึ่งได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อมา

๒) การจัดกลุ่มสนใจ เป็นการจัดการศึกษาตามสภาพปัญหา ความต้องการและ ความสนใจที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถนาความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วย

๓) กลุ่มเสวนาหรืออภิปราย เป็นการรวมกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องใดเรื่อง หนึ่งเหมือนกัน และต้องการแสดงความคิดเห็นโดยการเปิดเวทีพูดคุย วิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องนั้น ๆ อย่างเสรี และเป็นประชาธิปไตยต่อสาธารณชน เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ

๔) กิจกรรมด้านศาสนาและวัฒนธรรม เป็นรูปแบบพิธีการที่กระทำสืบทอดจาก บรรพบุรุษมาเป็นเวลานาน จนกลายเป็นจารีตประเพณี และอนุรักษ์ต่อกันไป เช่น การรดน้ำดำหัวในประเพณีสงกรานต์เป็นต้น

๕) พ่อแม่สอนลูก เป็นรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ชัดเจนที่สุด เกิดขึ้นตาม ธรรมชาติและจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน

๖) การเรียนรู้จากประสบการณ์ของกลุ่มอาชีพ เช่น การทำแชมพูสมุนไพรจากผู้ชำนาญการ เป็นต้น

๗) การเข้าค่าย เป็นกิจกรรมที่นักเรียน นักศึกษามีความสนใจที่จะเรียนรู้ใน ศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่งร่วมกัน และมีวัตถุประสงค์เพื่อไปอยู่ร่วมกันและศึกษาในเรื่องนั้น ๆ เช่น การ เข้าค่ายวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

๘) คอมพิวเตอร์และอิเลคทรอนิคส์ เป็นการสื่อสารที่ให้ความรู้อย่างฉับไว สามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทั้งในการจัดการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้เป็นอย่างดี[๘๗]

๒. การให้บริการ มีดังนี้

๑) ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นแหล่งบริการข่าวสารข้อมูลที่เป็น ปัจจุบันเพื่อสร้างนิสัยการอ่าน ป้องกันการลืมหนังสือและเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่ประชาชน

๒) ศูนย์การเรียน เป็นสถานที่จัดกิจกรรมที่ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วย ตนเองจากสื่อการสอนหลายรูปแบบ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งกลางทำหน้าที่ประสานงานกับแหล่ง วิทยาการความรู้ข่าวสารแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชน

๓) อินเตอร์เน็ต เป็นระบบการหาความรู้ในศาสตร์และสาขาต่าง ๆ โดยวิธีการ สืบค้นข้อมูลจากคอมพิวเตอร์

---

[๘๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

๔) นิทรรศการ เป็นการนำเนื้อหาทางวิชาการมาจัดในรูปของสิ่งแสดงซึ่งอาจจะ เป็นของจริง ของจำลอง เป็นต้น

๕) การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการพักผ่อนและความ เพลิดเพลิน แต่ในขณะเดียวกันผู้ท่องเที่ยวก็จะได้รับความรู้ด้วย ทำให้เกิดประสบการณ์ตรงและได้ เรียนรู้ในขณะเดียวกัน

๖) พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองโดยตลอดเวลา มีโอกาสสัมผัสด้วยตนเอง

๗) ห้องสมุดประชาชน เป็นสถานที่ให้บริการข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้วยสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ ในบางแห่งอาจจะจัดการเรียนการสอนด้วยสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสต ทัศน์ สื่ออิเลคทรอนิคส์ เป็นต้น

๘) หน่วยภาพยนตร์เคลื่อนที่ เป็นการออกหน่วยโดยทางรถยนต์หรือเรือเคลื่อนที่ ไปตามชุมชน เพื่อนาสื่อภาพยนตร์ไปฉายเพื่อความเพลิดเพลิน ในขณะเดียวกันผู้ชมก็ได้ความรู้จาก เนื้อหาในภาพยนตร์นั้น ๆ ด้วย ศูนย์เรียนรู้ชุมชนประกอบด้วย[๘๘] ๑) ศูนย์แสดงประวัติชุมชน ภูมิปัญญาวัฒนธรรม ๒) ศูนย์แสดงวิถีชีวิตของชุมชน ๓) ศูนย์ถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชน ๔) แหล่งรวมและบริการ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ของชุมชน ๕) ศูนย์รวมแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน ๖) ศูนย์ฝึกอบรมสารพัดวิชาที่คนในชุมชนอยากเรียน ๗) ศูนย์ฝึกอบรมสำหรับบริการคนนอกชุมชน ๘) ห้องสมุดของชุมชนที่ทุกคนเข้าไปอ่าน ยืม หาหนังสือ ๙) ศูนย์รวมวีดีโอ แผ่นซีดี โปสเตอร์ แผ่นพับ ที่เกี่ยวกับความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการ พัฒนาอาชีพ และชุมชน ๑๐) สถานที่ต้อนรับและบรรยายสรุปสำหรับผู้มาเยือน/เยี่ยมชมชุมชน ๑๑) ศูนย์การประชุมของชุมชน ๑๒) สถานที่พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน แหล่งเรียนรู้ตามสถานที่ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน

แหล่งการเรียนรู้ในกลุ่มโรงเรียน แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น และแหล่งการเรียนรู้นอกท้องถิ่น แหล่ง การเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่[๘๙]

๑. ทรัพยากรบุคคล เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ หรือมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในด้านต่าง ๆ เช่น การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี ตลอดจนวิชาชีพต่าง ๆ

---

[๘๘] กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, **คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน ฉบับประชาชน**, หน้า ๗.

[๘๙] พิสมัย ถีถะแก้ว, **หลักสูตรประถมศึกษา : แหล่งวิทยาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอน**, หน้า ๑๒๖.

๒. ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาได้เป็นอย่างดี ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ ลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง น้ำจก พืช พันธุ์ไม้ต่าง ๆ ตลอดจนสัตว์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ

๓. ทรัพยากรสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นในสังคม เพื่อวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน เพื่อเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งให้ความรู้ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมทาง

ศาสนา ตลอดจนเพื่อสาธารณะประโยชน์อื่น ๆ สิ่งเหล่านี้ ได้แก่ สถานที่สำคัญทางศาสนา พิพิธภัณฑ์ ต่าง ๆ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้ง เมืองโบราณ และห้องสมุดประชาชน เป็นต้น

ประเภทของแหล่งการเรียนรู้ดังนี้[๙๐]

๑. แหล่งการเรียนรู้ประเภทเอกสาร ได้แก่ (๑) แหล่งการเรียนรู้ที่รวบรวมสะสมและให้ยืมเอกสาร เช่น ห้องสมุดของ สถานศึกษา สถาบัน หน่วยงานต่าง ๆ แหล่งการเรียนรู้ประเภทนี้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สถานศึกษาทุก แห่งต้องจัดให้มีไว้เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า (๒) แหล่งการเรียนรู้ที่มีเอกสารให้เปล่า เช่น ธนาคาร บริษัท สถานกงสุล สถานทูต สำนักข่าวสารของประเทศต่าง ๆ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว หน่วยราชการต่าง ๆ เป็นต้น

๒. แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ ได้แก่ สถานที่ต่าง ๆ ที่สามารถใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ เช่น วัด พิพิธภัณฑ์สถาน โรงงาน ฟาร์ม เป็นต้น

๓. แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล ได้แก่ บุคคลในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนได้ เช่น เกษตรกร ทนายความ พ่อค้า ข้าราชการ ช่างไม้ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประเภทของศูนย์เรียนรู้ชุมชน คือ สถานที่เก็บ รวบรวม นำเสนอ เผยแพร่ ถ่ายทอด และส่งเสริมการเรียนรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และเรื่องราว ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย (๑) ศูนย์แสดงประวัติชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม (๒) ศูนย์แสดงวิถีชีวิตของชุมชน (๓) ศูนย์ถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชน (๔) แหล่งรวมและบริการ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ของชุมชน (๕) ศูนย์รวมแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน (๖) ศูนย์ฝึกอบรมสารพัดวิชาที่คนในชุมชนอยากเรียน (๗) ศูนย์ฝึกอบรมสำหรับบริการคนนอกชุมชน (๘) ห้องสมุดของชุมชนที่ทุกคนเข้าไปอ่าน ยืม หา

---

[๙๐] รัชนี ตฤษณารมย์, **แหล่งวิทยาการเพื่อการศึกษา**, (เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๘), หน้า ๒.

หนังสือ (๙) ศูนย์รวมวีดีโอ แผ่นซีดี โปสเตอร์ แผ่นพับ ที่เกี่ยวกับความรู้ที่ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพ และชุมชน (๑๐) สถานที่ต้อนรับและบรรยายสรุปสำหรับผู้มาเยือน/เยี่ยมชม ชุมชน (๑๑) ศูนย์การประชุมของชุมชน (๑๒) สถานที่พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน

๒.๓.๕ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง “สถานที่” ที่เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ที่ปัจจุบันนิยมจัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ของประชาชนในชุมชน เป็นจุดถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้ที่สนใจภายนอกชุมชน และเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เน้นถ่ายทอดความรู้และเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ได้จำแนกรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทต่าง ๆ ไว้ ๘ ประเภท โดยแต่ละประเภทมีจุดมุ่งหมายและกิจกรรมแตกต่างกันออกไป สรุปได้ดังนี้[๙๑]

๑. ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนที่แสดงถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีอัตลักษณ์และความเชื่อประเพณีเป็นของท้องถิ่น ซึ่งห้องแสดงวัฒนธรรมมีการจัดแสดง เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต วัฒนธรรมเครื่องแต่งกาย หรือประกอบอาชีพของคนในชุมชน

๒. ห้องอินเตอร์เน็ตชุมชน เป็นส่วนที่ส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันโลกของเทคโนโลยีที่ไร้พรมแดน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าถึงเทคโนโลยีและมีพัฒนาการสารสนเทศ เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง โดยใช้เทคโนโลยีดิจิตอล และเป็นแหล่งรวมสารสนเทศอิเลคทรอนิคส์ โดยทั่วไปจะจัดบริการให้สืบค้นข้อมูลที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ต เช่น ข้อมูลด้านวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่มีข้อมูลด้านวัฒนธรรม อาทิ หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ รวมทั้งจัดบริการส่งเสริมการศึกษาในระบบทางไกล เช่น ให้บริการศึกษา

---

[๙๑] กระทรวงมหาดไทย, **มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐-๒๑.

ด้วยตนเองผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ตโดยผู้มาใช้บริการลงทะเบียนเรียนกับสถานศึกษา ที่จัดการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ ที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายอินเตอร์เน็ต

๓. ห้องวิชาการชุมชน เป็นสถานที่จัดประชุมสัมมนา ฝึกอบรมหัวข้อต่าง ๆ เช่น เรื่องภาษา การเลี้ยงลูกแนะแนวการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา มุมพัฒนาการศึกษาด้วยตนเอง เช่น มุมสาย สามัญของการศึกษานอกโรงเรียน มุมมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มุมมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้นเป็นสถานที่จัดกิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรู้ในชุมชน และเป็นห้องถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ซึ่ง จัดบริการแก่ชุมชน บุคคล หรือหน่วยงานภายนอก นอกจากนี้ยังเป็นจุดถ่ายทอดความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น สารคดี ประวัติศาสตร์ต่าง ๆ องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อเด็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชน ห้องวิชาการชุมชนจัดตั้งโดยมุ่งหวังเพื่อให้เกิดกิจกรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนสามารถแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนโดยการเรียนรู้และร่วมกันแสวงหาคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น

๕. ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน เป็นส่วนเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพ การดำเนินงาน การรวมกลุ่ม การฝึกและพัฒนาอาชีพ และเป็นการเปิดโอกาสทางการตลาดของกลุ่มอาชีพในชุมชน จะได้สัมผัสกับการทำงานกลุ่มอาชีพอย่างแท้จริง

๕. ร้านค้าชุมชน เป็นส่วนส่งเสริมการเรียนรู้การดำเนินเชิงธุรกิจร่วมกัน เพื่อการพัฒนาก้าวไปเป็นรูปแบบของสหกรณ์ชุมชน และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตจากชุมชน และดำเนินการตลาดร่วมกับชุมชน ซึ่งร้านค้าชุมชนจัดบริการสินค้าราคาต้นทุนต่ำเพื่อเป็นทางเลือกของผู้บริโภคในชุมชน และเป็นศูนย์จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชุมชน หรือสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีมุมข้อมูลสินค้า มุมแคตตาล็อกสินค้าและผลิตภัณฑ์ ศูนย์สาธิตของดีเด่นของชุมชน เป็นต้น

๖. ลานกิจกรรมชุมชน เป็นสถานที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ให้มีการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน บริการเครื่องเล่นสำหรับเด็ก มีการจัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และสานสายใยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะ การร้องเพลง การเล่นเกมต่าง ๆ เวทีสำหรับปราชญ์ชุมชน คนเด่นคนดังมาแสดงให้ชุมชนทราบถึงความสามารถ

๗. ห้องสมุดชุมชน/ห้องสมุดประชาชน เป็นรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนตำบล ได้มีการถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทนี้จัดตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายให้มีการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชนเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตและตอบสนองต่อความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน ให้บริการหนังสือทุกประเภทตั้งแต่พัฒนาการของเด็กเล็ก เยาวชนผู้สนใจเฉพาะด้าน มีบริการสื่อวารสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีความ

ทันสมัย และควรจัดให้มีสื่อซึ่งสามารถก่อให้เกิดลักษณะของการเรียนรู้ ที่รื่นรมย์และมีชีวิตชีวา เช่น วีดิทัศน์เทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียงแผ่นเสียง ภาพสไลด์ เรวมถึงอินเตอร์เน็ตด้วยก็ได้ แหล่งที่มาของหนังสือและสื่อประเภทต่าง ๆ นอกเหนือจากงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน และประชาชนทั่วไป ที่ต้องการเห็นคนมีการอ่านหนังสือและมีความรู้มากขึ้น

๘. ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอีกประเภทหนึ่งที่ได้มีการถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นที่ให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ ส่งเสริมการอ่านหนังสือและป้องกันการลืมหนังสือ รวมทั้งเพื่อสร้างนิสัยรักการอ่านหนังสือของประชาชน

ภารกิจของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย ๑. จัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ตลอดจนการ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน ๒. เป็นศูนย์รวมของข้อมูล รวมทั้งข่าวสาร สาระความรู้ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เท่าทัน สถานการณ์โลก ๓. รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ที่มีอยู่กระจัด กระจายในชุมชน และจัดการให้เป็นหมวดหมู่ มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ที่ประชาชนสามารถเข้าไป สืบค้น ศึกษาและเรียนรู้ได้ทุกเวลา ๔. เป็นศูนย์กลางการจัดการความรู้ที่ดำเนินการโดยประชาชนเพื่อประชาชน ๕. เป็นศูนย์ประสานและบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วน ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้นำ กลุ่ม/องค์กร เครือข่าย ภาคเอกชน และภาคีการพัฒนาภาครัฐ ๖. เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ๗. เป็นสถานที่ที่มีโครงการสร้างเป็นอาคาร หรือสถานที่ใด ๆ ก็ได้ ที่มีองค์ความรู้ สามารถ ให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่ต้องการความรู้สามารถเข้าถึงได้[๙๒]

สรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย ๑. ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒. ห้องอินเตอร์เน็ตชุมชน ๓. ห้องวิชาการชุมชน ๔. ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน ๕. ร้านค้าชุมชน ๖. ลานกิจกรรมชุมชน ๗. ห้องสมุดชุมชน/ห้องสมุดประชาชน ๘. ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน /ชุมชน

๒.๓.๕ แนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน

กรมพัฒนาชุมชน ได้จัดทำแนวทางการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ใน ๒ รูปแบบ ดังนี้

---

[๙๒] กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, **คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน ฉบับประชาชน**, หน้า ๗.

พื้นที่ที่ไม่มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมายถึง เป็นพื้นที่ที่ไม่เคยมีกิจกรรมด้านส่งเสริมการเรียนรู้เลย ไม่เคยมีการสำรวจปราชญ์ชาวบ้าน ไม่มีอาคาร แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าหมู่บ้านนี้จะไม่มีปราชญ์ชาวบ้านหรือความรู้ของหมู่บ้าน เพียงแต่ไม่เคยสำรวจมาก่อนเท่านั้น เป้าหมายในการดำเนินงานในพื้นที่ประเภทนี้ ก็คือการทำให้เกิดจุดเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงการระบุได้ว่า คนเก่ง ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ในเรื่องต่าง ๆ อยู่ที่ใด ข้อมูลปัจจุบันที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้านเท่าที่มีอยู่นั้นอยู่ที่ใด แล้วทำแผนที่แสดงเป็นจุดเรียนรู้ แสดงไว้ในสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน อาจเป็นบ้านผู้ใหญ่บ้าน วัด โรงเรียน ศาลาประชาคม ฯลฯ และจัดทำป้ายแสดงจุดเรียนรู้ไว้ที่บ้านของผู้ที่จะให้ความรู้นั้น ๆ[๙๓]

ขั้นตอนการดำเนินงาน (๑) จัดเวทีประชาคมเผยแพร่ความคิด ชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของศูนย์เรียนรู้ชุมชน (๒) สรรหาแกนนา แต่งตั้งคณะทำงานของหมู่บ้าน สำรวจและจัดทำจุดเรียนรู้ (๓) แกนนาเก็บข้อมูลคนเก่ง ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ในเรื่องต่าง ๆ (๔) แกนนาค้นหาผู้รู้ที่จะบอกเล่าประวัติของหมู่บ้านได้ (๕) จัดทำแผนที่จุดเรียนรู้ของหมู่บ้าน

พื้นที่ที่มีจุดเรียนรู้ หมายถึง พื้นที่ที่ไม่มีศูนย์เรียนรู้ แต่สามารถระบุได้ว่า คนเก่ง ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ อยู่ที่ใด ข้อมูลปัจจุบันที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้านเท่าที่มีอยู่นั้นอยู่ที่ใด มีแผนที่แสดงเป็นจุดเรียนรู้แสดงไว้ในสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน อาจเป็นบ้านผู้ใหญ่บ้าน วัด โรงเรียน ศาลาประชาคม ฯลฯ และมีป้ายแสดงจุดเรียนรู้ไว้ที่บ้านของผู้ที่จะให้ความรู้นั้น ๆ เป้าหมายในการดำเนินงานในพื้นที่ประเภทนี้ คือ การทำให้เกิดศูนย์รวมความรู้ของหมู่บ้านให้ได้ ซึ่งหมายถึง มีองค์ความรู้ประจำหมู่บ้านบันทึกจำแนกเป็นเรื่อง ๆ มีบันทึกประวัติหมู่บ้านอย่างละเอียด ครอบคลุมอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ มีการบันทึก เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน วิถีชีวิตของชุมชน ในอดีตถึงปัจจุบัน มีข้อมูลปัจจุบันของหมู่บ้านที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้าน

ขั้นตอนการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ ๑ จัดเวทีประชาคมเพื่อชี้แจงให้เห็นความสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชนและกำหนดหัวข้อ ความรู้ที่จำเป็นเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน หาอาสาสมัครบันทึกความรู้ภูมิปัญญา

ขั้นตอนที่ ๒ อาสาสมัครวางแผนปฏิบัติการจัดการความรู้ของชุมชน คือการจัดเก็บข้อมูลประวัติหมู่บ้าน จัดการความรู้ของจุดเรียนรู้ให้เป็นลายลักษณ์อักษรและปรับข้อมูลของหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ ๓ อาสาสมัครสืบค้น บันทึก ประวัติหมู่บ้านและวิถีชีวิตของชุมชนในอดีต
ขั้นตอนที่ ๕ อาสาสมัครจัดการความรู้ของจุดเรียนรู้ให้เป็นลายลักษณ์อักษร รวบรวมเป็นบันทึกภูมิ

---

[๙๓] ครรชิต พุทธโกษา, **คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์**, หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

ปัญญาของหมู่บ้าน โดยมีคนเก่ง ผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้านเป็นเจ้าของความรู้นั้น และเป็น วิทยากรของชุมชนในการถ่ายทอดความรู้นั้น ๆ

ขั้นตอนที่ ๕ อาสาสมัครปรับข้อมูลสารสนเทศ เช่น ข้อมูล จปฐ. ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน/ชุมชน (กชช. ๒ ค.) ทะเบียนผู้นำ กลุ่ม องค์กรกองทุน ฯลฯ ให้เป็นปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ ๖ รวบรวมผลจากขั้นตอนที่ ๓ - ๕ เตรียมนำเสนอประชาคมให้ตรวจสอบและรับรองความเที่ยงตรง

พื้นที่ที่มีศูนย์รวมความรู้ประจำหมู่บ้าน หมายถึง พื้นที่ที่ยังไม่มีอาคารศูนย์เรียนรู้ แต่มีแผนที่จุดเรียนรู้ มีองค์ความรู้ประจำหมู่บ้านบันทึกจำแนกเป็นเรื่อง ๆ มีบันทึกประวัติหมู่บ้านอย่างละเอียด ครอบคลุมอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ มีการบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน วิถีชีวิตของชุมชนในอดีตถึงปัจจุบัน มีข้อมูลปัจจุบันของหมู่บ้านที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้าน

เป้าหมายในการดำเนินการ คือ การทำให้เกิดศูนย์เรียนรู้ชุมชน ซึ่งหมายถึง มีอาคารจัดแสดงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ข้อมูลข่าวสารความรู้ มีคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาหมู่บ้าน ละมีการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน[๙๔]

ขั้นตอนที่ ๑ จัดเวทีประชาคม เพื่อรับรองความเที่ยงตรงขององค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประวัติหมู่บ้าน และชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อเก็บรักษาองค์ความ รู้ ภูมิปัญญา ประวัติหมู่บ้านและข้อมูล ให้อยู่ในสถานที่ที่ทุกคนในชุมชนจะใช้ประโยชน์ได้ พร้อมกับสรรหาคณะกรรมการบริหารและดำเนินการศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ขั้นตอนที่ ๒ จัดประชุมร่วม แกนนา อาสาสมัครและคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เพื่อออกแบบการจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน วางแผนปฏิบัติการจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ในขั้นตอนนี้ต้องให้ทราบได้ว่าอาคารที่จะใช้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนจะใช้อาคารที่มีอยู่ในชุมชนหรือจะก่อสร้างอาคารใหม่ ถ้าจะก่อสร้างใหม่ จะใช้ที่ใด มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ต้องใช้งบประมาณเท่าใด จะหาเงินจากที่ใด ถ้าใช้อาคารที่มีอยู่แล้ว จะต้องปรับปรุงเพื่อใช้งานเพียงใด ต้องใช้งบประมาณเท่าใด จะหาเงินจากที่ใด

ขั้นตอนที่ ๓ สำรวจแหล่งงบประมาณ ศึกษาระเบียบของแหล่งงบประมาณ เขียนโครงการเสนอขอรับการสนับสนุน

---

[๙๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

ขั้นตอนที่ ๕ สร้าง/ปรับปรุงอาคาร แล้วบรรจุข้อมูลข่าวสารความรู้ไว้ในอาคาร ขั้นตอนที่ ๕ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ ๖ คณะกรรมการบริหารศูนย์กำหนดระเบียบการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน โดยให้มีประเด็นสำคัญอย่างน้อย ๒ เรื่อง คือ การดูแลบำรุงรักษาอาคารศูนย์จะทำอย่างไร และการใช้อาคารจัดกิจกรรมจะต้องทำอย่างไร

พื้นที่ที่มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมายถึง พื้นที่ที่มีอาคารจัดแสดงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ข้อมูลข่าวสารความรู้ มีคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาหมู่บ้าน และมีการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในชุมชน แต่ยังไม่มีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เท่าใดนัก ไม่มีการพัฒนาความรู้ใหม่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนยังไม่มีระบบการจัดการที่ดี เป้าหมายของการดำเนินการ คือ ทำให้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนสมบูรณ์แบบให้ได้ ซึ่งมีรูปแบบ ดังนี้

๑. อาคาร เป็นเอกเทศ แบ่งสัดส่วนของพื้นที่ทำงาน พื้นที่เก็บข้อมูลข่าวสารความรู้ พื้นที่บริการความรู้ Internet ชุมชน และ Website

๒. ปราชญ์ มีการจัดทำทะเบียนปราชญ์ชาวบ้าน มีบทเรียนที่จัดทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ปราชญ์แสดงตนชัดแจ้ง มีศักยภาพในการถ่ายทอด

๓. สาระ มีข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ครบถ้วน หลายรูปแบบ

๕. องค์กร มีกรรมการ มีวาระการดำรงตำแหน่ง มีแผนงาน มีระเบียบ กติกา

๕. กิจกรรม มีกิจกรรมจัดการความรู้ครบวงจร มีกิจกรรมจัดการเรียนรู้

๖. รูปแบบกิจกรรม มีส่วนจัดแสดงความรู้แบบถาวร บางส่วนอาจจัดแสดงความรู้เป็นครั้งคราว มีการฝึกอบรม มีการนำทัศนศึกษา มีการเสวนา/อภิปราย/สัมมนา และมีการเรียนทางอิเล็คทรอนิกส์ ฯลฯ

ขั้นตอนการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน[๙๕]

ขั้นตอนที่ ๑ จัดเวทีประชาคม ชี้ให้เห็นว่าความรู้จะเป็นประโยชน์ต่อเมื่อมีการนำมาเรียนรู้และใช้เป็นฐานในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังต้องพัฒนาหาความรู้ใหม่ที่ทันกับสถานการณ์รอบด้านเพิ่มเติมอีกด้วย ดังนั้น จากความรู้ที่มีอยู่ในศูนย์เรียนรู้ชุมชนขณะนี้เพียงพอหรือยังต่อการพัฒนาอาชีพ การแก้ปัญหาของครอบครัวและชุมชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการ

---

[๙๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ถ้าไม่เพียงพอควรจะมีอะไรเพิ่มเติมอีก ควรจะมีการวิจัยชุมชนหรือไม่

ขั้นตอนที่ ๒ จัดกิจกรรมสร้างองค์ความรู้ใหม่ของชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปการวิจัยและพัฒนากิจกรรมชุมชนที่ได้มีการจดบันทึกเป็นความรู้ประจำหมู่บ้านไว้แล้ว หรือ การรับความรู้จากวิทยากรภายนอกชุมชนก็ได้ ในขั้นนี้ถือเป็นกิจกรรมทางเลือก

ขั้นตอนที่ ๓ วางแผนเพิ่มค่าองค์ความรู้ของชุมชน (วางแผนธุรกิจของศูนย์เรียนรู้ชุมชน) โดยให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ อาสาสมัคร แกนนา ที่ร่วมทำงานกันมาตั้งแต่ต้นร่วมกันพิจารณาว่าความรู้ชุดใดของชุมชนเป็นที่ต้องการของคนนอกชุมชน จะนำมาเพิ่มค่าให้เป็นสินค้าของชุมชนได้อย่างไร จะพิมพ์ออกมาจำหน่าย จะเปิดฝึกอบรมโดยเรียกเก็บค่าลงทะเบียน หรือวิธีอื่นตามความเหมาะสม

ขั้นตอนที่ ๕ จัดทำปฏิทินกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้มีกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ในส่วนความรู้ภายในชุมชนควรให้วิทยากรของชุมชนกำหนดตารางเวลาที่จะให้ความรู้ไว้ล่วงหน้า และในส่วนความรู้ที่จะเพิ่มเติมจากภายนอกก็ควรมีการวางแผนอย่างเป็นระบบและมีตารางเวลาชัดเจน รวมทั้งการจัดกิจกรรมฝึกอบรมที่ต้องมีการเก็บค่าลงทะเบียนจากบุคคลภายนอกชุมชนที่ถือเป็นธุรกิจของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ก็ควรมีกำหนดเวลาที่แน่นอน แล้วให้คณะกรรมการรวบรวมทำเป็นปฏิทินกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนประกาศไว้ในศูนย์เรียนรู้ชุมชนให้ทราบทั่วกัน

ขั้นตอนที่ ๕ กำหนดระเบียบการให้บริการบุคคลภายนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นส่วนตัวและคนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตได้ตามปกติ รวมทั้งเพื่อให้การดำเนินธุรกิจของศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะกรรมการกำหนดระเบียบการให้บริการบุคคลภายนอกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรว่า จะเปิดบริการการเรียนรู้สำหรับบุคคลภายนอกชุมชนในวันใด การขอเข้าอบรมหรือมาศึกษาดูงานจะต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง ผู้มาอบรมหรือมาศึกษาดูงานจะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไรในหมู่บ้าน ฯลฯ

ขั้นตอนที่ ๖ เชื่อมโยงเครือข่ายกับศูนย์เรียนรู้ชุมชนอื่น พัฒนาการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชนในระดับตำบล หรือพัฒนาการอำเภอจัดในระดับอำเภอ เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งจะก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือและแลกเปลี่ยนทรัพยากรในการพัฒนาการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ได้ต่อไป

สำหรับรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ได้ถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับไปดูแล ประกอบด้วย ห้องสมุดชุมชน/ห้องสมุดประชาชน และที่

อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชนนั้น มีแนวทางและขั้นตอนการดำเนินงาน รวมทั้งมาตรฐานที่กรมฯ ได้กำหนดไว้เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้

ห้องสมุดประชาชน[๙๖]

กิจกรรมของห้องสมุดประชาชน เป็นส่วนในการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วยการดำเนินงานต่าง ๆ ดังนี้

๑. ให้บริการหนังสือ สื่อประเภทต่าง ๆ เป็นกิจกรรมการให้บริการหนังสือและสื่อของห้องสมุด โดยมุ่งเสริมให้ประชาชนใช้บริการ ซึ่งจะเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หรือเป็นการเสริมความรู้เพิ่มเติมสำหรับหลักสูตรการศึกษาประเภทต่าง ๆ กิจกรรมที่ให้บริการมีดังนี้ (๑) การให้บริการหนังสือ เอกสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ (๒) การให้บริการโสตทัศนูปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน วิทยุการศึกษา และโทรทัศน์การศึกษา เป็นต้น (๓) การให้บริการเชิงรุก ได้แก่ โทรทัศน์ โทรสาร และการทำสาเนาเอกสารเป็นต้น

๒. การจัดนิทรรศการ เป็นกิจกรรมการให้การศึกษารูปแบบหนึ่งที่แสดงให้เห็นกระบวนการของเรื่องนั้น ๆ ให้ประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง อาจจะจัดในอาคารหรือภายนอกอาคารก็ได้ ซึ่งนิทรรศการจะประกอบด้วยการแสดงของจริง สิ่งจำลอง ภาพถ่าย แผนภูมิ เทป วีดิทัศน์ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็น ได้ฟัง ได้สัมผัสจับต้อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยห้องสมุดประชาชนสามารถจัดบริการได้ดังต่อไปนี้ (๑) จัดให้ความรู้เรื่องวันสำคัญต่าง ๆ วันนักขัตฤกษ์ หรือเทศกาลของชุมชน (๒) จัดเผยแพร่วิชาการที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น (๓) จัดตามความต้องการของชุมชนและกลุ่มเป้าหมายผู้ใช้บริการ

ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน[๙๗]

ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน เดิมใช้ชื่อว่า “ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน” ได้เริ่มทดลองจัดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๕ โดยเลือก ๗๕ หมู่บ้านของอำเภอเกาะคา และกิ่งอำเภอเสริม จังหวัดลำปางเป็นหมู่บ้านนาร่อง ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็น “ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน” เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดการศึกษาในสถานศึกษาสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. ๒๕๒๕ เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕ จุดมุ่งหมายสำคัญของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน ได้แก่ ๑. เป็นการป้องกันมิให้ประชาชนลืมหนังสือ โดยการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ ชุมชนเพื่อให้ประชาชนมีเอกสารสิ่งพิมพ์ไว้อ่าน เพื่อเป็นการป้องกัน

---

[๙๖] กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, **มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน**, หน้า ๒๒.

[๙๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

มิให้เกิดการลืมหนังสือ และช่วย ส่งเสริมทักษะการอ่านให้คงอยู่ตลอดไป ๒. เป็นแหล่งที่จะเสริมสร้างลักษณะนิสัยการแสวงหาและติดตามข่าวสารข้อมูล ๓. เป็นแหล่งวิทยาการเพื่อชุมชน ของชุมชน และโดยชุมชนอย่างแท้จริง ๔. เป็นแหล่งส่งเสริมกระบวนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ๕. เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ของคนในหมู่บ้าน ๖. เป็นแหล่งพบปะที่จะนำไปสู่การเข้าร่วม หรือลงมือทำกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไป ๗. ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้กับคนในชนบทที่จะอภิปรายพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนะ และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้[๙๘]

หน่วยงานหรือชุมชนที่เรียกตนเองว่าเป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้” จะต้องมีขั้นตอนพื้นฐานในการพัฒนาหน่วยงานหรือชุมชนของตนเพื่อนำไปสู่ความเป็นลักษณะสังคมแห่งการเรียนรู้ดังนี้

๑) กำหนดวัตถุประสงค์ เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ว่าพื้นที่จะพัฒนาอะไร โดยวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานในพื้นที่ซึ่งมีอะไรเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการจัดกิจกรรม/ งาน/ โครงการ/ แผนงานภายในพื้นที่ จากนั้นจึงกำหนดวัตถุประสงค์

๒) กำหนดกลุ่มคนหรือกรรมการให้รับผิดชอบกิจกรรม/งาน/โครงการ/แผนงานโดยเป็นการกำหนดตัวแทนจาก (๑) ปัจเจกบุคคลที่เป็นตัวหลัก (๒) สถาบันต่าง ๆ ที่เป็นตัวหลัก (๓) กลุ่มที่เป็นแกนกลาง (๔) กลุ่มสนใจ และ(๕) นายจ้างที่เป็นตัวหลัก

๓) แสวงหาความร่วมมือเป็นการดำเนินการจากที่ได้มีผู้รับผิดชอบตามข้อ ๒) แล้วจากนั้นต้องสร้างความเข้าใจและแสวงหาความร่วมมือในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ซึ่งได้กำหนดไว้

๔) บริหารงานจัดกิจกรรม เป็นการดำเนินการตามที่ได้กำหนดกิจกรรม/งาน/โครงการ/แผนงานเพื่อให้นำไปสู่การปฏิบัติ

๕) ประเมินผลสำเร็จ เป็นการหาผลสำเร็จของการทำกิจกรรม/งาน/โครงการ/แผนงานเพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงงานต่อ ๆ ไป จากขั้นตอนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ของหน่วยงานหรือชุมชนนั้น

มาตรฐานการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

---

[๙๘] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ**, หน้า ๑๖-๑๗.

จากแนวคิดสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัยและแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน รวมถึงศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทต่าง ๆ ดังที่กล่าวไวแล้วสามารถกำหนดเป็นมาตรฐานการบริการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและมาตรฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทที่อ่านหนังสือประจำหมูบ้าน/ชุมชนและห้องสมุดประชาชนซึ่งเป็นภารกิจที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไดรับการถ่ายโอนและเพื่อให้การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นไปอย่างมีทิศทาง จึงได้กำหนดตัวชี้วัดขั้นพื้นฐานและตัวชี้วัดขั้นพัฒนาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน ทั้งนี้ไดกำหนดความหมายของตัวชี้วัดขั้นพื้นฐานและตัวชี้วัดขั้นพัฒนาไวดังนี้

ตัวชี้วัดขั้นพื้นฐาน หมายถึงตัว ชี้วัดที่มีความสำคัญเป็นพื้นฐานเพื่อกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดให้มีในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ตัวชี้วัดขั้นพัฒนา หมายถึง ตัวชี้วัดที่มีความสำคัญในการพัฒนายกระดับการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้มีความก้าวหนำมากกว่าตัวชี้วัดขั้นพื้นฐานและกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจทำ หรือเลือกทำตามศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ๆ[๙๙] ใน ๖ ด้าน คือ ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา ๖) เป็นเครือข่าย แห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง (Virtual Learning Center)

๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

๒.๔.๑ แนวคิด การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนสังคมนั้น ๆ ได้มีโอกาสแสดงออกทางด้านความคิดในทางสร้างสรรค์ทั้งในด้านสังคม การเมืองการปกครอง เป็นต้น ตลอดถึงการกำหนดวิถีชีวิตของคนในชุมชนในการประกอบสัมมาอาชีพ ความเป็นอยู่ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนของตน จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งของคนในชุมชนเพราะเป็นการกำหนดเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงาน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในชุมชนนั้น เพราะจะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ดีและรวดเร็ว รวมทั้งเป็นวิธีการที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน และยังเป็นรากฐานของการพัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็งต่อไป

---

[๙๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗.

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธซึ่งแนวคิดที่สำคัญของการมีส่วนร่วมมีดังนี้

ความหมายการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตมนุษย์ในโลกใบนี้ เพราะมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ต่างพึ่งพาอาศัยกัน และต่างต้องมีบทบาทภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวาระโอกาส ที่มาถึง บทบาทหน้าที่ที่รับจากการยอมรับ บทบาทหน้าที่สร้างขึ้นด้วยตนเอง เช่น การรับหน้าที่เป็น พอแม่ เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน ประชาชนในหมู่บ้าน ความสำคัญของ บทบาทหน้าที่ การงานต้องมีกฎระเบียบและองค์การที่มั่นคงคอยช่วยรับนโยบายให้สอดคล้องกับ กฎหมายของบ้านเมือง แต่ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมนั้น รวมถึงการร่วมด้วยช่วยกันในด้านความคิดเห็น การบริหารจัดการ ตลอดการเสียสละเวลาอาคารสถานที่ปัจจัยอื่นๆ ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อบรรลุเป้าหมาย[๑๐๐]

การมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่อาจกำหนดเป็นคำที่มีความหมายเดียวที่ครอบคลุมได้ อาจมีความแตกต่างกันออกไปของแต่ละประเทศ เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายแล้ว การนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรเฉพาะเจาะจงในประเด็นของระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองเท่านั้น การให้คำนิยามควรครอบคลุมถึงประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๑) ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่ให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและสังคมได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่การมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

๒) สะท้อนถึงการเข้าร่วมโดยความสมัครใจและเป็นประชาธิปไตย ในการกำหนดนโยบาย การวางแผนและดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา

๓) การพิจารณาในมิติดังกล่าวนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างในส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงาน ทรัพยากร) เพื่อการพัฒนากับประโยชน์ที่จะได้รับจากการในการลงทุน

---

[๑๐๐] ยุพาพร รูปงาม, “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ”, **ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะสังคมศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙.

๔) การมีส่วนร่วมของประชาชน อาจมีความแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหาร นโยบาย และลักษณะเศรษฐกิจ สังคมของประชากร[๑๐๑]

การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ต่อประชาชนในมิติดังกล่าว ได้มุ่งเน้นการพัฒนาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน ในด้านการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย การวางแผนปฏิบัติ การสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ การแบ่งสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การมีส่วนร่วมจึงมีความหมายของการปลดปล่อยประชาชนจากการเป็นผู้รับผลการพัฒนาเป็นผู้กระทำในกระบวนการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สภาวะทันสมัยเพราะเป็นการแสดงออกของประชาชนในสิทธิ เสรีภาพ ที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง

กระบวนการที่รัฐบาลได้ทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน เพื่อสร้างโอกาสให้กับประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องร่วมกันให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

๑) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน

๒) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

๓) ร่วมวางนโยบาย หรือแผนงาน โครงการ กิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชน

๔) ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕) ร่วมจัด หรือปรับปรุงระบบการบริหารงาน เพื่อให้การพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลหน่วยงาน

๖) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามความสามารถของตนเองและของ

๗) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย

---

[๑๐๑] ปรัชญา เวสารัชช์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท”, **รายงานการวิจัย**, (สถาบันไทยคดีการศึกษา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๓-๕.

๘) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการ ส่งเสริมกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ต่อไป[๑๐๒]

พรชัย รัศมีแพทย์ มีทรรศนะไว้ว่า การมีส่วนร่วม มีความหมาย ๒ ประการ คือ

๑) ความหมายอย่างกว้าง การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนในการกำหนดนโยบายของประเทศและการบริหารประเทศ โดยผ่านกระบวนการในทางการเมือง ได้แก่ การเป็นผู้บริหารพรรคการเมือง สมาชิกพรรคการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเป็นรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี เป็นต้น รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่นและการเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นด้วย

๒) ความหมายอย่างแคบ การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปช่วยสนับสนุนงานซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยกรอบของกฎหมายหรือนโยบายของรัฐ[๑๐๓]

การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง และการที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งสภาพ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้วจำเป็นที่จะต้องยอมรับปรัชญาที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างเป็นสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นและพร้อมที่จะอุทิศตน เพื่อกิจกรรมของกลุ่ม ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า มนุษย์สามารถพัฒนาได้[๑๐๔]

แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะหลักเบื้องต้นของการมีส่วนร่วม คือ ถ้าการตัดสินใจใดก็ตามส่งผลกระทบถึงบุคคลต่าง ๆ บุคคลเหล่านั้น ควรจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น หมายความว่า หลักการนี้ตั้งอยู่บนความคิดที่ว่าบุคคลแต่ละคน ย่อมทราบดีว่าตนต้องการ อะไร เพราะฉะนั้น การที่เหตุการณ์ใดก็ตามจะส่งผลกระทบถึงบุคคลหนึ่ง บุคคลนั้นย่อมจะทราบว่าเขาต้องการ หรือไม่ต้องการอะไรบ้างที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ดั้งนั้น เพื่อความยุติธรรมบุคคลนั้น ควรจะต้องมีสิทธิในการกำหนดให้เหตุการณ์นั้น เป็นไปอย่างที่เขาต้องการ เพื่อให้ผลที่ตามมาเป็นไปตามที่เขาต้องการ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสาระสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนา เช่น

---

[๑๐๒] ไพรัตน์ เตชะรินทร์, **นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภาการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓.

[๑๐๓] พรชัย รัศมีแพทย์, **หลักกฎหมายการปกครองท้องถิ่นไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๔๔๑), หน้า ๒๒๕ - ๒๒๖.

[๑๐๔] เมธี จันท์จารุภรณ์ และคณะ, **การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างประชาชน**, (นครสวรรค์: สำนักพิมพ์สุขุมและบุตร, ๒๕๔๑), หน้า ๕.

ทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นระดับนานาชาติ ระดับท้องถิ่นและในระดับชุมชน ก็ตาม[๑๐๕]

สมพร แสงชัย ให้ทรรศนะไว้ว่าการมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการและเป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาชุมชน เป็นการแสดงการยอมรับศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันของผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรมและกิจการ ที่มีผลได้ผลเสียต่อตัวของเขาเองและชุมชนที่เขาสังกัด ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นมิตร เป็นเพื่อน เป็นญาติและเป็นคนในชุมชนเดียวกัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมและทรัพยากรร่วมกัน เกิดการรับรู้และตระหนักถึงความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม (ชุมชน) รู้และตระหนักว่าเป็นหน้าที่ ที่ต้องเข้าไปรับผิดชอบดูแลจัดการให้ดีอยู่เสมอ เพราะตนเองและคนในชุมชนจะได้ประโยชน์ร่วมกันตลอดไป จะส่งผลให้สังคมที่ใหญ่กว่า ได้รับผลดีเชื่อมโยงกันไปด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน[๑๐๖]

ดังนั้นการมีส่วนร่วม จึงหมายถึงการที่ประชาชนร่วมความคิด ร่วมปฏิบัติร่วมรับผลและร่วมรับผิดชอบด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นของบุคคลและของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินงานให้เกิดการพัฒนาและเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ การมีส่วนร่วมจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนนั้นๆได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยผ่านกระบวนการในการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและการกระตุ้นให้ประชาชนมีบทบาทในการริเริ่มคิด จนสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาและร่วมกำหนดแนวทางในการพัฒนาและวางแผนปฏิบัติ หรือกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงาน หรือทำให้โครงการเกิดประสิทธิผล อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ การมีส่วนร่วมยังหมายถึง การดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อประโยชน์ของตัวเองและส่วนร่วม เช่น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การวางแผน การลงมือปฏิบัติงาน ตรวจสอบ ติดตามและการประเมินผล เพื่อเป้าหมายของการทำงานร่วมกันอย่างได้ประสิทธิผลนั่นเอง

๒.๔.๒ รูปแบบการมีส่วนร่วม

รูปแบบ หมายถึง กระบวนการการพัฒนาความคิด ความสามารถของประชาชนให้เกิดความเชื่อมั่น ช่วยเหลือตนเอง เพื่อบ้าน และชุมชนของตนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยความร่วมมือของราษฎรที่อยู่ในชุมชนของตน ทั้งภาครัฐและเอกชนอันจะพึงปฏิบัติร่วมกันอย่างเป็นรูปแบบที่ดีและยั่งยืนต่อไป

---

[๑๐๕] ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๗.

[๑๐๖] สมพร แสงชัย, **การวางแผนและโครงการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๔๕.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ให้ทรรศนะไว้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วม จำแนกได้ ๓ ประการ คือ ๑) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์การที่ได้จัดตั้งของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่าง ๆ ๒) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการ ของกลุ่ม หรือชุมชนกรรมการกลุ่มเลี้ยงไหม กรรมการหมู่บ้าน ๓) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช้ผู้แทนของ ประชาชน เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามีส่วนร่วมได้ทุกเวลา[๑๐๗]

สุพรรณี ไชยอำพร ให้ทรรศนะไว้ว่า การมีส่วนร่วม สามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ ๑) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ถ้าหากไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการมีส่วน ร่วมที่แท้จริงจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกขั้นตอน ๒) การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เช่น (Non-Genuine Participation) การร่วมลงแขก ร่วมลง แรงในการทำโครงการร่วมบริจาคเงิน หรือสิ่งของอื่น ๆ บางส่วน หรือร่วมบำรุงรักษา โดยไม่ได้ร่วม ขั้นตอนการตัดสินใจ[๑๐๘]

กิติ จุ่งดิลก ได้ให้ทรรศนะเอาไว้ว่า รูปแบบและระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในโครงการพัฒนา โดยจำแนกเป็น ๓ รูปแบบ คือ ๑) การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง (Spontaneous) ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมโดยการ อาสาสมัคร หรือการรวมตัวกันขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยเป็นการกระทำที่มิได้รับความ ช่วยเหลือ จากภายนอก ๒) การมีส่วนร่วมแบบถูกชักจูง (Induced) เป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการความ เห็นชอบ หรือการสนับสนุนจากรัฐบาล ๓) การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Coercive) ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินนโยบาย ของรัฐบาล ภายใต้การจัดการของเจ้าหน้าที่รัฐ หรือโดยการบังคับโดยตรง[๑๐๙]

ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้ให้ทรรศนะเอาไว้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นระดับ (Degree) ของการมีส่วนร่วมจากน้อยไปหามาก มีรายละเอียด ดังนี้

---

[๑๐๗] นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, **กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน ๑๗๗ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๘.

[๑๐๘] สุพรรณี ไชยอำพร, **การวิเคราะห์สังคมเพื่อการพัฒนาแนวคิดวิธีการ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ องค์กรการคลังสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๓), หน้า ๓๗.

[๑๐๙] กิติ จุ่งดิลก, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่สรวย จังหวัดเชียงราย”, **ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม**, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕.

๑) ถูกบังคับให้ร่วม ประชาชนที่เข้ามาร่วมโครงการเพราะถูกบังคับ โดยไม่มีทางหลีกเลี่ยง ตัวอย่างเช่น ผู้เช่านาทำกิน ถูกเจ้าของที่ดินบังคับให้ต้องปลูกป่าคืน ตามโครงการแม่บทพลังงานทดแทน มิฉะนั้นแล้ว เจ้าของที่ดินจะยึดไปให้ผู้อื่น ผู้เช่าแทนที่คนนี้ จึงกลายเป็นประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการนี้

๒) ถูกหลอกให้ร่วม ลักษณะนี้ประชาชน จะถูกล่อใจ หรือด้วยผลประโยชน์ในรูปของค่าจ้างแรงงาน หรือความสะดวกสบายบางอย่าง แต่ในเบื้องหลังจริง ๆแล้ว เป็นเพียงการหาเสียงของนักการเมือง ผู้หยิบยื่นโครงการมาล่อเท่านั้น

๓) ถูกชักชวนให้ร่วม การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ ส่วนมากเป็นโครงการที่ทางราชการคิดขึ้นเองเรียบร้อยแล้ว พยายามชักชวนประชาชนให้ร่วมมือทุกรูปแบบ โดยอาศัยระบบการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ ว่าเป็นโครงการที่ดี ขอให้ประชาชนให้ความร่วมมือ

๔) สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะการมีส่วนร่วมชนิดนี้ จะปรากฏว่าปัญหาความต้องการและเสียงเรียกร้องของประชาชน จะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นบ้าง กล่าวคือ ผู้ที่วางโครงการก็จะสำรวจปัญหาความต้องการด้านต่าง ๆ ของชาวบ้าน ด้วยการเรียกประชุม สอบถาม สัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่า ปัญหาของชาวบ้านคืออะไร ควรจะแก้ไขด้วยวิธีใด จะวางแผนอย่างไรและจะปฏิบัติตามแผนอย่างไร แต่ยังคงเป็นเรื่องของทางราชการ

๕) มีโอกาสเสนอความเห็น ประชาชนจะเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นที่เกี่ยวข้องกับการวางโครงการและการดำเนิน แต่ด้านการตัดสินใจนั้นยังคงเป็นของส่วนราชการอยู่

๖) มีโอกาสเสนอโครงการ ในระดับนี้ทางราชการกับประชาชนจะมีการปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ประชาชนจะมีโอกาสตัดสินใจว่า ปัญหาของตนคืออะไร จะแก้ไขได้อย่างไร วิธีใดที่ดีที่สุด จนกระทั่งมีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติด้วย

๗) มีโอกาสตัดสินใจ ในระดับนี้ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการตัดสินใจในทุกเรื่อง ตั้งแต่การวางแผน จนถึงการปฏิบัติตามแผนและการประเมินผลโครงการ การมีส่วนร่วมนี้ยังก่อ ให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กร เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้น ย่อมจะเกิดความภาคภูมิใจขึ้น จะเกิดพลังในการทำงานมากยิ่งขึ้นไปอีก การขับเคลื่อนงานในเครือข่ายก็จะมีอีกต่อไป[๑๑๐]

---

[๑๑๐] ปรีดี เกษมทรัพย์, **ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง**, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๓๖), หน้า ๒๑.

ดังนั้นรูปแบบของการส่วนร่วมของแต่ละบุคคลนั้น จะแตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจจะเกิดจากสถานะทางสังคม กล่าวคือ ความสามารถทางด้านปัญญาของแต่ละคนที่แตกต่างกันนั่นเอง เพราะเหตุนั้น รูปแบบในการที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมจึงไม่เหมือนกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจากเป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหมายในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม แต่การทำกิจกรรมต่าง ๆนั้น ต้องมีเงื่อนไขที่จะต้องทำและปฏิบัติร่วมกัน เช่น ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม ฉะนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำงานต่าง ๆนั้น ต้องมีกฎเกณฑ์ในการมีส่วนร่วมความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้าง ยอมรับความสามารถของแต่ละบุคคลให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ให้ได้

๒.๔.๓ ระดับของกระบวนการในการมีส่วนร่วม

ระดับของกระบวนการในการมีส่วนร่วม ได้แก่ วิธีการวิเคราะห์ว่า การมีส่วนร่วมนั้น มีความสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจนี้หรือไม่ หรือมีความจำเป็นด้วยเหตุผลอื่น กระบวนการในการตัดสินใจนั้น กล่าวได้ว่า เป็นการกระทำที่อาจเสียเวลาเปล่าของทุกฝ่าย ดังนั้น ทั้งขององค์การ และภาคประชาชน ก่อนที่ผู้ดำเนินกระบวนการในการมีส่วนร่วม เริ่มต้นชักชวนใคร หรือหน่วยงานใดที่จะให้มีส่วนร่วม ในกระบวนการตัดสินใจใดๆนั้น โดยมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การโต้แย้งและการอภิปรายอย่างมีคุณค่า โดยที่ผลของการมีส่วนร่วมของพวกเขา ต้องมีประโยชน์ในการตัดสินใจในขั้นตอนสุดท้ายได้อย่างเหมาะสม กระบวนการในการมีส่วนร่วมในทรรศนะต่าง ๆ มีดังนี้

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (ศาสตราจารย์) ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า ระดับในการมีส่วนร่วมของประชาชน จำแนกได้ ๖ ประการ คือ

๑) ร่วมรับรู้ หมายถึง รัฐได้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ หรือกิจกรรมแก่ประชาชน เมื่อรัฐมีความคิดริเริ่ม หรือมีนโยบายที่จะให้มีโครงการ หรือกิจกรรมนั้นๆ แล้วเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ โดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน หรือให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการที่มอบให้แก่ประชาชนนั้น นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมด้วย เนื่องจากข้อมูลข่าวสารจะบอกถึงโครงการ หรือกิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้น ความจำเป็นและความสำคัญที่จะต้องให้มีโครงการ หรือกิจกรรมนั้น รวมถึงการดำเนินการและมาตรการต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ เพื่อการป้องกันแก้ไขปัญหาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม จากโครงการ หรือกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารนี้ ถือได้ว่าเป็นสิทธิประการอีกประการ หนึ่งของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒) ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น หมายถึง เมื่อประชาชนได้ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากรัฐแล้ว ประชาชนก็จะร่วมค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหา ความจำเป็นและความต้องการที่ต้องให้มี

โครงการ หรือกิจกรรมนั้น พร้อมร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อหน่วยงานเจ้าของโครง หรือกิจกรรม หรือหน่วยงาน หรือผู้มีอำนาจตัดสินใจ นำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป

๓) ร่วมพิจารณา ร่วมตัดสินใจ หมายถึง ร่วมพิจารณาเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยกับโครงการหรือกิจกรรม การเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ที่จะตั้งโครงการควรจะมีส่วนร่วมพิจารณารับ หรือปฏิเสธไม่ให้โครงการตั้งในพื้นที่ หากเห็นว่ามาตรการที่จะใช้ในการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมและมาตรการติดตามตรวจสอบไม่ชัดเจนและไม่เปิดโอกาส ให้ประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบด้วย

๔) ร่วมดำเนินการ หมายถึง ร่วมในการลงทุน ร่วมในการคัดเลือกผู้ปฏิบัติงาน หรือร่วมปฏิบัติงานเอง ในระดับการมีส่วนร่วมนี้ อาจจะทำไม่ได้ในทุกประเภทของโครงการ เช่น หากเป็นโครงการที่จำเป็นต้องใช้ ผู้มีความรู้เฉพาะด้านผู้ชำนาญการ หรือเทคโนโลยีชั้นสูงแล้ว บางครั้งเป็นความยุ่งยากที่จะให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมปฏิบัติงานได้ แต่หากเป็นโครงการ หรือกิจกรรมในระดับท้องถิ่น เช่น การจัดการป่าลุ่มน้ำ หรือทรัพยากรอื่นๆที่ใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านได้ ชาวบ้าน หรือประชาชนในท้องถิ่น ก็เข้าร่วมดำเนินการได้ หรือเป็นการร่วมดำเนินการด้วยการลงทุนถือหุ้น ก็ย่อมถือว่ามีการร่วมดำเนินการได้

๕) ร่วมติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล หมายถึง การร่วมตรวจสอบและติดตามการดำเนินการตามโครงการ หรือกิจกรรมนั้นๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเป็นโครงการ หรือกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ได้นำมาตรการลดผลกระทบมาใช้ หรือไม่มีการใช้ระบบการติดตามตรวจสอบ เพื่อป้องกันปัญหาเกิดขึ้น หรือไม่การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก เพราะประชาชนจะทำหน้าที่คอยเฝ้าระวังและเตือนภัย (Watch Dog) การดำเนินงานโครงการ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ทันท่วงที ก่อนที่จะมีผลร้ายเกิดขึ้นและเมื่อมีการดำเนินการตามโครงการ หรือกิจกรรมแล้ว ก็ต้องมีการประเมินผลว่า การดำเนินการนั้นๆบรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด เพื่อการพิจารณานำเอามาตรการที่เหมาะสมมาใช้

๖) ร่วมรับผล หมายถึง การดำเนินการโครงการ หรือกิจกรรมที่ดำเนินไปแล้ว ย่อมได้มาซึ่งผลประโยชน์และผลกระทบ ทั้งที่เป็นผลกระทบด้านบวกและผลกระทบด้านลบ ทั้งต่อประชาชนและต่อสิ่งแวดล้อม โดยที่ประชาชนหลีกเลี่ยงไม่พ้น ที่จะต้องรับเอาผลที่เกิดขึ้นมานั้น การมีส่วนร่วม

ของประชาชนทั้ง ๖ ระดับนั้น หากประชาชนได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยทุกระดับแล้วย่อมถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่สมบูรณ์ตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน[๑๑๑]

อรทัย ก๊กผล ได้ให้ทรรศนะเอาไว้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการทำงานเพื่อให้ ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงเงื่อนไข โดยจะต้องอาศัยหลักการที่ สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) การมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจและความตั้งใจที่จะเข้าร่วม เพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในการแก้ไขปัญหา/ตัดสินใจในเรื่องนั้นๆ

๒) กระบวนการมีส่วนร่วมนั้น จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคกันและขีดความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วม

๓) การมีส่วนร่วม ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ โดยมีอิสรภาพที่จะตัดสินใจว่าจะเลือก หรือจัดให้มีการมีส่วนร่วมหรือไม่ ข้อสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมนั้น ต้องไม่เกิดจากการบังคับหรือขู่เข็ญจากผู้ที่เหนือกว่า[๑๑๒]

จินตวีร์ เกษมศุข ให้ทรรศนะไว้ว่า การที่ประชาชนภายในพื้นที่มีการรวมกลุ่มในรูปของประชาคม ซึ่งเป็นแนวคิดที่สนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้ร่วมคิด ร่วมทำร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อเสริมสร้างความเป็นชุมชนให้มีความเข้มแข็งขึ้น การมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น ๔ รูปแบบ คือ

๑) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การได้รับแจ้งข่าวสารต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจเพื่อการดำเนินโครงการ

๒) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น

---

[๑๑๑] สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, **รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ พิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗-๖๒.

[๑๑๒] อรทัย ก๊กผล, **คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: ส. เจริญการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙.

๓) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อจะให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้น ซึ่งมีอีก ๓ ข้อ ได้แก่

(๑) การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) โดยการจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่ออธิบายให้ ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและตอบข้อซักถาม

(๒) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นที่จะต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา หรือผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยอธิบายและให้ความเห็นต่อโครงการต่าง ๆ ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมนั้นต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

(๓) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน

๔) การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่[๑๑๓]

ดังนั้นระดับของกระบวนการในการมีส่วนร่วมนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องมี "การตัดสินใจ" (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น อันดับแรก คือ กำหนดความต้องการและจัดลำดับความสำคัญ จากนั้นเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องการตัดสินใจ "การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน" (Implementation) องค์ประกอบของการดำเนินงานตามโครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด "การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์" (Benefits) ในส่วนผลประโยชน์นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผลประโยชน์ของโครงการนี้ รวมทั้งผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ "การมี

---

[๑๑๓] จินตวีร์ เกษมศุข, **เอกสารประกอบการเรียนรู้ด้วยตนเอง การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓-๔.

ส่วนร่วมในการประเมินผล" (Evaluation) สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือ ความเห็นความชอบและความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลและที่จะสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆได้นั่นเอง

๒.๔.๔ จิตสำนึกในการมีส่วนร่วม

จิตสำนึก (Conscious) หมายถึง ความตระหนักรู้ตัวในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งเป็นการกระทำทีดีทั้งตนเอง ผู้อื่น และสังคมโดยรวม รู้ว่าสิ่งไหนควรทำและไม่ควรทำ เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมที่แท้จริง ตลอดถึงจิตเป็นสาธารณะฝักใฝ่ในกิจที่ควรกระทำ เพื่อประโยชน์สุขโดยส่วนรวมโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนใดๆ อันจะเกิดความเจริญงอกงามสู่หมู่ชนต่อไป

สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า จิตสำนึกเพื่อส่วนร่วม หรือจิตสำนึกสาธารณะ อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นเรื่องของจิตใจความคิดของคนที่มีความรู้สึกในทางสร้างสรรค์ที่จะทำเพื่อสังคมส่วนร่วมให้ดีขึ้น โดยธรรมชาติคนเราจะมีจิตใจ หรือความคิดทั้งในทางที่เอื้อและไม่เอื้อต่อส่วนร่วม ทั้งนั้น อยู่ที่ว่าจะมีส่วนที่เอื้อไม่เอื้อต่อส่วนร่วม หรือต่อสาธารณะ พอจะนำมากล่าวได้ คือ

๑) มีความเสียสละเห็นแก่ส่วนร่วมเป็นสำคัญ เป็นคนที่ยอมเสียสละความสุขส่วนตัว มาทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่นโดยส่วนร่วมหรือยอมลดสิ่งที่เป็นความสุขของตนเองให้น้อยลง เพื่อแบ่งปันให้คนอื่นได้มีโอกาสหรือเฉลี่ยสุขกันมากขึ้น เช่น การช่วยกันประหยัดน้ำมัน ไฟฟ้าในกรณีที่เกิดวิกฤตน้ำมัน เป็นการลดความฟุ่มเฟือยและประหยัดการใช้จ่ายของประเทศโดยรวมด้วย

๒) มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้คนส่วนใหญ่ในสังคม มีจิตสำนึกและพฤติกรรมที่มาในทางคุณธรรม มีความคิดที่เป็นธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริตตรงไปตรงมา จิตสำนึกที่ตรงกันข้าม ก็คือ ขี้โกง เอาเปรียบ เบียดเบียนหากสังคมที่มีคนทุจริตส่วนใหญ่ขาดคุณธรรม ชาติก็ย่อยยับ

๓) มีระเบียบวินัย รับผิดชอบ ต่อสาธารณะประโยชน์ ช่วยกันรักษาสาธารณะสมบัติที่เป็นของประชาชนทั่วไป ที่ลงทุนมาจากภาษีของประชาชน ให้สามารถใช้กันได้นานๆช่วยกันเอาใจใส่ดูแล รวมถึงการรักษาความสะอาด ไม่ทิ้งขยะ น้ำเสียในที่สาธารณะ การรักษากฎระเบียบของสังคม เช่น การไม่ผิดกฎจราจรในการขับรถ ไม่ส่งเสียงดังรบกวนชาวบ้าน เป็นต้น ถือว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองดี จิตสำนึกที่ตรงกันข้าม ก็คือ มักง่าย ละเมิดการทำลายสาธารณะประโยชน์

๔) มีน้ำใจ เอื้ออาทร เมตตากรุณา หากคนส่วนใหญ่มีจิตใจที่อบอุ่นดังกล่าว ก็จะทำให้สังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เห็นแก่ส่วนร่วมมากกว่าส่วนตน คนในสังคมก็จะพึ่งพากันได้เป็นสังคมที่มีความสมานฉันท์ สามัคคี จิตสำนึกที่ตรงข้ามที่เห็นได้ง่าย คือ ใจแคบ

๕) มองไกล หมายถึง ความคิดที่รอบคอบ คิดถึงผลกระทบที่จะเกิดต่อส่วนร่วมเป็นสำคัญ เช่น การทำโครงการที่เกี่ยวกับสาธารณะต้องดูถึงผลได้ผลเสียให้ละเอียดโดยเฉพาะผลที่จะกระทบต่อสังคม วิถีชีวิต การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ดูแต่ด้านเศรษฐกิจและการเงินเท่านั้น ต้องดูให้เกิดความสมดุล เป็นจิตที่คิดในเรื่องที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน จิตสำนึกที่ตรงกันข้าม คือ ไม่รอบคอบ[๑๑๔]

อรทัย ก๊กผล ได้ได้ทรรศนะไว้ว่า โครงการแรงงานอาสานั้น เกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจ กันของประชาชนในชุมชน เพื่อช่วยกันระดมแรงงานและความสามารถ เพื่อสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ให้แก่ชุมชน โดยมีฐานคิดมาจากเรื่องชุมชนเข้มแข็ง ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนในชุมชนรวมตัวกันเป็น “องค์กร ชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วน ร่วมของประชาชนเป็นหลัก โดยโครงการแรงงานอาสานี้จะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและมอบหมาย ภารกิจในการดูแลชุมชนของตนเองให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีความรับผิดชอบและมีจิตสำนึก สาธารณะ ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการ เพื่อการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในที่สุด[๑๑๕]

สมพล สิงหะพล ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า จิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกสาธารณะ มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

๑) จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self-Consciousness) เป็นจิตสำนักเพื่อพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้ การศึกษาไทยมุ่งมั่นปลูกฝังมานาน เกิดบ้างและไม่เกิดบ้างไปตามสภาพการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝังและมีมานานตามสภาพสังคมไทย

๒) จิตสำนักเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมหนึ่ง เช่น มีความเห็นอกเห็นใจ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมจากพื้นฐานเดิมของวัฒนธรรมไทยอยู่แล้ว สร้างได้ไม่ยากนัก

---

[๑๑๔] สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม, **แนวคิดการพัฒนาประเทศ**, (นนทบุรี: เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๔๑-๔๒.

[๑๑๕] อรทัย ก๊กผล, **คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหาร ท้องถิ่น**, หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

๓) จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม หรือจิตสาธารณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยไม่ค่อยมีและขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทยสมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น มีจิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ[๑๑๖]

อนุชาติ พวงสำลี และคณะ มีทรรศนะไว้ว่า องค์ประกอบของจิตคำนึงถึงส่วนรวม ร่วมกันเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งในสังคม ทำให้เกิดประชาสังคม คือ เป็น ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งหมายถึงชุมชนแห่งสำนึก (Consciousness Community) ที่สมาชิกของ ชุมชน ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น ซึ่งมีองค์ประกอบ สำคัญ อยู่ ๕ ประการ มีดังนี้

๑) มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คนในชุมชนต้องมองอนาคตร่วมกันเรียนรู้และทำความเข้าใจร่วมกัน โดยอาศัยการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ให้ถึงสถานการณ์ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงพร้อมควบคู่ไปกับการปฏิบัติ

๒) ประชาชนสำนึกถึงพลังของตนเองว่า จะสามารถร่วมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้คือการที่ทำให้เกิดกลุ่มสนใจต่อสาธารณะจำนวนมาก ทำให้เกิดความเข้มแข็งเป็นพลังทางสังคมไม่รอคอยให้ผู้อื่นปัญหาให้กับตัวเอง ซึ่งการที่บุคคลสำนึกถึงพลังของตนต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทางสังคม

๓) ความรักความเอื้ออาทรสามัคคี การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคม ซึ่งมีความหลากหลายจึงจำเป็นต้องสร้างขึ้นบนฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรและความสามัคคี ความแตกต่างระหว่างบุคคลย่อมเกิดขึ้นได้ ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ดีและไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การแตกแยกเสมอไป ดังนั้น เงื่อนไขแห่งความรักสมานฉันท์ จึงเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง

๔) การเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน จิตคำนึงถึงการมีส่วนร่วมเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ ดังนั้นต้องสร้างเงื่อนไขหรือกิจกรรมร่วมกัน ที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดอย่างต่อเนื่อง

---

[๑๑๖] สมพงษ์ สิงหะพล, ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่, **วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒๗ (มิถุนายน - ตุลาคม ๒๕๔๒): ๑๕ - ๒๒.

๕) การมีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสื่อสารและเครือข่ายเป็นส่วนที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นแนวทางให้เกิดจิตสาธารณะ[๑๑๗]

ดังนั้นจิตสาธารณะหรือจิตสำนึก จึงเป็นลักษณะอาสาที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่เกี่ยวกับตนเอง ผู้อื่นและสังคม มีความเห็นอกเห็นใจและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รวมไปถึงการเสียสละเวลา กำลังทางกาย ทางทรัพย์ เพื่อประกอบกิจกรรมที่เป็นสาธารณะ เป็นประโยชน์ส่วนรวม เป็นประโยชน์ต่อสังคม หรือการตระหนักรู้ คำนึงถึงประโยชน์ต่อส่วนรวม การปลูกฝังจิตสำนึกให้กับชุมชนนั้น จึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้กับชุมชน กล่าวคือ การมีจิตสำนึกจึงเป็นการมองเห็นประโยชน์ส่วนรวม หรือกล่าวได้อีกอย่างก็คือ เป็นบุคคลที่เสียสละ โดยไม่เห็นประโยชน์ตนนั่นเอง

๒.๔.๕ ประโยชน์ในการมีส่วนร่วม

ประโยชน์ในการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นในองค์กร หรือในหน่วยงานใดก็ตาม จึงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา เพราะการมีส่วนร่วมนั้น จะมีคุณประโยชน์หลากหลายประการอย่างไรก็ตาม ประโยชน์ที่จะได้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นก็จะขึ้นอยู่กับความจริงจัง หรือการเอาจริงต่อสิ่งที่รับผิดชอบนั้น ประโยชน์ในการมีส่วนร่วมของประชาชน มีทรรศนะไว้ดังนี้

ชิต นิลพานิช และคณะ ให้ทรรศนะไว้ว่า หลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ทำให้เกิดประโยชน์มี ๖ ประการ คือ

๑) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานและต่อบุคคล

๒) ขจัดความขัดแย้ง เพราะความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และเรื่องความคิดจะมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว

๓) สร้างอุดมการณ์และค่านิยม ในด้านความขยัน ด้านความอดทน ด้านการร่วมมือ การซื่อสัตย์และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรืองที่จะจูงใจประชาชนให้ความร่วมมือสนับสนุนนโยบายและเป้าหมายการดำเนินงานและอาจก่อให้เกิดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน

๔) การให้การศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่อง เป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ มีความคิด ของตนเอง ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษาอบรมโดยให้ประชาชนมีโอกาส

---

[๑๑๗] อนุชาติ พวงสำลี และคณะ, **ประชาสังคม คำ ความคิดและความหมาย**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒-๔๔.

ทดลองคิดปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้ รู้จักวิเคราะห์ เห็นคุณค่าของงาน และนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

๕) รู้จักการทำงานเป็นทีม สามารถนำไปใช้แสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้ดี

๖) หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการทำงาน และทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ[๑๑๘]

เจมส์ แอล เครย์ตัน ให้ทรรศนะไว้ว่า ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกิดจากประสบการณ์ของผม จำแนกประโยชน์ในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ ๘ ประการ คือ

๑) คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น บ่อยครั้งที่กระบวนการของการปรึกษาหารือกับสาธารณชน ช่วยสร้างความกระจ่างให้กับวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการ หรือนโยบาย สาธารณชนสามารถผลักดันให้เกิดการคิดทบทวนสมมติฐานที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งอาจทำให้มองไม่เห็นคำตอบที่มีประสิทธิผลที่สุดได้

๒) ใช้ทุนน้อยและลดความล่าช้าลง การตัดสินใจฝ่ายเดียวอาจจะเร็วที่สุด แต่ในที่สุดแล้วจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ในการดำเนินการบ่อยครั้งที่มีการต่อต้านมากเสียจนไม่อาจดำเนินการได้เลย หรือการตัดสินใจแต่ฝ่ายเดียวอาจเกิดการโต้แย้ง ล่าช้า หรือการฟ้องร้องกัน แม้ว่าการตัดสินใจที่เกิดขึ้นและนำไปปฏิบัติได้ อย่างไรก็ตาม ครั้งต่อไปองค์การคงต้องอาศัยบางอย่างในชุมชนนั้น กระบวนการจะเริ่มด้วยความไม่ร่วมมือและความเกลียดชัง

๓) การสร้างฉันทามติ โครงการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจสร้างข้อตกลงและข้อผูกพันอย่างมั่นคงในระยะยาวระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่ม ต่าง ๆ ลด ข้อโต้แย้งทางการเมืองและช่วยให้เกิดความชอบธรรมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

๔) การนำไปปฏิบัติง่ายขึ้น การเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ก็จะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของในการตัดสินใจนั้นและไม่เพียงแต่เกิดการสนับสนุนทางการเมือง เพื่อการนำไปสู่การปฏิบัติแต่กลุ่มต่าง ๆ และปัจเจกชน แต่ละคนยังอาจเข้ามาช่วยกันอย่างกระตือรือร้นได้อีกทางหนึ่งด้วย

๕) การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุด เพราะทันทีที่ข้อโต้แย้งดุเดือดขึ้นและแบ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกัน จะทำให้เกิดความยากขึ้นในการแก้ปัญหา การมีส่วนร่วมของประชาชนเปิด

---

[๑๑๘] ชิต นิลพานิช และคณะ, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๓๖๒.

โอกาสให้ฝ่ายต่าง ๆเข้ามาแสดงความต้องการและข้อห่วงกังวลโดยปราศจากการเป็นฝ่ายตรงข้ามกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่เริ่มแรก สามารถช่วยลดความน่าจะเป็นที่ชุมชนจะพบกับการเผชิญหน้าที่เจ็บปวด แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยลดการเผชิญหน้ากันลงได้

๖) การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม วิถีทางที่จะบรรลุแ ละคงไว้ซึ่งความชอบธรรม โดยเฉพาะเมื่อต้องมีการตัดสินใจในเรื่องที่มีการโต้แย้งกันก็คือ การดำเนินการตามกระบวนการในการตัดสินใจที่โปร่งใจและมีความน่าเชื่อถือต่อสาธารณชน เมื่อมีสาธารณชนได้เข้ามามีส่วนร่วมจะช่วยให้ได้รับข้อมูลมากกว่า ถึงเหตุผลเบื้องหลังของการตัดสินใจนั้น

๗) การคาดการณ์ความห่วงกังวลและทัศนคติของสาธารณชน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ขององค์การมาทำงานกับสาธารณชนในโครงการในการมีส่วนร่วมของประชาชน พวกเขาจะเริ่มมีความอ่อนไหวมากขึ้นต่อความห่วงกังวลของสาธารณชน มุมมองที่สาธารณชนมองการทำงานขององค์การ มุมมองเหล่านี้ มักเกิดขึ้นจากภายในเพื่อที่เจ้าหน้าที่จะมีความตระหนักมากขึ้นต่อการตอบสนองที่อาจเกิดขึ้นของสาธารณชนต่อกระบวนการและการตัดสินใจขององค์การ

๘) การพัฒนาภาคประชาสังคม ประโยชน์อีกประการหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การมีสาธารณชนที่มีความรู้ การมีส่วนร่วมไม่เพียงแต่เรียนรู้เกี่ยวกับประเด็นเนื้อหา แต่ยังเรียนรู้ว่า การตัดสินใจที่ทำโดยรัฐบาล เกิดขึ้นได้อย่างไรและเพราะเหตุใด การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการฝึกอบรมผู้นำในอนาคตด้วย การประสานงานกันกับประชาชนที่ฝึกอบรมแล้วนั้นจะได้ทำงานอย่างมีประสิทธิผล เมื่อได้เรียนรู้ถึงทักษะของการแก้ปัญหาต่าง ๆร่วมกัน[๑๑๙]

อรทัย ก๊กผล ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมี ๗ ประการ คือ

๑) เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ หมายถึง การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นต่าง ๆ ก็จะช่วยให้ได้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่ครบถ้วน รอบคอบมากขึ้น นอกจากนั้นยังช่วยให้เกิดทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบและได้รับการยอมรับ มากขึ้น โดยเฉพาะการตัดสินใจที่กระทบกับประชาชนโดยตรง

๒) ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา หมายถึง เมื่อการตัดสินใจนั้น ได้รับการยอมรับประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น รับทราบข้อมูลคำอธิบายต่าง ๆ เห็นประโยชน์ส่วนรวมที่จะได้รับจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ แน่นอนว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีค่าใช้จ่ายและใช้ระยะเวลา แต่เมื่อประชาชนยอมรับ การนำโครงการไปสู่การปฏิบัติ จะรวดเร็วขึ้น ซึ่ง

---

[๑๑๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑-๒๕.

ในประเด็นนี้จะเห็นว่า โครงการของภาครัฐที่เร่งการตัดสินใจ หรือปกปิด เมื่อประชาชนนั้นได้ทราบภายหลัง จึงมีการต่อต้านบางโครงการ อันนำไปสู่การปฏิบัติไม่ได้ ล่าช้าหลายปี บางโครงการสามารถก่อสร้างได้เสร็จและประชาชนไม่ยอมให้เข้าไปดำเนินการ กลายเป็นอนุสาวรีย์ร้าง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย งบประมาณดังกล่าวสามารถนำไปสร้างคุณประโยชน์ได้มากมาย

๓) การสร้างฉันทามติ หมายถึง สำหรับสถานการณ์ในปัจจุบันการสร้างฉันทามติ อาจเป็นเรื่องยาก สังคมเรานั้นกลายร่างเป็นพหุลักษณ์และต้องยอมรับความหลากหลายแตกต่าง ทางความคิด กลไกที่ช่วยให้ความแตกต่างนั้นได้มีการแลกเปลี่ยน คือ กลไกในการมีส่วนร่วมของประชาชน ในทางหลักการ เราเชื่อว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจช่วยป้องกันความขัดแย้งได้ แต่ในสังคมไทยที่ผ่านมา ภาครัฐมักจะใช้วิธีดำเนินการตัดสินใจไปก่อน เมื่อประชาชนต่อต้านขึ้น จึงจัดกระบวนการในการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งอาจจะช้าไปแล้ว หากเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้น จำเป็นต้องใช้หลักการจัดการความขัดแย้งเข้ามาแทน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงสามารถช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

๔) ร่วมมือในการนำไปปฏิบัติ หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เมื่อประสบความสำเร็จ จะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

๕) ช่วยทำให้ผู้บริหารท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน ช่วยให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกิดความใกล้ชิด สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความรู้สึกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น เป็นของประชาชน ไม่ใช่เป็นของนักการเมืองเท่านั้น นอกจากนั้นด้วยความใกล้ชิด ผู้บริหารท้องถิ่นจะมีความรู้สึก มีความห่วงกั งวลของประชาชนและเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน

๖) ช่วยพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจและเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน

๗) ช่วยทำให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น หมายถึง การมีส่วนร่วมเป็นการเพิ่มทุนทางสังคมและช่วยเสริมสร้างให้ประชาชน เป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น สอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม[๑๒๐]

---

[๑๒๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗-๒๘.

โกวิทย์ พวงงาม (รองศาสตราจารย์ ดร.) ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า เรื่องการมีส่วนร่วมที่ แท้จริงของประชาชนในการพัฒนานั้น ควรมีขั้นตอน ๔ ประการ คือ

๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและค้นหาสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท่องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆเพื่อแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะประชาชน ในชนบทจะไม่เข้าใจ มองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานในงานเหล่านั้น

๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

๓) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมี ฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตน ที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและการประเมินผลงาน ขาดการมีส่วนร่วมและชาวชนบท ย่อมไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดีและได้ประโยชน์หรือไม่ อย่างใด การดำเนินการในกิจกรรมเพียงอย่างเดียวกัน โอกาสต่อไปจึงอาจประสบความลำบาก[๑๒๑]

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา ให้ทรรศนะไว้ว่า หลักการที่เป็นประโยชน์ขั้นพื้นฐานในการมี ส่วนร่วมของชุมชนที่ควรคำนึงถึง มี ๑๑ ประการ คือ

๑) ทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมกันทำกิจกรรม ทำให้แต่ละฝ่ายได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จนไปสู่การยอมรับความแตกต่างในรูปร่าง ความรู้ นิสัย ค่านิยม ต่าง ๆ อันเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตย

๒) ทำให้งานที่ยากบางอย่างสำเร็จขึ้นมาได้ งานหลายอย่างหากทำเพียงผู้เดียว หรือทำน้อยคนอาจไม่สำเร็จ ต้องให้ผู้มาร่วมงานมากคนจึงจะสำเร็จ เช่น การสร้างบ้าน สร้างเจดีย์ สร้างสิ่งมหัศจรรย์ของโลก เช่น ทัชมาฮาลและกำแพงเมืองจีน หรืองานบางอย่างต้องการความร่วมมือโดยตลอดเช่น การลดปริมาณขยะ จึงต้องให้คนทั้งชุมชนเห็นด้วยและร่วมมือกันปฏิบัติ

---

[๑๒๑] โกวิทย์ พวงงาม, **การประเมินองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน ประจำปี ๒๕๕๐**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท มิสเตอร์ก๊อปปี้ ประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

๓) ทำให้บุคคลคิดช่วยตนเอง เพราะถ้ารัฐเป็นฝ่ายทำให้ก็ระรอความช่วยเหลือหากมาร่วมกันพิจารณาอาจทำบางสิ่งได้เองและจะร่วมดูแลรักษาสิ่งนั้นมากขึ้น

๔) ทำให้ความช่วยเหลือนั้นตรงกับที่ต้องการ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในขั้นการระบุประเด็นปัญหาและความต้องการ จึงไม่เกิดปัญหาที่สร้างไว้เพื่อใช้ แล้วไม่ใช้ให้เกิดประโยชน์

๕) จะทำให้ประหยัดทรัพยากรลงได้ เพราะการช่วยตรงกับความต้องการที่จะใช้ จะทำและยังอาจมีแรงงานจากการมีส่วนร่วมมาช่วยได้ อาจมีบ้างถ้ามีส่วนร่วมจนวุ่นวาย ไม่มีการจัดการที่ดีก็อาจสิ้นเปลืองทรัพยากรมากกว่าที่ควร หรืออาจเกิดความเสียหายก็ได้

๖) ทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของ การมาร่วมคิดร่วมทำ ทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของ ก็มักร่วมกันดูแลรักษา ซ่อมแซมและมีความภูมิใจในสิ่งที่ตนร่วมกันทำขึ้นมา

๗) เพิ่มทางเลือกที่ดีเพื่อการตัดสินใจ การได้รับรู้ในโครงการได้อย่างละเอียด ทำให้ช่วยกันเว้นหาทางเลือก (ทางออก) หลายทางที่สมบูรณ์และเหมาะสมที่สุด ทำให้เกิดผลเสียหายน้อยลง หรือเกิดผลดีมากว่าการไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วม

๘) เกิดการสร้างฉันทามติ (Consensus building) หรือการเห็นพ้องต้องกันขึ้นมาได้โดยในประเทศตะวันตก การมีส่วนร่วมของประชาชน มักทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณี เกิดการสร้างข้อตกลงที่มั่นคงยืนยงได้

๙) ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เพราะชุมชนที่เข้มแข็ง ควรต้องมีส่วนร่วมกันตัดสินใจร่วมดูแลปกครองพิทักษ์ผลประโยชน์ของชุมชน ทำให้ชุมชนรู้สึกว่า ได้ควบคุมโชคชะตาของตนเอง แทนที่จะเป็นผู้ชำนาญที่อื่นที่เขาไม่รู้จัก หรือไม่ไว้ใจมาควบคุมคอยสั่งการ

๑๐) ทำให้การดำเนินงานของชุมชน หรือสังคมนั้นโปร่งใส เพราะการมีส่วนร่วมเพื่อกิจการสาธารณะอยู่เสมอทำให้ผู้ที่จะทุจริต คดโกงก็หวั่นเกรงกระทำได้ยากขึ้น กลัวพลังการมีส่วนร่วมของประชาสังคม นักการเมือง ข้าราชการที่ไม่ค่อยปฏิบัติงานก็กลัวการเสนอให้ออกจากตำแหน่ง

๑๑) ทำให้บุคคลที่อาจยอมรับยาก ยอมรับโครงการนั้นๆได้ โดยการยอมรับว่าเมื่อมีโครงการแล้ว ตนอาจเสียประโยชน์ไปบ้าง แต่เมื่อมีค่าชดเชยที่เหมาะสมและคนอื่นๆ ยอมรับโครงการนั้น ก็เห็นแก่ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่[๑๒๒]

---

[๑๒๒] นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา, **การมีส่วนร่วมหลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗-๒๘.

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มีประโยชน์หลายประการ เช่น ได้การเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาครัฐที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่ม ได้ก้าว เข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ ได้ เช่น การจัดเวทีสาธารณะ ให้ประชาชนได้แสดงออกถึงความต้องการ การสำรวจความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ และการมีส่วนร่วมยังเกิดความร่วมมือ ซึ่งเป็นการให้กลุ่มประชาชน ผู้แทนภาคสาธารณะ มีส่วนร่วมกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ ดังนั้น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของชุมชน ในลักษณะบุคคล กลุ่มบุคคลและองค์กร จึงเป็นการร่วมตัดสินใจ ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ เพื่อให้งานเกิดผลสำเร็จตามหน้าที่นั่นเอง

๒.๔.๖ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชน หรือชุมชน สามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ในการกำหนด นโยบายพัฒนาท้องถิ่นและมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ มีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ดังนั้น ทฤษฎีการมีส่วนร่วมจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมนั้นเป็นแนวทางในการนำไปประพฤติปฏิบัติ เหตุนั้น การโน้มน้าวจิตใจของแต่ละคนให้เห็นด้วยเป็นเรื่องยาก จึงต้องอาศัยทฤษฎี เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำ หลักทฤษฎีมีหลักการต่าง ๆ ดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม

อำนาจ อนันตชัย ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า ทฤษฎีในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจะช่วย ปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานให้ดีขึ้น ทฤษฎีการมีส่วนร่วมมี ๔ ประการ คือ

๑) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (mass persuasion) เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้แก้ไขปัญหาการ ขัดแย้งในการปฏิบัติงาน โดยผู้เกลี้ยกล่อม โดยเฉพาะความรู้ขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น การเกลี้ยกล่อมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนและถ้าการเกลี้ยกล่อมนั้น เป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ย่อมส่งผลถึงการมีส่วนร่วมในที่สุด

๒) ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale) คนเรามีความต้องการทางกายและใจ ถ้าคนมีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็ต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่าง ๆนั่นเอง การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอารัดเอาเปรียบ การให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น เมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะเกิดสำนึกในความรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงาน ทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคลและ

ขวัญของกลุ่ม ดังนั้น จะเป็นไปได้ว่าขวัญของคนเรา โดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดี ย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เช่นกัน

๓) ทฤษฎีสร้างความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism) ปัจจัยประการหนึ่งที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมคือ การสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้น หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศ หรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดีต่อท้องถิ่น

๔) ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการร่วมกลุ่มคน จูงใจไปยังเป้าประสงค์ โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่าผู้นำปฏิฐาน (positive leader) ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (dynamic leader) และผู้นำไม่มีกิจ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (negative leader) ผลของการให้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญกำลังใจ มีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดีจะนำไปสู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วยดีนั่นเอง[๑๒๓]

อคิน รพีพัฒน์ ได้ให้ทรรศนะไว้ดังนี้

๑. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuation) Maslow กล่าวว่า การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการ เกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงานและถ้าจะให้ เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อม[๑๒๔] โดยเฉพาะในเรื่อง ความต้องการของคนตามหลักทฤษฎีของ Maslow ที่เรียกว่าสำดับขั้น ความต้องการ (hierarchy of needs) คือ ความต้องการของคนจะเป็นไปตามสำดับจาก น้อยไปมาก มีทั้งหมด ๕ ระดับ ดังนี้

๑.๑ ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (physiological needs) เป็นความต้องการ ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (survival needs) ได้แก่ ความต้องการทางด้านอาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ

---

[๑๒๓] อำนาจ อนันตชัย, **การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน**, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๗-๑๓๐.

[๑๒๔] อคิน รพีพัฒน์, **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคม และวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภาการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๗-๘.

๑.๒ ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต (safety and security needs) ได้แก่ ความต้องการที่อยู่อาศัยอย่างมีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูก ขโมยทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงานและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

๑.๓ ความต้องการทางด้านสังคม (social needs) ไต้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๑.๔ ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (self-esteem needs) ไต้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องหนึ่งที่จะให้ไต้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการ ต้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเองในเรื่องความความสามารถ และความสำคัญของบุคคล

๑.๕ ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (self-actualization needs) เป็นความ ต้องการในระบบสูงสุด ที่อยากจะให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิด ของตนเองเพื่อจะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการ พิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นแนวทางที่ดีที่สุด

๒. ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale) คนเรามีความต้องการทางกายและใจถ้าคนมีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูง ตามไปด้วย แด่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็ต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทาง จิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมด่าง ๆ นั่นเอง การจะ สร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้าง ทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอารัดเอาเปรียบ การให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะ เกิดสำนึกในความรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคลและขวัญของกลุ่ม ดังนั้น จะเป็นไปได้ว่าขวัญของคนเราโดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดีย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เช่นกัน

๓. ทฤษฎีสร้างความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism) ปัจจัยประการหนึ่งที่นำสู่การมีส่วนร่วมคือ การสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้ เกิดขึ้น หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ ส่วนรวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิจงรักภักดี ผูกพันต่อ ท้องถิ่น

๔. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานควยความเต็มใจเพื่อบรรลุ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการร่วมกลุ่มคน จูงใจไปยังเป้าประสงค์โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (positive leader) ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (dynamic leader) และผู้นำไม่มีกิจ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (negative leader) ผลของการให้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิด

การระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญกำลังใจ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดี ยอมจะนำไปสู่ การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดีนั่นเอง

๕. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method) การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ง่ายเพราะใช้กฎหมาย ระเบียบ แบบแผน เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างใดก็ตามผลของ ความร่วมมือยังไม่มีระบบใดดีที่ชุดในเรื่องการใช้บริหาร เพราะธรรมชาติของคน ถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหาร เป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเพิ่มความคาดหวังผลประโยชน์

ดังนั้นการที่จะทำให้เกิดการส่วนร่วมในการทำกิจกรรมภายในชุมชนให้สัมฤทธิ์ผลได้นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยหลักทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อโน้มน้าวจิตใจของคนในชุมชนให้คล้อยตาม หรือให้เกิดการยอมรับในแนวทางปฏิบัติในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เพราะการพัฒนาในแต่ระดับนั้น ก็เพื่อต้องการการแก้ไขปัญหา ร่วมสร้างและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นในทุกด้าน การพัฒนาจะได้สมบูรณ์ได้นั้น จะต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนในพื้นที่ เกิดความตระหนักร่วมกันแก้ไขปัญหาและความเข้าใจในแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ในบางครั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนก็เกิดอุปสรรค กล่าวคือ ไม่ให้ความร่วมมือ ดังนั้น แนวทฤษฎี (แรงจูงใจ) จึงเป็นหลักการในเชิงจิตวิทยาอีกประเภทหนึ่งที่สามารถกระตุ้นคนในชุมชน ให้เกิดแรงผลักดันเพื่อทำให้ให้เกิดการกระทำได้ เพื่อทำให้การปฏิบัติงานให้ได้ผลตามเป้าประสงค์นั่นเอง

๒.๔.๗ ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมนั้น จะพิจารณาได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับว่าจะสนใจศึกษาในประเด็นบ้าง ประเด็นที่น่าสนใจในงานวิจัยครั้งนี้ คือ การเน้นลักษณะการมีส่วนร่วมในประเด็นที่เกิดจากกิจกรรม เช่น การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในประโยชน์สาธารณะ การเข้าร่วมในการตัดสิ นใจ การวางแผน และร่วมตรวจสอบในลักษณะองค์กรชุมชน ฯลฯ และการเน้นการศึกษาในลักษณะของการบริหารที่เกิดจากการดำเนินงานในทางนโยบายและในทางปฏิบัติการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกับชุมชน ดังมีนักวิชาการได้ให้ความเห็น เช่น Ornstein[๑๒๕] เห็นว่าการมีส่วนร่วมจะมีลักษณะมากน้อยเพียงใด ให้พิจารณาว่าผู้นำเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปร่วมใน การใช้อำนาจและมีบทบาทในการ

---

[๑๒๕] ชูชาติ พ่วงสมจิตร์, “การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑๐.

ควบคุมได้เท่าใด ซึ่งเป็นข้อบ่งบอกถึงภาวะผู้นำที่เป็นประชาธิปไตย ว่า มีสูงหรือต่ำ โดยOrnstein ได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ ๑) การมีส่วน ร่วมเทียม หรือไม่มีส่วนร่วม ๒) การมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีหรือร่วมเพียงบางส่วน ๓) การมีส่วนร่วม อย่างแท้จริง คือ มีอำนาจและบทบาทมาก สอดคล้องกับ แนวคิดของ Campbell & Ramseyer ได้ แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ ๕ ลักษณะ ได้แก่ ๑) ลักษณะที่ไม่มีส่วนร่วมเลย ๒) ลักษณะที่มีส่วนร่วมน้อย ๓) ลักษณะที่มีส่วนร่วมปานกลาง ๔) ลักษณะที่มีส่วนร่วมมาก ๕) ลักษณะที่มีส่วนร่วมมากที่สุด

Huntington & Nelson เห็นว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะพิจารณาจากกิจกรรม และการบริหาร ซึ่งจะต้องมีการศึกษาควบคู่กันไป ในระดับกิจกรรมนั้น จะเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ส่วนในด้านการบริหารนั้น จะเป็นลักษณะของผู้มีอำนาจหน้าที่ที่จะเปิดทางให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือแสดงออกถึงเข้าร่วมในกิจกรรม โดย Huntington & Nelsonได้มีหลักในการพิจารณาถึงลักษณะการมีส่วนร่วมดังมีรายละเอียด ดังนี้

๑) กิจกรรม ลักษณะของการมีส่วนร่วมประเภทนี้ให้ดูจากกิจกรรมที่เข้าร่วม เช่น ด้านการเมือง อาจพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้ง การลงประชามติ การประท้วง กรณีที่รัฐมีโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน เป็นต้น ว่า สามารถกระทำได้เพียงใด

๒) ระดับการบริหาร โครงสร้างขององค์กรหนึ่งจะต้องมีสายการบังคับบัญชา ดังนั้น การมีส่วนร่วมจะพิจารณาได้จาก

(๑) ในแนวราบ ทุกแผนกทุกฝ่ายจะมีความเสมอกันในตำแหน่ง ดังนั้น การมีส่วนร่วมในแนวราบจึงเป็นไปอย่างหลวม ๆ ไม่จริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีสถานะหรือตำแหน่งเท่ากัน

(๒) ในแนวดิ่ง เป็นการมีส่วนร่วมตามสายการบังคับบัญชา เช่น มีหัวหน้าลูกน้อง มีฝ่ายแผนกต่าง ๆ ลดหลั่นกันไป เป็นต้น การทำงานจึงมีการตรวจสอบตามลำดับขั้น การแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือผู้อื่นจะได้รับการตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา

(๓) การมีส่วนร่วมทั้งแนวราบและแนวดิ่งนั้น ในบางครั้งจะต้องทำงาน ร่วมกันผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานในแผนกอื่น จึงต้องแสดงบทบาทตาสถานภาพของแนวราบ และแนวดิ่ง[๑๒๖]

---

[๑๒๖] Huntington, S. & Nelson, S., **No easy choice: political participation in developing countries**, (New York: Harvard University Press, 1975), p. 19.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และพรรณทิพย์ เพชรมาก ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไว้ใน เอกสารประกอบการสอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมืองและชนบท โดยได้ข้อสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น ๖ ลักษณะ ได้แก่

๑) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมแบบนี้ ประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังเป็นช่องทางการกระจายข่าวารข้อมูลไปยังประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจ และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกการตัดสินใจ

๓) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมและผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายวิธีการ เช่น การประชุมระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (Technical Meeting)

๔) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการสเนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังขอผู้ที่มีส่วนได้และส่วยของโครงการ การประชาคมและคณะกรรมการจัดประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และมีการแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบอย่างชัดเจน

๕) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้นๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการที่มีอำนาจการตัดสินใจ

๖) การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงการป้องกันและแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของตนเองอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะไดรับ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้หลักเรื่องการมีส่วนของประชาชนไว้หลายประการ และ

ประชาชนสามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปแบบของปัจเจกหรือในรูปแบบกลุ่ม องค์การ ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้[๑๒๗]

ดังนั้นลักษณะการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมในระดับกิจกรรม ได้แก่ การรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็น การประชาพิจารณ์ การลงประชามติ และการมีส่วนร่วมในระดับการบริหาร ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การใช้กลไกทางกฎหมาย ในประเด็นการมีส่วนร่วมในระดับการบริหารนี้ ยังจะต้องพิจารณาจาก ในแนวราบ ทุกแผนกทุกฝ่ายจะมีความเสมอกันในตำแหน่ง และ ในแนวดิ่งเป็นการมีส่วนร่วมตามสายการบังคับบัญชา

๒.๔.๘ รูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

วรรณา วงษ์วานิช ได้กำหนดรูปแบบของการมีส่วนร่วมของบุคคลไว้เป็นลักษณะดังนี้คือ ๑) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง คือ รูปแบบที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม หรือเข้ามา เกี่ยวข้องร่วมตัดสินใจในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน จนกว่าการดำเนินงานจะบรรลุผลเสร็จสมบูรณ์ ๒) การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง คือ รูปแบบที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม หรือเข้ามาเกี่ยวข้องในลักษณะหนึ่งลักษณะใด หรือในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งเท่านั้น โดยแท้จริงแล้วกระบวนการมีส่วนร่วมไม่อาจสามารถกระทำได้ในทุกประเด็น แต่การมีส่วนร่วมของบุคคลจะมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นการ พิจารณาที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขพื้นฐานการมีส่วนร่วมว่าจะต้องมีอิสรภาพ มีความเสมอภาค และมี ความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้การมีส่วนร่วมดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โกวิทย์ พวงงาม ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนาควรจะมี ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อม ไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการ ดำเนินงานเหล่านั้น

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการ นำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

---

[๑๒๗] ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และพรรณทิพย์ เพชรมาก, **การบริหารสังคม ศาสตร์แห่งศตวรรษเพื่อสังคมไทยและสังคมโลก**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

๓ การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมี ฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนิน กิจกรรมอย่างใกล้ชิด

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำ ไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างใด การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันใน โอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความยากลำบาก[๑๒๘]

๒.๔.๙ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ดังนี้[๑๒๙]

๑. หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดย ยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือต่อบุคคล

๒. หลักการขจัดความขัดแรง ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิด จะมี อิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมากเพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและลมเหลว

๓. หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การ ร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้ ร่วม สนับสนุนนโยบายและเป้าหมายการดำเนินงาน และอาจก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจ ในการ ปฏิบัติงาน

๔. การให้การศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องเป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิด ของตนเอง ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษาอบรมโดยให้ ประชาชนมีโอกาสทดลองคิด ปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้ รู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงานและน่าไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

๕. หลักการทำงานเป็นทีม สามารถน่ามาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้สิ

๖. หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการ ทำงานและทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ

---

[๑๒๘] โกวิทย์ พวงงาม, **การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๔๕), หน้า ๘.

[๑๒๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

อนึ่ง สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๒ ประการคือ[๑๓๐]

๑. การจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้ (๑) จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ (๒) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ ภายใน ชุมชนและระหว่างชุมชน (๓) อบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ ลงมือปฏิบัติจริง (๔) ถ่ายถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุง กระบวนการทำงานที่เหมาะสม

๒. การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความและ ความสามารถที่มี จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการ พัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้ (๑) แลกเปลี่ยน เรียนfระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน (๒) สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนเอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุน ข้อมูลข่าวสารที่ จำเป็นอย่างต่อเนื่อง (๓) แลกเปลี่ยนเรียน! และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำ ให้เกิด กระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

๒.๔.๑๐ กรรมวิธีในการมีส่วนร่วมของประชาชน

กรรมวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถทำได้หลายวิธี ที่สำคัญมี ดังต่อไปนี้[๑๓๑]

๑. การเข้าร่วมประชุมอภิปราย เป็นการเข้าร่วมถกปัญหาหรือเนื้อหาสาระของ แผนงานหรือโครงการพัฒนา เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชน

๒.การถกเถียง เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อให้ทราบถึงผลดี ผลเสียในกรณีต่าง ๆ โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นที่มีผลกระทบ ทั้งทางบวก และทางลบต่อความเป็นอยู่ของเขา

๓. การให้คำปรึกษาแนะนำ ประชาชนต้องร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการ บริหารโครงการเพื่อให้ความมั่นใจว่ามีเสียงของประชาชนที่ลูกผลกระทบ เข้ามีส่วนร่วม รับรู้และร่วมในการตัดสินใจและการวางแผนด้วย

---

[๑๓๐] สำนักมาตรฐานการศึกษา, **ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชนล**, (กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พริ้นติ้ง. ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๘.

[๑๓๑] โกวิทย์ พวงงาม, **การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน**, หน้า ๒๑.

๔. การสำรวจ เป็นวิธีการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่อง ต่าง ๆ อย่างทั่วถึง

๕. การประสานงานร่วม เป็นกรรมวิธีที่ประชาชนเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือก ตัวแทนของกลุ่มเข้าไปเป็นแกนนำในการจัดการหรือบริหาร

๖. การจัดทัศนศึกษา เป็นการให้ประชาชนได้เข้าร่วมตรวจสอบข้อเท็จจริง ณ จุดดำเนินการ ก่อนให้มีการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง

๗. การสัมภาษณ์หรือพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำ รวมทั้งประชาชนที่ได้รับผลกระทบเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น

๘. การไต่สวนสาธารณะ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าร่วมแสดง ความคิดเห็นต่อนโยบาย กฎ ระเบียบในประเด็นต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชน โดยรวม

๙. การสาธิต เป็นการใช้เทคนิคการสื่อสารทุกรูปแบบเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ให้ประชาชนรับทราบอย่างทั่วถึงและชัดเจนอันจะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วม

๑๐. การรายงานผล เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทบทวนและสะท้อนผลการตัดสินใจต่อโครงการอีกครั้งหนึ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงจะได้แก้ไขได้ทันท่วงที

ชุมชนใดที่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมาก เท่าใด ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนนั้นสามารถเป็นไปได้โดยสะดวกและสามารถดำเนิน ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้ ทั้งนี้โดยมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า คนมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลง คุณค่าของความคิดและสมรรถภาพของคนเรานั้นจะไม่มีความหมาย ถ้าหากขาด การมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่น[๑๓๒]

๒.๔.๑๑ สรุปวิเคราะห์ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ความต้องการของมนุษย์มีลักษณะเป็นลำดับขั้น จากระดับต่ำสุดไปยังระดับสูงสุด เมื่อความต้องการในระดับหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์ก็จะมีความต้องการอื่นในระดับที่สูงขึ้นต่อไป เช่น ความต้องการทางร่างกาย ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อความอยู่รอด เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อากาศ น้ำดื่ม การพักผ่อน ความต้องการเหล่านี้อันนำไปสู่การมีส่วนร่วม ดังนี้

---

[๑๓๒] สานิตย์ บุญชู, **การพัฒนาชุมชน : การมีส่วนร่วมของประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๘๗.

๑) ความต้องการ (Needs) คือ สิ่งที่เกิดขึ้นจากทางร่างกายและจิตใจ มีความต้องการขึ้นมา เช่น ความต้องการมีชีวิตอยู่รอด หรือบางครั้งคนเราไม่มีเพื่อน ก็พยายามหาเพื่อนด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นต้น

๒) แรงผลักดัน (Drives) คือ เมื่อร่างกายและจิตใจของคนเรารู้สึกว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งขาดหายไป พลังงานที่อยู่ในตัวเราก็จะขับออกมา เพื่อที่จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นๆได้ เช่น ความต้องการน้ำ อาหาร อาการที่เกิดขึ้นมีความรู้สึกหิวกระหาย นั่นคือแรงผลักดันรูปแบบหนึ่งที่ออกมาจากร่างกาย หรือเมื่อต้องการเพื่อน จะมีแรงผลักดันให้เข้าไปสู่การเป็นสมาชิกของสังคมนั้น

๓) สิ่งจูงใจ (Incentives) คือ สิ่งที่จูงใจขั้นสุดท้ายในการจูงใจ เมื่อร่างกายและจิตใจได้รับการตอบสนองจากแรงผลักดันที่ได้กระทำไปนั้น ความต้องการและแรงผลักดันจะลดน้อยลงคนเราก็จะเข้าสู่สภาพปกติ เช่น ได้ดื่มน้ำ กินอาหาร และการได้มีเพื่อน ดังนั้น น้ำ อาหาร และเพื่อนก็คือสิ่งจูงใจ

๔) การมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว แต่ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงานและการตัดสินใจ ยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์ เช่น การประเมินผลในกิจกรรมพัฒนา จะเห็นได้ว่า การตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องกันเกือบโดยตรงกับการดำเนินงาน ทั้งยังเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผลอีกด้วย กล่าวคือ ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการดำเนินงานและผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดใหญ่มีการประเมินผล ซึ่งจะได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้น นอกจากนี้ก็มีผลสะท้อนกลับจากการประเมินผลและการดำเนินงานกลับไปสู่การตัดสินใจ การมีส่วนร่วมจึงเป็นการดำเนินกิจกรรมโดยปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน ที่มีความเห็นร่วมกันในเรื่องที่มีผลกระทบต่าง ๆ แล้วมีการแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เป็นไปตามประสงค์ของกลุ่ม และของตน จนนำไปสู่การตัดสินใจกระทำเพื่อให้บรรลุถึงจุดประสงค์

ความต้องการ Needs	แรงผลัก Drives	แรงจูงใจ Incentives	การมีส่วนร่วม Participation

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดกระบวนการนำไปสู่การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นหลักการสำคัญ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น จะต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในทุก

ขั้นตอนของทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เช่น ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ ทฤษฎีการสร้างความรู้สึกชาตินิยม ทฤษฎีการสร้างผู้นำ ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร เหล่านี้ เป็นกระบวนการในการพัฒนาในทุกระดับได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นจะเป็นการสร้างผลประโยชน์ร่วมให้กับทุกกลุ่มที่เข้ามาแสดงความคิดเห็น มุมมอง ข้อมูลที่เป็นจุดแข็ง จุดอ่อน และโอกาส เพราะความต้องการของประชาชนหรือกลุ่มต่าง ๆ ทางสังคมนั้นเมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการแล้ว ก็จะเกิดแรงผลักดันให้เกิดพลังที่จะสามารถสร้างความสามัคคีให้เกิด ความร่วมมือ ที่จะเป็นแรงจูงใจให้ทุกกลุ่มนั้น กล้าคิด กล้าแสดงออก เพื่อให้การมีส่วนร่วมนั้น เกิดการจัดการปัญหา การแก้ปัญหาได้ตรงตามเป้าหมายได้ตรงจุด

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระปลัดบรรจง วิสารโท (บุญเพ็ง) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข สู่การพัฒนาวัดอย่างยั่งยืน” ผลการศึกษาพบว่า โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข สู่การพัฒนาวัดอย่างยั่งยืน โดยมีหลักการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๖ ด้าน ตามวิสัยทัศน์ “พุทธศาสน์มั่งคง ดำรงศีลธรรม นำสังคมสู่สันติสุขอย่างยั่งยืน” และตามแผนยุทธศาสตร์ชาติที่ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน เพื่อให้สังคมไทยเป็นศูนย์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่มีค่าต่อมวลมนุษยชาติ เพื่อให้มีความมั่นคงอันจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ พันธกิจ สู่วัดสวยด้วยความสุข ซึ่งจะเริ่มต้นด้วยการพัฒนาพื้นที่ทางกายภาพของวัดให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม เป็นสถานที่สัปปายะ โดยมีหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมตามหลัก ๕ส เพื่อให้เกิดรมนียสถาน โดยหลักการทำงานของโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข มีแนวปฏิบัติของโครงการ (๓-๕-๗-๙ สู่ความยั่งยืน) พร้อมทั้งเครื่องมือการทำงาน (๕ส) และการบูรณาการหลักสัปปายะ ๗ กับการพัฒนาวัดเป็นการต่อยอดให้กับการพัฒนาพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ของวัดและชุมชนด้วยวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและการพัฒนาพื้นที่ทางจิตใจและปัญญาของวัดและชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา เมื่อได้ดำเนินการอย่างครบถ้วนเป็นการดำเนินการที่ครอบคลุมในทุกมิติของการพัฒนาวัดอย่างยั่งยืนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เพราะมีเป้าหมายที่มุ่งไปสู่การพัฒนาจิตใจและปัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญ [๑๓๓]

---

[๑๓๓] พระปลัดบรรจง วิสารโท (บุญเพ็ง), “โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข สู่การพัฒนาวัดอย่างยั่งยืน”, **วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๖๖): ๔๔ – ๕๗.

พระมหาเสถียร ถาวรธมฺโม และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดตามแนว ๕ ส. ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพการพัฒนาวัดตามแนว ๕ ส. เป็นนโยบายสำคัญของคณะสงฆ์ มีหน่วยงานรัฐให้ความสนับสนุน ปัญหา อุปสรรค คือพระสังฆาธิการขาดความรู้ในการจัดการวัด ขาดงบและบุคลากร ในการดำเนินงาน ๒. องค์ประกอบของการพัฒนาวัด คือ ควรสำรวจวัดและให้ชุมชนมามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาวัด สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้ ติดตามผลงานการพัฒนาและบันทึกข้อมูลให้เป็นระบบ ๓. รูปแบบการพัฒนาวัด ได้แก่ สะสางจัดแยกสิ่งของให้เป็นหมู่ ขจัดที่ไม่จำเป็นออก และจัดระเบียบการวางสิ่งของให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ทำความสะอาดอยู่เสมอ รักษา ๓ ส. แรกให้ถูกสุขลักษณะ มีอากาศถ่ายเท ไม่แพร่เชื้อโรค ควรรักษา ๔ ส. แรกเป็นประจำ[๑๓๔]

พระมหาณัฐกร ณฏฺฐกโร (อุทานนท์) และพระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ของชุมชน: กรณีศึกษาวัดศรีคุณเมือง ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” ผลการวิจัยพบว่า ๑. การพัฒนาวัดเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน มีองค์ความรู้มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นรากฐานจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา คติจารีตประเพณี เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ ให้สมดุลและเหมาะสมกับท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาศักยภาพสังคมในด้านการท่องเที่ยว ๒. สภาพการพัฒนาวัด มีจุดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ มีการจัดกิจกรรมอบรม ส่งเสริม ให้ข้อมูลกับคนในชุมชนได้มีความรู้ สืบสานประเพณีวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม เป็นกลไกสำคัญในการช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมผ่านการจัดการเรียนรู้ศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ๓. การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เป็นการจัดการกับทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และดำรงไว้ซึ่งรากฐานของวัฒนธรรมดั่งเดิมผสมผสานให้เข้ากับสังคมในยุคปัจจุบัน จัดทรัพยากรที่มีในแหล่งเรียนรู้ให้เป็นระบบ มีการสนับสนุนด้านงบประมาณจากทุกภาคส่วน และมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น เป็นแหล่งเรียนรู้ เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลยต่อไป[๑๓๕]

---

[๑๓๔] พระมหาเสถียร ถาวรธมฺโม และคณะ, “รูปแบบการพัฒนาวัดตามแนว ๕ ส. ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖): ๑๐๙ – ๑๒๓.

[๑๓๕] พระมหาณัฐกร ณฏฺฐกโร (อุทานนท์) และพระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร, “ศึกษาการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ของชุมชน: กรณีศึกษาวัดศรีคุณเมือง ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ”, **วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๖): ๑๒๓ – ๑๓๔.

จักรพันธ์ วสุกาญจนสิริ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวัดสมณานัมบริหาร (วัดญวนสะพานขาว) แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า ๑. สภาพปัญหาบทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวัดสมณานัมบริหาร (วัดญวนสะพานขาว) แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เนื่องจากทางวัดมีจำนวนพระจำนวนน้อยและขาดบุคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร เพื่อเป็นศาสนทายาทในอนาคต จึงทำให้ด้านการศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่โดดเด่น และยังไม่เข้าถึงประชาชนภายในชุมชนมากนัก ๒. บทบาทในการพัฒนาของพระสังฆาธิการวัดสมณานัมบริหาร (วัดญวนสะพานขาว) แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยพระสังฆาธิการควรมีการประชุมอบรมพระภิกษุสงฆ์และบุคลากรในการวางแผนการดำเนินการงาน จัดทำแผนการเผยแผ่หรือจัดกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงโดยเฉพาะวันสำคัญทางศาสนาหรือกิจกรรมภายในและนอกวัดอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนได้รู้จักวัดและเปิดโอกาสในการเข้าบวชเพื่อเป็นศาสนทายาทในอนาคต[๑๓๖]

พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัยพบว่า ๑. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา หมายถึง การบริหารจัดการวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด มี ๔ ประเด็น คือ ๑) ด้านการบริหาร จัดการ ๒) ด้านบุคลากร ๓) ด้านการจัดการสถานที่ และ ๔) ด้านงบประมาณ พบว่า ขาดปัจจัย โดยไม่มี งบประมาณต่าง ๆ จากทางคณะสงฆ์ องค์กรแต่ละองค์กรต้องจัดหาเอง การขับเคลื่อนล่าช้า ๒. พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัด หมายถึง การนำแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการเป็นการบริหารอย่างเป็นระบบ และการวางแผนเป็นการบริหารเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตาม หลักสัปปายะ ๔ คือ ๑) พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักอาวาสสัปปายะ ๒) พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักโคจรสัปปายะ ๓) พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักภัสสสัปปายะ และ ๔) พุทธวิธีเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักปุคคลสัปปายะ ๓. บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด หมายถึง การพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยการนำหลักพุทธวิธีมาบูรณาการเพื่อให้เกิดสัปปายะทางด้านกายภาพ จิตภาพ ปัญญา และสังคม ๔. องค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด หมายถึง การบริหารจัดการวัดเพื่อให้เกิดสัปปายะทางกาย

---

[๑๓๖] จักรพันธ์ วสุกาญจนสิริ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวัดสมณานัมบริหาร (วัดญวนสะพานขาว) แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร”, **วารสารรัฐศาสตร์รอบรู้และสหวิทยาการ**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๖๕): ๑๙๑ – ๒๐๔.

จิต ปัญญา และสังคม อันเป็นการพัฒนาที่นำไปสู่ความเป็นรมณียสถานอย่างยั่งยืนตามหลักพุทธวิธี[๑๓๗]

พระครูสังฆรักษ์สมพงษ์ จตฺตมโล ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดอ่างทอง” ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไปใน จุดแข็ง วัดส่วนใหญ่มีพื้นที่กว้าง ตั้งอยู่ในแหล่งของชุมชนการเกษตร จุดอ่อน เป็นพื้นที่ธรณีสงฆ์ โอกาส การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้รับความนิยม อุปสรรค สนับสนุนจากภาครัฐมีน้อย ๒. องค์ประกอบในการพัฒนาวัด คือ วางคนให้ตรงกับงาน ทันต่อเหตุการณ์โลก มีนโยบายและพันธกิจในการทำงานที่ชัดเจน มีการจัดเตรียมงบประมาณให้เพียงพอ มีการวางแผนใช้งบประมาณ มีวัสดุอุปกรณ์ที่ครบพร้อมเพรียงที่จะใช้งาน มีการวางระบบการจัดการ การวางแผนงาน ๓. แนวทางการพัฒนาวัด ควรพัฒนาให้มีความปลอดภัยเป็นระเบียบ ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นพื้นฐานให้ครบครัน มีการจัดเก็บข้อมูลที่ครบถ้วน มีเทคโนโลยีสารสนเทศในการช่วยเผยแพร่ข้อมูล วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ ประยุกต์ใช้วิถีชุมชน มีการจัดอบรมฝึกอบรมบุคลากรให้มีความรู้เกษตร มีการจัดทำแผนงบประมาณ มีงบประมาณในการประชาสัมพันธ์ส่งเสริม ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยในการใช้ในการทำการเกษตร ควรมีการสร้างเครือข่ายชุมชนดำเนินการพัฒนาวัด[๑๓๘]

พระมหาทองเจริญ สมจิตฺโต (สุดสี) และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน พบว่า มี ๖ องค์ประกอบ คือ (๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหาในชุมชน (๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน (๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้ศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน (๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์ (๖) สร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง ๒) การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี พบว่า เจ้าอาวาสถือว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัด ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการเผยแผ่ (๔) การสาธารณูปการ (๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ๓) รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี รูปแบบที่ ๑ ศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมี การศึกษา

---

[๑๓๗] พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา), “บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด”, **วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๗): ๓๗๔ – ๓๘๗.

[๑๓๘] พระครูสังฆรักษ์สมพงษ์ จตฺตมโล, “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดอ่างทอง”, **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๖๕): ๑๙๗ – ๑๘๙.

ที่สูง ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงาม ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพ ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน รูปแบบที่ ๒ ศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนพัฒนาตนเอง ตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา รูปแบบที่ ๓ ศูนย์บริการสารสนเทศ พัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนา และชุมชนออกเผยแผ่ อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้องด้านพระพุทธศาสนา รูปแบบที่ ๔ ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจำสม่ำเสมอ รูปแบบที่ ๕ ศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ จัดห้องสมุดชุมชนภายในวัด รวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชน จัดมุมอ่านหนังสือ จัดพิพิธภัณฑ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน รูปแบบที่ ๖ พัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ วัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด ชุมชน วัด ชาวบ้าน และ หน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน[๑๓๙]

พระครูนิรมิตสังฆกิจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะเพื่อเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ในสมัยพุทธกาลพระสงฆ์ได้อาศัยอยู่ในวัดหรือเสนาสนะที่มีความสะดวก เหมาะสม หรือมีความเป็นสัปปายะในการศึกษาพระไตรปิฎกและการฝึกวิปัสสนากรรมฐาน โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยหรือเสนาสนะที่ตั้งอยู่ในสิ่งแวดล้อมอันสะอาด สงบ ร่มเย็น และสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ ๒) จากการวิเคราะห์วัดที่เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานในสังคมไทยตามแนวสัปปายะ พบว่า วัดที่เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน มีความพร้อมและมีการพัฒนาให้เป็นไปตามแนวสัปปายะ ทั้งในเรื่องที่อยู่ที่อาศัย สถานที่เดินจงกรมและเส้นทางสัญจร พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิปัสสนาจารย์ผู้ทรงคุณ มีอาหารที่บริบูรณ์ มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และมีหลักสูตรปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สมดุลไม่ตึงไม่หย่อนเกินไป และ ๓) แนวทางในการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะเพื่อให้เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานจะต้องพัฒนาใน ๓ มิติสำคัญ คือ ๑) ด้านสถานที่อยู่อาศัยและการขบฉัน (อาวาสสัปปายะ/โภชนสัปปายะ) ๒) ด้านกายภาพเพื่อรองรับบุคคลและกิจกรรม (ภัสสสัปปายะ/ปุคคลสัปปายะ/อิริยาปถสัปปายะ) และ ๓) ด้านสภาพแวดล้อมโดยรอบ

---

[๑๓๙] พระมหาทองเจริญ สมจิตฺโต (สุดสี) และคณะ, “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี”, **Journal of Roi Kaensarn Academi**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๖๗): ๕๕๓ – ๕๖๕.

วัด (โคจรสัปปายะ/อุตุสัปปายะ) โดยเฉพาะเส้นทางสัญจร และการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้ความร่มรื่นและความสงบ[๑๔๐]

พงศ์กร จันทราช ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบเทคโนโลยีวัดในเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อเผยแพร่ข้อมูลวัดในพื้นที่เชียงใหม่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องและวิเคราะห์ขั้นตอนการทำงานเพื่อกำหนดรูปแบบระบบฐานข้อมูลที่เหมาะสม จากนั้นนำโปรแกรมไปใช้งานเป็นเว็บแอปพลิเคชันเพื่อเผยแพร่ผ่านอินเทอร์เน็ต หลังจากนั้นจึงทำการประเมินระบบและแก้ไขข้อบกพร่อง ผลการศึกษาประสิทธิผลของระบบ พบว่าคะแนนที่ประเมินได้คือ ๔.๒๓ ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ดีตามเกณฑ์การประเมินแบบมาตราส่วน ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงสรุปได้ว่าระบบสารสนเทศวัดนี้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีในพื้นที่เชียงใหม่เพื่อเผยแพร่ผ่านอินเทอร์เน็ตสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาเกี่ยวกับวัดในพื้นที่นี้[๑๔๑]

พระครูภาวนาวิริยะนุยก ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดสู่ศูนย์ปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการปฏิบัติธรรมในจังหวัดฉะเชิงเทรา ยังไม่แพร่หลายในวัดมากนัก แต่ปรากฏว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักปฏิบัติธรรมของจังหวัด และสำนักปฏิบัติธรรมของสำนักต่างๆ ที่มีศรัทธายึดถือคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงทำให้รูปแบบการปฏิบัติไม่เป็นเอกภาพ แต่เป็นไปตามหลักคำสอนของแต่ละวัด ตัวอย่างวัด ได้แก่ วัดสุวรรณมาศ วัดบ้านซ่ง และวัดปากน้ำ วัดทั้ง ๓ แห่ง ล้วนต้องการการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และปัจจัยที่ส่งเสริมให้เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติธรรม ได้แก่ ๑) ต้องการพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรม ๒) ต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในวัดให้เป็นพระวิปัสสนากรรมฐาน ๓) ความต้องการของผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไปที่เข้ามาปฏิบัติธรรมในวัด ๔) ความต้องการของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ ๕) ความต้องการของชุมชนให้มีส่วนร่วม[๑๔๒]

พระครูปลัดสราวุธ ฐิตปญฺโญ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็น

---

[๑๔๐] พระครูนิรมิตสังฆกิจ, “การพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะเพื่อเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน”, **วารสารวิจยวิชาการ The Journal of Research and Academics**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๕ (กันยายน - ตุลาคม ๒๕๖๗): ๑ -๑๒.

[๑๔๑] พงศ์กร จันทราช, “การพัฒนาระบบเทคโนโลยีวัดในเชียงใหม่”, **วารสารนวัตกรรมทางสังคมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต**, ฉบับที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน - พฤศจิกายน ๒๕๕๖): ๑๐๙ – ๑๒๐.

[๑๔๒] พระครูภาวนาวิริยะนุยก, “การพัฒนาวัดสู่ศูนย์ปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน”, **วารสาร มจร พุทธปริทรรศน์,** ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒): ๔๙ – ๖๐.

ศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน พบว่า มี ๖ องค์ประกอบ คือ (๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน โดยการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชน (๒) มีกิจกรรมที่นาไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแกไขปัญหา โดยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถแกไขปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนโดยการเรียนรู้และร่วมกันแสวงหาค่าตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น (๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน โดยการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนากา รรูสารสนเทศให้แกประชาชนที่มารับบริการ (๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนโดยการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีเอกลักษณ์ประจาท้องถิ่น (๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความ รื่นรมย์ โดยปรับภูมิทัศน์ให้สัปปายะ (๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริงโดยจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริงโดยใช้เทคโนโลยีดิจิตอล โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ารับบริการสืบค้นสารสนเทศโดยผ่านเครือ ข่ายอินเตอรเน็ต ๒. สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรีพบว่า ในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสถือว่ามีบทบาทสาคัญในการพัฒนาวัด จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนั้นงานด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ประกอบด้วย งานด้านการปกครอง งานด้านการศาสนศึกษางานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานด้านการสาธารณูปการ งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ และงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น เป็นงานที่เจ้าอาวาสทุกรูปจะต้องปฏิบัติ หรือส่งเสริมงานทุกด้านให้ประสบผลสาเร็จมีผลงานเป็นที่ประจักษ์สู่สาธารณชน ผลที่ได้จากการพัฒนาดังกล่าวก็จะเกิดประโยชน์ทั้งคณะสงฆ์ และประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง จากการสารวจพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ๖ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง ๓. รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรีประกอบด้วย ๖ รูปแบบ คือ รูปแบบที่ ๑ จัดแหล่งเรียนรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่สูง ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงาม ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพ ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน รูปแบบที่ ๒ กิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและ ประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลา พัฒนาตนเองตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา จัดตั้งสานักปฏิบัติธรรม จัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่าเสมอ ฝึกฝนตนเองเป็นประจา อบรมจิตให้สงบ รูปแบบที่ ๓ จัดแหล่งเรียนรู้ ด้านเทคโนโลยี ได้แก่ พัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนออกเผยแผ่ อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้อง นาองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในชุมชนออกเผยแผ่ในรูปแบบที่หลากหลาย รูปแบบที่ ๔ จัดแหล่ง

เรียนรู้ ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันสาคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจาสม่าเสมอ รูปแบบที่ ๕ จัดแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีชุมชน ได้แก่ จัดห้องสมุดชุมชนภายในวัด รวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชน จัดมุมอ่านหนังสือ / ห้องสมุดเคลื่อนที่ จัดพิพิธภัณฑ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน รวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชน อนุรักษ์/รักษาวิถีชีวิตของชุมชน รูปแบบที่ ๖ สร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ วัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด ชุมชน วัด ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน[๑๔๓]

พลากร คล้ายทอง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้เสมือนจริงวัดราชประดิษฐาน (วัดพะโคะ) อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) แหล่งการเรียนรู้เสมือนจริงวัดราชประดิษฐาน (วัดพะโคะ) อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลามีประสิทธิภาพเท่ากับ ๘๒.๖๗/๘๒.๑๑ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ๒) ผลการเรียนรู้หลังชมของกลุ่มอาสาสมัครสูงกว่าก่อนชมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๓) กลุ่มอาสาสมัครความพึงพอใจต่อแหล่งการเรียนรู้เสมือนจริง วัดราชประดิษฐาน (วัดพะโคะ) อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาอยู่ในระดับมากที่สุด (= ๔.๖๐ , S.D. = ๐.๔๙) [๑๔๔]

ปริชต์ สาติ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์บ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มเป้าหมายคือเครือข่ายท้องถิ่นวัดบ้านโนนฯตลอดไป นิสิตสาขาประวัติศาสตร์ที่ประสบความสำเร็จและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สมาชิกชุมชนบ้านโนนอาจารย์และ นักเรียนโรงเรียนข้ามป้อมพิทยาคมและโรงเรียนบ้านโนนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ๑) เพื่อฟื้นฟูหมู่บ้านของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดบ้านโนนฯ ๒) รองรับการเรียนรู้ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดบ้านโนนฯ และ ๓) มัสยิดแห่งนี้และส่วนใหญ่จะเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน โดยการวิจัยนี้ใช้แนวคิดการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบนฐานวัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งและการจัดการเรียนรู้ในสถานที่ต่างๆ ซึ่งได้แก่ ๑) บางครั้งกลุ่ม ๒) ที่

---

[๑๔๓] พระครูปลัดสราวุธ ฐิตปญฺโญ, “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี”, **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๑ (พฤษภาคม ๒๕๖๐): ๕๐๕ – ๕๒๒.

[๑๔๔] พลากร คล้ายทอง, “การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้เสมือนจริงวัดราชประดิษฐาน (วัดพะโคะ) อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา”, **วารสารครุพิบูล**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑): ๓๐ – ๔๓.

สำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ๓) วัตถุโบราณวัตถุ ๔) การจัดเก็บข้อมูลในพิพิธภัณฑ์ และ ๕) เพดานวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นผลการวิจัยพบว่า ๑) สามารถฟื้นฟูการทำงานของโบสถ์ได้ วัดท้องถิ่นบ้านโนนฯ ให้กลับมาฝังได้อีกครั้ง ๒) เครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดบ้านโนนฯ เพื่อเป็นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจวิธีการศึกษา และเห็นประวัติศาสตร์โบราณสถานการทะเบียนวัตถุยานอวกาศ ร้องเพลงและวัฒนธรรมท้องถิ่น ๓) เครือข่ายดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันเห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและชุมชนท้องถิ่นผู้นำต่อยอดการพัฒนาในปีนี้เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชนด้วย และการตีความข้อมูลจากภาคสนาม กระบวนการเรียนรู้ที่ใช้เป็นแรงบันดาลใจในการทำโครงการวิจัยนี้ประกอบด้วย ๑) การจัดกลุ่ม ๒) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ๓) การจัดทำทะเบียนวัสดุชาติพันธุ์และมรดกทางวัฒนธรรม ๔) การจัดแสดงนิทรรศการ และ ๕) การอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมอื่นๆที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ผลที่ได้จากโครงการวิจัยนี้มีดังนี้ ๑) กระบวนการเรียนรู้สามารถช่วยฟื้นฟูและพัฒนาการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านโนนให้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต ๒) บุคลากรในเครือข่ายต่างๆของพิพิธภัณฑ์บ้านโนนสามารถเข้าใจและเห็นความสำคัญของการทำงานเป็นทีม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การขึ้นทะเบียนวัสดุชาติพันธุ์และมรดกทางวัฒนธรรม การจัดแสดงนิทรรศการ และศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ๓) เครือข่ายพิพิธภัณฑ์บ้านโนนและผู้ที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายสามารถรับรู้และตระหนักได้อย่างชัดเจนถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑ์และชุมชนท้องถิ่นของตน กระบวนการเรียนรู้นี้ไม่เพียงแต่สนับสนุนการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังตอบสนองความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนอีกด้วย ตัวอย่างเช่น กระบวนการเรียนรู้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนางานอดิเรกการทอผ้าฝ้ายเชิงวัฒนธรรมของชุมชนสามารถกลายเป็นแหล่งจ้างงานให้กับคนในท้องถิ่นได้อย่างง่ายดาย[๑๔๕]

เกริกชัย เริญไธสง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ระดับการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในจังหวัดนครปฐม ของกลุ่มตัวอย่าง โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ๒) กลุ่มตัวอย่างที่มี อายุ ระดับการศึกษาทางเปรียญธรรม อายุของวัด และการเป็นวัดพัฒนา มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๓) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ปัจจัยด้านองค์กร และปัจจัยด้านการสนับสนุนทางสังคม สามารถทำนายระดับการพัฒนาวัดร่วมกันได้ร้อยละ ๕๕.๙๐ ๔) แนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนา

---

[๑๔๕] ปริชต์ สาติ, “การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์บ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม”, **วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๐): ๖๑ – ๗๙.

แห่งชาติในจังหวัดนครปฐม พบว่า ด้านสาธารณูปการ ควรเล็งเห็นความจำเป็นในการสร้างถาวรวัตถุที่เน้นประหยัด และเน้นสุขลักษณะ ทั้งยังรักษาสิ่งแวดล้อม ด้านการปกครอง เจ้าอาวาสควรมีทักษะในการปกครองและมีคุณธรรมไม่ลำเอียง ด้านการศาสนศึกษา จะต้องตระหนักถึงความรู้และคุณภาพของชาวพุทธโดยเริ่มจากพระภิกษุและสามเณร ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรมีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ด้านการเผยแผ่ ควรสร้างบุคลากรด้านเผยแผ่ให้มากขึ้น และด้านการสาธารณะสงเคราะห์ต้องมีใจใฝ่รับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมอย่างไม่ทอดธุระและไม่เห็นแก่ตัว[๑๔๖]

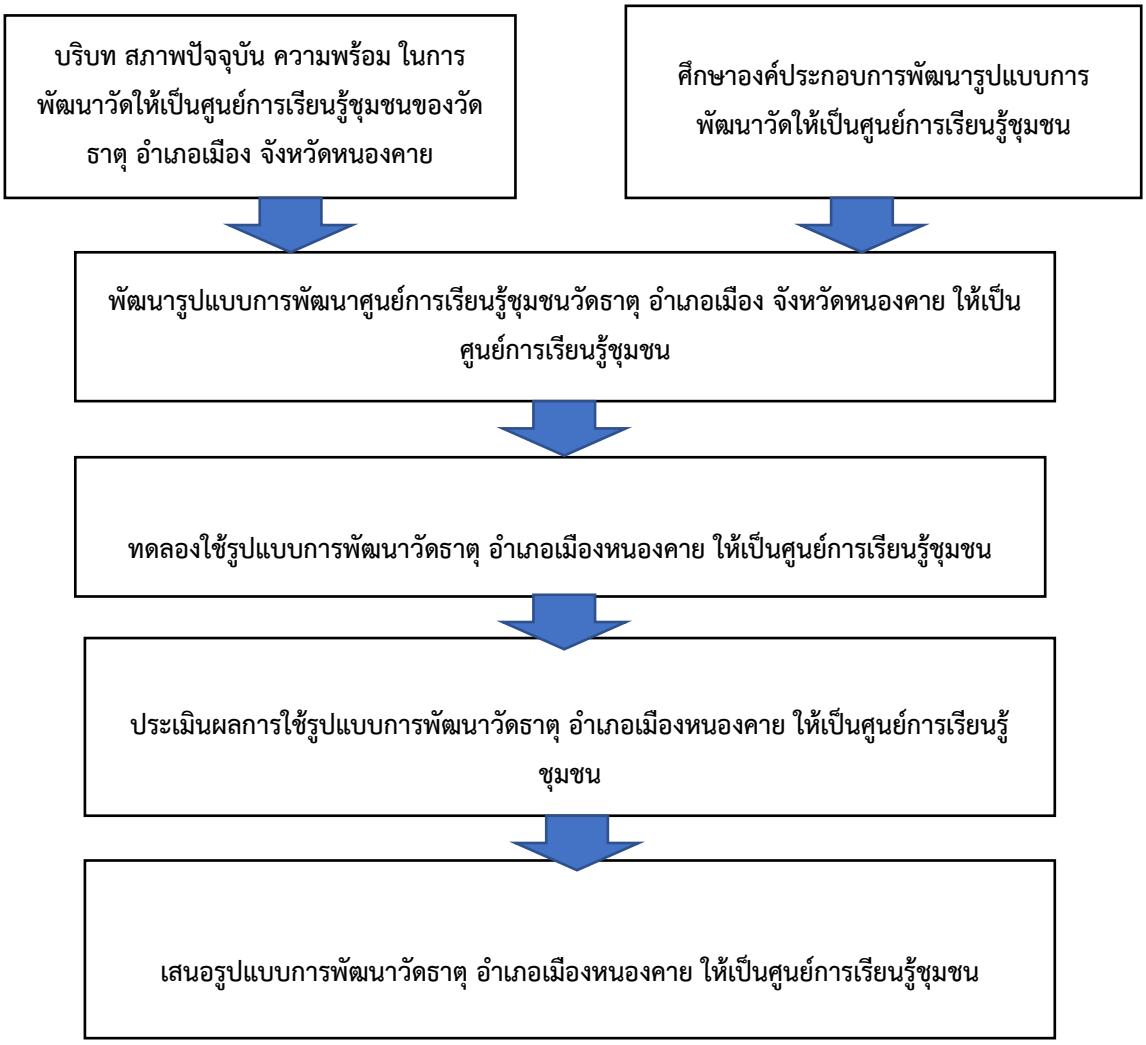
สรุปได้ว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนนั้น จะต้องมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน และอาศัยความร่วมมือกันจากหลายๆ ฝ่าย ทั้งเรื่องของนโยบาย งบประมาณ บุคลากร ซึ่งเป็นปัจจัย หลักในการส่งเสริมการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องมีการร่วมมือกันประสานงานกัน เพื่อพัฒนาให้ชุมชนมี ความเข้มแข็ง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลและยั่งยืน ซึ่งวัดนั้นเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่เป็นประจำ ทั้งงานที่เป็นของทางชุมชน เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เทศกาล ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น ก็จะใช้วัดเป็นศูนย์กลางของการประกอบกิจกรรมที่เป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมอยู่แล้วเบื้องต้น การพัฒนาวัดโดยวัดเองนั้นก็มีการบริการกิจการคณะสงฆ์อยู่แล้ว ๖ ด้าน ประกอบด้วย (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการเผยแผ่ (๕) ด้านการ สาธารณูปการ (๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งจะเป็การดีที่จะพัฒนาทั้งกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และ การบริหารกิจการคณะส่ง เพื่อที่จะเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และเรียนรู้ เพื่อพัฒนาให้เกิดผลประโยชย์ต่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนต่อไป

---

[๑๔๖] เกริกชัย เริญไธสง, “แนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม”, **วารสารศิลปากรศึกษาศาสตรวิจัย**, ปที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐): ๒๐๗ – ๒๑๘.

๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” เป็นการแบบผสานวิธีโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ และวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เชิงปฏิบัติการภาคสนาม เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย แล้วลงพื้นที่ภาคสนามเกบข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล แล้วเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ในบทนี้ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบวิธีดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการวิจัย จนถึงเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญ เพื่อที่จะได้ข้อมูลสำคัญในการสังเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการวิจัย

๓.๒ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก และพื้นที่การวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ๒) กลุ่มข้าราชการ ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย หัวหน้างานอำนายการศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน จังหวัดหนองคาย นายกเทศมนตรีเทศบาลแต่ละอำเภอ ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ จังหวัดหนองคาย ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และ ๓) กลุ่มประชาชนพื้นที่การวิจัย วัดที่จะพัฒนาเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ดังนี้

๑. กลุ่มพระสงฆ์	จำนวน ๑๐ รูป
๒. กลุ่มข้าราชการ	จำนวน ๑๐ คน

๓. กลุ่มประชาชน จำนวน ๕ คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๕ รูป/คน

พื้นที่การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเฉพาะในพื้นที่ จังหวัดหนองคาย คือ วัดในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยการทบทวนเอกสารจากพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดหนองคาย เพื่อเป็นแนวทางการกำหนดประเด็นคำถามที่ใช้ในการวิจัย สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งยึดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามอันนำมาซึ่งการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดหนองคาย ใน ๑๒ ด้าน คือ ๑) ศึกษาแนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประกอบด้วย ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้าน การปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการเผยแผ่ (๔) ด้านการสาธารณูปการ (๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๒) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ใน ๖ ด้าน คือ ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง

การสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการ และเอกสารแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการวัด การมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด

๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษา คำแนะจากคณะผู้วิจัย

๔. สร้างเครื่องมือการวิจัย

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อคณะผู้วิจัย และผู้เชี่ยวชาญเพื่อ ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างไว้ไปดำเนินการตรวจสอบหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ Face validity (ความตรงเชิงพินิจ) ซึ่งเป็นการตรวจสอบประเมินคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย โดยคณะผู้วิจัย ด้วยการตรวจสอบประเมินกรอบเนื้อหา ขอบเขตของแบบสอบถามประเด็นสำคัญของการสอบถาม ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสานวน ภาษาเชิงวิชาการที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ในการเก็บข้อมูล

๒) การวิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Contents validity) โดยการหาความสอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ ของการวิจัยในรูปแบบ ของเทคนิคการวิเคราะห์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย และเนื้อหาวิจัยไม่ น้อยกว่า ๕ ท่าน ตามกระบวนการวิจัย

๓) ดำเนินขอจริยธรรมการวิจัย เพื่อที่จะเป็นการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย และได้หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยก่อนที่จะดำเนินกระบวนการวิจัยต่อไป

๔) สร้างเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำเสนอต่อคณะทีมวิจัย เพื่อขอความเห็นและจัดพิมพ์ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูลการวิจัยกับ กลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิตต์พระบรมราชินีนาถ

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสารบทความงานวิจัยเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือ

สถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) จัดเตรียมเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview Guide) กับกลุ่มเจ้าอาวาส ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ จำนวน ๒๕ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยเลือกแบบเจาะจง

(๒) ดำเนินการหนังสือราชการก่อนที่จะลงพื้นที่การวิจัย ในการขออนุญาติในการสัมภาษณ์ ติดต่อประสานงาน ขอความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์การ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อสร้างรูปแบบการวิจัยที่เป็นทางการ

(๓) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์เพื่อไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลหาประเด็นความสอดคล้องการบริหารจัดการวัด และดำเนินการวิจัยต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑) ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับขอเอกสารต่าง ๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒) ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินวิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย รวมทั้งการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตนเองตามระเบียบวิธีวิจัยและประเด็นโจทย์ วิจัยวิธีดำเนินการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิง เนื้อหา (Content Analysis) การสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) ข้อมูลที่สอดคล้องกัน เพื่อแสวงหา ความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในบางประการ

เกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของ ชุมชนในจังหวัดหนองคาย และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการ เรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดหนองคาย” และนำเสนอเป็นความเรียง ตาราง ซึ่งดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. จัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นแฟ้มข้อมูล

๒. อ่าน ทำความเข้าใจ บันทึก เขียนข้อสังเกตและตั้งประเด็น

๓. พรรณนาความแยกสัดส่วนข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย นำเสนอข้อมูลเป็นความเรียง และรายงานผลการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เชิงปฏิบัติการภาคสนาม เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย แล้วลงพื้นที่ภาคสนามเกบข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล แล้วเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ในบทนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อทำการเก็บข้อมูล แยกข้อมูลแบ่งตามประเด็นสำคัญของการวิจัย แล้ววิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อที่จะได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

๔.๑ ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๔.๑.๑ บริบทของวัดเขตอุดม (นาคลอง) และชุมชนโดยรอบ

๑. ประวัติความเป็นมาและบทบาทของชุมชนวัดธาตุ ความเป็นมาของวัดเขตอุดม (นาคลอง) ภูมิหลังทางศาสนาและวัฒนธรรม บทบาทของวัดในอดีตและปัจจุบันในชุมชน

๑.๑ ความเป็นมาของวัดธาตุ

ชุมชนวัดธาตุ มีวัดที่สำคัญประจำตำบลวัดธาตุ วัดเขตอุดม (นาคลอง) ตั้งอยู่ในพื้นที่ใจกลางของชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีประวัติศาสตร์อันยาวนานที่สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง วัดแห่งนี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณปลายสมัยกรุงธนบุรีหรือต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้คนในพื้นที่ได้รวมตัวกันจัดตั้งชุมชนและสร้างวัดขึ้นเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจทางพระพุทธศาสนา[๑]

---

[๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

จากคำบอกเล่าของพระภิกษุผู้สูงอายุในวัด รวมถึงหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึก และโบราณวัตถุภายในบริเวณวัด แสดงให้เห็นว่าวัดธาตุเคยเป็นศูนย์กลางของการศึกษาพระปริยัติธรรมในอดีต และเคยเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้านจนเป็นที่มาของชื่อ “วัดธาตุ”[๒]

วัดเขตอุดม (นาคลอง) ยังเป็นแหล่งรวมความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบวชเณรภาคฤดูร้อน ประเพณีบุญผะเหวด บุญบั้งไฟ และการสืบชะตา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันอันแน่นแฟ้นระหว่างวัดกับประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่องตลอดหลายชั่วอายุคน

๑.๒ ภูมิหลังทางศาสนาและวัฒนธรรม

วัดเขตอุดม (นาคลอง) สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษาอยู่เป็นประจำ และมีพระอาวุโสเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชน โดยมีบทบาทสำคัญในการสั่งสอนธรรมะ จัดการพิธีกรรมต่าง ๆ และเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางสังคมและศาสนา วัดแห่งนี้ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่หล่อหลอมคนในชุมชนให้ยึดมั่นในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา[๓]

ประเพณีและวัฒนธรรมพื้นถิ่น เช่น ประเพณีบุญสิบสองเดือน และฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่องภายใต้การนำของวัด ซึ่งจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความสามัคคีในชุมชน โดยเฉพาะการใช้บทสวดมนต์ เวียนเทียน และการเทศนาธรรมเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังจิตสำนึกของการเป็นพลเมืองดี[๔]

นอกจากนี้ วัดเขตอุดม (นาคลอง) ยังเป็นศูนย์กลางของภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่าง ๆ เช่น การแพทย์แผนไทย การจักสาน การแปรรูปอาหาร และการจัดอบรมอาชีพในรูปแบบไม่เป็นทางการ โดยมีพระภิกษุและชาวบ้านผู้รู้ร่วมกันเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้

๑.๓ บทบาทของวัดในอดีตและปัจจุบันในชุมชน

บทบาทในอดีต ในอดีต วัดเขตอุดม (นาคลอง) ทำหน้าที่เป็น “โรงเรียนวัด” ที่สอนหนังสือให้แก่เด็กชายในชุมชน พระภิกษุเป็นผู้สอนอักขระไทย พุทธศาสนธรรม และศีลธรรมพื้นฐาน นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในทุกเทศกาล และเป็นเวทีให้ชาวบ้านได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

---

[๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๙.

[๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๑.

[๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๙.

วัดเขตอุดม (นาคลอง) ยังเป็นสถานที่พักพิงทางใจและทางกาย โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ชาวบ้านประสบปัญหาทางเศรษฐกิจหรือสังคม เช่น การขาดแคลนอาหาร วัดจะเป็นแหล่งแจกจ่ายปัจจัยพื้นฐานหรือจัดทำโรงทานเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านในช่วงยากลำบาก[๕]

บทบาทในปัจจุบัน ในปัจจุบัน วัดเขตอุดม (นาคลอง) ยังคงทำหน้าที่หลักด้านศาสนาและสังคม โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมอบรมธรรมะให้แก่เยาวชนและประชาชน การเป็นศูนย์กลางของงานบุญประจำปี เช่น บุญเดือนห้า วันวิสาขบูชา บุญสารท และพิธีทำบุญตักบาตรเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ[๖]

วัดเขตอุดม (นาคลอง) ยังเริ่มขยายบทบาทด้านการศึกษาในเชิงพัฒนาศักยภาพ โดยเปิดเป็นสถานที่อบรมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน จัดกิจกรรมเรียนรู้การฝึกสมาธิ การสร้างจิตสำนึกด้านจริยธรรม รวมถึงส่งเสริมอาชีพและวิถีพอเพียง เช่น การสอนทำปุ๋ยหมัก การปลูกผักสวนครัว และการทำผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของวัดในการเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” ที่ครอบคลุมทั้งด้านศาสนา สังคม และเศรษฐกิจพอเพียง[๗]

สรุปได้ว่า วัดธาตุมีรากฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง เป็นวัดเก่าแก่ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในฐานะศูนย์กลางจิตวิญญาณ พิธีกรรม วัฒนธรรม และการศึกษา วัดได้รับการยอมรับจากชาวบ้านว่าเป็น “แหล่งเรียนรู้ชีวิต” ที่หล่อหลอมคนในชุมชนให้เติบโตทั้งในด้านศีลธรรม จริยธรรม และวิถีการดำรงชีวิต

จากการวิเคราะห์เชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ พบว่าวัดธาตุมีคุณลักษณะพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ มีความศรัทธาและความผูกพันระหว่างวัดกับชุมชน มีพระสงฆ์ที่มีวิสัยทัศน์และความรู้ มีพื้นที่และโครงสร้างพื้นฐานเบื้องต้นรองรับการจัดกิจกรรม มีทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาประยุกต์เป็นเนื้อหาเรียนรู้ได้ อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้จะต้องอาศัยการสนับสนุนเชิงระบบ ทั้งจากภาครัฐ ภาคการศึกษา และความร่วมมือของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๒. บริบททางกายภาพและภูมิศาสตร์ของพื้นที่ สถานที่ตั้งของวัดเขตอุดม (นาคลอง) การเข้าถึง (ระบบคมนาคม, ถนน, การเดินทางของประชาชน) พื้นที่ใช้สอยและสิ่งปลูกสร้างภายในวัด

---

[๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๕.

[๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๔.

[๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๒.

๒.๑ สถานที่ตั้งของวัด

วัดเขตอุดม (นาคลอง) ตั้งอยู่ในเขตตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย อยู่ในพื้นที่ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีลักษณะเป็นชุมชนหนาแน่นปานกลาง ตั้งอยู่ใกล้กับแม่น้ำโขงและตัวเมืองหนองคาย โดยอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดเพียงประมาณ ๓–๔ กิโลเมตร สภาพพื้นที่โดยรอบเป็นชุมชนอยู่อาศัย สลับกับพื้นที่เกษตรกรรมและแหล่งค้าขายขนาดย่อม เช่น ตลาดสดและร้านค้าท้องถิ่น[๘]

ภูมิประเทศบริเวณวัดค่อนข้างราบเรียบ มีแนวต้นไม้และพื้นที่สีเขียวพอสมควร วัดตั้งอยู่บนที่ดินของตนเองที่มีขอบเขตชัดเจน มีทางเข้าออกหลักหนึ่งทาง และทางรองที่เชื่อมต่อกับซอยภายในชุมชน เหมาะสมกับการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมหรือการเรียนรู้แบบชุมชน[๙]

๒.๒ การเข้าถึงวัดเขตอุดม (นาคลอง)

ระบบคมนาคมและการเดินทางของประชาชน การเดินทางมายังวัดเขตอุดม (นาคลอง) สามารถทำได้สะดวกผ่านถนนลาดยางสายหลักที่เชื่อมโยงกับถนนมิตรภาพ (ทางหลวงหมายเลข ๒) และถนนในเขตเทศบาล โดยสามารถใช้รถยนต์ รถจักรยานยนต์ หรือจักรยานเดินทางมาได้สะดวกตลอดทั้งปี[๑๐] ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดธาตุและใกล้เคียงสามารถเดินทางมาร่วมกิจกรรมที่วัดได้โดยใช้เวลาไม่เกิน ๑๐–๑๕ นาที ขึ้นอยู่กับระยะทางและยานพาหนะ อีกทั้งยังมีรถโดยสารสาธารณะผ่านเป็นช่วง ๆ โดยเฉพาะในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา วัดจะมีการจัดพื้นที่สำหรับจอดรถและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่มาร่วมกิจกรรมอย่างมีระบบ[๑๑]

วัดเขตอุดม (นาคลอง) ยังอยู่ใกล้กับสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียนประถมศึกษา สถานีอนามัย และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งสามารถประสานความร่วมมือในการจัดกิจกรรมได้สะดวก เป็นจุดแข็งที่สามารถใช้เป็นฐานในการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับภาคส่วนอื่น ๆ ได้[๑๒]

๒.๓ พื้นที่ใช้สอยและสิ่งปลูกสร้างภายในวัด

วัดเขตอุดม (นาคลอง) มีพื้นที่ทั้งหมดเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ แบ่งออกเป็นเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสอย่างชัดเจน โครงสร้างหลักภายในวัดประกอบด้วย พระอุโบสถ ขนาด

---

[๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๓.

[๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

[๑๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๖.

[๑๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๙.

[๑๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๓.

กลางที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเทศนาธรรม ศาลาการเปรียญ ที่มีพื้นที่กว้าง ใช้สำหรับจัดงานบุญ งานอบรม และการประชุมต่าง ๆ[๑๓] กุฏิพระ ที่สร้างเป็นอาคารไม้และปูนผสมกัน แยกพื้นที่อยู่อาศัยออกจากพื้นที่กิจกรรม หอระฆัง หอฉัน และห้องสมุดเล็ก ซึ่งมีไว้สำหรับเก็บคัมภีร์และหนังสือธรรมะ ลานอเนกประสงค์ ซึ่งใช้จัดกิจกรรมกลางแจ้ง เช่น งานประเพณี หรืออบรมชุมชนสวนสมุนไพรและพื้นที่สีเขียว ที่ใช้สาธิตการปลูกพืชผักตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สิ่งปลูกสร้างในวัดมีสภาพดีและได้รับการบูรณะอย่างต่อเนื่อง มีการดูแลรักษาความสะอาดและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ พื้นที่วัดมีศักยภาพในการจัดสรรสำหรับเป็น “ศูนย์การเรียนรู้” ได้หลายรูปแบบ เช่น จัดเป็นฐานการเรียนรู้ด้านศีลธรรม จริยธรรม จัดอบรมทักษะอาชีพพื้นฐาน เปิดเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สมุนไพร จักสาน และเกษตรอินทรีย์ พื้นที่สำหรับการจัดนิทรรศการ และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม[๑๔]

นอกจากนี้ วัดยังมีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วน เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ห้องน้ำสะอาด และอินเทอร์เน็ตเบื้องต้น จึงเอื้อต่อการปรับใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ร่วมสมัยในอนาคต

สรุปได้ว่า บริบททางกายภาพและภูมิศาสตร์ของวัดธาตุมีลักษณะที่เหมาะสมต่อการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในหลายมิติ ได้แก่ สถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนที่เข้าถึงง่าย ใกล้เมือง และเชื่อมโยงกับสถานที่สำคัญในพื้นที่ มีพื้นที่ใช้สอยที่เพียงพอ สิ่งปลูกสร้างหลากหลาย และอยู่ในสภาพดี มีความพร้อมด้านระบบคมนาคม การเดินทาง และสาธารณูปโภคพื้นฐาน มีศักยภาพในการปรับพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งแบบในร่มและกลางแจ้ง

จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านต่างมองเห็นโอกาสของวัดในการเป็น “ศูนย์กลางแห่งปัญญา” ที่ชุมชนสามารถเข้ามาเรียนรู้ พัฒนา และร่วมกันสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

๓. ลักษณะประชากรและชุมชนโดยรอบวัด โครงสร้างประชากร (อายุ อาชีพ การศึกษา) ความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับวัด ความเชื่อ วัฒนธรรม และกิจกรรมร่วมของชุมชน

๓.๑ โครงสร้างประชากร (อายุ อาชีพ การศึกษา)

บริเวณโดยรอบวัดธาตุเป็นพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมที่มีความหนาแน่นระดับปานกลางถึงสูง มีลักษณะเป็นชุมชนผสมระหว่างเขตเมืองและชนบท ชุมชนมีความเป็นเอกภาพและวัฒนธรรมร่วมที่ฝัง

---

[๑๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๕.

[๑๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๒.

รากลึกมาหลายชั่วอายุคน ประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายลาวที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น[๑๕]

โครงสร้างอายุ จากการสำรวจเชิงคุณภาพ พบว่าประชากรในชุมชนแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มหลัก ได้แก่ วัยเด็กและเยาวชน (อายุ ๖–๑๘ ปี): ประมาณ ๒๐% วัยแรงงาน (อายุ ๑๙–๕๙ ปี): ประมาณ ๖๐% ผู้สูงอายุ (อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป): ประมาณ ๒๐% กลุ่มผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและศาสนพิธี ขณะที่กลุ่มวัยแรงงานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอิสระ เกษตรกรรม ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป เยาวชนส่วนใหญ่ศึกษาในโรงเรียนในพื้นที่ใกล้เคียง และบางส่วนช่วยกิจกรรมของวัดในช่วงเทศกาลหรืองานบุญประจำปี

ด้านอาชีพ อาชีพหลักของชาวบ้าน ได้แก่ เกษตรกรรม ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ และทำนาขนาดเล็ก ค้าขายและบริการ ร้านชำ ร้านอาหาร และรับจ้างทั่วไป ข้าราชการ/ลูกจ้างประจำ สัดส่วนน้อย เนื่องจากพื้นที่ไม่ได้เป็นศูนย์ราชการโดยตรง แรงงานนอกระบบ บางส่วนทำงานนอกพื้นที่และกลับมาบ้านช่วงเทศกาล

ด้านการศึกษา ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ประถม–มัธยมต้น) เยาวชนรุ่นใหม่มีแนวโน้มศึกษาต่อในระดับมัธยมปลายหรืออาชีวศึกษา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยแต่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นสูง เช่น ความรู้เรื่องสมุนไพร พิธีกรรม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๓.๒ ความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับวัด วัดธาตุมีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับชาวบ้านในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุและผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนมีลักษณะเป็น “สายใยวิถีพุทธ” ที่เชื่อมโยงผ่านกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี และความเชื่อ ประชาชนส่วนใหญ่มาร่วมกิจกรรมของวัดอย่างสม่ำเสมอ เช่น ทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ เวียนเทียน และร่วมกิจกรรมบุญประจำปี ชาวบ้านมีจิตอาสา ช่วยดูแลวัด ทำความสะอาดโรงธรรม จัดอาหารโรงทาน หรือสอนกิจกรรมให้เด็กๆ ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการนำพาลูกหลานมาวัด และเป็นกลไกในการถ่ายทอดศีลธรรมให้กับครอบครัว ในโอกาสพิเศษ เช่น งานศพ งานแต่ง หรือทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ประชาชนจะนิมนต์พระจากวัดธาตุไปร่วมประกอบพิธี ถือเป็นการยืนยันบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางวิถีชีวิต

๓.๓ ความเชื่อ วัฒนธรรม และกิจกรรมร่วมของชุมชน วิถีชีวิตของชุมชนรอบวัดธาตุยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมแบบไทยอีสาน ซึ่งผสานทั้งพุทธศาสนา ประเพณีพื้นบ้าน และความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ

---

[๑๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๗.

ความเชื่อและคติชน ความเชื่อในเรื่อง “บุญ–บาป” และ “การเวียนว่ายตายเกิด” มีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของชาวบ้าน มีความเคารพในพระภิกษุ และเชื่อว่า “การทำบุญจะส่งผลให้ครอบครัวมีความสงบสุข” ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พญานาค ศาลปู่ตา ผีบ้านผีเรือน ซึ่งมักผูกโยงกับพิธีกรรมที่จัดโดยวัด[๑๖]

วัฒนธรรมและประเพณีร่วม ชุมชนมีการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ บุญเดือนสาม (บุญข้าวจี่) บุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา–ออกพรรษา บุญกฐินและบุญทอดผ้าป่า ทุกกิจกรรมนี้จัดขึ้นที่วัดธาตุ โดยมีชาวบ้านเข้าร่วมทั้งในฐานะผู้ปฏิบัติ ผู้บริจาค และผู้จัดกิจกรรม กิจกรรมร่วมระหว่างวัดกับชุมชน โครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน การอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเยาวชน โครงการทำบุญตักบาตรร่วมกับโรงเรียนและหน่วยงานภาครัฐ การฝึกอาชีพโดยใช้พื้นที่วัด เช่น การทำขนม การสานตะกร้า การปลูกผัก การจัดอบรมผู้สูงอายุเรื่องสุขภาพ สมาธิ และธรรมะ[๑๗]

สรุปได้ว่า ลักษณะประชากรของชุมชนวัดธาตุสะท้อนถึงความเข้มแข็งทางสังคมและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ได้แก่ โครงสร้างประชากรมีความหลากหลายทางช่วงวัย โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็น "คลังภูมิปัญญา" และกลุ่มเยาวชนที่ต้องการพื้นที่เรียนรู้นอกห้องเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนแนบแน่น มีความศรัทธาและการมีส่วนร่วมสูง วิถีวัฒนธรรมและความเชื่อยังคงยึดโยงกับวัด โดยมีการจัดกิจกรรมร่วมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนมีศักยภาพในการร่วมออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งเชิงศาสนา ศีลธรรม และวิถีชีวิต สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็น “ทุนทางสังคม” ที่สามารถนำมาพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนภายในวัดได้อย่างยั่งยืน หากมีการจัดระบบการจัดการที่เหมาะสม

๔.๑.๒ สภาพปัจจุบันของวัดเขตอุดม (นาคลอง) ในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้

๑. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน การอบรมศีลธรรม คุณธรรม การสอนพระพุทธศาสนา พุทธธรรม การจัดกิจกรรมตามประเพณีท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑.๑ การอบรมศีลธรรม คุณธรรม

วัดธาตุดำเนินกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย ทั้งเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ผ่านรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ โครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนในเขตตำบลวัดธาตุ มีความร่วมมือกับโรงเรียนใกล้เคียง เช่น

---

[๑๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

[๑๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๕.

โรงเรียนวัดธาตุ และโรงเรียนบ้านป่ากุง ส่งนักเรียนมาร่วมกิจกรรม “ค่ายคุณธรรม” และ “ธรรมะวันศุกร์” โดยพระวิทยากรของวัดเป็นผู้ถ่ายทอดหลักธรรมเบื้องต้น เช่น เบญจศีล เบญจธรรม การรู้จักตนเอง และความกตัญญู[๑๘]

กิจกรรมทำวัตรเย็น – สนทนาธรรมประจำสัปดาห์ ชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงนิยมเข้าร่วมกิจกรรมสวดมนต์และฟังธรรมทุกวันพระ และบางสัปดาห์ในช่วงเย็น ซึ่งเปิดโอกาสให้สอบถามปัญหาชีวิตหรือธรรมะ โดยมีพระอาจารย์ประจำวัดเป็นผู้ให้คำแนะนำ และโครงการพัฒนาศีลธรรมผู้สูงอายุ จัดกิจกรรมอบรม “การดูแลใจในวัยเกษียณ” โดยใช้หลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์ การปล่อยวาง และการภาวนา เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและสมดุล[๑๙]

๑.๒ การสอนพระพุทธศาสนา / พุทธธรรม

วัดธาตุมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในฐานะ “ศูนย์กลางทางธรรม” โดยมีการจัดการเรียนการสอนทั้งในรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี วัดเขตอุดม (นาคลอง) เป็นศูนย์สอบธรรมสนามหลวงในระดับธรรมศึกษา มีการจัดการเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี–โท–เอก โดยมีพระสงฆ์เป็นครูผู้สอนให้แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไปในช่วงฤดูเข้าพรรษา[๒๐]

การบรรยายธรรมตามวาระสำคัญ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา โดยมีการแสดงพระธรรมเทศนาในภาษาถิ่นควบคู่กับภาษากลาง ทำให้เข้าใจง่ายและใกล้ชิดกับชุมชน การใช้สื่อธรรมะร่วมสมัย วัดมีการเผยแพร่ธรรมะผ่านเสียงตามสายของหมู่บ้าน และการไลฟ์สดเทศน์ธรรมในเฟซบุ๊กเพจวัด ซึ่งช่วยเข้าถึงคนรุ่นใหม่และกลุ่มที่อยู่ไกลจากวัด[๒๑]

๑.๓ การจัดกิจกรรมตามประเพณีท้องถิ่น

วัดธาตุยังทำหน้าที่สำคัญในการสืบสานประเพณีท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับศาสนาและวัฒนธรรมอีสาน ได้แก่ บุญประเพณี ๑๒ เดือน เช่น บุญคูณลาน บุญผะเหวด บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน ฯลฯ โดยวัดเป็นศูนย์กลางการเตรียมงาน ร่วมกับชุมชนทั้งในด้านพิธีกรรม ขบวนแห่ และกิจกรรมรอบวัด ประเพณีถวายเทียนพรรษาและเวียนเทียน มีการรวมตัวของโรงเรียน ผู้ปกครอง และชาวบ้านในการทำเทียนพรรษา เวียนเทียน และฝึกซ้อมบทสวดมนต์ร่วมกัน

---

[๑๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๖.

[๑๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

[๒๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๓.

[๒๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๐.

เทศน์มหาชาติ–แห่ผะเหวด จัดเป็นกิจกรรมใหญ่ประจำปี ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมฟังเทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์ตลอดวัน เป็นการปลูกฝังธรรมะและส่งเสริมความสามัคคี[๒๒]

๑.๔ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัดธาตุมีแนวทางผสานศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ผ่านการจัดกิจกรรมและโครงการร่วมกับผู้นำท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน เช่น กิจกรรมฝึกอาชีพพื้นบ้าน เช่น การสานตะกร้าจากเส้นพลาสติก การทำบายศรี การทำขนมพื้นบ้าน (ข้าวเกรียบ ข้าวต้มมัด ขนมเทียน) โดยใช้ลานอเนกประสงค์ของวัดเป็นสถานที่เรียนรู้แบบกลุ่ม[๒๓]

โครงการ “เกษตรธรรมะพอเพียง” มีแปลงสาธิตปลูกพืชสมุนไพร ปลูกผักสวนครัวตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้ชาวบ้านเรียนรู้การพึ่งพาตนเอง คลังภูมิปัญญาท้องถิ่น วัดมีพื้นที่จัดแสดงเครื่องมือโบราณ คัมภีร์ใบลาน ภาพถ่ายเก่า และนิทรรศการเล็ก ๆ ที่ถ่ายทอดประวัติศาสตร์วัดและชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชน[๒๔]

สรุปได้ว่า จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของวัดธาตุ พบว่าวัดมีบทบาทในฐานะ “ศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน” อย่างแท้จริง ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้งด้านศีลธรรม ศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ วัดมี ระบบการเรียนรู้เชิงศีลธรรม–จริยธรรม ที่เข้มแข็ง ผ่านกิจกรรมอบรมและการสอนธรรม มี การถ่ายทอดพระพุทธศาสนา อย่างเป็นระบบและเหมาะกับบริบทชุมชน สืบสาน ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกับประชาชนทุกเพศวัย สนับสนุน การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และการฝึกอาชีพอย่างมีส่วนร่วม เหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญที่สะท้อนว่าวัดธาตุมี “ความพร้อมเชิงกิจกรรมและบทบาท” ที่สามารถต่อยอดสู่การเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืนได้ในอนาคต

๒. ทรัพยากรบุคคลของวัด พระภิกษุ/สามเณรที่มีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอด ผู้ช่วยเหลือ อาสาสมัคร หรือผู้นำชุมชน

๒.๑ พระภิกษุและสามเณร

วัดเขตอุดม (นาคลอง) มีพระภิกษุจำพรรษาอยู่โดยเฉลี่ยประมาณ ๕–๗ รูป และมีสามเณรในช่วงฤดูร้อนเฉลี่ยปีละ ๑๐–๑๕ รูป ซึ่งแม้จำนวนไม่มากนัก แต่มี ความพร้อมด้านคุณวุฒิ ความรู้ และจิตสำนึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

---

[๒๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

[๒๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๘.

[๒๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๘.

พระภิกษุระดับเจ้าอาวาส พระครูเจ้าอาวาสวัดเขตอุดม (นาคลอง) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ของวัด มีประสบการณ์สูงในงานเผยแผ่และงานพัฒนาชุมชน โดยได้รับการยอมรับจากทั้งคณะสงฆ์และประชาชนในพื้นที่[๒๕] พระวิทยากรในวัด มีพระภิกษุอย่างน้อย ๒ รูปที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าในด้านพระพุทธศาสนา และผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิทยากร (จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือ มหาวิทยาลัยสงฆ์) ซึ่งมีทักษะการสื่อสารดีและสามารถถ่ายทอดธรรมะให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน[๒๖] บทบาทของสามเณร แม้จะอยู่เพียงชั่วคราว (ฤดูร้อน) แต่สามเณรมักมีบทบาทในการช่วยกิจกรรม เช่น สาธิตการสวดมนต์ การเป็นวิทยากรสอนเด็กเล็ก และส่งเสริมการเรียนรู้ธรรมะในโรงเรียนภาคฤดูร้อน จึงถือเป็น “ตัวกลาง” เชิงสัญลักษณ์ที่ช่วยเชื่อมโยงเด็กและเยาวชนกับวัด[๒๗]

๒.๒ ผู้ช่วยเหลือและอาสาสมัครของวัด

วัดเขตอุดม (นาคลอง) มีเครือข่ายผู้ช่วยเหลือและอาสาสมัครจากหลายภาคส่วน ที่มีบทบาทสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ คณะกรรมการวัด ประกอบด้วยบุคคลที่มีบทบาทในชุมชน เช่น อดีตครู อดีตข้าราชการ ผู้นำท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ช่วยประสานงานและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านพิธีกรรม งานบุญ และการศึกษา เช่น ดูแลการจัดอบรมธรรมะ และจัดหาทุนสนับสนุนการเรียนธรรมศึกษา[๒๘] กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นอาสาสมัครที่ช่วยถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำอาหาร การจัดดอกไม้ การจักสาน และการจัดงานประเพณี โดยมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชน เยาวชนจิตอาสา วัดธาตุมีการเปิดรับเยาวชนในตำบลเข้าร่วมเป็นจิตอาสา เช่น ในกิจกรรมวันพระ การสอนเด็กในโรงเรียนวันอาทิตย์ และการบำเพ็ญประโยชน์ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบพี่สอนน้อง และปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชน[๒๙]

๒.๓ ผู้นำชุมชนและเครือข่ายท้องถิ่น

ผู้นำชุมชนมีบทบาทเชิงนโยบายและเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างวัดกับหน่วยงานภายนอก ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สนับสนุนทรัพยากร เช่น งบประมาณและสถานที่ รวมถึงการประสานงานโครงการฝึกอบรมร่วมกับวัด ครูและบุคลากรทางการศึกษาในชุมชน มีความร่วมมือกับวัดในด้านการส่งเสริมกิจกรรมเรียนรู้ เช่น โครงการค่ายคุณธรรม

---

[๒๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๓.

[๒๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

[๒๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๖.

[๒๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๙.

[๒๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๗.

โรงเรียนวันอาทิตย์ และกิจกรรมพัฒนาจิตใจของนักเรียน[๓๐] เครือข่ายพระสงฆ์และวัดในพื้นที่ใกล้เคียง มีการแลกเปลี่ยนวิทยากร ส่งพระไปช่วยสอน หรือร่วมกันจัดงานประเพณี ทำให้เกิดความเข้มแข็งระดับตำบล[๓๑]

สรุปได้ว่า จากการวิเคราะห์ “ทรัพยากรบุคคลของวัดธาตุ” สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ วัดมี พระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถ ในการถ่ายทอดธรรมะและส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนมีเครือข่าย ผู้ช่วยเหลือ อาสาสมัคร และกลุ่มต่าง ๆ ที่ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างแข็งขัน ผู้นำท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในพื้นที่ให้ การสนับสนุนอย่างใกล้ชิด ทั้งด้านทรัพยากรและการบริหารจัดการ ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่า วัดธาตุมีศักยภาพด้านบุคลากรที่เพียงพอและเหมาะสม ในการยกระดับให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

๓. โครงสร้างพื้นฐานที่รองรับการจัดการเรียนรู้ ศาลาอเนกประสงค์ ห้องประชุม ห้องสมุด แหล่งข้อมูลความรู้ ระบบไฟฟ้า สื่อดิจิทัล หรือเทคโนโลยีการเรียนรู้

การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ชุมชนจำเป็นต้องอาศัย “โครงสร้างพื้นฐาน” ที่เหมาะสม ทั้งในด้านสถานที่ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่สนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ โดยวัดธาตุมีองค์ประกอบดังนี้

๓.๑ ศาลาอเนกประสงค์

วัดธาตุมีศาลาอเนกประสงค์หลังใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ใกล้พระอุโบสถ ใช้เป็นพื้นที่หลักในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรมธรรมะ การประชุม การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา และกิจกรรมของชุมชน ตัวอาคารมีความกว้างขวาง สามารถรองรับคนได้ประมาณ ๑๐๐–๑๕๐ คน มีเวทีขนาดย่อม เครื่องเสียงพื้นฐาน โต๊ะ-เก้าอี้ และพัดลมเพียงพอต่อการใช้งาน[๓๒] ลักษณะเป็นอาคารเปิดโล่ง มีความโปร่ง อากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะกับการเรียนรู้แบบกลุ่มใหญ่

๓.๒ ห้องประชุม / ห้องเรียนรู้เฉพาะกิจ

มีการจัดสรรพื้นที่ในอาคารหลังเล็กข้างศาลา เพื่อใช้เป็น “ห้องเรียนรู้” ขนาดกลาง สามารถรองรับผู้เรียนประมาณ ๒๐–๓๐ คน เหมาะสำหรับกิจกรรมกลุ่มย่อย เช่น การเรียนธรรม

---

[๓๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๔.

[๓๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๘.

[๓๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๕.

ศึกษา การฝึกอาชีพ การสอนเยาวชน หรือการจัดเวิร์กช็อป แม้โครงสร้างยังไม่ทันสมัยมากนัก แต่อยู่ในสภาพใช้งานได้ดี และสามารถปรับปรุงให้ทันสมัยขึ้นได้ในอนาคต[๓๓]

๓.๓ ห้องสมุด/แหล่งข้อมูลความรู้

ปัจจุบันวัดยังไม่มี “ห้องสมุด” อย่างเป็นทางการ แต่มีการรวบรวมหนังสือธรรมะ หนังสือพุทธศาสนา และคู่มือชีวิตประจำวันไว้ในตู้เอกสารภายในศาลาอเนกประสงค์ โดยพระภิกษุหรือเจ้าหน้าที่เป็นผู้ดูแล หนังสือส่วนใหญ่เป็นแบบเรียนธรรมศึกษา ตำราแนวธรรมะ และชีวประวัติพระเกจิชื่อดังในท้องถิ่น มีศักยภาพในการจัดตั้ง “มุมอ่านหนังสือชุมชน” หรือ “ห้องสมุดวัด” หากได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติมด้านงบประมาณและสื่อการเรียนรู้[๓๔]

๓.๔ ระบบไฟฟ้าและแสงสว่าง

วัดมีระบบไฟฟ้าเข้าถึงทุกอาคารหลักอย่างเพียงพอ ทั้งศาลา ห้องเรียน และอาคารสำนักงาน ภายในศาลาอเนกประสงค์มีหลอดไฟฟลูออเรสเซนต์และพัดลมติดเพดานที่ใช้งานได้ดี มีปลั๊กไฟรอบบริเวณเพียงพอสำหรับต่ออุปกรณ์เสริม เช่น โปรเจกเตอร์หรือเครื่องเสียง

๓.๕ สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีการเรียนรู้

ระดับความพร้อมด้านเทคโนโลยีถือว่าอยู่ในระดับพื้นฐาน กล่าวคือ มี เครื่องขยายเสียงแบบเคลื่อนที่ (ไมค์ + ลำโพง) ใช้ในกิจกรรมอบรมทั่วไป มี คอมพิวเตอร์ ๑ เครื่อง ที่ใช้ในงานเอกสารทั่วไปของวัด โดยยังไม่ใช้เพื่อการเรียนการสอนโดยตรง ไม่มีอินเทอร์เน็ตประจำวัดที่เสถียรสำหรับกิจกรรมออนไลน์หรือ e-Learning อย่างต่อเนื่องยัง ไม่มีการใช้โปรเจกเตอร์ โทรทัศน์อัจฉริยะ หรือระบบการเรียนรู้ดิจิทัล อย่างเป็นระบบ แต่สามารถเพิ่มเติมได้หากมีงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐหรือเอกชน

สรุปได้ว่า วัดธาตุมีโครงสร้างพื้นฐานในระดับพื้นฐานที่ เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้แบบประเพณีและกลุ่มขนาดเล็ก โดยเฉพาะการอบรมธรรมะ กิจกรรมศาสนา และกิจกรรมของชุมชน แต่ยัง ขาดโครงสร้างด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและห้องสมุดที่ชัดเจน หากได้รับการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายท้องถิ่น เช่น เทศบาล โรงเรียน หรือหน่วยงานด้านการศึกษา จะสามารถยกระดับเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเชิงพุทธ” ที่ครบวงจรได้ในอนาคต

---

[๓๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๗.

[๓๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๗.

๔.๑.๓ ความพร้อมในการพัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้

๑. ความพร้อมด้านบุคลากร ความตั้งใจของพระสงฆ์และผู้นำวัด ความร่วมมือจากชุมชน ผู้นำท้องถิ่น องค์กรต่าง ๆ

๑.๑ ความตั้งใจของพระสงฆ์และผู้นำวัด แกนกลางการขับเคลื่อนเชิงจิตวิญญาณและปัญญา พระสงฆ์ในวัดเขตอุดมมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางศาสนาและจิตวิญญาณของชุมชน ด้วยบทบาทนี้ ทำให้พระสงฆ์มิใช่เพียงผู้ทำหน้าที่ในเชิงพิธีกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ถ่ายทอดคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และค่านิยมที่สำคัญแก่ประชาชน

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น พบว่า พระสงฆ์ในวัดเขตอุดม โดยเฉพาะเจ้าอาวาสมีความตั้งใจอย่างจริงจังในการเปิดพื้นที่วัดให้เป็นมากกว่าสถานที่ประกอบพิธีกรรม โดยมีแนวคิดที่จะพัฒนาเป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน” โดยอาศัยศักยภาพของวัด ได้แก่ สถานที่ อาคารศาลา ระบบเสียง แหล่งความรู้ และบุคลากรทางธรรมะ[๓๕]

ความตั้งใจของพระสงฆ์สะท้อนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เยาวชนในช่วงปิดภาคเรียน การเทศนาธรรมในวันพระ วันสำคัญทางศาสนา พร้อมกิจกรรมสนทนาธรรม การเปิดพื้นที่วัดให้ชาวบ้านใช้จัดประชุม กลุ่มอาชีพ งานสาธารณประโยชน์ การส่งเสริมให้มี “วันรวมพลังชุมชน” เช่น วันทำความสะอาดวัด กิจกรรมปลูกต้นไม้ ฯลฯ[๓๖] แนวทางดังกล่าวแสดงให้เห็นถึง การตื่นตัวและวิสัยทัศน์ของพระสงฆ์ ในการมองวัดเป็น “ศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งทางจิตใจและทางสังคม” ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการยกระดับวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนในระยะยาว

๑.๒ ความร่วมมือจากผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ กลไกขับเคลื่อนจากฐานราก

ชุมชนนาคลอง มีความใกล้ชิดกับวัดเขตอุดมในลักษณะ “วัดอยู่กลางชุมชน คนอยู่รอบวัด” ซึ่งหมายความว่า วัดและชาวบ้านมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นมาอย่างยาวนาน ผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่น งานบุญประเพณี การเข้าวัดฟังธรรม การถวายภัตตาหาร การทอดผ้าป่า ฯลฯ[๓๗] นอกจากนี้ ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน อสม. กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชนจิตอาสา ล้วนมี

---

[๓๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

[๓๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๒.

[๓๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๖.

บทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมของวัด โดยเฉพาะในช่วงเทศกาล หรือเมื่อวัดจัดอบรมให้แก่ประชาชน เช่น การอบรมอาชีพ การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ การทำขนมพื้นบ้าน ฯลฯ[๓๘]

จากการวิเคราะห์ พบว่า ชุมชนมีความพร้อมในมิติของ ศรัทธา: ประชาชนให้ความเคารพและเชื่อมั่นในพระสงฆ์ ความร่วมมือ: มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวทางของวัด ความเข้าใจ: มีความตระหนักถึงบทบาทของวัดในการพัฒนาสังคม คณะกรรมการวัด ซึ่งประกอบด้วยผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ นักเรียน ผู้ประกอบการท้องถิ่น ฯลฯ ทำหน้าที่เป็นกลไกประสานระหว่างวัดกับชุมชน ถือเป็นหน่วยสนับสนุนที่เข้มแข็งและมีความพร้อมต่อการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

๑.๓ ความร่วมมือจากองค์กรภายนอก: การสร้างเครือข่ายพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความพร้อมของวัดในการเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับภายในวัดหรือชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังขึ้นอยู่กับ การเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอก ซึ่งในกรณีของวัดเขตอุดม มีแนวโน้มการพัฒนาในทิศทางที่ดี ดังนี้ ๑. หน่วยงานรัฐ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย ให้การสนับสนุนเชิงนโยบายในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ตามแนวทาง “วัดบูรณาการ” สำนักงาน กศน. จังหวัดหนองคาย พร้อมเข้ามาหนุนเสริมในด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะการอบรมอาชีพ และการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุ เทศบาลเมืองหนองคาย มีนโยบายเชิงสนับสนุนวัดในฐานะสถานที่เผยแพร่ความรู้ด้านคุณธรรม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม[๓๙] ๒. ภาคการศึกษา โรงเรียนในชุมชน เช่น โรงเรียนบ้านนาคลอง และโรงเรียนใกล้เคียง มีแนวทางเชื่อมโยงกับวัดในการจัดกิจกรรม เช่น ค่ายคุณธรรม การสอนธรรมะในวันศีลห้า หรือโครงการส่งเสริมการอ่านในวัด สถาบันอุดมศึกษาท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย มีโครงการบริการวิชาการในพื้นที่ ซึ่งอาจร่วมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของวัดในอนาคต[๔๐] ๓. ภาคเอกชนและกลุ่มอาสาสมัคร มีการริเริ่มโครงการพัฒนาวัดจากกลุ่มจิตอาสา เช่น กลุ่มเยาวชนรักษ์วัฒนธรรม กลุ่มพัฒนาอาชีพของสตรี และอาสาสมัครรุ่นใหม่ที่มีความสามารถด้านเทคโนโลยี พร้อมถ่ายทอดให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนผ่านพื้นที่ของวัด[๔๑]

สรุปได้ว่า ความพร้อมด้านบุคลากรของวัดเขตอุดม (นาคลอง) อยู่ในระดับที่ เข้มแข็งและมั่นคง กล่าวคือ มีพระสงฆ์ผู้มีวิสัยทัศน์ พร้อมขับเคลื่อนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน มีผู้นำชุมชนและประชาชนที่ศรัทธาและพร้อมร่วมมือ มีเครือข่ายองค์กรภายนอก ทั้งภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาค

---

[๓๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๒.

[๓๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๒.

[๔๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๕.

[๔๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๘.

ประชาสังคม ที่พร้อมสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญในการยกระดับวัดให้เป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ชุมชน” ที่มีความยั่งยืน โดยไม่เพียงเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังสามารถขยายบทบาทไปสู่การเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านคุณภาพชีวิต วัฒนธรรม อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนในระยะยาว

๒. ความพร้อมด้านกายภาพ ความเหมาะสมของพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรม ศักยภาพในการปรับปรุงและพัฒนาอาคารสถานที่

๒.๑ ลักษณะทางกายภาพของวัด พื้นที่รองรับกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย

วัดเขตอุดม (นาคลอง) ตั้งอยู่ในทำเลที่มีความเหมาะสมต่อการเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้วยข้อได้เปรียบด้าน ที่ตั้ง และ การเข้าถึง ได้แก่ ตั้งอยู่ใจกลางชุมชนบ้านนาคลอง ซึ่งเป็นเขตชุมชนขนาดกลาง มีประชากรหลากหลายกลุ่มช่วงวัย ทั้งเยาวชน วัยทำงาน และผู้สูงอายุ อยู่ไม่ห่างจากถนนสายหลัก และสามารถเดินทางได้สะดวกทั้งจากภายในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ล้อมรอบด้วยบ้านเรือน โรงเรียน และสถานที่ราชการ ทำให้การเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ ทำได้ง่าย ในด้านพื้นที่ภายในวัด มีลักษณะ เปิดโล่ง โปร่ง สะอาด และสงบ ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมหลายประเภท ทั้งด้านศาสนา การเรียนรู้ และกิจกรรมสาธารณะของชุมชน[๔๒]

๒.๒ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งปลูกสร้างที่มีอยู่: ความพร้อมในระดับพื้นฐาน

จากการสำรวจเบื้องต้น วัดเขตอุดมมีสิ่งปลูกสร้างและพื้นที่ใช้สอยหลายส่วนที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้ ได้แก่ ๑. ศาลาอเนกประสงค์ เป็นอาคารขนาดกลาง มีพื้นที่ใช้สอยพอเหมาะสำหรับการประชุม อบรม หรือจัดกิจกรรมกลุ่ม มีเวทีและระบบไฟฟ้าขั้นพื้นฐาน สามารถใช้เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ อาทิ การบรรยายธรรมะ การฝึกอบรมวิชาชีพ หรือการจัดนิทรรศการของชุมชน ๒. ห้องประชุม/ศาลาหลังเล็ก ใช้สำหรับการเรียนรู้กลุ่มย่อย เช่น การประชุมคณะกรรมการวัด การอบรมกลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มผู้สูงอายุ สามารถปรับปรุงให้เป็น “ห้องเรียนรู้ประจำวัด” ได้ หากมีการจัดหาสื่อการเรียนรู้ เช่น โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ หรือหนังสือ[๔๓] ๓. บริเวณลานวัด เป็นพื้นที่เปิดโล่ง มีความร่มรื่น เหมาะสำหรับการจัดกิจกรรมกลางแจ้ง เช่น การปลูกผักสวนครัว กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กีฬาพื้นบ้าน หรือกิจกรรมเด็กและเยาวชน หากได้รับการปรับปรุงด้านภูมิทัศน์ เช่น จัดทำทางเดิน ทางจักรยาน ทางสุขาภิบาล จะยิ่งส่งเสริมให้พื้นที่นี้เป็นจุดเรียนรู้แบบเปิดโล่ง (Open Learning Space) ๔. ห้องสมุดหรือพื้นที่จัดเก็บหนังสือ

---

[๔๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๒.

[๔๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๔.

ปัจจุบันอาจมีเพียงห้องพระไตรปิฎกหรือห้องหนังสือธรรมะเบื้องต้น แต่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็น “ศูนย์เรียนรู้ทางพุทธศาสนา” หรือ “มุมการเรียนรู้ของชุมชน” ได้ หากมีการปรับปรุงสถานที่และได้รับการสนับสนุนสื่อสารสนเทศและหนังสือเพิ่มเติมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กศน. หรือมหาวิทยาลัยในพื้นที่[๔๔]

๒.๓ ศักยภาพในการปรับปรุงและพัฒนาอาคารสถานที่: มีแนวโน้มที่ดีและเป็นไปได้

การพัฒนาพื้นที่วัดเพื่อรองรับบทบาทการเป็นศูนย์การเรียนรู้สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากมีปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนา ดังนี้ ที่ดินของวัดมีพื้นที่เพียงพอ สำหรับการจัดโซนการเรียนรู้ เช่น พื้นที่ธรรมศึกษา พื้นที่วิชาชีพ พื้นที่กิจกรรมเด็ก/เยาวชน และพื้นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สิ่งปลูกสร้างเดิมยังคงมีสภาพดี ไม่ทรุดโทรมมากนัก สามารถปรับปรุงในรูปแบบ “ซ่อมเสริม–เติมระบบ” โดยไม่ต้องก่อสร้างใหม่ทั้งหมด ช่วยประหยัดงบประมาณ[๔๕] สามารถใช้การมีส่วนร่วมจากชุมชน ในการบูรณะ เช่น กลุ่มช่างในท้องถิ่น กลุ่มจิตอาสา หรือกลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้างขนาดเล็กที่อยู่ในชุมชน การพัฒนาสถานที่ยังสามารถผนวกกับโครงการของหน่วยงานภายนอก เช่น โครงการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ต้นแบบของ กศน. โครงการวัดบูรณาการเพื่อชุมชน โดยสำนักงานพระพุทธศาสนา โครงการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่อาจส่งเสริมในด้านองค์ความรู้ วิทยากร หรืออุปกรณ์สนับสนุน[๔๖]

สรุปได้ว่า วัดเขตอุดม (นาคลอง) ชุมชนวัดธาตุ มีความพร้อมด้านกายภาพในระดับที่ “เหมาะสมและมีศักยภาพในการพัฒนา” โดย มีพื้นที่เพียงพอและโครงสร้างพื้นฐานขั้นต้นที่สามารถนำมาปรับใช้เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีศาลา ห้องประชุม ลานวัด และสิ่งปลูกสร้างที่ใช้งานได้ดี มีศักยภาพในการปรับปรุงเพิ่มเติมด้วยต้นทุนไม่สูง และสามารถใช้การมีส่วนร่วมจากชุมชนและองค์กรภายนอกเพื่อเสริมกำลัง ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งเสริมให้ วัดเขตอุดมสามารถพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนในอนาคต

๓. ความพร้อมด้านเนื้อหาและภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งความรู้เฉพาะถิ่นที่สามารถถ่ายทอดได้ เช่น สมุนไพร การจักสาน ผู้รู้ในชุมชนที่สามารถมีบทบาทร่วม

---

[๔๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๙.

[๔๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๕.

[๔๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๖.

๓.๑ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนนาคลอง: มรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต

ชุมชนบ้านนาคลอง ซึ่งเป็นพื้นที่โดยรอบวัดเขตอุดม เป็นชุมชนเก่าแก่ของอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีรากฐานทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อแบบอีสานที่สอดคล้องกับวิถีพุทธชุมชนมาช้านาน โดยเฉพาะ “วัด” เป็นศูนย์กลางของภูมิปัญญาและความรู้ท้องถิ่น ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มเนื้อหาที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเป็น “ฐานการเรียนรู้” ภายในวัด ได้ดังนี้

๑) ภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร ชาวบ้านในชุมชนนาคลองยังคงมีองค์ความรู้เรื่อง การใช้สมุนไพรพื้นบ้าน เช่น ขิง ข่า ไพล ตะไคร้ ใบพลู ยาฟอกเลือด ยาแก้ปวดเมื่อย ยาอบสมุนไพร ซึ่งมีการใช้สืบทอดในครัวเรือน มี หมอพื้นบ้าน และผู้สูงอายุที่เชี่ยวชาญในการจัดยาตำรับยาสมุนไพร รวมถึงกระบวนการ “อบ ย่าง ประคบ” ซึ่งสามารถถ่ายทอดให้กับคนรุ่นใหม่ หากมีการจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น แปลงสมุนไพร หรือมุมจัดแสดงสมุนไพร ก็สามารถจัดเป็นฐานเรียนรู้ที่ยั่งยืนได้[๔๗]

๒) ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมและงานฝีมือ งาน จักสานจากไม้ไผ่ เช่น การทำกระติบข้าว ตะกร้า กระบุง ถือเป็นอัตลักษณ์สำคัญของภูมิปัญญาอีสาน ซึ่งยังคงมีผู้สูงอายุในชุมชนทำเป็นงานอดิเรก และบางคนพร้อมถ่ายทอด งาน ทอผ้าฝ้าย ผ้าขิด ผ้ามัดหมี่ แม้จะลดลงตามยุคสมัย แต่ยังคงมี “กลุ่มแม่บ้านสูงอายุ” ที่มีความรู้พื้นฐาน และพร้อมรับการสนับสนุนในการสอนหรือจัดแสดง สามารถจัดเป็น “ฐานการเรียนรู้หัตถกรรมพื้นบ้าน” ภายในวัด เช่น ในศาลาอเนกประสงค์ โดยมีการสาธิต และให้เยาวชนเรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุ[๔๘]

๓) ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่นอีสาน เช่น แจ่วบอง แหนมหมู หมกปลา ซิว ข้าวจี่ ขนมพื้นบ้าน เช่น ขนมเทียน ข้าวต้มมัด ข้าวเหนียวแดง ฯลฯ ยังคงปรากฏในงานบุญของวัด กลุ่มแม่บ้านสามารถใช้พื้นที่วัดเป็นสถานที่ถ่ายทอดวิธีการทำอาหารพื้นบ้านแก่นักเรียน เยาวชน หรือกลุ่มผู้สนใจทั่วไป โดยร่วมกับหน่วยงาน เช่น กศน. หรือศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน[๔๙]

๓.๒ การมีอยู่ของ “ผู้รู้” และ “ภูมิปัญญาชุมชน” ที่สามารถมีบทบาทร่วม

ชุมชนนาคลองมีผู้เฒ่าผู้แก่และปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เฉพาะด้าน เช่น หมอสมุนไพรท้องถิ่น ผู้มีตำรับยาพื้นบ้าน และประสบการณ์การรักษาโรคแบบวิถีอีสาน ครูภูมิปัญญา เช่น ครูผู้สอนการจักสาน ครูฝึกหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งหลายท่านได้รับการรับรองจาก กศน. หรือหน่วยงาน

---

[๔๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๐.

[๔๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๑.

[๔๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๘.

ท้องถิ่น ปราชญ์ด้านวัฒนธรรม ผู้รู้เรื่องประเพณีอีสาน งานบุญประเพณี เช่น บุญข้าวจี่ บุญผะเหวด บุญบั้งไฟ ฯลฯ ที่สามารถให้ความรู้เชิงวัฒนธรรมและเชื่อมโยงกับศาสนา พระสงฆ์ผู้มีความรู้ด้านธรรมศึกษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสามารถบูรณาการความรู้ทางพุทธศาสนาเข้ากับภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดตั้ง “คณะผู้รู้ท้องถิ่น” หรือ “เครือข่ายครูภูมิปัญญาชุมชน” เพื่อร่วมพัฒนาหลักสูตรหรือจัดกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้วัด จะเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน[๕๐]

๓.๓ การสนับสนุนด้านวิชาการจากหน่วยงานในพื้นที่

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย สามารถมีบทบาทในการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาเป็นองค์ความรู้และสื่อการเรียนรู้ อาจารย์และนิสิตของมหาวิทยาลัยสามารถลงพื้นที่ร่วมกับวัดในการจัดกิจกรรมถอดองค์ความรู้ ถ่ายทอดผ่านโครงการบริการวิชาการ เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หน่วยงานอื่น เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน / กศน. / สาธารณสุขตำบล ก็สามารถสนับสนุนทั้งเนื้อหา งบประมาณ และเครือข่ายวิทยากรท้องถิ่น[๕๑]

แผนภาพที่ ๔.๑ การสนับสนุนด้านวิชาการ

---

[๕๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๔.

[๕๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๕.

สรุปได้ว่า วัดเขตอุดม (นาคลอง) มี ความพร้อมด้านเนื้อหาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับที่โดดเด่น เนื่องจาก มีต้นทุนความรู้จากชุมชนที่หลากหลาย ทั้งด้านสมุนไพร งานหัตถกรรม อาหาร และวัฒนธรรม มีปราชญ์ท้องถิ่น ผู้เฒ่าผู้แก่ และพระสงฆ์ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้คนรุ่นใหม่ มีหน่วยงานภาคีในพื้นที่ที่สามารถส่งเสริมให้การจัดการความรู้เป็นระบบ มีมาตรฐาน และยั่งยืน การส่งเสริมให้วัดเป็น “เวทีกลางของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น” โดยอาศัยพระสงฆ์เป็นผู้นำ ผู้อาวุโสเป็นผู้ถ่ายทอด และเยาวชนเป็นผู้เรียนรู้ จะเป็นแนวทางสร้าง “วัดแห่งการเรียนรู้ที่มีชีวิต” ได้อย่างแท้จริง

๔. การสนับสนุนจากภายนอก หน่วยงานรัฐหรือเอกชนในพื้นที่ งบประมาณ / แหล่งทุน ความร่วมมือจากภาคการศึกษา (โรงเรียน, มหาวิทยาลัย)

๔.๑ หน่วยงานรัฐในพื้นที่: แหล่งสนับสนุนเชิงนโยบายและทรัพยากร

วัดเขตอุดม (นาคลอง) ตั้งอยู่ในเขตเมืองของจังหวัดหนองคาย ซึ่งมีข้อได้เปรียบด้านการเข้าถึงบริการและการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเฉพาะจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนา การศึกษา และพัฒนาชุมชน ได้แก่ ๑) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย (พศจ.) มีบทบาทหลักในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางทางธรรมะและแหล่งเรียนรู้ของชุมชน สนับสนุนงบประมาณกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา และโครงการเผยแผ่ธรรมะ ดำเนินโครงการ “วัด ประชา รัฐ สร้างสุข” และ “วัดบูรณาการเพื่อชุมชน” ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนกับวัดในการพัฒนาอย่างยั่งยืน[๕๒] ๒) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จังหวัดหนองคาย มีแนวนโยบายชัดเจนในการผลักดันวัดเป็น ศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยจัดอบรมอาชีพ การส่งเสริมการอ่าน การศึกษาเพื่อผู้สูงอายุ สามารถส่งครู กศน. มาร่วมจัดกิจกรรมในวัด เช่น คอร์สระยะสั้น การจัดนิทรรศการหรือกิจกรรมวันสำคัญ ๓) สำนักงานพัฒนาชุมชน / เทศบาลเมืองหนองคาย สนับสนุนด้านงบประมาณและการประสานงานโครงการพัฒนาท้องถิ่น เช่น การจัดกิจกรรม OTOP/ชุมชนท่องเที่ยว ส่งเสริมกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ โครงการเศรษฐกิจพอเพียง หน่วยงานท้องถิ่นสามารถร่วมวางแผนการใช้พื้นที่วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจฐานราก และวัฒนธรรมท้องถิ่น[๕๓]

๔.๒ ความร่วมมือจากภาคการศึกษาในพื้นที่: พันธมิตรทางวิชาการที่เข้มแข็ง

ความร่วมมือจากภาคการศึกษาในพื้นที่: พันธมิตรทางวิชาการที่เข้มแข็ง ๑) โรงเรียนประถม/มัธยมในพื้นที่ โรงเรียนใกล้เคียง เช่น โรงเรียนบ้านนาคลอง มีการประสานกับวัดอยู่แล้วใน

---

[๕๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

[๕๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๘.

กิจกรรมทางศาสนา เช่น วันมาฆะ วิสาขะ เข้าค่ายคุณธรรม มีศักยภาพในการร่วมจัดกิจกรรม “เรียนรู้นอกห้องเรียน” โดยใช้วัดเป็นพื้นที่สอนเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และภูมิปัญญา สามารถบูรณาการกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” กับกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ในวัด[๕๔] ๒) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เน้นการบูรณาการธรรมะกับวิชาการ และมีภารกิจในการบริการชุมชน คณาจารย์สามารถร่วมเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการในการออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้/กิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ของวัด นิสิตสามารถลงพื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมถอดองค์ความรู้ การเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำกิจกรรมจิตอาสา หรือการจัดนิทรรศการความรู้ มีศักยภาพในการร่วมเขียนโครงการขอทุนวิจัยหรือพัฒนาชุมชนในรูปแบบ “มหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่น”[๕๕]

๔.๓ แหล่งทุนและการสนับสนุนจากภาคเอกชน/ประชาสังคม

แม้ในบริบทของชุมชนวัดเขตอุดมจะไม่มีสถานประกอบการขนาดใหญ่ แต่ยังมีภาคเอกชนขนาดย่อม กลุ่มอาชีพ และองค์กรจิตอาสา ที่สามารถร่วมสนับสนุนการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของวัดได้ เช่น กลุ่มผู้ประกอบการ OTOP ท้องถิ่น ร้านค้าหรือวิสาหกิจชุมชนที่สามารถร่วมสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ หรือเป็นวิทยากรสอนอาชีพ กลุ่มอาสาสมัคร/เยาวชนจิตอาสาที่สามารถร่วมจัดกิจกรรม เช่น ค่ายเยาวชนพัฒนาชุมชน มูลนิธิทางศาสนา เช่น มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนา, มูลนิธิเพื่อการศึกษาในท้องถิ่น ที่อาจเป็นแหล่งทุนและสนับสนุนเครือข่าย นอกจากนี้ยังสามารถดำเนินการขอรับการสนับสนุนจากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กองทุนหมู่บ้าน หรือโครงการส่งเสริมวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรมได้เช่นกัน[๕๖]

สรุปได้ว่า วัดเขตอุดม (นาคลอง) มีความพร้อมจากภายนอกในระดับ สูงและมีแนวโน้มพัฒนาได้อย่างเข้มแข็ง ดังนี้ มีหน่วยงานภาครัฐที่สนับสนุนทั้งในระดับนโยบาย งบประมาณ และบุคลากร มีสถาบันการศึกษาระดับโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่สามารถบูรณาการความรู้และวิชาการสู่ชุมชนผ่านวัด มีภาคประชาสังคมและเอกชนท้องถิ่นที่สามารถร่วมมืออย่างยืดหยุ่น มีศักยภาพในการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อขอรับทุนสนับสนุนในอนาคต ทั้งจากหน่วยงานรัฐ มหาวิทยาลัย และภาคเอกชน

---

[๕๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๖.

[๕๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๑.

[๕๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

๔.๑.๔ ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรค

๑. ปัจจัยส่งเสริมการพัฒนา ความศรัทธาของชุมชน พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์และความรู้ การมีพื้นที่และอาคารรองรับกิจกรรม

๑. ความศรัทธาของชุมชน: ฐานพลังจากรากแก้วของชุมชนพุทธ

วัดเขตอุดม (นาคลอง) เป็นวัดประจำชุมชนที่มีบทบาทแนบแน่นกับวิถีชีวิตของชาวบ้านมาอย่างยาวนาน ความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อวัดและพระสงฆ์มิได้เป็นเพียงความเชื่อในเชิงศาสนา แต่ยังเป็น พลังขับเคลื่อนทางสังคม ที่สะท้อนผ่านการมีส่วนร่วม ดังนี้ ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ เช่น การทำบุญวันพระ วันสำคัญทางศาสนา การถวายจตุปัจจัย การเวียนเทียน ฯลฯ เมื่อวัดจัดกิจกรรม เช่น ค่ายคุณธรรม งานบุญ งานบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ชุมชนจะรวมตัวช่วยกันทั้งแรงงาน อาหาร อุปกรณ์ และการประสานงาน[๕๗] ผู้สูงอายุในชุมชนจำนวนหนึ่งมีความผูกพันกับวัด ทั้งในฐานะ “ศรัทธาวัด” และ “แหล่งพึ่งทางจิตใจ” ส่งผลให้มีความพร้อมในการเป็นอาสาสมัคร หรือผู้ถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่น ความศรัทธานี้ยังส่งต่อไปถึงเยาวชนในชุมชน ที่คุ้นชินกับกิจกรรมในวัด เช่น การบวชเรียน การฟังธรรม และการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม[๕๘]

บทสรุป ความศรัทธาของชุมชนเป็น “ทุนทางสังคม” ที่สำคัญ ช่วยสร้างแรงสนับสนุนอย่างกว้างขวาง และเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

๒. พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์และความรู้: ผู้นำทางปัญญาแห่งการเปลี่ยนแปลง

พระสงฆ์ในวัดเขตอุดม โดยเฉพาะเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ มีความตระหนักถึงบทบาทของวัดในยุคใหม่ ไม่เพียงจำกัดอยู่ในเชิงศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ พัฒนาคุณธรรม และสนับสนุนสังคมโดยรวม เจ้าอาวาสมีแนวคิดในการ “เปิดวัดให้เป็นของชุมชน” โดยพร้อมต้อนรับกิจกรรมเรียนรู้ การอบรม การส่งเสริมอาชีพ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน[๕๙] พระสงฆ์หลายรูปมีพื้นฐานทางธรรมศึกษา จบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย หรือมีความรู้ด้านการบริหารงานวัด ซึ่งเอื้อต่อการจัดระบบการเรียนรู้และกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพ พระสงฆ์มีความสามารถในการสื่อสารกับประชาชน เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยง

---

[๕๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๘.

[๕๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๓.

[๕๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๗.

ศรัทธากับการเรียนรู้ พระสงฆ์บางรูปมีเครือข่ายกับองค์กรภายนอก เช่น กศน. สำนักงานพุทธศาสนา และมหาวิทยาลัยในพื้นที่ ทำให้สามารถขยายความร่วมมือเพื่อจัดกิจกรรมในวัดได้มากขึ้น[๖๐]

บทสรุป พระสงฆ์ผู้มีวิสัยทัศน์คือ “แกนกลางของการเปลี่ยนผ่าน” จากวัดแบบดั้งเดิมไปสู่วัดที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ร่วมสมัยได้อย่างมั่นคง

๓. การมีพื้นที่และอาคารรองรับกิจกรรม โครงสร้างพื้นฐานพร้อมใช้งาน

วัดเขตอุดมมีพื้นที่กว้างขวาง และมีสิ่งปลูกสร้างหลายแห่งที่สามารถรองรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกอาคาร ได้แก่ ศาลาอเนกประสงค์ ใช้จัดกิจกรรมขนาดกลางถึงใหญ่ เช่น การบรรยาย อบรม สัมมนา และงานชุมชน ห้องประชุมและศาลาหลังเล็ก เหมาะสำหรับกลุ่มย่อย การเรียนการสอนในรูปแบบ Workshop ลานวัดและพื้นที่กลางแจ้ง ใช้สำหรับกิจกรรมกลางแจ้ง เช่น การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ การปลูกสมุนไพร การฝึกอบรมงานฝีมือ[๖๑] พื้นที่ว่างที่สามารถพัฒนาเพิ่มเติม เช่น การจัดทำแปลงเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรืออาคารจัดแสดงนิทรรศการ ระบบไฟฟ้า น้ำประปา และความสะอาดโดยรวมอยู่ในระดับพื้นฐานที่สามารถใช้การได้ทันที และหากได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติมก็สามารถยกระดับได้โดยง่าย[๖๒] พื้นที่ของวัดถือเป็นทรัพยากรสำคัญในการจัดกิจกรรมหลากหลายรูปแบบอย่างต่อเนื่อง และสามารถพัฒนาเพิ่มเติมให้มีความทันสมัยได้อย่างเป็นระบบ

สรุปได้ว่า “ปัจจัยส่งเสริมการพัฒนา” วัดเขตอุดม (นาคลอง) มี ความพร้อมจากภายใน ที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างเด่นชัด ทั้งในมิติของจิตใจ ปัญญา และกายภาพ ดังนี้ ความศรัทธาของชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมสูง ยึดวัดเป็นศูนย์กลางจิตใจ สร้างพลังชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ เข้าใจบทบาทวัดยุคใหม่ มีทักษะด้านการจัดการ ขับเคลื่อนแนวคิด “วัดเพื่อการพัฒนา” อย่างยั่งยืน พื้นที่และสิ่งปลูกสร้างพร้อมมี ศาลา ลานวัด ห้องประชุม พร้อมปรับใช้ รองรับกิจกรรมได้หลากหลาย ต่อยอดเป็นฐานเรียนรู้

๒. อุปสรรคและข้อจำกัด ขาดบุคลากรหรือความรู้เฉพาะด้าน ข้อจำกัดด้านงบประมาณหรือการสนับสนุน การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยังไม่ต่อเนื่อง

๑. ขาดบุคลากรหรือความรู้เฉพาะด้าน กำลังคนคือเงื่อนไขสำคัญ

---

[๖๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๖.

[๖๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๖.

[๖๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๕.

แม้ว่าวัดเขตอุดมจะมีพระสงฆ์ที่มีเจตนารมณ์ดี และชุมชนมีศรัทธา แต่การขับเคลื่อนวัดในฐานะ “ศูนย์การเรียนรู้” จำเป็นต้องมี “ทีมงานเฉพาะ” ที่มีความรู้ ความสามารถ และเวลามาทำหน้าที่อย่างจริงจัง ซึ่งยังเป็นจุดอ่อนในปัจจุบัน ได้แก่ พระสงฆ์มีภารกิจหลักด้านศาสนา เช่น สอนธรรมะ ทำวัตร บิณฑบาต งานพิธีกรรม ฯลฯ ทำให้เวลาในการวางแผนหรือบริหารจัดการโครงการเรียนรู้มีจำกัด ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์เรียนรู้ หรือผู้รับผิดชอบงานพัฒนาอย่างชัดเจน อาศัยเพียงจิตอาสาหรือผู้มาช่วยเฉพาะกิจ ทำให้ขาดความต่อเนื่อง[๖๓] ขาดบุคลากรที่มีทักษะด้านการจัดการความรู้ การจัดกิจกรรม การเขียนโครงการ หรือการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ปราชญ์ชุมชนบางรายมีอายุสูง สุขภาพไม่เอื้ออำนวย จึงอาจไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ในระยะยาว หากไม่มีระบบการจัดการหรือการฝึกคนรุ่นใหม่มาแทนที่[๖๔] การขาดบุคลากรเฉพาะทางและโครงสร้างทีมงานที่ชัดเจน เป็นอุปสรรคสำคัญที่อาจทำให้วัดไม่สามารถพัฒนาไปเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีระบบและต่อเนื่องได้

๒. ข้อจำกัดด้านงบประมาณและการสนับสนุน: ภาระการพัฒนาตกอยู่ที่วัดและชุมชน

การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ภายในวัดต้องอาศัยทั้งงบประมาณในการปรับปรุงสถานที่ จัดทำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และค่าดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันมีข้อจำกัดดังนี้ วัดพึ่งพาเงินบริจาคเป็นหลัก โดยรายได้ส่วนใหญ่มาจากญาติโยมที่ทำบุญตามเทศกาล ยังไม่มีงบประจำหรือรายรับสำหรับกิจกรรมด้านการเรียนรู้ ไม่มีแหล่งทุนที่ต่อเนื่อง การยื่นของบจากหน่วยงานรัฐมีขั้นตอนซับซ้อน และวัดอาจไม่มีผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำแผนหรือโครงการขอทุน[๖๕] การสนับสนุนจากภายนอกมักเป็นแบบครั้งคราว เช่น สนับสนุนค่าย ๑-๒ วัน หรือเวิร์กช็อปบางกิจกรรม แต่ไม่มีการติดตามหรือสร้างความต่อเนื่องระยะยาว โครงสร้างอาคารหรืออุปกรณ์บางส่วนยังไม่สมบูรณ์ เช่น ขาดโต๊ะเก้าอี้สำหรับฝึกอาชีพ ขาดสื่อการเรียนรู้ หนังสือ หรืออุปกรณ์ดิจิทัล[๖๖] การขาดแคลนงบประมาณและระบบสนับสนุนที่มั่นคง ทำให้วัดไม่สามารถลงทุนในกิจกรรมใหม่ ๆ ได้อย่างเต็มที่และอาจสูญเสียโอกาสในการเติบโต

๓. การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยังไม่ต่อเนื่อง: พลังศรัทธายังไม่แปลงเป็นพลังปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

---

[๖๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๕.

[๖๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๓.

[๖๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๖.

[๖๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๙.

แม้ว่าชุมชนจะมีศรัทธาในวัดและเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาอยู่เสมอ แต่การเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบของ “การเรียนรู้ร่วมกัน” หรือ “การร่วมจัดการความรู้” ยังมีข้อจำกัด เช่น ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมองวัดเป็น “สถานที่ทำบุญ” มากกว่าศูนย์การเรียนรู้ จึงยังไม่เห็นความจำเป็นที่จะเข้ามาใช้หรือพัฒนา กลุ่มเยาวชนให้ความสนใจน้อย เพราะกิจกรรมที่จัดอาจไม่ทันสมัย หรือไม่ตอบโจทย์ความสนใจของคนรุ่นใหม่[๖๗] กลุ่มผู้รู้บางกลุ่มยังไม่ได้รับการดึงเข้ามามีบทบาทอย่างเป็นระบบ ทำให้ศักยภาพในชุมชนยังไม่ได้ถูกใช้เต็มที่ ไม่มี “คณะกรรมการขับเคลื่อนร่วมระหว่างวัด–ชุมชน–โรงเรียน” ทำให้การทำงานขาดกลไกความร่วมมือระยะยาว[๖๘] การขาดกลไกในการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ ทำให้พลังจากชุมชนยังไม่สามารถแปรสภาพเป็นพลังในการพัฒนาร่วมกับวัดได้อย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า “อุปสรรคและข้อจำกัด” อุปสรรคที่สำคัญในการพัฒนาวัดเขตอุดม (นาคลอง) ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สามารถสรุปเป็น ๓ ด้านหลัก ดังนี้ ขาดบุคลากรเฉพาะด้าน ไม่มีทีมงานประจำ ขาดทักษะด้านการจัดกิจกรรม/บริหารจัดการ การขับเคลื่อนไม่เป็นระบบ และไม่ต่อเนื่อง งบประมาณและทุนสนับสนุนจำกัดพึ่งพาเงินทำบุญ ไม่สามารถลงทุนด้านอุปกรณ์/สถานที่ได้มากขาดการพัฒนาเชิงโครงสร้าง และนวัตกรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ต่อเนื่อง ชาวบ้านยังไม่มองวัดเป็นพื้นที่เรียนรู้ / เยาวชนไม่สนใจ ขาดพลังสนับสนุนจากภาคประชาชนโดยตรง แนวทางการจัดการอุปสรรคเบื้องต้น (ข้อเสนอแนะ) สร้างทีมขับเคลื่อน “ศูนย์การเรียนรู้วัดธาตุ” ที่ประกอบด้วย พระสงฆ์ ครู กศน. ผู้รู้ท้องถิ่น และแกนนำชุมชน ประสานภาคีเครือข่าย เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ กศน. เทศบาล เพื่อร่วมสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ บุคลากร และงบประมาณ จัดกิจกรรมดึงความสนใจเยาวชนและชาวบ้าน เช่น “ตลาดความรู้ในวัด”, “เยาวชนพาเรียนรู้ภูมิปัญญา”, “พุทธะ+อาชีพ” จัดทำแผนระยะยาว (Roadmap) การพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ ที่มีเป้าหมายชัดเจนและยั่งยืน

๔.๒ องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๔.๒.๑ การพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

๑. แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบการพัฒนา

---

[๖๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๐.

[๖๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนารูปแบบ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่ยึดหลัก “วัดเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อชีวิต” มีความหมายลึกซึ้งและทันสมัย สะท้อนความพยายามในการเปลี่ยนบทบาทของวัดให้เป็นมากกว่าสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยการยึดถือ ๓ แนวคิดหลักที่คุณกล่าวถึง ถือเป็น กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ ที่จะสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ยั่งยืน ดังนี้

แนวคิดที่ ๑ วัดเป็นฐานเรียนรู้เพื่อชีวิต "ไม่ใช่เพียงสถานที่ทางศาสนา แต่เป็นเวทีของการถ่ายทอดภูมิปัญญา ทักษะชีวิต และคุณธรรม" แนวคิดนี้เน้นให้วัดมีบทบาทหลากหลาย ครอบคลุมทั้งด้าน การพัฒนาจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ ไม่จำกัดอยู่เพียงการสอนธรรมะหรือจัดพิธีกรรม แต่ขยายไปถึงการเป็น “โรงเรียนทางเลือกของชีวิต” ได้แก่ ฐานเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรม เช่น การอบรมเยาวชนในรูปแบบค่ายธรรมะ / ค่ายคุณธรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สมุนไพรพื้นบ้าน งานหัตถกรรมพื้นถิ่น การทำอาหารตามฤดูกาล การเสริมสร้างทักษะชีวิต เช่น การจัดเวิร์กช็อปด้านเศรษฐกิจพอเพียง การสอนอาชีพเสริม หรือการดูแลสุขภาพ การจัดกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเอง เช่น แปลงเกษตรอินทรีย์ตัวอย่าง / ธนาคารต้นไม้ / การทำบัญชีครัวเรือน[๖๙] แนวคิดนี้ ช่วยฟื้นฟูบทบาทดั้งเดิมของวัดในสังคมไทย และสอดรับกับแนวทาง “วัดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต”

แนวคิดที่ ๒ ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ "ให้ประชาชนมีบทบาทเป็นทั้ง ‘ผู้เรียน’ และ ‘ผู้สอน’ เพื่อสร้างความรู้แบบมีส่วนร่วม" วัดจะเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ยั่งยืนได้ ก็ต่อเมื่อ ชุมชนไม่ได้เป็นเพียงผู้มาใช้บริการ แต่ได้ มีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้ อย่างแท้จริง ซึ่งแนวคิดนี้เปิดพื้นที่ให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วม เช่น ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นครูภูมิปัญญา ถ่ายทอดความรู้เรื่องยาสมุนไพร การทำเครื่องจักสาน การทำข้าวหมาก ฯลฯ กลุ่มแม่บ้านและเยาวชนเป็นผู้จัดกิจกรรม เช่น การออกแบบฐานการเรียนรู้ การจัดนิทรรศการท้องถิ่น ชาวบ้านช่วยออกแบบหลักสูตรและตารางกิจกรรม โดยใช้กระบวนการประชาคม หรือเวทีชุมชน วัดมี “คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้” ที่ชุมชนร่วมเป็นเจ้าภาพแทนการบริหารโดยพระหรือวัดฝ่ายเดียว[๗๐] แนวคิดนี้ ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และเพิ่มความรู้สึกเป็นเจ้าของในหมู่ประชาชน

แนวคิดที่ ๓ การบูรณาการศาสนา–วัฒนธรรม–การศึกษา–อาชีพ "เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งกาย ใจ และปัญญา" นี่คือหัวใจของการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Development) ที่เชื่อมโยง คุณค่าทางจิตวิญญาณ กับ คุณค่าทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้การเรียนรู้ในวัดธาตุ

---

[๖๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๕.

[๗๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๘.

ไม่ใช่เพียงเรื่องของธรรมะ หรือเพียงแค่การฝึกอาชีพ แต่เชื่อมโยงทุกมิติของการดำรงชีวิตเข้าไว้ด้วยกัน เช่น มิติ ศาสนา คือ ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม ค่ายคุณธรรม ฯลฯ วัฒนธรรม คือ สอนเพลงพื้นบ้าน ประเพณีท้องถิ่น การแต่งกายพื้นเมือง การศึกษา คือ ฐานเรียนรู้สมุนไพร, จักสาน, เศรษฐกิจพอเพียง, คอมพิวเตอร์เบื้องต้น ฯลฯ อาชีพ คือ สอนทำผลิตภัณฑ์ OTOP, ฝึกงานเกษตรปลอดสาร, สอนเย็บผ้า ถักไหมพรม ฯลฯ[๗๑] แนวคิดนี้ช่วยให้ ศูนย์เรียนรู้ของวัดธาตุเป็นแหล่งพัฒนาศักยภาพของคนทั้งชุมชน และส่งเสริมคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ คือการสร้าง “วัดมีชีวิต–ชุมชนมีส่วนร่วม–ความรู้เพื่อชีวิต” โดยการยึด ๓ แนวคิดหลักนี้ วัดธาตุจะสามารถพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ ให้โอกาสคนทุกช่วงวัย ทุกกลุ่ม ได้เรียนรู้ในวิถีของตนเอง บนฐานของศาสนา ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และความรู้สมัยใหม่อย่างกลมกลืน

๒. องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการพัฒนา

โครงสร้างรูปแบบการพัฒนา การพัฒนาในระดับพื้นที่ ควรมี องค์ประกอบหลักของรูปแบบ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ โครงสร้างรูปแบบการพัฒนา

องค์ประกอบ	รายละเอียด
๑) พื้นที่/สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ	วัดธาตุมีศาลาอเนกประสงค์ ห้องประชุม ลานกิจกรรมกลางแจ้ง และพื้นที่สำหรับปรับเป็นแปลงเรียนรู้ เช่น แปลงสมุนไพร แปลงเกษตร สื่อภูมิปัญญา
๒) กลุ่มเป้าหมายผู้ใช้บริการ	พระสงฆ์ เยาวชน ผู้สูงอายุ แม่บ้าน คนว่างงาน และนักเรียนจากโรงเรียน/มหาวิทยาลัยใกล้เคียง
๓) เนื้อหาและฐานการเรียนรู้	ความรู้ด้านศาสนา คุณธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น (สมุนไพร จักสาน อาหารพื้นบ้าน) ทักษะอาชีพ และคุณภาพชีวิต
๔) กระบวนการจัดการเรียนรู้	ใช้รูปแบบเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ เวิร์กช็อป การสาธิต การทดลองจริงในพื้นที่จริง (experiential learning)
๕) ผู้จัดการความรู้	คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน ครู กศน. ปราชญ์ท้องถิ่น อาจารย์จากมหาวิทยาลัย และเยาวชนจิตอาสา
๖) กลไกการบริหารจัดการ	คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ประจำวัดธาตุ ประกอบด้วย ตัวแทนจากวัด ชุมชน โรงเรียน หน่วยงานรัฐ และองค์กรเอกชน

[๗๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๒.

องค์ประกอบ	รายละเอียด
๗) ระบบติดตามและประเมินผล	มีแบบประเมินกิจกรรม ความพึงพอใจของผู้เรียน ระบบบันทึกความรู้ และการพัฒนาระยะยาว

๓. ขั้นตอนหรือกระบวนการพัฒนารูปแบบ

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาบริบทและวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่

จุดเริ่มต้นของการออกแบบรูปแบบต้องตั้งอยู่บน “ความเข้าใจพื้นที่” สำรวจและวิเคราะห์ ทรัพยากรทางกายภาพ เช่น อาคาร ศาลา พื้นที่ว่าง ลานกิจกรรม ประเมิน ทุนทางสังคม เช่น พระสงฆ์ แกนนำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน สำรวจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแพทย์พื้นบ้าน การจักสาน สมุนไพร อาหารพื้นถิ่น ตรวจสอบ ข้อจำกัด เช่น งบประมาณ บุคลากร ความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ[๗๒] ขั้นตอนนี้ทำให้เกิดความเข้าใจรากฐานของการพัฒนาและเป็นข้อมูลสำคัญในการออกแบบรูปแบบให้สอดคล้องกับความเป็นจริง

ขั้นตอนที่ ๒ กำหนดเป้าหมายร่วมกับชุมชน

วัดไม่ควรกำหนดเป้าหมายฝ่ายเดียว แต่ควร “ร่วมกำหนดกับชุมชน” จัด เวทีระดมความคิดเห็น กับพระสงฆ์ ชาวบ้าน กลุ่มเป้าหมาย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันตอบคำถามว่า “วัดธาตุควรเป็นศูนย์การเรียนรู้แบบไหน เพื่อประโยชน์ของใคร?” ถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของชาวบ้านในการใช้วัด เพื่อกำหนดเป้าหมายร่วม เช่น “ศูนย์เรียนรู้ด้านคุณธรรม” หรือ “ศูนย์การเรียนรู้ทักษะชีวิต-อาชีพพื้นบ้าน” ตั้งเป้าหมายในรูปแบบ SMART (Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Time-bound)[๗๓] ขั้นตอนนี้ส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของและความเข้าใจตรงกันของทุกฝ่าย ทำให้รูปแบบที่จะพัฒนามีแรงสนับสนุนจากรากฐานชุมชน

ขั้นตอนที่ ๓ ออกแบบฐานการเรียนรู้ (Learning Stations)

รูปธรรมของศูนย์เรียนรู้ คือ “ฐานการเรียนรู้” ที่ตอบสนองต่อความสนใจ ความถนัด และความจำเป็นของคนในชุมชน คัดเลือกหัวข้อที่ชุมชนมีความเชี่ยวชาญหรือมีทรัพยากร เช่น ฐานสมุนไพรท้องถิ่น การปลูกสมุนไพร การแปรรูป การนวดพื้นบ้าน ฐานคุณธรรมเยาวชน ค่ายธรรมะการละเล่นพื้นบ้าน กิจกรรม ๕ ห้องชีวิต ฐานจักสานสร้างอาชีพ การฝึกจักสานจากไม้ไผ่หรือเส้น

---

[๗๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๘.

[๗๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๓.

พลาสติก ฐานอาหารพื้นถิ่น การถ่ายทอดการทำอาหารประจำฤดูกาล เช่น ข้าวจี่ ลาบเห็ด หมากนัด กำหนดรายละเอียดของแต่ละฐาน เช่น วัตถุประสงค์ กิจกรรมหลัก ผู้สอน ระยะเวลา สื่อการเรียนรู้ ฯลฯ[๗๔] การมี “ฐานเรียนรู้ที่ชัดเจน” ทำให้รูปแบบมีจุดขาย เห็นผลได้จริง และสามารถจัดกิจกรรมได้เป็นระบบ

ขั้นตอนที่ ๔ จัดกลุ่มภาคีเครือข่ายร่วมขับเคลื่อน

การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ไม่สามารถทำโดยวัดฝ่ายเดียว ต้องมีเครือข่ายสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ประสานความร่วมมือกับ โรงเรียนในพื้นที่ เพื่อส่งนักเรียนร่วมกิจกรรม หรือนำครูมาช่วยเป็นวิทยากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย เพื่อให้การสนับสนุนวิชาการ อาสาสมัคร และจัดเวิร์กช็อป สำนักงาน กศน. เพื่อบูรณาการกับหลักสูตรการศึกษานอกระบบ เทศบาล อบต. เพื่อขอสนับสนุนงบประมาณ วัสดุ หรือบุคลากร จัดตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัดธาตุ” ที่มีตัวแทนจากวัด ชุมชน และภาคีเครือข่าย เพื่อร่วมบริหารจัดการ[๗๕] การมีเครือข่ายที่หลากหลายจะทำให้ศูนย์มีความเข้มแข็ง มีทรัพยากรรองรับ และสามารถเติบโตได้อย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ ๔.๒ ตัวอย่างภาพรวมของกระบวนการ (สรุปเชิงระบบ)

ขั้นตอน	เป้าหมายหลัก	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
๑. ศึกษาบริบท	เข้าใจศักยภาพและข้อจำกัด	มีข้อมูลตั้งต้นสำหรับออกแบบ
๒. กำหนดเป้าหมายร่วม	สร้างความเป็นเจ้าของ	ได้เป้าหมายการพัฒนาที่ตอบโจทย์
๓. ออกแบบฐานการเรียนรู้	มีกิจกรรมที่ชัดเจนและเหมาะสม	ได้โมเดลกิจกรรมสำหรับใช้จริง
๔. จัดกลุ่มภาคีเครือข่าย	สนับสนุนการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง	มีทีมขับเคลื่อนที่เข้มแข็ง

สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ ต้องยึดแนวทางที่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วม เชื่อมโยงฐานทรัพยากรท้องถิ่น กับเครือข่ายภายนอก และดำเนินงานตามขั้นตอนที่เป็นระบบ เริ่มจาก “เข้าใจ” ⟶ “กำหนดร่วม” ⟶ “ออกแบบกิจกรรม” ⟶ “สร้างพันธมิตร” จึงจะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบที่ ปฏิบัติได้จริง ยืดหยุ่น และยั่งยืน ตามบริบทของชุมชนวัดธาตุ

---

[๗๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๙.

[๗๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๕.

ขั้นตอนที่ ๕ ทดลองดำเนินกิจกรรม (Pilot Project)

จุดมุ่งหมาย เพื่อทดสอบความเหมาะสมของแนวคิด ฐานการเรียนรู้ และความร่วมมือในระดับปฏิบัติการจริง รายละเอียด เลือก ๑–๒ ฐานการเรียนรู้ ที่พร้อมมากที่สุด เช่น ฐานสมุนไพรพื้นบ้าน หรือ ฐานคุณธรรมสำหรับเยาวชน จัดกิจกรรมในช่วงสั้น ๆ เช่น ๑ วัน หรือ ๒ วัน เพื่อทดลองจัดการเรียนรู้ โดยมีการเชิญกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น เยาวชน ผู้สูงอายุ แม่บ้าน ใช้แนวทางเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Active Learning) เช่น การทดลองจริง การแลกเปลี่ยนความรู้ การสาธิต ฯลฯ จัดเก็บข้อมูลระหว่างกิจกรรม ได้แก่ ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วม ความราบรื่นของการจัดกิจกรรม ปัญหาที่พบ ความเหมาะสมของสถานที่/สื่อ/เวลา[๗๖] ตัวอย่างกิจกรรม ฐานเรียนรู้ รายละเอียด กิจกรรม วิทยากร ดังนี้ สมุนไพรพื้นบ้าน การรู้จักสมุนไพร ๕ ชนิด การทำน้ำมันเหลือง ปราชญ์ชุมชนคุณธรรมเยาวชน เกมละลายพฤติกรรม การฝึกสมาธิ สอนหลักพุทธธรรม พระอาจารย์จากวัดธาตุ[๗๗]ผลที่ได้ วัดระดับความพร้อมจริงของพื้นที่และทีมงาน พร้อมเรียนรู้จากข้อผิดพลาดก่อนขยายผล

ขั้นตอนที่ ๖ ประเมินผล ปรับปรุง และพัฒนาเป็นระบบ

จุดมุ่งหมาย ใช้ผลจากการทดลองมาออกแบบรูปแบบให้ “มีระบบ–มีมาตรฐาน–มีความยืดหยุ่น” รายละเอียด รวบรวมผลสะท้อนจากผู้เข้าร่วม เช่น ผ่านแบบสอบถาม ความคิดเห็นปากเปล่า หรือการพูดคุยกลุ่ม (focus group) สรุปปัญหาและข้อเสนอแนะ เช่น สื่อไม่เหมาะสม เวลากระชั้นไป ขาดการเตรียมพื้นที่ ปรับปรุงกิจกรรม เช่น เพิ่มขั้นตอนการเตรียมตัว สื่ออธิบาย การเชื่อมโยงเนื้อหาให้เข้ากับชีวิตประจำวัน[๗๘]

จัดทำชุดความรู้ (knowledge package) เช่น เอกสารแนะนำฐานเรียนรู้ คู่มือการจัดกิจกรรม ป้ายความรู้ สื่อมัลติมีเดีย QR Code สำหรับเสริมการเรียนรู้ จัดทำแผนการจัดกิจกรรมประจำปี กำหนดฐานเรียนรู้หมุนเวียน เดือนละ ๑ ฐาน หรือปรับตามกลุ่มเป้าหมายเฉพาะกิจ[๗๙] ผลที่ได้ เกิดระบบการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ซ้ำ ดัดแปลง และขยายผลได้

---

[๗๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๕.

[๗๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๕.

[๗๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๙.

[๗๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๘.

ขั้นตอนที่ ๗ เผยแพร่และเปิดศูนย์อย่างเป็นทางการ

จุดมุ่งหมาย ประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้แก่ชุมชนและภาคีเครือข่าย เพื่อประกาศจุดยืนของวัดในฐานะ “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” รายละเอียด จัดกิจกรรมเปิดตัว (Launch) ศูนย์การเรียนรู้ เช่น นิทรรศการฐานเรียนรู้ เวทีแลกเปลี่ยนกับปราชญ์ท้องถิ่น การบรรยายพิเศษจากมหาวิทยาลัยหรือพระวิทยากร เชิญภาคีเครือข่ายเข้าร่วม ได้แก่ โรงเรียนในพื้นที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ วิทยาเขตหนองคาย หน่วยงานราชการ อบต. เทศบาล มอบหมายบทบาทให้คณะกรรมการศูนย์ เช่น ดูแลตารางกิจกรรม ประสานวิทยากร ดูแลการประเมิน เปิดบริการฐานเรียนรู้หมุนเวียน เช่น เดือนละ ๑ ฐาน วันเสาร์ที่ ๓ ของทุกเดือน โดยเปิดให้ชาวบ้าน เยาวชน หรือนักเรียนมาลงทะเบียนเข้าร่วมได้[๘๐] ผลที่ได้ ชุมชนรับรู้และยอมรับวัดธาตุในฐานะ “พื้นที่แห่งการเรียนรู้” พร้อมเปิดรับการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ ๔.๓ สรุปภาพรวมขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการพัฒนา

ขั้นตอน	วัตถุประสงค์	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
๕. ทดลองกิจกรรม	ทดสอบความเป็นไปได้จริง	ได้ข้อมูลปัญหาและข้อเสนอแนะ
๖. ปรับปรุง-พัฒนาเป็นระบบ	พัฒนารูปแบบให้เหมาะสม	มีคู่มือ สื่อ และระบบกิจกรรม
๗. เปิดศูนย์อย่างเป็นทางการ	ประกาศบทบาทใหม่ของวัด	ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

สรุปได้ว่า ขั้นตอนเหล่านี้คือหัวใจของการเปลี่ยน “แนวคิด” ให้กลายเป็น “ความจริง” และเปลี่ยน “กิจกรรมชั่วคราว” ให้กลายเป็น “ระบบการเรียนรู้ถาวร” การที่วัดธาตุสามารถเริ่มจากจุดเล็ก ๆ และค่อย ๆ พัฒนาเป็นระบบโดยอาศัยการทดลอง ประเมิน และขยายผล จะทำให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ที่มีชีวิต มีทิศทาง และยั่งยืนในระยะยาว

๔. ปัจจัยความสำเร็จของรูปแบบการพัฒนา

การพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญหลายประการที่ทำหน้าที่เป็น "แรงส่ง" หรือ "ตัวค้ำยันระบบ" ให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีพลัง และสามารถขยายผลได้อย่างแท้จริง ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เรียกรวมว่า “ปัจจัยความสำเร็จของรูปแบบการพัฒนา” โดยสามารถจำแนกและวิเคราะห์อย่างละเอียดได้ ดังนี้

---

[๘๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๘.

๑. ผู้นำทางจิตวิญญาณ พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์และทักษะการสื่อสาร

พระสงฆ์ของวัดเขตอุดม (นาคลอง) โดยเฉพาะเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในชุมชน คือหัวใจสำคัญของการพัฒนา เนื่องจากวัดเป็นสถาบันศูนย์กลางทางศาสนาและจิตวิญญาณในชุมชน การที่พระสงฆ์มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ จะทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่น มีวิสัยทัศน์มองเห็นบทบาทของวัดในฐานะพื้นที่เรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ไม่จำกัดแค่พิธีกรรมทางศาสนา[๘๑] ขยันและเสียสละ พร้อมสื่อสารกับชาวบ้าน ผู้นำ และองค์กรต่าง ๆ ด้วยความนอบน้อมแต่มีพลัง เป็นแบบอย่างเชิงคุณธรรมและปัญญา ทำให้ชาวบ้านเชื่อมั่นและอยากมีส่วนร่วมในกิจกรรม สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยตนเองในช่วงเริ่มต้น จนกว่าจะมีทีมสนับสนุนเต็มระบบ[๘๒] พระสงฆ์เปรียบเสมือน “ผู้นำเชิงธรรมะและสังคม” ที่ทำให้ศูนย์เรียนรู้มีพลังด้านศีลธรรมควบคู่กับการเรียนรู้ทักษะชีวิต

๒. ทีมขับเคลื่อนในชุมชน คนรุ่นใหม่ แม่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน

การมีทีมงานที่หลากหลายจากชุมชน เป็นกุญแจแห่งความสำเร็จในระยะยาว เพราะทำให้ศูนย์เรียนรู้ “มีเจ้าของ” และไม่พึ่งวัดฝ่ายเดียว โดยบุคคลกลุ่มนี้สามารถแบ่งบทบาทได้อย่างหลากหลาย เช่น แม่บ้านหรือกลุ่มสตรี เป็นกำลังสำคัญในการจัดกิจกรรม เช่น อาหาร เวิร์กช็อปงานฝีมือ การต้อนรับ เยาวชนจิตอาสา ทำหน้าที่ดูแลการลงทะเบียน สื่อประชาสัมพันธ์ การถ่ายภาพหรือทำวิดีโอสรุปกิจกรรม ปราชญ์ท้องถิ่น เป็นวิทยากร ถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นถิ่น เช่น สมุนไพร จักสาน เพลงพื้นบ้าน ผู้สูงอายุ เป็นแหล่งความรู้ด้านวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น[๘๓] เมื่อชุมชนรู้สึกว่า “ศูนย์เรียนรู้นี้เป็นของเรา” พวกเขาจะร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมปกป้องกิจกรรมไม่ให้หยุดชะงัก

๓. ภาคีวิชาการร่วมด้วย มหาวิทยาลัย โรงเรียน กศน.

การบูรณาการกับภาคการศึกษาท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตหนองคาย รวมถึงโรงเรียนในเขตเทศบาล เป็นปัจจัยเสริมที่เพิ่มคุณภาพและขยายฐานการเรียนรู้ได้อย่างมาก เพราะภาคการศึกษามีศักยภาพด้าน องค์ความรู้ทางวิชาการ ที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นสื่อการเรียนรู้ แผนกิจกรรม หรือคู่มือ วิทยากรรับเชิญ เช่น อาจารย์จากคณะครุศาสตร์หรือพระพุทธศาสนา ที่สามารถมาเสริมการจัดกิจกรรมเฉพาะทาง นักศึกษาอาสาสมัคร ที่สามารถ

---

[๘๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๙.

[๘๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๕.

[๘๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๓.

ฝึกงานหรือร่วมกิจกรรมภาคสนามได้ การทำวิจัยร่วมกับวัดและชุมชน เพื่อสะท้อนผลลัพธ์และนำไปพัฒนาอย่างต่อเนื่อง[๘๔] ภาคการศึกษาช่วยทำให้ศูนย์เรียนรู้ไม่เป็นเพียงกิจกรรมวัด แต่มีฐานความรู้รองรับและสามารถรับรองผลการเรียนรู้ได้จริง

๔. งบประมาณและกองทุนสนับสนุน

แม้ศูนย์การเรียนรู้แบบชุมชนจะเน้นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นหลัก แต่ งบประมาณยังเป็นตัวเร่งสำคัญ ที่ช่วยสนับสนุนการเติบโต เช่น งบจากเทศบาล / อบต. สำหรับอุปกรณ์ สื่อจัดกิจกรรม ป้ายประชาสัมพันธ์ งบพัฒนาชุมชน / กองทุนวัฒนธรรม จากสำนักงานวัฒนธรรม หรือ พช. งบ กศน. หรือหน่วยงานการศึกษา เพื่อเชื่อมกับหลักสูตรนอกระบบหรือการอบรมระยะสั้น ทุนภาคเอกชนหรือ CSR จากบริษัทในพื้นที่ เช่น การบริจาควัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนรู้[๘๕] การมีแหล่งทุนหมุนเวียนหรือสนับสนุนบางส่วน จะช่วยให้ศูนย์เรียนรู้ไม่สะดุดหรือต้องหยุดกิจกรรมกลางคัน

๕. การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

การจัดกิจกรรมแบบต่อเนื่อง เช่น เดือนละ ๑ ฐานการเรียนรู้ หรือมีกิจกรรมตามช่วงเทศกาล (เช่น เข้าพรรษา, สงกรานต์) เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ศูนย์ไม่กลายเป็น “โครงการชั่วคราว” โดยการมีส่วนร่วมต้องเน้น ประชาสัมพันธ์ล่วงหน้า ให้ชุมชนรู้และเตรียมตัวเข้าร่วม ผลัดเปลี่ยนกลุ่มเป้าหมาย เช่น เดือนนี้กลุ่มแม่บ้าน เดือนหน้ากลุ่มนักเรียน เชิญชวนผู้เรียนเป็นผู้สอน เมื่อจบกิจกรรม เช่น แม่บ้านที่ฝึกทำน้ำสมุนไพรสามารถสอนรุ่นต่อไปได้ การสร้างกิจกรรมเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เช่น สุขภาพ อาชีพครัวเรือน หรือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ[๘๖] ความต่อเนื่องทำให้เกิดความผูกพัน และเปลี่ยนศูนย์เรียนรู้ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชุมชนอย่างแท้จริง

ตารางที่ ๔.๔ ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้วัดธาตุ

ปัจจัย	บทบาท/ความสำคัญ
พระสงฆ์ผู้นำมีวิสัยทัศน์	ขับเคลื่อนกิจกรรม มีพลังศีลธรรมและสื่อสารกับชุมชน
ทีมขับเคลื่อนชุมชน	สร้างแรงร่วมจากภายใน ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ
ภาคีวิชาการสนับสนุน	เสริมองค์ความรู้ พัฒนาสื่อกิจกรรม และงานวิจัย
แหล่งทุนสนับสนุน	ช่วยลดภาระเรื่องงบประมาณ ทำให้กิจกรรมเดินต่อได้
กิจกรรมต่อเนื่องและมีส่วนร่วม	ทำให้ศูนย์มีชีวิต มีความผูกพันกับชุมชน

[๘๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๒.

[๘๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

[๘๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๒.

สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบการพัฒนา “ชุมชนวัดธาตุ” คือ วัดเขตอุดมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ต้องยึดหลัก “วัดเป็นพื้นที่กลางของการเรียนรู้” ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน บูรณาการกับความรู้สมัยใหม่ มีโครงสร้างจัดการเป็นระบบ และได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน โดยองค์ประกอบของรูปแบบพัฒนาต้องครอบคลุมทั้งกายภาพ เนื้อหา บุคลากร กระบวนการ และเครือข่ายภาคี

๔.๒.๒ ทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาวัดธาตุ อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

๑. องค์ประกอบด้านบริบทและศักยภาพของวัดธาตุ

การวิเคราะห์ องค์ประกอบด้านบริบทและศักยภาพของวัดธาตุ ในการทดลองใช้รูปแบบพัฒนาวัดธาตุให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สามารถสรุปได้ว่า วัดธาตุมีความพร้อมอย่างชัดเจน ทั้งในเชิงกายภาพ สังคม และศักยภาพทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ส่งเสริมความเป็นไปได้ของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยสามารถแจกแจงรายละเอียดเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

๑. บริบททางกายภาพและทำเลที่ตั้ง วัดตั้งอยู่ใน เขตเมืองของจังหวัดหนองคาย ซึ่งเอื้อต่อการเข้าถึงของประชาชนในวงกว้าง อยู่ใกล้กับสถานศึกษาสำคัญ เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย โรงเรียนมัธยม/ประถมในพื้นที่ ทำให้วัดมีโอกาสเชื่อมโยงกิจกรรมทางวิชาการและชุมชนได้ง่าย[๘๗] ทำเลของวัดส่งผลต่อ “ศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้” เพราะอยู่ในจุดที่คนเข้าถึงได้สะดวก ทั้งนักเรียน นักศึกษา ชาวบ้าน และหน่วยงาน

๒. บริบททางสังคมและบทบาททางวัฒนธรรม วัดธาตุมีบทบาทสำคัญในอดีตและปัจจุบันในฐานะ ศูนย์รวมจิตใจของชุมชน พื้นที่จัดงานประเพณี งานบุญประจำปี พื้นที่ “ปลอดอบายมุข” ส่งเสริมคุณธรรมและวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และกลุ่มเด็กเยาวชน[๘๘] วัดธาตุเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านให้ความศรัทธาและไว้วางใจ ทำให้สามารถใช้เป็นฐานสำหรับการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ที่ชุมชนมีส่วนร่วมได้จริง

๓. ทรัพยากรพื้นฐานที่รองรับการจัดกิจกรรม มีโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อม ศาลาอเนกประสงค์ สำหรับกิจกรรมกลุ่มใหญ่ ห้องประชุม ใช้ประชุมเครือข่ายหรืออบรม ห้องสมุดวัด หรือ

---

[๘๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๖.

[๘๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๖.

แหล่งข้อมูลพระพุทธศาสนา อาคารเรียนพระปริยัติธรรม สำหรับใช้เสริมการเรียนรู้ธรรมะและวิชาการ มีบุคลากรสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีบทบาททางการศึกษา[๘๙] โครงสร้างพื้นฐานและบุคลากรของวัดสามารถต่อยอดสู่การเป็น “พื้นที่จัดการเรียนรู้แบบหลากหลาย” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ข้อสังเกตและจุดเด่นที่สำคัญ วัดธาตุมี ความพร้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรม อย่างรอบด้าน ได้รับการสนับสนุนจากชุมชน ทั้งทางศรัทธาและการมีส่วนร่วม เป็นวัดที่ มีโอกาสต่อยอดได้สูง หากมีรูปแบบที่เหมาะสมเข้ามาขับเคลื่อน

สรุปได้ว่า ชุมชนวัดธาตุมีศักยภาพพื้นฐานที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทั้งจากบริบททำเล ความสัมพันธ์กับชุมชน บทบาททางวัฒนธรรม และทรัพยากรที่มีอยู่ โดยเฉพาะความศรัทธาของประชาชนและการมีเครือข่ายทางการศึกษา ทำให้สามารถพัฒนาได้ในลักษณะ ‘วัดบูรณาการการเรียนรู้’ ที่เชื่อมโยงศาสนา สังคม และทักษะชีวิตของชุมชนได้อย่างแท้จริง”

บริบททางกายภาพและสังคม วัดธาตุมีทำเลอยู่ในเขตเมืองของจังหวัดหนองคาย ใกล้ชุมชนและสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย และโรงเรียนต่าง ๆ บทบาทของวัดในอดีตและปัจจุบัน เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น งานบุญ งานประเพณี เป็นพื้นที่ปลอดอบายมุขและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ทรัพยากรพื้นฐาน มีศาลาอเนกประสงค์ ห้องประชุม ห้องสมุด อาคารเรียนพระปริยัติธรรม และบุคลากรสงฆ์ที่มีคุณภาพ ข้อสังเกต วัดมีความพร้อมทั้งทางกายภาพและศรัทธาจากชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนา

๒. องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์องค์ประกอบที่ ๒ “การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม” ของการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาวัดธาตุ อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แสดงให้เห็นถึง ระบบการจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ในประเด็นหลักต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย กลุ่มที่มีบทบาทร่วมในการออกแบบและขับเคลื่อนพระสงฆ์ เป็นผู้นำทางศาสนาและเป็นจุดศูนย์รวมความเคารพ ผู้นำชุมชนและผู้ปกครอง สนับสนุนการจัดกิจกรรม และเชื่อมโยงกับครอบครัว นักเรียน นักศึกษา เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของกิจกรรม

---

[๘๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๗.

การเรียนรู้ หน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สนับสนุนทรัพยากรงบประมาณ และเชื่อมโยงนโยบายภาครัฐ มีการจัดเวทีประชุมระดมความคิดเห็น เพื่อกำหนดกิจกรรมตามบริบทจริง[๙๐] การมีส่วนร่วมของเครือข่ายที่หลากหลาย แสดงถึง “ความเป็นเจ้าของร่วม” ของชุมชนต่อวัด ไม่ใช่เพียงบทบาทของพระสงฆ์อย่างเดียว

๒. การจัดโครงสร้างบริหารงานพัฒนาวัด มีการตั้ง คณะกรรมการพัฒนา วัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้โดยเฉพาะ แบ่งหน้าที่ออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายประสานงานกิจกรรม ฝ่ายจัดการทุน/งบประมาณ ฝ่ายจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ฝ่ายติดตามและประเมินผล โครงสร้างมีความชัดเจนและเอื้อต่อการขับเคลื่อนแบบต่อเนื่อง[๙๑] การมีระบบบริหารงานที่มีโครงสร้างเป็นทางการ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

๓. กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ใช้ กระบวนการประชาคมหมู่บ้าน เพื่อรวบรวมความต้องการและข้อเสนอแนะ นำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือ SWOT (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสอุปสรรค) เพื่อวางแผนที่เหมาะสมกับบริบทของวัดและชุมชน มีการตั้ง “เป้าหมายร่วม” ของวัดและชุมชนอย่างชัดเจน เช่น การส่งเสริมธรรมะ การอนุรักษ์ภูมิปัญญา การสร้างกิจกรรมเยาวชน[๙๒] การวางแผนที่ใช้ฐานข้อมูลจริงและมีการระดมความเห็นจากหลายฝ่าย ทำให้รูปแบบการพัฒนามีความสอดคล้องกับ “ความต้องการจริง” และมีแนวโน้มประสบผลสำเร็จ

ข้อสังเกตและจุดเด่นที่สำคัญ การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ไม่เพียงแต่สร้าง “ความร่วมมือ” แต่ยังส่งผลให้เกิด “ความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ (Ownership)” ของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความ ยั่งยืน (Sustainability) ของรูปแบบการพัฒนา วัดไม่ใช่เพียงผู้จัด แต่กลายเป็น “ศูนย์ประสานความร่วมมือ” ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ

สรุปได้ว่า “องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของวัดธาตุ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการจัดการที่มีลักษณะเปิดกว้าง โปร่งใส และบูรณาการพลังจากทุกภาคส่วน ส่งผลให้การพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีแนวโน้มประสบความสำเร็จในระยะยาว เนื่องจากไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากแต่เป็นพลังรวมของทั้งชุมชน”

การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง นักเรียน นักศึกษา หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามาร่วมออกแบบและขับเคลื่อน การจัด

---

[๙๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๙.

[๙๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๕.

[๙๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๖.

โครงสร้างบริหารงานพัฒนาวัด มีคณะกรรมการพัฒนาและฝ่ายประสานงานกิจกรรมที่ชัดเจน กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ใช้กระบวนการประชาคม การวิเคราะห์ SWOT และความต้องการของชุมชน ข้อสังเกต การมีส่วนร่วมสร้างความเป็นเจ้าของและส่งผลต่อความยั่งยืนของรูปแบบ

๓. องค์ประกอบด้านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้

การวิเคราะห์องค์ประกอบที่ ๓ “การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้” ของการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาวัดธาตุ อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แสดงให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนา “กิจกรรมที่มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับบริบท และเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของคนในชุมชน” อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถวิเคราะห์ได้เป็นประเด็นดังนี้

๑. กิจกรรมตามบริบทวัดและชุมชน มีการออกแบบกิจกรรมตาม จุดแข็งของวัดและทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น การศึกษาธรรมะและจริยธรรม การเทศน์ การบรรยายธรรม การอบรมภาคฤดูร้อน การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การจักสาน การเย็บผ้าพื้นเมือง การฝึกอาชีพ เช่น งานหัตถกรรม เกษตรอินทรีย์ ปลูกผักปลอดสารในพื้นที่วัด ค่ายพัฒนาคุณธรรมสำหรับเยาวชน เป็นกิจกรรมยอดนิยมที่เชื่อมโยงศาสนธรรมกับพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน[๙๓] การออกแบบกิจกรรมสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เป็น “การเรียนรู้ที่มีความหมาย” (Meaningful Learning) ไม่ใช่เพียงเพื่อความรู้ แต่เพื่อ “คุณภาพชีวิตและคุณธรรม”

๒. รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ผสมผสาน ศาสนธรรม + วัฒนธรรม + ทักษะชีวิต เข้าด้วยกันอย่างมีระบบ ใช้แนวคิด การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) เช่น ลงมือทำจริง (Learning by Doing) ถอดบทเรียนร่วมกัน (Reflection) แลกเปลี่ยนระหว่างรุ่น (เยาวชน–ผู้สูงอายุ) มีการเชื่อมโยงหลักพุทธธรรม เช่น “อิทธิบาท ๔, ศีล ๕, หลักอริยสัจ” เข้ากับชีวิตประจำวันและอาชีพ[๙๔] การบูรณาการเชิงแนวคิดทำให้เกิด “การเรียนรู้ที่ต่อเนื่องทั้งด้านปัญญาและคุณธรรม” ซึ่งสะท้อนหลักการของพระพุทธศาสนาในการพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์

๓. ฐานการเรียนรู้ตามแหล่งเรียนรู้ของวัด ใช้พื้นที่และทรัพยากรในวัดเป็น “ฐานการเรียนรู้จริง” ได้แก่ โรงครัวสุขภาพ ใช้สอนเรื่องโภชนาการ การทำอาหารสุขภาพ สวนสมุนไพร แหล่งเรียนรู้การแพทย์แผนไทย การทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร ห้องสมุดชุมชน เป็นศูนย์รวมความรู้ทั้งพระไตรปิฎก หนังสือวัฒนธรรม และความรู้ทั่วไป ออกแบบให้ผู้เรียน “มีประสบการณ์ตรง”

---

[๙๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๓๕.

[๙๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๖.

(Experiential Learning) และสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริง[๙๕] พื้นที่วัดไม่ใช่เพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่กลายเป็น “พื้นที่เรียนรู้หลากหลายมิติ” ที่เข้าถึงง่าย และมีความปลอดภัยทางจิตใจ

ข้อสังเกตและจุดเด่นสำคัญ การออกแบบกิจกรรมมีลักษณะ “ยืดหยุ่น” และ “เฉพาะกลุ่ม” เช่น เด็ก เยาวชน ค่ายคุณธรรม กิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต ผู้สูงอายุ สมุนไพร โยคะ กิจกรรมศิลปะ ผู้ปกครอง อบรมครอบครัวพุทธ และการเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของชาวบ้าน ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

สรุปได้ว่า “องค์ประกอบด้านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดธาตุ แสดงถึงความสามารถในการใช้ทรัพยากรของวัดและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ผ่านการออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายอย่างหลากหลาย มีลักษณะบูรณาการ และสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ทั้งทางสติ ปัญญา คุณธรรม และอาชีพ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน”

กิจกรรมตามบริบทวัดและชุมชน เช่น การศึกษาธรรมะและจริยธรรม การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การสอนอาชีพ เช่น งานหัตถกรรม เกษตรอินทรีย์ ค่ายพัฒนาคุณธรรมสำหรับเยาวชน รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ผสมผสานศาสนธรรม วัฒนธรรม และทักษะชีวิตในกิจกรรม ฐานการเรียนรู้ตามแหล่งเรียนรู้ของวัด เช่น โรงครัวสุขภาพ, สวนสมุนไพร, ห้องสมุดชุมชน ข้อสังเกตการออกแบบกิจกรรมมีลักษณะ “ยืดหยุ่นตามกลุ่มเป้าหมาย” และเชื่อมโยงกับชีวิตจริง

๔. องค์ประกอบด้านการพัฒนาเครือข่ายและทุนสนับสนุน

การวิเคราะห์องค์ประกอบที่ ๔ “การพัฒนาเครือข่ายและทุนสนับสนุน” ในการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาวัดธาตุ อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แสดงให้เห็นถึงการสร้าง ความร่วมมือเชิงระบบ ที่ทำให้การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้มีพลังจากทั้งภายในและภายนอกวัด โดยสามารถวิเคราะห์ในประเด็นสำคัญต่อไปนี้:

๑. เครือข่ายสนับสนุนที่หลากหลายและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ มหาวิทยาลัยและโรงเรียนในพื้นที่ เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย โรงเรียนมัธยม/ประถมในเขตเทศบาล สนับสนุนด้านวิชาการ วิทยากร การออกแบบกิจกรรม และการจัดนักศึกษาฝึกงาน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย ให้การสนับสนุนทางด้านวัฒนธรรม พระพุทธศาสนา และกิจกรรมที่สอดคล้องกับนโยบายระดับจังหวัด หน่วยงานพัฒนาชุมชน/เทศบาล เช่น เทศบาล

---

[๙๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๕.

เมืองหนองคาย อบต. หรือพัฒนาชุมชนอำเภอ สนับสนุนด้านงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล และการประชาสัมพันธ์กิจกรรม[๙๖] เครือข่ายที่หลากหลายและครอบคลุมทุกระดับ ทำให้วัดธาตุมีพลังในการขับเคลื่อนและไม่โดดเดี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานราชการ

๒. การจัดการทุนและงบประมาณอย่างโปร่งใสและยืดหยุ่น ใช้กองทุนของวัด เช่น ทุนจากกิจกรรมทำบุญ, ผ้าป่า, ทอดกฐิน และเงินบริจาคจากชาวบ้าน ขอรับงบประมาณจากภาครัฐ เช่น งบวัฒนธรรม (กระทรวงวัฒนธรรม) งบพัฒนาท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) งบส่งเสริมกิจกรรมเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ การรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา มีระบบประกาศรายรับรายจ่าย โปร่งใส ตรวจสอบได้ ใช้สื่อออนไลน์หรือป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรมเพื่อเสริมความน่าเชื่อถือ[๙๗] แหล่งทุนมีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งภายในและภายนอกชุมชน และมี “ความโปร่งใส” ซึ่งช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความต่อเนื่องในการสนับสนุน

๓. การเชื่อมโยงทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างวัดกับชุมชน สร้างความพร้อมในการระดมอาสาสมัคร ผู้นำท้องถิ่น และเครือข่ายต่าง ๆ ทุนทางวัฒนธรรม การใช้ประเพณี งานบุญ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐานในการสร้างกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนทั้งจากคนในและภายนอก[๙๘] การพัฒนาเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการ “หาแหล่งทุน” แต่เป็นการสร้าง “ทุนชุมชน” ที่มีความยั่งยืน เพราะเกิดจากศรัทธา ความเชื่อ และความสัมพันธ์ระยะยาว

ข้อสังเกตและจุดเด่นที่สำคัญ ความเข้มแข็งของเครือข่ายช่วยให้สามารถระดมทรัพยากรได้ทั้งด้านคน ความรู้ และงบประมาณ มีการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เป็นเพียงความร่วมมือเฉพาะกิจ วัดธาตุทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลางประสานทรัพยากร” มากกว่าการเป็นผู้รับเพียงฝ่ายเดียว

สรุปได้ว่า “องค์ประกอบด้านการพัฒนาเครือข่ายและทุนสนับสนุนของวัดธาตุแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสร้างความร่วมมือเชิงโครงสร้างกับภาคีทั้งในและนอกชุมชน โดยใช้ทุนวัด ทุนสังคม และทุนภาครัฐอย่างมียุทธศาสตร์และโปร่งใส ส่งผลให้การพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีพลังขับเคลื่อนที่มั่นคง และสามารถขยายผลได้ในระยะยาว”

---

[๙๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๙.

[๙๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๘.

[๙๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๐๑.

เครือข่ายสนับสนุน มหาวิทยาลัย/โรงเรียนในพื้นที่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หน่วยงานพัฒนาชุมชน/เทศบาล ทุนและงบประมาณ การใช้กองทุนวัด การขอรับงบสนับสนุนจากภาครัฐ (เช่น งบวัฒนธรรม งบพัฒนาท้องถิ่น) การรับบริจาคจากผู้ศรัทธาอย่างโปร่งใส ข้อสังเกต ความเข้มแข็งของเครือข่ายส่งผลให้เกิดการระดมทรัพยากรและความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง

๕. องค์ประกอบด้านการติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง

การวิเคราะห์องค์ประกอบที่ ๕ “การติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง” ในการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาวัดธาตุ อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงการมี ระบบประเมินผลที่รอบด้าน มีส่วนร่วม และยึดกระบวนการพัฒนาเชิงระบบ (PDCA) ซึ่งช่วยให้การดำเนินงานไม่หยุดนิ่ง และสามารถปรับปรุงได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยสามารถวิเคราะห์ได้เป็นประเด็นดังนี้

๑. ระบบติดตามผลกิจกรรมอย่างเป็นระบบ มีการ เก็บข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่น จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละครั้ง กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม (เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ ฯลฯ) ความสม่ำเสมอของการเข้าร่วมกิจกรรม มีการ สำรวจความพึงพอใจ ของผู้เข้าร่วมในแต่ละกิจกรรม เช่น แบบสอบถามสั้น ความคิดเห็นปลายเปิด มีการติดตาม ผลการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางจริยธรรม ทักษะชีวิต หรือทัศนคติต่อศาสนา/ชุมชน[๙๙] การเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องทำให้สามารถเห็นพัฒนาการและแนวโน้มความสำเร็จได้ชัดเจน และใช้ข้อมูลในการตัดสินใจพัฒนากิจกรรมใหม่ได้อย่างแม่นยำ

๒. การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation) ใช้วิธี สะท้อนความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย เช่น พระสงฆ์และคณะกรรมการวัด ชาวบ้าน กลุ่มเป้าหมายกิจกรรม ครู นักเรียน นักศึกษา เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาคี มีเวทีประชุมกลุ่มย่อยหรือประชาคมเพื่อพูดคุยข้อดี ข้อจำกัด และข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงาน[๑๐๐] การมีส่วนร่วมในการประเมิน ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ และทำให้การพัฒนาต่อเนื่อง “ตอบโจทย์ของคนในพื้นที่” อย่างแท้จริง

๓. การปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ: กระบวนการ PDCA การดำเนินงานและการประเมินยึดหลัก วัฏจักรคุณภาพ (PDCA) ดังนี้ Plan (วางแผน) ตั้งเป้าหมายกิจกรรมแต่ละรอบ/แต่ละกลุ่มเป้าหมาย Do (ดำเนินการ) จัดกิจกรรมจริงตามแผนที่ออกแบบไว้ Check (ตรวจสอบ/ประเมินผล) รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ผล และสะท้อนความคิดเห็น Act (ปรับปรุง/พัฒนา) ปรับ

---

[๙๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๑๑.

[๑๐๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๙.

กิจกรรมหรือวิธีดำเนินงานให้ดีขึ้นในรอบถัดไป[๑๐๑] การใช้ PDCA ทำให้เกิดการพัฒนาแบบ “เป็นวัฏจักรไม่สิ้นสุด” ส่งผลให้การเรียนรู้ขององค์กร (วัด + ชุมชน) เติบโตอย่างต่อเนื่อง ไม่เกิดความซ้ำซากหรือติดกับรูปแบบเดิม

ข้อสังเกตและจุดเด่นที่สำคัญ การติดตามและประเมินผลไม่ได้ทำเพียง “เมื่อสิ้นสุดโครงการ” แต่เป็น กระบวนการที่แทรกอยู่ในทุกช่วงเวลา เน้น การเรียนรู้จากข้อผิดพลาด และใช้ข้อมูลจริงเป็นฐานในการพัฒนา สร้าง วัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ภายในวัดและชุมชน

สรุป “องค์ประกอบด้านการติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่องของวัดธาตุ แสดงให้เห็นถึงแนวทางการบริหารจัดการเชิงคุณภาพ ที่เน้นการมีส่วนร่วม การสะท้อนข้อมูลจริง และการพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่ง โดยใช้กระบวนการ PDCA เป็นแกนหลัก ทำให้การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุมีทิศทางที่ชัดเจน โปร่งใส ยืดหยุ่น และพร้อมต่อการขยายผลในอนาคต” ระบบติดตามผลกิจกรรม มีการเก็บข้อมูลผู้เข้าร่วม สำรวจความพึงพอใจ และผลการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรม การประเมินแบบมีส่วนร่วม ใช้การสะท้อนความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน การปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ เป็นวัฏจักร PDCA (Plan-Do-Check-Act) ข้อสังเกต: การมีระบบประเมินที่รอบด้านทำให้สามารถพัฒนาได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

จากการวิเคราะห์ ๕ ด้านข้างต้น สรุปได้ว่า “องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดธาตุให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” มีความครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ บุคลากร การมีส่วนร่วม กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม-การศึกษา และกลไกสนับสนุน ซึ่งส่งผลให้รูปแบบมีศักยภาพในการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถเป็นต้นแบบให้กับวัดอื่น ๆ ได้ในอนาคต”

๑. Input (ทรัพยากรนำเข้า) สิ่งที่มีอยู่ หรือถูกใช้เป็นฐานในการพัฒนา พื้นที่วัดธาตุที่มีโครงสร้างพื้นฐาน (ศาลา ห้องสมุด อาคารเรียนพระปริยัติธรรม) พระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการศึกษาและชุมชน ภาคีเครือข่ายในท้องถิ่น เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ เทศบาล ทุนทางสังคม เช่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งทุนสนับสนุน เช่น งบวัฒนธรรม งบอุดหนุนวัด ทุนจากศรัทธาชาวบ้าน

๒. Process (กระบวนการพัฒนา) กิจกรรมหลักในการดำเนินการ การสำรวจบริบทและความต้องการของชุมชน การจัดประชุมวางแผนร่วมกับภาคีเครือข่าย (ประชาคม, SWOT) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และทักษะชีวิต การจัดอบรม/เวิร์กชอป/

---

[๑๐๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรหัส ๐๒๕.

ค่าย เช่น ธรรมะจริยศึกษา, อาชีพ, สมุนไพร, วัฒนธรรมพื้นถิ่น การจัดระบบบริหารจัดการวัดแบบมีส่วนร่วม การติดตาม ประเมิน และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

๓. Output (ผลผลิตระยะสั้น) สิ่งที่เกิดขึ้นทันทีหลังการดำเนินงาน มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดในวัดมากขึ้น (เช่น ค่ายคุณธรรม, ฝึกอาชีพ, บรรยายธรรม) จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนเพิ่มขึ้น (ทั้งเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ) มีคณะกรรมการประสานงานศูนย์การเรียนรู้ของวัดธาตุ มีชุดกิจกรรมหรือคู่มือการเรียนรู้แบบวัดเป็นศูนย์กลาง

๔. Outcome (ผลลัพธ์ระยะกลาง) ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ชุมชน และวัด ชุมชนมีพื้นที่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามบริบทตนเอง เด็ก เยาวชน มีจริยธรรม และทักษะชีวิตเพิ่มขึ้น พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาสังคมควบคู่กับการสืบทอดพุทธธรรม เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชนและการเรียนรู้ข้ามรุ่น ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้และอนุรักษ์วัฒนธรรม

๕. Impact (ผลกระทบระยะยาว) ผลลัพธ์ในเชิงสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน วัดธาตุกลายเป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนแบบพึ่งตนเอง” อย่างยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง มีวัฒนธรรมจริยธรรมเป็นฐาน รูปแบบสามารถนำไปขยายผลกับวัดอื่น ๆ ในจังหวัดหนองคายและภาคอีสานได้ ส่งเสริมแนวคิด “วัดเพื่อชุมชน” ตามนโยบายพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม

ตารางที่ ๔.๕ สรุป Logic Model

องค์ประกอบ	รายละเอียด
Input	พระสงฆ์, โครงสร้างวัด, ชุมชน, เครือข่าย, แหล่งทุน
Process	วางแผนร่วม, จัดกิจกรรม, บริหารจัดการ, ติดตาม
Output	กิจกรรมจัดขึ้น, ผู้เข้าร่วมเพิ่ม, คู่มือเรียนรู้
Outcome	ความรู้เพิ่ม, วัดมีบทบาท, ชุมชนมีส่วนร่วม
Impact	วัดเป็นศูนย์เรียนรู้ถาวร, ชุมชนเข้มแข็ง, ต่อยอดได้

๔.๒.๓ ประเมินผลการใช้รูปแบบการพัฒนาวัดเขตอุดม (นาคลอง) อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาชุมชนวัดธาตุ วัดเขตอุดม (นาคลอง) ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ตารางที่ ๔.๖ การออกแบบและพัฒนา “รูปแบบ” (Model) ดำเนินการโดยยึดหลัก การมีส่วนร่วมของชุมชน และการใช้ทรัพยากรในวัดเป็นฐาน โดยมีองค์ประกอบหลัก ๕ ด้าน

องค์ประกอบ	สาระสำคัญ	จุดเด่น
๑. บริบทและศักยภาพของวัด	วัดตั้งอยู่ในเมือง ใกล้โรงเรียน มหาวิทยาลัย มีศาลา ห้องประชุม ห้องสมุด สงฆ์มีศักยภาพ	วัดมีความพร้อมทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม
๒. การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม	มีคณะกรรมการจากหลายภาคส่วน ใช้เวทีประชาคม วิเคราะห์ SWOT	ชุมชนมีส่วนร่วมทุกระดับ ⟶ เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม
๓. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้	จัดกิจกรรมธรรมะ อาชีพ ทักษะชีวิต บูรณาการศาสนา-วัฒนธรรม	ยืดหยุ่นตามกลุ่มเป้าหมาย เชื่อมโยงชีวิตจริง
๔. การพัฒนาเครือข่ายและทุนสนับสนุน	มีความร่วมมือจากมหาวิทยาลัย วัฒนธรรมจังหวัด เทศบาล ทุนจากภาครัฐ-เอกชน	มีพลังขับเคลื่อนจากภายนอก และการจัดการทุนแบบโปร่งใส
๕. การติดตาม ประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	ใช้ PDCA ประเมินผลแบบมีส่วนร่วม เก็บข้อมูลจริง	ทำให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้

การประเมินผลการใช้รูปแบบการพัฒนาวัดเขตอุดม (นาคลอง) อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การประเมินผลการใช้รูปแบบพัฒนา ถูกดำเนินการทั้งในมิติ ผลผลิต (Output) และ ผลลัพธ์ (Outcome) รวมถึง กระบวนการ (Process Evaluation) ดังนี้

๑. ผลผลิต (Output)

การประเมินผลการใช้รูปแบบการพัฒนาวัดเขตอุดม (นาคลอง) อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในมิติที่ ๑ คือ "ผลผลิต (Output)" สามารถวิเคราะห์ได้ในเชิงระบบและคุณภาพของการดำเนินงานดังนี้

๑. การเกิดขึ้นของกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จำนวนมากกว่า ๑๐ รายการ อย่างต่อเนื่อง เช่น ค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชน การสอนเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมฝึกอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ห้องสมุดชุมชน ที่เปิดให้บริการและถูกใช้งานจริง ทุกกิจกรรมถูกออกแบบให้ สอดคล้องกับบริบทของวัดและชุมชน กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีลักษณะ “ลงมือปฏิบัติจริง” (Action-Based) และสามารถวัดผลการดำเนินงานได้ชัดเจน ถือเป็นผลผลิตที่จับต้องได้

๒. การมีส่วนร่วมและจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้น มีแนวโน้มการเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่ม เยาวชน (นักเรียน/นักศึกษา) และ ผู้สูงอายุ การเข้าร่วมไม่ใช่เพียงเป็น “ผู้รับ” แต่มีลักษณะ มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ เช่น ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมจัด

กิจกรรม แสดงให้เห็นว่า “ศูนย์การเรียนรู้” ไม่ใช่เพียงพื้นที่จัดอบรม แต่เป็นพื้นที่ที่เปิดให้คนในชุมชนเข้ามาเรียนรู้และมีบทบาทอย่างแท้จริง

๓. โครงสร้างการบริหารงานที่สามารถขับเคลื่อนได้จริง มีการแต่งตั้ง คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ และ ฝ่ายประสานงานกิจกรรม อย่างเป็นทางการ โครงสร้างการทำงานมีบทบาทชัดเจน เช่น ฝ่ายกิจกรรม ฝ่ายประสานภาคี ฝ่ายติดตามและประเมินผล มีการประชุม/สื่อสาร/รายงานผลกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง รูปแบบการบริหารช่วยให้วัดสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบ ไม่พึ่งบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นหลัก

๔. ความสามารถในการนำรูปแบบไปปฏิบัติจริง รูปแบบที่ออกแบบไว้สามารถ นำไปใช้ในสถานการณ์จริงของวัดเขตอุดม ได้ครบทุกองค์ประกอบ มีความยืดหยุ่น ปรับตามกลุ่มเป้าหมายได้ (เช่น เด็ก vs ผู้สูงอายุ) มีผลตอบรับจากชุมชนและเครือข่ายภายนอกในเชิงบวก สะท้อนให้เห็นว่า "รูปแบบ" ไม่ได้เป็นเพียงทฤษฎี แต่สามารถใช้ได้จริงในภาคสนาม และมีศักยภาพในการขยายผลต่อ

สรุปภาพรวมผลผลิต (Output) “การประเมินผลผลิตจากการใช้รูปแบบพัฒนาวัดเขตอุดมเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการแปลงแผนสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีกิจกรรมหลากหลายที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน มีผู้เข้าร่วมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีระบบบริหารจัดการที่เข้มแข็ง และสามารถใช้รูปแบบได้จริงในชีวิตชุมชน ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายผลการเรียนรู้อย่างยั่งยืนในระยะยาว” กิจกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นจริงกว่า ๑๐ รายการ เช่น ค่ายคุณธรรม, การสอนเกษตรอินทรีย์, ห้องสมุดชุมชนเปิดบริการ จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งกลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุ มีคณะกรรมการและฝ่ายประสานงานที่ดำเนินงานได้จริง รูปแบบสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และสร้างกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วม

๒. ผลลัพธ์ (Outcome)

การประเมินผลการใช้รูปแบบการพัฒนาวัดเขตอุดม (นาคลอง) อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในมิติที่ ๒ “ผลลัพธ์ (Outcome)” สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพที่เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมและชุมชนในภาพรวม โดยสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. วัดกลายเป็น “พื้นที่เรียนรู้ที่ใกล้ตัว” ของชุมชน ผู้คนในชุมชนเริ่มมองวัดไม่ใช่เพียงสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็น พื้นที่ในการเรียนรู้ทักษะชีวิต แหล่งรวมภูมิปัญญาและความรู้ในท้องถิ่น พื้นที่สร้างสรรค์กิจกรรมสำหรับทุกช่วงวัย ชาวบ้านรู้สึกมี “ความเป็นเจ้าของ” ต่อกิจกรรมและพื้นที่ วัดเขตอุดมเริ่มทำหน้าที่ “ขยายบทบาทจากศาสนสถานสู่ศูนย์กลางทางปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน” ได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒. พัฒนาการเชิงพฤติกรรม จริยธรรม และทักษะชีวิตของผู้เข้าร่วม เด็ก เยาวชน และประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางบวก เช่น สนใจธรรมะมากขึ้น กล้าแสดงออกทางสร้างสรรค์ มีวินัย เคารพผู้อื่น มีสัมมาคารวะ ผู้สูงอายุและผู้ว่างงานได้รับทักษะใหม่ เช่น เกษตรอินทรีย์ งานฝีมือ สมุนไพร ฯลฯ แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการออกแบบกิจกรรมที่ “ไม่เน้นเพียงความรู้ แต่เน้นการพัฒนาคนแบบองค์รวม”

๓. ความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างวัดกับหน่วยงานภายนอก หน่วยงานต่าง ๆ เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย อบต. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ฯลฯ เข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง วัดกลายเป็น “จุดเชื่อมโยง” ระหว่างชุมชนกับภาคีภายนอก กิจกรรมบางอย่าง เช่น ค่ายเยาวชนหรือการฝึกอาชีพ มีการสนับสนุนทั้งงบประมาณและวิทยากรจากหน่วยงานภายนอก แสดงให้เห็นว่า “วัดไม่ใช่ผู้ดำเนินงานเพียงฝ่ายเดียว” แต่สามารถทำหน้าที่เป็น “ศูนย์ประสานพลังทางสังคม”

๔. เด็ก เยาวชนมีความผูกพันกับกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมมากขึ้น เยาวชนเข้าวัดบ่อยขึ้นในกิจกรรมที่ไม่จำกัดเพียงการทำบุญ เช่น ค่ายคุณธรรม ค่ายปฏิบัติธรรม การเรียนธรรมศึกษา เด็กมีความเข้าใจเรื่องศีลธรรมผ่านการลงมือทำ เช่น การดูแลผู้สูงอายุในกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เกิดแรงบันดาลใจ เช่น เด็กบางคนอยากบวชภาคฤดูร้อน หรือเป็นอาสาสมัครกิจกรรม เป็นผลลัพธ์ที่สำคัญต่อการ “ปลูกฝังคุณธรรมและความเป็นพลเมืองที่ดีในระยะยาว”

๕. รูปแบบมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมในชุมชน มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนรับรู้และเข้าร่วมเพิ่มขึ้น เกิดเครือข่ายอาสาสมัครในชุมชนที่ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรม ผู้คนเห็นความสำคัญของวัดมากขึ้น เกิดการสนับสนุนเชิงศรัทธาและทรัพยากร รูปแบบพัฒนาไม่ใช่เพียง “การจัดกิจกรรม” แต่ก่อให้เกิด “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมชุมชน” อย่างแท้จริง

สรุปภาพรวมผลลัพธ์ (Outcome) “การประเมินผลลัพธ์ของการใช้รูปแบบพัฒนาวัดเขตอุดมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แสดงให้เห็นว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพอย่างชัดเจน ทั้งในระดับบุคคล (พฤติกรรม ทักษะชีวิต จริยธรรม) และระดับชุมชน (ความสัมพันธ์ ความร่วมมือ การมีส่วนร่วม) รูปแบบสามารถขับเคลื่อนให้วัดกลายเป็นพื้นที่เรียนรู้ที่ใกล้ชิดและเป็นที่พึ่งของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง” ชุมชนรู้สึกว่า “วัดเป็นพื้นที่เรียนรู้ที่ใกล้ตัว” ผู้เข้าร่วมมีพัฒนาการในด้านพฤติกรรม จริยธรรม และทักษะชีวิต เกิดความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างวัดกับหน่วยงานภายนอก เด็ก เยาวชน มีความผูกพันกับกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมมากขึ้น รูปแบบพัฒนาได้ตรงเป้าหมาย และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมในชุมชน

๓. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)

การประเมินผลการใช้รูปแบบการพัฒนาวัดเขตอุดม (นาคลอง) อำเภอเมืองหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในประเด็นที่ ๓ “การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)” สามารถวิเคราะห์เชิงลึกได้ดังนี้:

๑. ความยืดหยุ่นของรูปแบบและความสามารถในการปรับใช้ รูปแบบการพัฒนามีลักษณะ “ไม่ตายตัว” สามารถปรับตามสภาพพื้นที่ ทุนทางวัฒนธรรม และกลุ่มเป้าหมาย เช่น ในพื้นที่ชุมชนเมือง เน้นกิจกรรมเยาวชน ทักษะชีวิต ในพื้นที่ชนบท เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น การเกษตรพอเพียง ผู้บริหารวัด/ชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนกิจกรรมให้เหมาะกับความต้องการของประชาชนในแต่ละช่วงเวลา ความยืดหยุ่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รูปแบบมี “ศักยภาพในการขยายผล” ไปยังวัดหรือชุมชนอื่น

๒. กระบวนการวางแผนกิจกรรมอย่างมีระบบ มีการวางแผนแบบมีส่วนร่วมผ่านเวทีประชาคม เช่น เวทีระดมความคิดเห็นจากชาวบ้าน การวิเคราะห์ SWOT ร่วมกัน การจัดทำแผนปฏิบัติงานรายไตรมาส/รายกิจกรรม ใช้แนวทาง Bottom-Up Planning คือเริ่มจากความต้องการของชุมชน แล้วค่อยออกแบบกิจกรรมให้ตอบโจทย์ การวางแผนแบบนี้ทำให้กิจกรรมมี “รากฐานจากความจริงของชุมชน” ไม่ใช่แผนจากบนลงล่าง

๓. การสะท้อนผลจากทุกภาคส่วน (Feedback Loop) หลังจากจัดกิจกรรม มีการรวบรวมความเห็นจากผู้เข้าร่วม ให้คณะกรรมการและภาคีภายนอกสะท้อนจุดแข็ง–จุดอ่อน ใช้การประเมินอย่างไม่เป็นทางการ (วงสนทนา สัมภาษณ์) ควบคู่กับแบบสอบถาม การมีระบบ Feedback Loop ทำให้กระบวนการดำเนินงาน “ไม่หยุดนิ่ง” และเปิดโอกาสให้พัฒนาได้ตลอดเวลา

๔. กระบวนการแบบ “เรียนรู้ไป ปรับไป” รูปแบบไม่ยึดติดกับกรอบแผนเดิม แต่มีลักษณะการทำงานแบบ Iterative Development (วนรอบ-พัฒนา-ทดลอง-เรียนรู้-ปรับปรุง) ทีมงานเรียนรู้จากข้อผิดพลาด และนำข้อมูลจริงมาปรับวิธีดำเนินการในรอบถัดไป วัดกับชุมชนกลายเป็น “เพื่อนร่วมพัฒนา” ไม่ใช่ผู้ให้–ผู้รับฝ่ายเดียว กระบวนการนี้ส่งเสริมการสร้าง “องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization)” ที่ยั่งยืนในระยะยาว

สรุปภาพรวมการประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) “รูปแบบการพัฒนาวัดเขตอุดมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีความยืดหยุ่น ปรับใช้ได้จริง วางแผนโดยมีส่วนร่วม และเปิดรับความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน ทำให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่องในลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัดและชุมชน กระบวนการลักษณะนี้ช่วยให้กิจกรรมไม่หลุดจากบริบทจริง มีพลังจากฐานราก และเกิดความยั่งยืนเชิงกลไกอย่างแท้จริง” ผู้เกี่ยวข้องสะท้อนว่า รูปแบบมีความยืดหยุ่น

ปรับใช้ได้กับหลายพื้นที่ การวางแผนกิจกรรมทำอย่างเป็นระบบ ผ่านเวทีชุมชน มีการสะท้อนผลจากทุกภาคส่วน ทำให้เกิดการปรับปรุงและต่อยอดได้อย่างต่อเนื่อง กระบวนการทำงานมีลักษณะ “เรียนรู้ไป ปรับไป” และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชน

สรุปได้ว่า รูปแบบการพัฒนาวัดธาตุให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีความชัดเจนในด้านโครงสร้าง การดำเนินงาน และความเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น โดยการประเมินผลสะท้อนว่ารูปแบบนี้สามารถใช้ได้จริง มีผลเชิงพฤติกรรมต่อกลุ่มเป้าหมาย และสามารถขยายผลไปยังวัดอื่นได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบริหารจัดการที่มีระบบติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

๔.๓ รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นแนวทางที่ออกแบบอย่างเป็นระบบเพื่อให้วัดธาตุสามารถทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ของชุมชน โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม ศาสนา และสังคมของวัดเป็นฐาน พร้อมบูรณาการภาคีเครือข่ายจากภายในและภายนอกชุมชนอย่างมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบและขั้นตอนที่ชัดเจน ดังนี้

ตารางที่ ๔.๗ โครงสร้างของรูปแบบ (Components of the Model) รูปแบบพัฒนาแบ่งออกเป็น ๕ องค์ประกอบหลัก

องค์ประกอบ	สาระสำคัญ	เป้าหมาย
๑. บริบทและศักยภาพของวัด	วัดธาตุมีทำเลในเขตเมือง มีโครงสร้างพื้นฐานพร้อม เช่น ศาลา ห้องสมุด อาคารเรียน และพระสงฆ์ที่มีศักยภาพ	ใช้ศักยภาพที่มีอยู่เป็นจุดตั้งต้นของการพัฒนา
๒. การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม	จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนา, ใช้เวทีชุมชน, การวิเคราะห์ความต้องการร่วม	ให้ชุมชนเป็นเจ้าของและมีบทบาทในทุกขั้นตอน
๓. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้	บูรณาการธรรมะ-วัฒนธรรม-ทักษะชีวิต, มีค่ายคุณธรรม, สอนอาชีพ, ห้องสมุดชุมชน	กิจกรรมตอบสนองกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย
๔. การพัฒนาเครือข่ายและทุนสนับสนุน	สร้างความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย, โรงเรียน, อบต., หน่วยงานวัฒนธรรม	เพิ่มพลังขับเคลื่อนด้วยการระดมทรัพยากรภายนอก
๕. การติดตาม ประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	ใช้ระบบ PDCA, รับฟังความคิดเห็น, ปรับปรุงจากผลประเมิน	ทำให้รูปแบบสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ขั้นตอนการดำเนินงานตามรูปแบบ (Development Process) สามารถสรุปเป็นวงจร ๕ ขั้นตอนหลัก ดังนี้

๔.๓.๑ การวิเคราะห์บริบทและทุนชุมชน

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การวิเคราะห์บริบทและทุนชุมชน สำรวจศักยภาพวัด, ความต้องการของประชาชน, จุดแข็ง/อุปสรรค

การวิเคราะห์บริบทและทุนชุมชน ในกระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ถือเป็น “จุดตั้งต้นที่สำคัญ” เพราะช่วยให้การออกแบบรูปแบบพัฒนา ตอบโจทย์ความจริงในพื้นที่ และ ใช้จุดแข็งของชุมชนเป็นฐาน โดยสามารถวิเคราะห์ได้เป็นประเด็นสำคัญดังนี้

ตารางที่ ๔.๘ บริบทของวัดธาตุ (ด้านกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม)

ด้าน	รายละเอียด	วิเคราะห์
ทำเลที่ตั้ง	วัดตั้งอยู่ในพื้นที่เขตเมือง ใกล้แหล่งชุมชน โรงเรียน มหาวิทยาลัย (เช่น มหาจุฬาฯ วิทยาเขตหนองคาย)	เป็นศูนย์กลางที่เข้าถึงง่าย เหมาะเป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้” สำหรับกลุ่มเป้าหมายหลากหลายวัย
โครงสร้างพื้นฐาน	มีศาลาอเนกประสงค์ ห้องประชุม ห้องสมุด อาคารเรียนพระปริยัติธรรม	มีพื้นที่และอาคารพร้อมรองรับกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในร่มและกลางแจ้ง
บทบาทในอดีตและปัจจุบัน	เป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางศาสนา งานบุญ งานประเพณี เป็นศูนย์รวมจิตใจ	วัดยังคงมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชาวบ้าน จึงง่ายต่อการสร้างความร่วมมือ

ตารางที่ ๔.๙ การสำรวจทุนชุมชนและศักยภาพ

ทุนชุมชน	ตัวอย่าง	วิเคราะห์
ทุนบุคคล	พระสงฆ์มีความรู้ด้านธรรมะและการสอน, ผู้นำชุมชนเข้มแข็ง, ผู้สูงอายุมีภูมิปัญญา	เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมและถ่ายทอดความรู้ได้
ทุนองค์กร	เครือข่ายความร่วมมือกับโรงเรียน มหาวิทยาลัย อบต. วัฒนธรรมจังหวัด ฯลฯ	เป็นเครือข่ายที่สามารถสนับสนุนทั้งงบประมาณและวิทยากร
ทุนวัฒนธรรม	ประเพณีท้องถิ่น เช่น บุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน	เชื่อมโยงกิจกรรมการเรียนรู้กับความเชื่อท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืน

การวิเคราะห์ความต้องการของประชาชน

ใช้การจัดประชาคม วิเคราะห์ SWOT และเวทีสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมาย พบความต้องการ เช่น เยาวชน พื้นที่เรียนรู้ทักษะชีวิตและกิจกรรมที่สร้างแรงบันดาลใจ ผู้สูงอายุ พื้นที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาและเรียนรู้เรื่องสุขภาพ ผู้ปกครอง ต้องการให้ลูกหลานมีพื้นที่ปลอดภัยและได้ฝึกจริยธรรมชุมชน อยากให้วัดมีบทบาทมากขึ้นในเรื่องการพัฒนาคนและอาชีพ รูปแบบต้องเชื่อมโยงกิจกรรมที่หลากหลาย ตอบความต้องการแบบบูรณาการ โดยไม่แยกศาสนาออกจากชีวิตประจำวัน

ตารางที่ ๔.๑๐ จุดแข็ง – จุดอ่อน / โอกาส – อุปสรรค (SWOT Analysis)

ประเด็น	รายละเอียด
จุดแข็ง (Strengths)	วัดมีที่ตั้งดี โครงสร้างพร้อม ชุมชนศรัทธา พระสงฆ์มีศักยภาพ
จุดอ่อน (Weaknesses)	ขาดบุคลากรประสานงานเต็มเวลา ระบบการจัดการกิจกรรมยังไม่เป็นมืออาชีพ
โอกาส (Opportunities)	มีหน่วยงานภายนอกพร้อมสนับสนุน งบประมาณวัฒนธรรมและท้องถิ่นเข้าถึงได้
อุปสรรค (Threats)	ชุมชนบางกลุ่มยังไม่ตระหนักถึงบทบาท “วัด = พื้นที่เรียนรู้” อย่างแท้จริง

สรุปการวิเคราะห์บริบทและทุนชุมชน “ชุมชนวัดธาตุมีศักยภาพสูงทั้งด้านสถานที่ ทุนมนุษย์ และความศรัทธาจากชุมชน ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หากสามารถออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน และสร้างระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ก็จะสามารถต่อยอดบทบาทของวัดให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างแท้จริง”

๔.๓.๒ การวางแผนแบบมีส่วนร่วม

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การวางแผนแบบมีส่วนร่วม ตั้งคณะกรรมการ, ระดมความคิดเห็น, ออกแบบกิจกรรม

ในกระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นขั้นตอนสำคัญที่วางรากฐานของ "ความเป็นเจ้าของร่วม" (Community Ownership) และสร้าง “พลังทางสังคม” ในการขับเคลื่อนกิจกรรมของวัด โดยมีลักษณะและขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

๑. การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ วัดธาตุร่วมกับชุมชนจัดตั้ง “คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” โดยมีองค์ประกอบจากหลายภาคส่วน เช่น พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน / ผู้นำชุมชน ตัวแทนโรงเรียน มหาวิทยาลัย ผู้ปกครอง นักเรียน เยาวชน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น (อบต./เทศบาล) กำหนดบทบาทหน้าที่ชัดเจน เช่น ฝ่ายประสานงานกิจกรรม ฝ่ายสื่อสาร ฝ่ายประเมินผล การมีคณะกรรมการจากหลายภาคส่วน ช่วยให้เกิดการ "กระจายอำนาจ" และทุกกลุ่มรู้สึกมีส่วนในทิศทางของวัด

๒. การระดมความคิดเห็นและวิเคราะห์ความต้องการ จัดกระบวนการประชาคม (เช่น เวทีพูดคุย เวิร์กชอป) เพื่อให้ชาวบ้านสะท้อน ความต้องการการเรียนรู้ ปัญหาทางสังคม เช่น เยาวชนห่างวัด วัยรุ่นขาดทักษะชีวิต ข้อเสนอเพื่อพัฒนาบทบาทของวัดในอนาคต ใช้เครื่องมือเชิงวิเคราะห์ เช่น SWOT / การจับกลุ่มประเด็น (Affinity Mapping) การฟังเสียงจากชุมชนทำให้แผนพัฒนา “สะท้อนความจริงของพื้นที่” ไม่ใช่เพียงแผนบนกระดาษ

๓. การออกแบบกิจกรรมร่วมกัน (Co-Design) คณะกรรมการและชาวบ้านร่วมกันออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์ เช่น ค่ายคุณธรรม – สำหรับเยาวชน ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญา – สำหรับผู้สูงอายุ ห้องเรียนเกษตรอินทรีย์ – สำหรับเกษตรกร การอบรมธรรมะเชิงปฏิบัติ – สำหรับครอบครัวและชาวบ้านทั่วไป การจัดตารางกิจกรรมเน้น “ความยืดหยุ่น” และการหมุนเวียนให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย การออกแบบร่วมกันสร้างความรู้สึก “เป็นเจ้าของ” กิจกรรม และช่วยให้เกิดความต่อเนื่องในการเข้าร่วม

๔. การจัดทำแผนพัฒนาและโครงสร้างการดำเนินงาน คณะกรรมการร่วมกันวางแผนในระดับ รายเดือน / รายไตรมาส / รายปี เป้าหมายแต่ละกิจกรรม / ตัวชี้วัดความสำเร็จ จัดทำ “แผนพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ” เป็นเอกสารที่ใช้อ้างอิงการดำเนินงานและประเมินผล แผนพัฒนาที่มาจากชุมชน จะทำให้สามารถปฏิบัติได้จริง ไม่ขัดกับวิถีชีวิต และเป็นเครื่องมือกลางในการติดตามผล

สรุปการวางแผนแบบมีส่วนร่วม “การวางแผนแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดธาตุให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ช่วยสร้างความร่วมมืออย่างแท้จริงระหว่างวัดกับชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนร่วมแสดงความเห็น ออกแบบกิจกรรม และมีบทบาทในกระบวนการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาอย่างยั่งยืน”

๔.๓.๓ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จัดกิจกรรมทั้งเชิงศาสนา อาชีพ และสังคมในพื้นที่วัด ในกระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” ไม่เป็นเพียงแนวคิด แต่สามารถ แปลงเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตของชาวบ้าน โดยมีลักษณะและแนวทางการจัดกิจกรรมดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๑ กิจกรรมเชิงศาสนาและจริยธรรม

ประเภทกิจกรรม	ตัวอย่าง	จุดเด่น
ค่ายคุณธรรม/ค่ายพุทธบุตร	สำหรับเด็กและเยาวชน	ฝึกวินัย จริยธรรม และสมาธิในช่วงปิดเทอม
การเรียนธรรมศึกษา	จัดสอนธรรมะขั้นพื้นฐานในวันหยุด	เชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับชีวิตประจำวัน
กิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา	วันวิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา ฯลฯ	เปิดโอกาสให้ทุกวัยมีส่วนร่วมกับวัด

กิจกรรมเชิงศาสนาและจริยธรรมทำให้ศาสนาไม่ใช่เรื่องของ "พิธีกรรม" เท่านั้น แต่เป็นเครื่องมือพัฒนาคน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน

ตารางที่ ๔.๑๒ กิจกรรมการเรียนรู้อาชีพ / ทักษะชีวิต

ประเภทกิจกรรม	ตัวอย่าง	กลุ่มเป้าหมาย
การสอนเกษตรอินทรีย์	ปลูกผักปลอดสาร พืชสมุนไพร	ผู้สูงอายุ เกษตรกร คนว่างงาน
งานหัตถกรรมพื้นบ้าน	สานตะกร้า ถักเชือก ทำยาหม่อง	ผู้หญิงในชุมชน และผู้สนใจทั่วไป
อบรมทักษะชีวิต	การออมเงิน การดูแลผู้สูงอายุ	เยาวชน และกลุ่มครอบครัว

กิจกรรมการเรียนรู้อาชีพ / ทักษะชีวิต เป็นการใช้พื้นที่วัดเป็น “แหล่งเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิต” สร้างทางเลือกด้านเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน

ตารางที่ ๔.๑๓ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคมและวัฒนธรรม

กิจกรรม	ตัวอย่างผลลัพธ์
กิจกรรมจิตอาสาเพื่อชุมชน	เก็บขยะ, ดูแลผู้สูงอายุ, ปลูกต้นไม้ในวัด
กิจกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้าน	ฟังนิทานอีสาน การละเล่นพื้นเมือง
เวทีเยาวชนแสดงออก	สุนทรพจน์, ดนตรีธรรมะ, ละครสั้น

กิจกรรมสร้างสรรค์สังคมและวัฒนธรรม เป็นการปลูกฝัง “พลังบวกทางสังคม” ทำให้วัดกลายเป็นพื้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างวัยและเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมือง

การใช้ฐานการเรียนรู้ของวัด วัดธาตุมีฐานการเรียนรู้ที่สนับสนุนกิจกรรมอย่างหลากหลาย ได้แก่ สวนสมุนไพร สอนพืชรักษาโรค โรงครัวสุขภาพ สาธิตอาหารปลอดภัย ห้องสมุดชุมชน อ่านหนังสือ ส่งเสริมการรู้หนังสือ ศาลาธรรมะ เวทีเรียนรู้และแลกเปลี่ยน การใช้พื้นที่วัดอย่างเต็มประสิทธิภาพ ทำให้กิจกรรมไม่ต้องลงทุนสูง และมีความใกล้ชิดกับวิถีชุมชน

สรุปการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ “การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ มีลักษณะหลากหลาย ครอบคลุมมิติศาสนา ทักษะชีวิต และสังคม ผ่านการใช้พื้นที่วัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเน้นการมีส่วนร่วม การเรียนรู้จากการลงมือทำ และการเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของคนในชุมชน ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างแท้จริง”

๔.๓.๔ การประสานเครือข่ายและทรัพยากร

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การประสานเครือข่ายและทรัพยากร เชิญภาคีเครือข่ายร่วมสนับสนุนด้านงบประมาณ ความรู้ และกำลังคน ในกระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ถือเป็น “กลไกเสริมพลัง” ที่ทำให้รูปแบบสามารถขับเคลื่อนได้จริงอย่างต่อเนื่อง ไม่เป็นภาระของวัดฝ่ายเดียว และสร้าง ความร่วมมือข้ามองค์กรอย่างมีเป้าหมาย โดยสามารถวิเคราะห์ออกเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๔ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Stakeholder Engagement)

หน่วยงาน	บทบาทสนับสนุน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย	ส่งนักศึกษา/คณาจารย์เป็นวิทยากร จัดอบรมธรรมะ ส่งเสริมการพัฒนาวัดเป็นแหล่งเรียนรู้
โรงเรียนในพื้นที่	นำนักเรียนร่วมกิจกรรม เช่น ค่ายคุณธรรม จัดกิจกรรมบูรณาการกับหลักสูตร
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด	สนับสนุนงบประมาณ กิจกรรมส่งเสริมศาสนา-วัฒนธรรม
เทศบาล / อบต. / พัฒนาชุมชน	สนับสนุนงบประมาณ ด้านอาชีพ สวัสดิการ และเวทีชุมชน
กลุ่มจิตอาสา/ผู้นำชุมชน	ร่วมเป็นวิทยากร ร่วมวางแผนและประชาสัมพันธ์กิจกรรม

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Stakeholder Engagement) การมีเครือข่ายหลากหลาย ทำให้ศูนย์เรียนรู้มี “ทุนสนับสนุนครบด้าน” ทั้งความรู้ คน และงบประมาณ

ตารางที่ ๔.๑๕ การจัดการทรัพยากรทางการเงินและวัตถุ

แหล่งทุนสนับสนุน	การจัดการ
กองทุนวัด/ศรัทธาญาติโยม	ใช้โปร่งใส มีบัญชีสาธารณะ มีคณะกรรมการตรวจสอบ
งบสนับสนุนจากภาครัฐ	เช่น งบวัฒนธรรม, งบพัฒนาท้องถิ่น, งบพัฒนาเด็กและเยาวชน
การบริจาคในกิจกรรม	เช่น งานทอดผ้าป่าเพื่อการศึกษา, บริจาคหนังสือ, อุปกรณ์การเรียนรู้

การจัดการทรัพยากรทางการเงินและวัตถุ วัดธาตุสร้างระบบบริหารจัดการทุนที่เน้นความโปร่งใส ทำให้ประชาชนเชื่อมั่นและพร้อมสนับสนุน

การใช้ “ทุนความรู้” จากเครือข่าย เครือข่ายสนับสนุนองค์ความรู้ เช่น มหาวิทยาลัย ส่งอาจารย์มาสอนธรรมะ การพัฒนาจิต สาธารณสุข อบรมสุขภาพผู้สูงอายุ สมุนไพรพื้นบ้าน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ส่งครูมาสอนอาชีพ เช่น การสานตะกร้า เย็บผ้า การใช้ “วิทยากรชุมชน” จากกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ เป็นการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้กิจกรรมเรียนรู้มีความลึก เชื่อมโยงกับชีวิต และพัฒนาแบบ “เรียนรู้จากกันและกัน” (Mutual Learning)

ความร่วมมือในเชิงระบบ (Collaborative Governance) มีการตั้ง “คณะกรรมการเครือข่ายสนับสนุน” ที่ประชุมร่วมกับวัดและชุมชน มีการกำหนดเป้าหมายร่วม / แผนปฏิบัติการร่วมในระดับพื้นที่ การทำงานเป็นลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ” ไม่ใช่การสนับสนุนเพียงฝ่ายเดียว ความร่วมมือแบบนี้เป็นหัวใจของ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ที่ไม่ผูกติดกับคนหรือหน่วยงานใดคนเดียว

สรุปการประสานเครือข่ายและทรัพยากร “การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ มีจุดเด่นคือการดึงภาคีเครือข่ายจากหลากหลายภาคส่วน ทั้งด้านศาสนา การศึกษา ท้องถิ่น และจิตอาสา มาสนับสนุนร่วมกันในด้านองค์ความรู้ งบประมาณ และบุคลากร โดยเน้นความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทำให้รูปแบบการพัฒนานี้มีพลังขับเคลื่อนสูง และสามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้จริง”

๔.๓.๕ การประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง ประเมินผลกิจกรรม, รับฟังข้อเสนอแนะ, ปรับปรุงกิจกรรมรอบต่อไป ในกระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ขั้นตอนการ ประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้รูปแบบสามารถดำเนินไปได้อย่าง “ยั่งยืน มีคุณภาพ และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน” โดยมีลักษณะการดำเนินงานดังนี้

๑. การติดตามและประเมินผลกิจกรรม (Monitoring & Evaluation) เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม, ความถี่ในการจัดกิจกรรม, อัตราการกลับมาเข้าร่วมซ้ำ เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ แบบสอบถามความพึงพอใจ, การสัมภาษณ์/สนทนากลุ่มกับผู้เข้าร่วม ตัวชี้วัดพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงในเชิงจริยธรรม ทักษะชีวิต และการมีส่วนร่วมในชุมชน การใช้ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพช่วยให้การประเมินรอบด้านมากขึ้น ไม่เน้นเฉพาะ “จำนวน” แต่รวมถึง “คุณค่า” ของการเรียนรู้ด้วย

๒. การรับฟังข้อเสนอแนะจากภาคส่วนต่าง ๆ เด็กและเยาวชน เวทีสะท้อนผลหลังจบค่าย, การเขียนบันทึกความรู้สึก ผู้ปกครอง/ชาวบ้าน การสนทนาเชิงลึกในเวทีชุมชน พระสงฆ์/คณะกรรมการ ประชุมสรุปผลการดำเนินงานรายไตรมาส เครือข่ายหน่วยงาน รับฟังผ่านรายงานกิจกรรมและเวทีภาคี การให้ “ทุกคนมีเสียง” ทำให้แผนพัฒนารอบต่อไปมีความใกล้ชิดกับความต้องการจริง และสร้างความเป็นเจ้าของร่วม

๓. การปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) ใช้หลัก PDCA (Plan – Do – Check – Act) อย่างเป็นระบบ Plan – ร่วมวางแผนกิจกรรมใหม่โดยอิงจากผลประเมิน Do – ดำเนินกิจกรรมตามแผนร่วมกับเครือข่าย Check – ตรวจสอบผลผ่านแบบประเมินและเวทีสะท้อน Act – ปรับปรุงแนวทาง ดัดแปลงรูปแบบให้เหมาะกับรอบถัดไป ตัวอย่างเช่น เดิมจัดอบรมเกษตรอินทรีย์แบบบรรยาย ปรับเป็นกิจกรรมลงแปลงจริงร่วมกับพระสงฆ์ ค่ายเยาวชนเดิม ๑ วัน ปรับเป็น ๓ วัน ๒ คืน พร้อมบูรณาการกิจกรรมศิลปะ การพัฒนาแบบไม่หยุดนิ่งนี้ช่วยให้รูปแบบ “มีชีวิต” ไม่หยุดอยู่ที่การทดลองเพียงครั้งเดียว แต่สามารถเรียนรู้และเติบโตได้ต่อเนื่อง

๔. การพัฒนาองค์ความรู้ (Knowledge Management) มีการบันทึกกระบวนการเรียนรู้ เช่น แผนกิจกรรมและแนวปฏิบัติ (Guidelines) รายงานผลการดำเนินงานรายเดือน/รายปี ชุดกิจกรรมตัวอย่างเพื่อขยายผลสู่พื้นที่อื่น พัฒนา “คู่มือการจัดกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้วัด” เพื่อใช้เป็นต้นแบบในวัดอื่น ทำให้รูปแบบนี้ขยายผลได้ และกลายเป็นต้นแบบเชิงนโยบายได้ในอนาคต

๕. การต่อยอดและสร้างนวัตกรรมกิจกรรม นำผลการประเมินมาสร้าง “กิจกรรมใหม่” ที่ตอบโจทย์ชุมชน เช่น ห้องเรียนธรรมะออนไลน์ ตอบรับการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ตลาดนัดจิตอาสา เชื่อมโยงกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนกับศาสนา โครงการวัดปลอดขยะ ส่งเสริมสิ่งแวดล้อมควบคู่กับศีลธรรม

สรุปการประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุให้ความสำคัญกับกระบวนการประเมินผลอย่างรอบด้าน โดยอาศัยข้อมูลจากหลายมิติและเสียงสะท้อนจากภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงกิจกรรมและกระบวนการอย่างต่อเนื่องภายใต้หลัก PDCA ซึ่งทำให้ศูนย์แห่งนี้ไม่เพียงแค่ยั่งยืน แต่ยังสามารถต่อยอดและกลายเป็นต้นแบบการพัฒนาวัดในพื้นที่อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

๖. สรุปรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายเป็นแนวทางที่ออกแบบอย่างเป็นระบบเพื่อให้วัดธาตุสามารถทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอด

ชีวิต” ของชุมชน โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม ศาสนา และสังคมของวัดเป็นฐาน พร้อมบูรณาการภาคีเครือข่ายจากภายในและภายนอกชุมชนอย่างมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบและขั้นตอนที่ชัดเจน ดังนี้

โครงสร้างของรูปแบบ (Components of the Model) รูปแบบพัฒนาแบ่งออกเป็น ๕ องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบ สาระสำคัญ เป้าหมาย ดังนี้ ๑) บริบทและศักยภาพของวัด วัดธาตุมีทำเลในเขตเมือง มีโครงสร้างพื้นฐานพร้อม เช่น ศาลา ห้องสมุด อาคารเรียน และพระสงฆ์ที่มีศักยภาพ ใช้ศักยภาพที่มีอยู่เป็นจุดตั้งต้นของการพัฒนา ๒) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนา, ใช้เวทีชุมชน, การวิเคราะห์ความต้องการร่วม ให้ชุมชนเป็นเจ้าของและมีบทบาทในทุกขั้นตอน ๓) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ บูรณาการธรรมะ-วัฒนธรรม-ทักษะชีวิต, มีค่ายคุณธรรม, สอนอาชีพ, ห้องสมุดชุมชน กิจกรรมตอบสนองกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย ๔) การพัฒนาเครือข่ายและทุนสนับสนุน สร้างความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย, โรงเรียน, อบต., หน่วยงานวัฒนธรรม เพิ่มพลังขับเคลื่อนด้วยการระดมทรัพยากรภายนอก ๕) การติดตาม ประเมินผล และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ใช้ระบบ PDCA, รับฟังความคิดเห็น, ปรับปรุงจากผลประเมิน ทำให้รูปแบบสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ขั้นตอนการดำเนินงานตามรูปแบบ (Development Process) สามารถสรุปเป็นวงจร ๕ ขั้นตอนหลัก ดังนี้ ๑. การวิเคราะห์บริบทและทุนชุมชน สำรวจศักยภาพวัด, ความต้องการของประชาชน, จุดแข็ง/อุปสรรค ๒. การวางแผนแบบมีส่วนร่วม ตั้งคณะกรรมการ, ระดมความคิดเห็น, ออกแบบกิจกรรม ๓. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จัดกิจกรรมทั้งเชิงศาสนา อาชีพ และสังคมในพื้นที่วัด๔. การประสานเครือข่ายและทรัพยากร เชิญภาคีเครือข่ายร่วมสนับสนุนด้านงบประมาณ ความรู้และกำลังคน ๕. การประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง ประเมินผลกิจกรรม, รับฟังข้อเสนอแนะ, ปรับปรุงกิจกรรมรอบต่อไป

ลักษณะเด่นของรูปแบบ เน้นการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน: ไม่ใช่การพัฒนาจากบนลงล่าง แต่ชุมชนมีส่วนร่วมจริงจัง ใช้วัดเป็น “ฐานการเรียนรู้” ไม่ใช่แค่สถานที่ประกอบพิธี แต่เป็นแหล่งเรียนรู้ชีวิต ยืดหยุ่นและปรับใช้ได้หลากหลาย: เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายหลายช่วงวัย มีระบบประเมินและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้รูปแบบมีชีวิต ไม่หยุดนิ่ง เชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมกับองค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น การสอนอาชีพร่วมกับศีลธรรม

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ เป็นรูปแบบที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ใช้ศักยภาพของวัดเป็นฐานในการเรียนรู้ สร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และทักษะชีวิตอย่างเป็นระบบ พร้อมระบบติดตามผลและเครือข่ายภาคีสนับสนุนที่ทำให้รูปแบบนี้มีความยั่งยืนและสามารถปรับใช้กับวัดอื่นได้

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” ได้สังเคราะห์องค์ความรู้สำคัญที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาวัดในพื้นที่อื่นได้อย่างเป็นระบบ โดยแบ่งองค์ความรู้หลักออกเป็น ๕ ด้าน ดังนี้

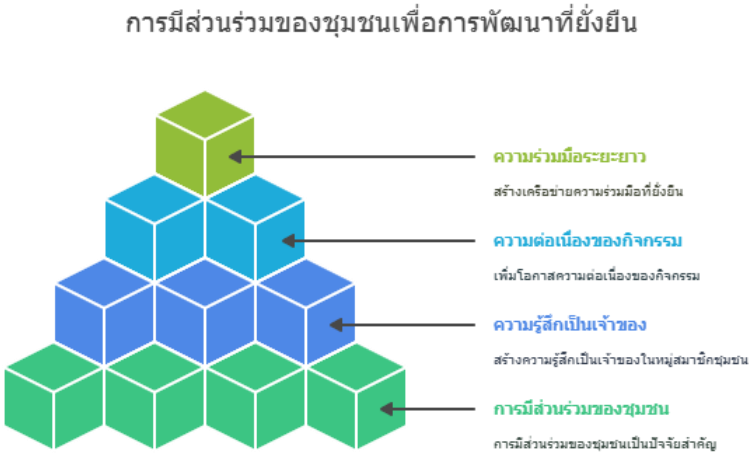
แผนภาพที่ ๔.๒ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

๑. วัดสามารถเป็นฐานการเรียนรู้ที่ตอบสนองวิถีชีวิตชุมชนได้อย่างแท้จริง วัดไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่สามารถขยายบทบาทเป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ของชุมชนได้ โดยใช้จุดแข็งด้านพื้นที่ โครงสร้างพื้นฐาน และความศรัทธาเป็นฐาน การเชื่อมโยงกิจกรรมการเรียนรู้กับบริบททางวัฒนธรรม ศาสนา และภูมิปัญญา ทำให้การเรียนรู้มีความหมายและเข้าถึงผู้คนทุกวัย

แผนภาพที่ ๔.๓ การเรียนรู้ตลอดชีวิต

๒. การมีส่วนร่วมของชุมชนคือหัวใจของการพัฒนาอย่างยั่งยืน การจัดเวทีประชาคม ตั้งคณะกรรมการร่วม และเปิดพื้นที่ให้ชุมชนเสนอแนวทางการเรียนรู้ ทำให้เกิด “ความรู้สึกเป็นเจ้าของ” และเพิ่มโอกาสความต่อเนื่องของกิจกรรม โมเดลความร่วมมือแบบ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ” ช่วยสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระยะยาวระหว่างวัด หน่วยงานท้องถิ่น และประชาชน

แผนภาพที่ ๔.๔ การมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓. รูปแบบการเรียนรู้ต้องหลากหลาย ยืดหยุ่น และเชื่อมโยงกับชีวิตจริง กิจกรรมการเรียนรู้ควรครอบคลุมทั้งด้านศาสนา อาชีพ และสังคม เช่น ค่ายคุณธรรม การอบรมอาชีพพื้นฐาน การเรียนรู้สมุนไพร และการดูแลสุขภาพ ควรเน้น “ฐานการเรียนรู้ในพื้นที่จริง” เช่น สวนสมุนไพร ห้องสมุดวัด หรือโรงครัวสุขภาพ เพื่อให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติได้จริง และเกิดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

แผนภาพที่ ๔.๕ รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย

๔. การประสานทรัพยากรจากเครือข่ายภายนอก ช่วยขับเคลื่อนให้เกิดพลัง การดึงภาคีเครือข่าย เช่น มหาวิทยาลัย โรงเรียน อบต. และสำนักงานวัฒนธรรม มาร่วมจัดกิจกรรม ช่วยเสริมความรู้ เทคโนโลยี และทุนสนับสนุนให้กับวัด วัดควรมีระบบจัดการงบประมาณและทรัพยากรที่โปร่งใส เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและการสนับสนุนจากสังคมอย่างต่อเนื่อง

แผนภาพที่ ๔.๖ การประสานทรัพยากรจากเครือข่ายภายนอก

๕. ระบบติดตามประเมินผลและการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลไกพัฒนารูปแบบอย่างไม่หยุดนิ่ง การนำกระบวนการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และการใช้วงจร PDCA (Plan – Do – Check – Act) มาใช้ ช่วยให้สามารถพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมกับบริบทในแต่ละช่วงเวลา การบันทึกองค์ความรู้ การจัดทำคู่มือกิจกรรม และการเผยแพร่ผลลัพธ์ของวัดต่อสาธารณะ เป็นแนวทางในการขยายผลและเป็นต้นแบบแก่พื้นที่อื่น

แผนภาพที่ ๔.๗ ระบบติดตามประเมินผลและการเรียนรู้เพื่อพัฒนา

องค์ความรู้ภาพรวม วัดในชุมชนสามารถเป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ที่มีชีวิต” ได้อย่างแท้จริง หากมีการวิเคราะห์บริบทอย่างรอบด้าน มีการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ออกแบบกิจกรรมที่ยืดหยุ่น เชื่อมโยงกับชีวิตจริง และพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยใช้พลังของเครือข่ายในชุมชน การวิจัยครั้งนี้จึงได้นำเสนอรูปแบบการพัฒนาเชิงระบบ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวัดอื่น ๆ ได้ในหลากหลายบริบท

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เชิงปฏิบัติการภาคสนาม เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย แล้วลงพื้นที่ภาคสนามเกบข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล แล้วเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ในบทนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วอภิปรายผลการวิจัยเพื่อให้เห็นความสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอข้อเสนอแนะจากการวิจัยในแต่ละด้าน ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑. บริบทของพื้นที่และชุมชน วัดธาตุตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน และมีบทบาทในด้านศาสนา วัฒนธรรม และกิจกรรมชุมชนมาโดยตลอด ชุมชนโดยรอบเป็นชุมชนกึ่งเมือง-กึ่งชนบท มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลาย เช่น สมุนไพร จักสาน อาหารพื้นบ้าน ชาวบ้านยังมีศรัทธาในพระสงฆ์ และวัดยังคงเป็นพื้นที่กิจกรรมสำคัญในงานบุญ เทศกาล และการอบรมคุณธรรม

๒. สภาพปัจจุบันของวัดธาตุ วัดมีพื้นที่ว่างและสิ่งปลูกสร้างที่สามารถใช้เป็นสถานที่เรียนรู้ เช่น ศาลาอเนกประสงค์ ลานวัด ห้องสมุดธรรมะ พระสงฆ์มีความตั้งใจในการพัฒนา และเปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ ด้านการเรียนรู้เพื่อชุมชน ชุมชนมีปราชญ์ท้องถิ่นและกลุ่มแม่บ้านที่มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ แต่ยังไม่มีระบบหรือเวทีชัดเจนในการจัดการความรู้ มีความร่วมมือเบื้องต้นจากโรงเรียนในพื้นที่ กศน. และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่สามารถเป็นภาคีร่วมพัฒนาได้

๓. ความพร้อมในการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ คือ ๑. ด้านบุคลากร พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์เปิดกว้าง ขยัน และสื่อสารกับชุมชนได้ดี มีคนรุ่นใหม่ แม่บ้าน และปราชญ์ชาวบ้านที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วม ผู้นำท้องถิ่นและองค์กรในพื้นที่ให้ความร่วมมือในระดับหนึ่ง และสามารถขยายความร่วมมือได้ ๒. ด้านกายภาพ วัดมีศาลา ห้องประชุม และพื้นที่ว่างสำหรับจัดกิจกรรม สามารถปรับปรุงอาคารบางส่วนให้เป็น “ฐานการเรียนรู้” ได้โดยไม่ต้องใช้งบประมาณมากนัก ๓. ด้านเนื้อหาและภูมิปัญญา มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาสร้างกิจกรรม เช่น การทำยาสมุนไพร การทำข้าวหมาก การจักสานไม้ไผ่ ปราชญ์ชาวบ้านและผู้สูงอายุในชุมชนเต็มใจร่วมถ่ายทอดความรู้ แต่ขาดการรวบรวมและจัดระบบความรู้ ๔. การสนับสนุนจากภายนอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ วิทยาเขตหนองคาย พร้อมสนับสนุนด้านวิชาการ วิทยากร และนักศึกษาอาสา กศน. และโรงเรียนท้องถิ่นมีศักยภาพในการบูรณาการกิจกรรมร่วมกับวัด หน่วยงานท้องถิ่น เช่น อบต. เทศบาล มีแนวโน้มสนับสนุนงบประมาณหรือวัสดุบางส่วนหากมีแผนงานชัดเจน

วัดธาตุมีความพร้อมในระดับพื้นฐานและบริบทที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” โดยเฉพาะในด้านบุคลากร ศรัทธาของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายด้านการศึกษา การพัฒนารูปแบบควรเน้น “การมีส่วนร่วมของชุมชน” และค่อย ๆ ขับเคลื่อนจากกิจกรรมขนาดเล็ก สู่การสร้างระบบกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

๕.๑.๒ องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑. แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ การพัฒนารูปแบบวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุตั้งอยู่บนแนวคิดหลัก ๓ ประการ คือ ๑) วัดเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อชีวิต ไม่ใช่เพียงสถานที่ทางศาสนา แต่เป็นเวทีถ่ายทอดทักษะชีวิต ภูมิปัญญา และคุณธรรม ๒) ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ โดยให้ประชาชนมีบทบาทเป็นทั้ง “ผู้เรียน” และ “ผู้สอน” เพื่อสร้างความรู้ร่วม ๓) บูรณาการศาสนา–วัฒนธรรม–การศึกษา–อาชีพ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งด้านจิตใจและการดำรงชีวิต

๒. องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนา จากการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๕ ด้าน ดังนี้ ๑. บริบทพื้นที่และทรัพยากร วัดมีพื้นที่รองรับกิจกรรม เช่น ศาลา ลานวัด ห้องสมุดธรรมะ ชุมชนมีทุนทางสังคม เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น งานบุญ สมุนไพรพื้นบ้าน งานจักสาน ๒. บุคลากรและการมีส่วนร่วมของชุมชน พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ ขยัน สื่อสารกับชุมชนได้ดี มีทีมขับเคลื่อนจากคนในชุมชน เช่น คนรุ่นใหม่ แม่บ้าน ผู้สูงอายุ ผู้นำท้องถิ่นและองค์กรในพื้นที่ให้ความร่วมมือในระดับที่สามารถพัฒนาได้ต่อเนื่อง ๓. ฐานการเรียนรู้และกิจกรรม ฐานการเรียนรู้ควรครอบคลุมทั้ง “ทักษะชีวิต – คุณธรรม – อาชีพ” เช่น ฐานสมุนไพรท้องถิ่น ฐานคุณธรรมเยาวชน ฐานจักสานสร้างอาชีพ

ฐานการทำอาหารพื้นบ้าน มีกิจกรรมหมุนเวียนเป็นประจำ เช่น เดือนละ ๑ ฐานเรียนรู้ ๔. ภาคีเครือข่ายสนับสนุน ได้รับความร่วมมือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย โรงเรียน กศน. และหน่วยงานท้องถิ่น มีศักยภาพในการสนับสนุนด้านวิชาการ วิทยากร และงบประมาณบางส่วน ภาคีมีบทบาททั้งด้านการออกแบบกิจกรรม ถ่ายทอดองค์ความรู้ และส่งเสริมการประเมินผล ๕. การจัดการและความต่อเนื่อง มีการออกแบบเป็น “ระบบกิจกรรม” ไม่ใช่โครงการชั่วคราว ใช้การทดลองจัดกิจกรรม (Pilot) เพื่อปรับปรุงก่อนเปิดศูนย์จริง มีการประเมินและปรับรูปแบบอย่างต่อเนื่อง เช่น จัดทำคู่มือ ป้ายกิจกรรม สื่อเสริมการเรียนรู้ มีการสร้างคณะกรรมการร่วมจากวัด ชุมชน และภาคีเครือข่ายเพื่อบริหารจัดการ

๓. ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ พระสงฆ์มีความมุ่งมั่น และได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ชุมชนมีศรัทธาและพร้อมเข้าร่วมกิจกรรม มีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานวัฒนธรรม การศึกษา และองค์กรท้องถิ่น การจัดกิจกรรมต่อเนื่อง เช่น เดือนละ ๑ ครั้ง ทำให้ศูนย์มีชีวิตและไม่หยุดนิ่ง

การพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุต้องอาศัยการบูรณาการหลายด้านอย่างสอดคล้อง ได้แก่ ทุนชุมชน พระสงฆ์ผู้มีวิสัยทัศน์ การมีส่วนร่วมของประชาชน และความร่วมมือจากเครือข่ายวิชาการ การออกแบบรูปแบบที่ตอบโจทย์บริบท และการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบจะนำไปสู่ความสำเร็จของศูนย์เรียนรู้อย่างยั่งยืน

๕.๑.๓ รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายเป็นแนวทางที่ออกแบบอย่างเป็นระบบเพื่อให้วัดธาตุสามารถทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ของชุมชน โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม ศาสนา และสังคมของวัดเป็นฐาน พร้อมบูรณาการภาคีเครือข่ายจากภายในและภายนอกชุมชนอย่างมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบและขั้นตอนที่ชัดเจน ดังนี้

โครงสร้างของรูปแบบ (Components of the Model) รูปแบบพัฒนาแบ่งออกเป็น ๕ องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบ สาระสำคัญ เป้าหมาย ดังนี้ ๑) บริบทและศักยภาพของวัด วัดธาตุมีทำเลในเขตเมือง มีโครงสร้างพื้นฐานพร้อม เช่น ศาลา ห้องสมุด อาคารเรียน และพระสงฆ์ที่มีศักยภาพ ใช้ศักยภาพที่มีอยู่เป็นจุดตั้งต้นของการพัฒนา ๒) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนา, ใช้เวทีชุมชน, การวิเคราะห์ความต้องการร่วม ให้ชุมชนเป็นเจ้าของและมีบทบาทในทุกขั้นตอน ๓) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ บูรณาการธรรมะ-วัฒนธรรม-ทักษะชีวิต, มีค่ายคุณธรรม, สอนอาชีพ, ห้องสมุดชุมชน กิจกรรมตอบสนองกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย ๔) การพัฒนาเครือข่ายและทุนสนับสนุน สร้างความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย, โรงเรียน, อบต., หน่วยงานวัฒนธรรม เพิ่มพลังขับเคลื่อนด้วยการระดมทรัพยากรภายนอก ๕) การติดตาม ประเมินผล และ

พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ใช้ระบบ PDCA, รับฟังความคิดเห็น, ปรับปรุงจากผลประเมิน ทำให้รูปแบบสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ขั้นตอนการดำเนินงานตามรูปแบบ (Development Process) สามารถสรุปเป็นวงจร ๕ ขั้นตอนหลัก ดังนี้ ๑. การวิเคราะห์บริบทและทุนชุมชน สำรวจศักยภาพวัด, ความต้องการของประชาชน, จุดแข็ง/อุปสรรค ๒. การวางแผนแบบมีส่วนร่วม ตั้งคณะกรรมการ, ระดมความคิดเห็น, ออกแบบกิจกรรม ๓. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จัดกิจกรรมทั้งเชิงศาสนา อาชีพ และสังคมในพื้นที่วัด๔. การประสานเครือข่ายและทรัพยากร เชิญภาคีเครือข่ายร่วมสนับสนุนด้านงบประมาณ ความรู้ และกำลังคน ๕. การประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง ประเมินผลกิจกรรม, รับฟังข้อเสนอแนะ, ปรับปรุงกิจกรรมรอบต่อไป

ลักษณะเด่นของรูปแบบ เน้นการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน: ไม่ใช่การพัฒนาจากบนลงล่าง แต่ชุมชนมีส่วนร่วมจริงจัง ใช้วัดเป็น “ฐานการเรียนรู้” ไม่ใช่แค่สถานที่ประกอบพิธี แต่เป็นแหล่งเรียนรู้ชีวิต ยืดหยุ่นและปรับใช้ได้หลากหลาย: เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายหลายช่วงวัย มีระบบประเมินและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้รูปแบบมีชีวิต ไม่หยุดนิ่ง เชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมกับองค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น การสอนอาชีพร่วมกับศีลธรรม

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ เป็นรูปแบบที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ใช้ศักยภาพของวัดเป็นฐานในการเรียนรู้ สร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และทักษะชีวิตอย่างเป็นระบบ พร้อมระบบติดตามผลและเครือข่ายภาคีสนับสนุนที่ทำให้รูปแบบนี้มีความยั่งยืนและสามารถปรับใช้กับวัดอื่นได้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

จากการศึกษาพบว่า วัดธาตุ (วัดเขตอุดม – นาคลอง) มีความพร้อมในหลายมิติทั้งด้านบุคลากร สถานที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ทั้งในระดับชุมชนและสถาบันการศึกษา โดยมีความศรัทธาของชุมชนและวิสัยทัศน์ของพระสงฆ์เป็นแกนกลางของการขับเคลื่อน ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. วัดเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อชีวิต วัดธาตุมีบทบาทมากกว่าเพียงศูนย์ทางศาสนา หากแต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม ทั้งด้านคุณธรรม ทักษะชีวิต และภูมิปัญญาชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ที่มองว่า “วัดคือ

โรงเรียนของชาวบ้าน” และแนวคิดของ สุภาพ สุนทรพนาเวศ ที่กล่าวว่า “วัดควรเป็นเวทีของการเรียนรู้เชิงปฏิบัติจริง โดยใช้ทุนวัฒนธรรมและศีลธรรมเป็นฐานพัฒนา” [๑]

๒. การมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการวิจัยชี้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกุญแจสำคัญ โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของ Chambers (๑๙๘๓)[๒] และ Pretty (๑๙๙๕)[๓] ที่เน้นว่า ความยั่งยืนของกิจกรรมพัฒนาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อชุมชนมีบทบาททั้งในฐานะผู้กำหนดปัญหา ผู้ร่วมวางแผน และผู้ลงมือปฏิบัติ และ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธีรเดช เจริญภักดี[๔] ที่ศึกษาวัดในจังหวัดชัยนาท พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบส่งผลให้วัดสามารถพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ได้อย่างยั่งยืน

๓. ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีปราชญ์ชาวบ้าน ฐานสมุนไพร ฐานจักสาน และอาหารพื้นบ้าน แสดงให้เห็นถึง “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่มีศักยภาพต่อการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Pierre Bourdieu (๑๙๘๖) [๕]ที่ชี้ว่า ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) หากได้รับการจัดการอย่างมีระบบ จะสามารถกลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจหรือทุนทางสังคมได้ และงานวิจัยของ ลัดดา กัณหา[๖] ที่ศึกษาเรื่องศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าการบูรณาการภูมิปัญญาเข้ากับกิจกรรมเรียนรู้ ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

๔. ภาคีเครือข่ายทางวิชาการ วัดธาตุได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย โรงเรียน และ กศน. ในการส่งเสริมกิจกรรมและสนับสนุนองค์

---

[๑] สุภาพ สุนทรพนาเวศ, **การจัดการเรียนรู้ในวัด: การบูรณาการศาสนา ชีวิต และชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยทางวิชาการเพื่อการพัฒนา, ๒๕๕๕), หน้า ๒๓.

[๒] Chambers, R., **Rural development: Putting the last first**, (London, UK: Longman, 1983), p 59.

[๓] Pretty, J. N., “Participatory learning for sustainable agriculture”, **World Development**, Vol.23 No.8 (1995): 1247–1263.

[๔] ธีรเดช เจริญภักดี, “รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๗๒.

[๕] Bourdieu, P., **The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education**, (New York, NY: Greenwood, 1986), p 258.

[๖] ลัดดา กัณหา, การจัดการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน”, **วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๒): ๔๕–๖๐.

ความรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Peter Senge (๑๙๙๐)[๗] เรื่อง Learning Organization ที่เน้นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งแนวราบและแนวดิ่งเพื่อเพิ่มศักยภาพขององค์กรและชุมชน และงานวิจัยของ บุญเชิด พรมประโคน[๘] พบว่า การสร้างความร่วมมือระหว่างวัดกับภาคการศึกษา เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ศูนย์เรียนรู้ดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ

๕. วัดธาตุในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ ภาพรวมของวัดธาตุสะท้อนให้เห็นว่า มีองค์ประกอบครบถ้วนในการเป็น “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” (Community of Learning) ตามแนวคิดของ Wenger & Lave (๑๙๙๑)[๙] ที่เสนอว่า การเรียนรู้แบบยั่งยืนเกิดจากการปฏิบัติร่วมกันในชีวิตประจำวัน โดยมีเป้าหมายร่วมเป็นตัวเชื่อมโยง ซึ่งวัดธาตุสามารถทำหน้าที่นี้ได้อย่างเหมาะสมผ่านกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม ศีลธรรม และอาชีพ

จากการศึกษาบริบทและความพร้อมของวัดธาตุ พบว่า มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทั้งจากความศรัทธาในพระสงฆ์ ทุนทางสังคมของชุมชน และความร่วมมือจากเครือข่ายภาคการศึกษา การขับเคลื่อนควรเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม การจัดระบบความรู้ และการสร้างกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างสมดุล

๕.๒.๒ องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การพัฒนารูปแบบวัดธาตุให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจำเป็นต้องตั้งอยู่บนแนวคิดการบูรณาการศาสนา วัฒนธรรม และการเรียนรู้เพื่อชีวิต โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ แนวคิดพื้นฐาน องค์ประกอบของรูปแบบ และปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดร่วมสมัยหลายประการ ดังนี้

๑. แนวคิดพื้นฐาน: วัดคือฐานแห่งการเรียนรู้เพื่อชีวิต ผลการวิจัยระบุว่า แนวคิดหลักของรูปแบบเน้นให้วัดเป็นพื้นที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา ทักษะชีวิต และคุณธรรม ไม่ใช่เพียงสถานที่ทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ.

---

[๗] Senge, P. M., **The fifth discipline: The art & practice of the learning organization**, (New York, NY: Doubleday, 1990), p 78.

[๘] บุญเชิด พรมประโคน, “แนวทางการพัฒนาวัดกับการศึกษาชุมชนในเขตเทศบาล”, **วารสารวิจัยทางศาสนาและมนุษยศาสตร์**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๐): ๙๑–๑๐๒.

[๙] Lave, J., & Wenger, E., **Situated learning: Legitimate peripheral participation**, (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1991), p 69.

ปยุตฺโต)[๑๐] ที่เสนอว่า วัดควรเป็น “โรงเรียนของสังคม” (Learning Sanctuary) โดยผสานบทบาททางจิตวิญญาณกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสังคม นอกจากนี้ ยังตรงกับแนวคิดของ Lave & Wenger (๑๙๙๑)[๑๑] เรื่อง “ชุมชนแห่งการปฏิบัติ (Community of Practice)” ที่เน้นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้คนในบริบทของตนเอง

๒. องค์ประกอบของรูปแบบ: การออกแบบเพื่อความยั่งยืน บริบทพื้นที่และทรัพยากร การที่วัดธาตุมีทั้งพื้นที่ ศาลา ห้องสมุด และทุนทางสังคม เช่น ปราชญ์ กลุ่มแม่บ้าน และกิจกรรมประเพณี ถือเป็นทุนชุมชนที่มีศักยภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (๑๙๘๖)[๑๒] เรื่อง ทุนทางวัฒนธรรม และ ทุนทางสังคม ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นกลไกการเรียนรู้หากมีการจัดการอย่างเหมาะสม บุคลากรและการมีส่วนร่วม การมีพระสงฆ์ที่มีวิสัยทัศน์ ทีมขับเคลื่อนจากชุมชน และความร่วมมือจากท้องถิ่น แสดงถึงแนวทางการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Development) ตามแนวทางของ Robert Chambers (๑๙๘๓)[๑๓] และ Pretty (๑๙๙๕)[๑๔] ที่เน้นว่าชาวบ้านต้องไม่ใช่เพียงผู้รับบริการ แต่ต้องเป็น “เจ้าของ” กระบวนการเรียนรู้ด้วย ฐานการเรียนรู้และกิจกรรมการกำหนดฐานการเรียนรู้ในหลายมิติ ทั้งทักษะชีวิต คุณธรรม และอาชีพ เช่น ฐานสมุนไพร ฐานอาหารพื้นบ้าน สอดคล้องกับแนวคิด Lifelong Learning และ Active Learning ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและการเชื่อมโยงชีวิตประจำวันกับความรู้ (UNESCO, ๒๐๑๕)[๑๕] ภาคีเครือข่ายสนับสนุน วัดธาตุมี ภาคีวิชาการ เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ วิทยาเขตหนองคาย กศน. และโรงเรียน ที่พร้อมร่วมออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Senge (๑๙๙๐)[๑๖] ที่เสนอว่า องค์กร

---

[๑๐] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **แนวทางพุทธในการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๘๖.

[๑๑] Lave, J., & Wenger, E., **Situated learning: Legitimate peripheral participation**, (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1991), p 46.

[๑๒] Bourdieu, P., **The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education**, p 241.

[๑๓] Chambers, R., **Rural development: Putting the last first**, (London, UK: Longman, 1983), p 77.

[๑๔] Pretty, J. N., “Participatory learning for sustainable agriculture”, **World Development**, Vol.23 No.8 (1995): 1247–1263.

[๑๕] UNESCO, **Rethinking education: Towards a global common good? Paris: United Nations Educational**, (London, UK: Scientific and Cultural Organization, ๒๐๑๕), p ๘๙.

[๑๖] Senge, P. M., **The fifth discipline: The art & practice of the learning organization**, (New York, NY: Doubleday, 1990), p 79.

เรียนรู้ต้องมีเครือข่ายที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้แบบข้ามพรมแดนสถาบัน การจัดการและความต่อเนื่อง การมีระบบกิจกรรมแบบหมุนเวียน และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นจุดแข็งของรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาองค์กรแบบยั่งยืน (Sustainable Development Practice) และแนวทาง Plan–Do–Check–Act (PDCA) ซึ่งเน้นการทดลอง ปรับปรุง และพัฒนาต่อเนื่อง

๓. ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ: วัดมีทุนด้านศรัทธาและการบริหารจัดการ ความศรัทธาของชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงาน เช่น งบวัฒนธรรม กองทุนท้องถิ่น และการที่พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ เป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญ โดยเฉพาะเมื่อมี “กิจกรรมต่อเนื่อง” เดือนละ ๑ ครั้ง ก็จะทำให้ศูนย์การเรียนรู้มีพลัง ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธีรเดช เจริญภักดี[๑๗] ที่พบว่าความสำเร็จของศูนย์เรียนรู้วัดเกิดจากการจัดการของคณะสงฆ์ที่มีวิสัยทัศน์ ร่วมกับภาคีชุมชน และการออกแบบกิจกรรมที่มีชีวิตอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนารูปแบบวัดธาตุให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จำเป็นต้องยึดหลักการบูรณาการ “ศาสนา–วัฒนธรรม–การศึกษา–อาชีพ” เข้าด้วยกันอย่างสอดคล้อง ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ และการสร้างเครือข่ายทางวิชาการ การจัดการที่ดี การทดลองกิจกรรม การประเมินผล และการพัฒนารูปแบบอย่างต่อเนื่อง ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ผลักดันให้ศูนย์การเรียนรู้มีชีวิต ยั่งยืน และตอบโจทย์ชุมชนได้อย่างแท้จริง

๕.๒.๓ รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า “รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ” เป็นแนวทางที่มีความเป็นระบบ สอดคล้องกับบริบทของวัดและชุมชน และสามารถนำไปสู่การสร้างแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีพลังและยั่งยืน โดยมีประเด็นอภิปรายสำคัญ ดังนี้:

๑. รูปแบบที่ตั้งอยู่บน “ฐานทุนชุมชน” อย่างแท้จริง รูปแบบดังกล่าวยึด “วัด” เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ โดยใช้ศักยภาพที่มีอยู่ เช่น พื้นที่วัด อาคาร พระสงฆ์ และเครือข่ายชุมชนเป็นฐานการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (๑๙๘๖)[๑๘] ที่เสนอว่า ทุนทางวัฒนธรรม และ ทุนทางสังคม เป็นทรัพยากรสำคัญในการขับเคลื่อนการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

---

[๑๗] ธีรเดช เจริญภักดี, “รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, หน้า ๗๒.

[๑๘] Bourdieu, P., **The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education**, (New York, NY: Greenwood, 1986), p 85.

หากมีการจัดการอย่างมีระบบก็สามารถนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน งานของ สุภาพ สุนทรพนาเวศ[๑๙] ก็สะท้อนว่า “วัดไม่ควรถูกจำกัดให้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา แต่ควรเป็นเวทีเรียนรู้ที่หลอมรวมศรัทธา ปัญญา และการดำรงชีวิต”

๒. การจัดการแบบมีส่วนร่วม กุญแจสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน การออกแบบรูปแบบที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เช่น การตั้งคณะกรรมการ การระดมความคิดเห็น และการวิเคราะห์ความต้องการร่วม เป็นการสะท้อนแนวคิด การพัฒนารูปแบบแบบมีส่วนร่วม (Participatory Model) ตามแนวทางของ Pretty (๑๙๙๕)[๒๐] ซึ่งเชื่อว่า “การพัฒนาโดยชุมชน” จะยั่งยืนกว่าการพัฒนาจากภายนอกโดยผู้เชี่ยวชาญ ลักษณะเช่นนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธีรเดช เจริญภักดี[๒๑] ที่เสนอว่าการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ในวัดจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีบทบาทอย่างจริงจัง

๓. การออกแบบกิจกรรมอย่างยืดหยุ่นและครอบคลุม รูปแบบดังกล่าววางโครงกิจกรรมการเรียนรู้ไว้หลากหลาย ไม่จำกัดเพียงการเรียนศีลธรรม แต่รวมถึงกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ ทักษะชีวิต และคุณธรรมสำหรับกลุ่มเป้าหมายต่างวัย เช่น ฐานสมุนไพร ฐานคุณธรรมเยาวชน ฐานจักสาน ฯลฯ ลักษณะนี้สะท้อนแนวคิดของ Lave & Wenger (๑๙๙๑)[๒๒] เรื่อง ชุมชนแห่งการปฏิบัติ (Community of Practice) ที่เชื่อว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ในกิจกรรมจริง ไม่ใช่แค่การฟังบรรยาย นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงกับแนวคิดของ Senge (๑๙๙๐)[๒๓] ว่า “องค์กรเรียนรู้ที่แท้จริง” ต้องมีวงจรแห่งการเรียนรู้ที่เคลื่อนไหวอยู่เสมอ และมีกลไกการประเมิน–พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในรูปแบบนี้ได้ใช้วงจร PDCA มาเป็นกลไกบริหารจัดการ ถือว่าเป็นจุดแข็งสำคัญ

๔. การบูรณาการเครือข่ายภาคี: พลังเสริมเพื่อความต่อเนื่อง การเชิญภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วม เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ วิทยาเขตหนองคาย โรงเรียน กศน. และ อบต. เป็นการต่อยอดพลังจากภายนอกมาสนับสนุนทรัพยากรภายใน ซึ่งตรงกับหลักการ Collective Impact Model

---

[๑๙] สุภาพ สุนทรพนาเวศ, **การจัดการเรียนรู้ในวัด: การบูรณาการศาสนา ชีวิต และชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยทางวิชาการเพื่อการพัฒนา, ๒๕๕๕), หน้า ๗๙.

[๒๐] Pretty, J. N., “Participatory learning for sustainable agriculture”, **World Development**, Vol.23 No.8 (1985): 1247–1263.

[๒๑] ธีรเดช เจริญภักดี, “รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, หน้า ๘๒.

[๒๒] Lave, J., & Wenger, E., **Situated learning: Legitimate peripheral participation**, (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1991), p 65.

[๒๓] Senge, P. M., **The fifth discipline: The art & practice of the learning organization**, (New York, NY: Doubleday, 1990), p 66.

ที่เน้นการขับเคลื่อนปัญหาสังคมโดยมีภาคีหลายฝ่ายร่วมมือกันในเป้าหมายเดียว งานของ บุญเชิด พรมประโคน[๒๔] ก็เสนอว่า วัดที่สามารถประสานงานกับหน่วยงานภายนอกได้ดี มักมีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ที่เข้มแข็งกว่า และสามารถรักษาความต่อเนื่องของกิจกรรมได้ยาวนาน

๕. ความยืดหยุ่นและขยายผลได้ ลักษณะเด่นของรูปแบบ รูปแบบนี้ไม่ได้ยึดติดกับกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง แต่สามารถปรับใช้ได้กับชุมชนอื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน เนื่องจากมีโครงสร้างการดำเนินงานเป็นระบบ มีขั้นตอน ๕ ระยะ คือ วิเคราะห์บริบท วางแผน จัดกิจกรรม ประสานเครือข่าย ประเมินและพัฒนา โครงสร้างนี้ช่วยให้การพัฒนาไม่เป็นเพียงโครงการระยะสั้น แต่เป็นระบบที่หมุนเวียนและพัฒนาได้ตลอดเวลา สอดคล้องกับแนวคิด “วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต” ที่เน้นการเรียนรู้ทั้งด้านจิตใจ–ชีวิต–อาชีพในพื้นที่ศรัทธา

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุที่เสนอในงานวิจัยนี้ มีจุดแข็งที่ชัดเจน ได้แก่ การบูรณาการทุนชุมชนกับภาคีวิชาการ กระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง การเรียนรู้หลากมิติ ระบบการติดตามและพัฒนาต่อเนื่อง ส่งผลให้วัดไม่ใช่เพียงพื้นที่ศาสนา แต่กลายเป็น “เวทีการเรียนรู้เพื่อชีวิต” อย่างแท้จริง รูปแบบนี้จึงไม่เพียงเหมาะสมกับบริบทวัดธาตุเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้เป็นต้นแบบเพื่อขยายผลกับวัดอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้อย่างยืดหยุ่นและยั่งยืน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในแต่ละด้านดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ส่งเสริมนโยบาย “วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน” ในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงศึกษาธิการ ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้คู่ชุมชน ด้วยการผลักดันนโยบายเชิงระบบ โดยกำหนดให้วัดที่มีศักยภาพสามารถจัดกิจกรรมเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยร่วมกับโรงเรียน กศน. และมหาวิทยาลัย เพื่อให้วัดเป็นเวทีของทั้งความรู้ทางศีลธรรมและทักษะชีวิต

---

[๒๔] บุญเชิด พรมประโคน, “แนวทางการพัฒนาวัดกับการศึกษาชุมชนในเขตเทศบาล”, **วารสารวิจัยทางศาสนาและมนุษยศาสตร์**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๐): ๙๑–๑๐๒.

๒. บูรณาการงบประมาณระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ในวัด ควรมีการจัดตั้ง “กองทุนสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ในวัด” โดยบูรณาการงบประมาณจากหน่วยงาน เช่น อบต., สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด, กศน., สพฐ. และ สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (CEA) เพื่อสนับสนุนทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน วัสดุอุปกรณ์ และกิจกรรมเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วัด

๓. สร้างระบบฝึกอบรมและพัฒนา “ผู้นำกิจกรรมเรียนรู้ชุมชนในวัด” อย่างต่อเนื่อง ควรกำหนดนโยบายฝึกอบรมพระสงฆ์ แกนนำชุมชน และอาสาสมัคร ให้มีทักษะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญา การใช้สื่อสร้างสรรค์ การจัดกิจกรรมฐานเรียนรู้ เพื่อนำไปใช้จัดกิจกรรมในวัดอย่างมืออาชีพและต่อเนื่อง

๔. ส่งเสริมบทบาทของภาคีเครือข่าย เช่น มหาวิทยาลัย กศน. โรงเรียน เป็น “พี่เลี้ยงทางวิชาการ” ควรมีนโยบายให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่ เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย โรงเรียน และ กศน. ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงทางวิชาการ ให้การสนับสนุนเนื้อหา วิทยากร และนักศึกษาฝึกงาน เพื่อร่วมพัฒนาและประเมินกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ในวัดอย่างเป็นระบบ

๕. พัฒนาระบบประเมินผลและยกระดับวัดต้นแบบสู่การขยายผล ควรกำหนดแนวทางประเมินผลศูนย์การเรียนรู้ในวัดทั้งด้านคุณภาพกิจกรรม การมีส่วนร่วม และผลกระทบทางสังคม เพื่อยกระดับวัดที่มีผลสัมฤทธิ์สูงเป็น “วัดต้นแบบ” และใช้เป็นแนวทางการขยายผลในวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศ พร้อมทั้งเผยแพร่รูปแบบที่ประสบความสำเร็จผ่านช่องทางของหน่วยงานราชการและสื่อสาธารณะ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

๑. วัดธาตุควรจัดทำ “แผนปฏิบัติการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้” ตามรูปแบบที่ศึกษา นำผลวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์บริบท ศักยภาพ และรูปแบบกิจกรรม มาจัดทำแผนปฏิบัติการรายปี โดยกำหนดกิจกรรม ฐานเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมาย ระยะเวลา และผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน เพื่อให้การดำเนินงานสามารถติดตาม ประเมิน และพัฒนาได้ต่อเนื่อง

๒. หน่วยงานการศึกษาในพื้นที่ควรใช้ผลวิจัยเพื่อ “ออกแบบกิจกรรมร่วมกับวัด” เช่น โรงเรียนประถม มัธยม กศน. และมหาวิทยาลัย ควรนำรูปแบบกิจกรรมจากงานวิจัย เช่น “ฐานคุณธรรมเยาวชน”, “ฐานสมุนไพร”, “ฐานจักสาน” ไปออกแบบกิจกรรมบูรณาการ เช่น ค่ายคุณธรรม ค่ายอาชีพ การเรียนรู้ภาคสนาม เพื่อสร้างประสบการณ์จริงให้นักเรียน–นักศึกษา

๓. ชุมชนควรใช้ผลวิจัยเป็น “แนวทางการจัดตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนศูนย์” ให้ชุมชนรวมกลุ่มกันจัดตั้งคณะกรรมการหรือกลุ่มอาสาสมัครที่ดูแลกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ โดยใช้ข้อมูล

จากงานวิจัย เช่น องค์ประกอบกิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย และขั้นตอนการทำงาน เป็นแนวทางในการบริหารจัดการร่วมกับวัด

๔. ภาคีเครือข่าย เช่น อบต., กศน., วัฒนธรรมจังหวัด ควรใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการ “สนับสนุนงบประมาณและวิทยากร” ผลการวิจัยสามารถใช้เป็นเอกสารสนับสนุนการจัดทำโครงการหรือของบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ วิทยากร หรือทุนกิจกรรม เพื่อพัฒนากิจกรรมฐานเรียนรู้ในระยะเริ่มต้น

๕. นักวิจัยและมหาวิทยาลัยควรนำผลวิจัยไป “ขยายผลยังวัดอื่นในพื้นที่ใกล้เคียง” โดยใช้วัดธาตุเป็นกรณีตัวอย่างต้นแบบ แล้วนำแนวทางการดำเนินงาน กระบวนการพัฒนา และองค์ประกอบต่าง ๆ จากงานวิจัยไปปรับใช้กับวัดอื่นที่มีลักษณะคล้ายกันในอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย หรือจังหวัดใกล้เคียง เพื่อส่งเสริมวัดให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนระดับภูมิภาค

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อประเมินผลลัพธ์ที่ชัดเจนของการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในวัด เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของผู้เรียน ความสัมพันธ์ในชุมชน หรือการยกระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจ–สังคมของชาวบ้านในพื้นที่

๒. ควรวิจัยเปรียบเทียบ “วัดที่มีลักษณะคล้ายกัน” ในจังหวัดหรือภูมิภาคอื่น เพื่อศึกษาความเหมือนและความแตกต่างของบริบทชุมชน ปัจจัยความสำเร็จ และแนวทางการดำเนินงาน โดยอาจเปรียบเทียบวัดในเขตเมือง–ชนบท หรือวัดในภาคอื่น เช่น ภาคเหนือ–ภาคใต้ เพื่อพัฒนา “ต้นแบบรูปแบบที่หลากหลาย” และขยายผลได้อย่างเหมาะสม

๓. ควรศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของ “กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ” เช่น เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ เนื่องจากแต่ละกลุ่มมีลักษณะการเรียนรู้ ความสนใจ และข้อจำกัดต่างกัน การศึกษาเชิงลึกในแต่ละกลุ่มจะช่วยให้สามารถออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์มากขึ้น และเพิ่มคุณภาพของศูนย์การเรียนรู้ให้ครอบคลุมทุกช่วงวัย

๔. ควรศึกษาบทบาทของภาคีเครือข่ายเชิงลึก เช่น มหาวิทยาลัย อบต. กศน. ในการร่วมขับเคลื่อนศูนย์การเรียนรู้ เพื่อวิเคราะห์ว่า ภาคีแต่ละฝ่ายสามารถสนับสนุนศูนย์อย่างไรได้บ้าง ทั้งด้านองค์ความรู้ วิทยากร งบประมาณ หรือระบบติดตามประเมิน และเพื่อหาแนวทางการสร้าง “ระบบการบริหารจัดการเครือข่าย” อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. ควรพัฒนาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยให้พระสงฆ์ แกนนำชุมชน และภาคีเครือข่าย ร่วมออกแบบและทดลองจัดกิจกรรมด้วย

ตนเอง แล้วสะท้อนผลร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบที่มีชีวิตและเป็นเจ้าของร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งจะเสริมพลังการเรียนรู้และความยั่งยืนของศูนย์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กนก แสนประเสริฐ. **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙.

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. **คู่มือศูน ย์เรียนรู้ชุมชนฉบับประชาชน**.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สุภัชนิญค์, ๒๕๕๑.

กรมการศาสนา. **ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา ตอน ๓**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

กรมศิลปากร. **วิวัฒนาการพุทธสถานของไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๓.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. **มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน** . กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๓.

กองพุทธสาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

กันตยา เพิ่มผล. **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

ครรชิต พุทธโกษา. **คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

เฉลิมพล โสมอินทร์. **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, ๒๕๕๖.

ชัย เรืองศิลป์. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.๒๓๕๒-๒๕๕๓ ด้านสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรการพิมพ์, มปท.

ชำเลือง วุฒิจันทร์. **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ** . กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๕.

โชติ กัลยาณมิตร. **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. ดร. **วาทกรรมการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๕๕.

ธนากร สังเขป. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี. พริ้นท์ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๕๕.

เนตรนภิศ นาควัชระและคณะ. **วัดในกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ประเวศ วะสี. **พยากรณ์อนาคตประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมอชาวบ้าน, ๒๕๕๕.

เปี่ยม บุญยะโชติ. **“การสร้างโบสถ์และอานิสงส์การสร้าง”. ประมวลหลักโหราศาสตร์และมูลเหตุของศาสตร์และพิธีกรรมของโหร**. พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๑๓.

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.

_____. **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๓.

_____. **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตฺติเมธี). “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” **ในธรรมปริทัศน์ ๕๖**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **ถึงเวลา มารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. นครปฐม: สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์, ๒๕๕๕.

_____. **จาริกบุญจารึกธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

_____. **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมะ อินเทรนด์, ๒๕๕๕.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน). **ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปี พระพุทธวรญาณ** . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต**. สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๓.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระยาอนุมานราชธน. **เรื่องพระเจดีย์**. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๓.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

_____. **สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ). **พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พัฒนชัย กุลสิริสวัสดิ์ และ สังวร รัตนรักษ์. **ชุดเครื่องมือการพัฒนาองค์การ Organization Improvement Toolkits ตามแนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ ภาครัฐ ลักษณะสำคัญขององค์การ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิชั่น พริ้นท์ แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๑.

พิสมัย ถีถะแก้ว. **หลักสูตรประถมศึกษา: แหล่งวิทยาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอน** . กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๖.

พุทธทาสภิกขุ เงื้อม อินฺทปญฺโญ. **การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่**. นนทบุรี: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗.

ภัทรพร สิริกาญจน์. **หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

รัชนี ตฤษณารมย์. **แหล่งวิทยาการเพื่อการศึกษา**. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ข-ฉ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเพื่อนพิมพ์, ๒๕๓๐.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟอร์เพช, ๒๕๕๙.

สงวน รอดบุญ. **พุทธศิลปะรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๒๖.

สมคิด จิระทัศนกุล. **วัด : พุทธสาสนสถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชนุภาพ. **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. ธนบุรี: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๕๑.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระยาอนุมานราชธน. **บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ เล่ม ๕**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.

_____. **สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

_____. **สาส์นสมเด็จ เล่ม ๙**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

_____. **สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๖.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **การปกครองคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๐.

_____. **วินัยมุข เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

_____.**วินัยมุข เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลายสือ, ๒๕๕๕.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๗ ของ สศช. การพัฒ นาคน เพื่ออนาคตประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๕๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. **คู่มือการพัฒนาองค์การ ตามกรอบการประเมินผลภาคราชการแบบบูรณาการ มิติภายในด้านการพัฒนาองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๕๕.

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒. **ระเบียบงานสารบรรณ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **วัดพัฒนา ๕๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๑.

สิน พัธุ์พินิจ. **เทคนิคการวิจัยทางสมคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

สุดาภรณ์ อรุณดี. **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัย**. เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๕๑.

สุนันทา เลาหนันทน์. **การพัฒนาองค์การ Organization Development**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ซีวีแอลการพิมพ์, ๒๕๕๓.

สุวรีย์ ศิริโภคาภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา**. ลพบุรี: ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

จุรีพร กาญจนการุณ. “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาและการใช้ประโยชน์แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเขตบางขุนเทียน”. **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ดารณี รักดี. “การพัฒนารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทพึ่งตนเอง”. **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ปาน กิมปี. “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน”. **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระครูไพศาลวัฒนคุณ (สมพร ฐิตปุญฺโญ). “ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัด ในจังหวัดปทุมธานี”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูวินัยธรธรรมภณ ธมฺมพโล (แก้วแจ่มศรี). “การพัฒนาการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูวิสิฐพัชราจาร (ไชยยา เขมสิริ). “การพัฒนาการจัดการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการจังหวัดเพชรบุรี”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูสังฆรักษ์คำพา ฐิตญาโณ (อินทิจักร์). “แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมตามหลักไตรสิกขา เขตสายใหม่ กรุงเทพมหานคร”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุธมฺโม). “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธญาโณ). “การพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูอุดมปิยธรรม (เกรียงศักดิ์ ปิยธมฺโม). “รูปแบบการจัดการสาธารณสงเคราะห์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระทวีศักดิ์ ธมฺมกิตฺติโก (โนนใหม่). “ศึกษาแนวทางการพัฒนาวัดร้างในเขตตำบลวังประจบ อำเภอเมือง จังหวัดตาก”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

พระปรัชญ์กรณ์ ชุตินฺธโร (วิยาสิงห์). “บทบาทการบริหารวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนของพระครูอุปถัมภ์วรคุณ วัดบ้านตะเคียน ตำบลสำโรงทาบ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖.

พระปลัดวรัญญู อคฺควชิโร (ยอดเพ็ชร). “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระปลัดสมพงษ์ กวิวโส (หรรษาธาร). “รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาธนัช คมฺภีรญาโณ (สังฆมนญาณ). “บทบาทและกระบวนการพัฒนาวัดเชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์ อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

พระมหาสนธยา ชมพู. “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ศาสนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีวัดพระธรรมกายและวัดหนองป่าพง”. **ดุษฎีนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๒.

พระมหาเสถียร ถาวรธมฺโม (เกษาชาติ). “รูปแบบการพัฒนาวัดตามแนว ๕ ส. ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

พระสมุทรวชิรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ). “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

สิตา จุลวานิช. “กระบวนการมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” ตามหลักพุทธสันติวิธี ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

อดุลย์ วังศรี. “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาณ”. **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

(๓) บทความ:

เกริกชัย เริญไธสง. “แนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม”. **วารสารศิลปากรศึกษาศาสตรวิจัย**. ปที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐): ๒๐๗ – ๒๑๘.

จักรพันธ์ วสุกาญจนสิริ. “บทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวัดสมณานัมบริหาร (วัดญวนสะพานขาว) แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร”. **วารสารรัฐศาสตร์รอบรู้และสหวิทยาการ**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๖๕): ๑๙๑ – ๒๐๔.

ปริชต์ สาติ. “การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์บ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม”. **วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๐): ๖๑ – ๗๙.

พงศ์กร จันทราช. “การพัฒนาระบบเทคโนโลยีวัดในเชียงใหม่”. **วารสารนวัตกรรมทางสังคมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต**. ฉบับที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน - พฤศจิกายน ๒๕๕๖): ๑๐๙ – ๑๒๐.

พระครูนิรมิตสังฆกิจ. “การพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะเพื่อเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน”. **วารสารวิจยวิชาการ The Journal of Research and Academics**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๕ (กันยายน - ตุลาคม ๒๕๖๗): ๑ -๑๒.

พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส (ปะพะลา). “บูรณาการพุทธวิธีในการพัฒนาวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด”. **วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๗): ๓๗๔ – ๓๘๗.

พระครูปลัดสราวุธ ฐิตปญฺโญ. “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๑ (พฤษภาคม ๒๕๖๐): ๕๐๕ – ๕๒๒.

พระครูภาวนาวิริยะนุยก. “การพัฒนาวัดสู่ศูนย์ปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน”. **วารสาร มจร พุทธปริทรรศน์**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒): ๔๙ – ๖๐.

พระครูสังฆรักษ์สมพงษ์ จตฺตมโล. “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดอ่างทอง”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๖๕): ๑๙๗ – ๑๘๙.

พระปลัดบรรจง วิสารโท (บุญเพ็ง). “โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข สู่การพัฒนาวัดอย่างยั่งยืน”. **วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๖๖): ๔๔ – ๕๗.

พระมหาณัฐกร ณฏฺฐกโร (อุทานนท์) และพระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร. “ศึกษาการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ของชุมชน: กรณีศึกษาวัดศรีคุณเมือง ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”. **วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๖): ๑๒๓ – ๑๓๔.

พระมหาทองเจริญ สมจิตฺโต (สุดสี) และคณะ. “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี”. **Journal of Roi Kaensarn Academi**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๖๗): ๕๕๓ – ๕๖๕.

พระมหาเสถียร ถาวรธมฺโม และคณะ. “รูปแบบการพัฒนาวัดตามแนว ๕ ส. ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖): ๑๐๙ – ๑๒๓.

พลากร คล้ายทอง. “การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้เสมือนจริงวัดราชประดิษฐาน (วัดพะโคะ) อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา”. **วารสารครุพิบูล**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑): ๓๐ – ๔๓.

น.ณ ปากน้ำ. “วิวัฒนำการสถูปเจดีย์”. **วารสารเมืองโบราณ**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๕ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๒๗): ๙๑-๙๓.

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

(I) Books:

Arthur Dunham. **The Outlook for Community Development. The Social Welfare Forum**. Proceedings of The National Conference on Social Welfare, 1985.

Bourdieu, P.. **The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education**. New York, NY: Greenwood, 1986.

Chambers, R.. **Rural development: Putting the last first**. London, UK: Longman, 1983.

George F. Gant. **Development Administration: Concepts, Goals, Methods**. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1979.

Lave, J., & Wenger, E.. **Situated learning: Legitimate peripheral participation**. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1991.

Senge, P. M.. **The fifth discipline: The art & practice of the learning organization**. New York, NY: Doubleday, 1990.

T. R. Batten. **Community and Their Development**. London: Oxford University Press, 1989.

W. Rahula, **Venerable. What the Buddha Taught**. Bangkok: Haw Trai Foundation, 2005.

(II) Articles:

Pretty, J. N.. “Participatory learning for sustainable agriculture”. **World Development**, Vol.23 No.8 (1995): 1247–1263.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ผลผลิต, ผลลัพธ์, และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	ปีที่ได้	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
๑. บทความวิจัยวารสารระดับชาติ	บทความวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	๒๕๖๘	องค์ความรู้ และการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาวัดให้มีความเหมาะสมและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน	องค์ความรู้ และการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาวัดให้มีความเหมาะสมและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อที่จะเป็นรูปแบบ แนวทางในการพัฒนาวัดให้ให้เกิดการเรียนรู้คุณค่า วัฒนธรรมของชุมชน

ภาคผนวก ข
เอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๑๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๓๘๐

๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค / นักวิจัย วิทยาเขตหนองคาย

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัย ในเรื่อง "รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย" มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเครื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มีการแก้ไขปรับปรุง/เพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและใบยินยอม
หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๓๘๐/๒๕๖๘

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย (A Development Model for Temples as Learning Centers of the Community in Wat That Subdistrict, Mueang District, Nong Khai Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800768251

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๘
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๘
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๘
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๘

(พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘

หมายเลขใบรับรอง: ว.๓๘๐/๒๕๖๘
วันที่ให้การรับรอง: ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘
วันหมดอายุใบรับรอง: ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๙

ภาคผนวก ค
รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

นายณรงค์ พรมสุข, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางจันทร์หอม แสนโยธา, หัวหน้าฝ่ายสวัสดิการสังคม, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

จ่าเอกเมทะนี ชิณโชติ, นักพัฒนาชุมชน ปฏิบัติการ, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สิบเอกวรุฒ ตันนารัตน์, นักพัฒนาชุมชน ปฏิบัติการ, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายสุริยันต์ ศิริเชษฐ์, พนักงานสูบน้ำ, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางศิริรัตน์ ตันนารัตน์, เจ้าหน้าที่ธุรการ, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางดวงใจ มงคลสวัสดิ์, ครูโรงเรียนอนุบาลบ้านนาคลอง, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาววรรธนา ผาทอง, ครูโรงเรียนอนุบาลบ้านนาคลอง, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาวบุษยา คินาพิศ, ครูโรงเรียนอนุบาลบ้านนาคลอง, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาวรัศมี โคตะนนท์, ครูโรงเรียนอนุบาลบ้านนาคลอง, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางปิลันธนา ปัติโชติชัย, ผู้อำนวยการกองยุทธศาสตร์ฯ, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายเชี่ยวชาญ อุทาโย, เจ้าพนักงานสาธารณสุขชำนาญงาน, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายสมศักดิ์ ตันนารัตน์, คนงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาวรัชดา แช่มช้อย, คนงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาววัชราภรณ์ พรมโคตร, คนงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายสาคร ดิสถาฤทธิ์, คนงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาวจุฑามาศ ใบธรรม, คนงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ส.ต.ท.ทรงวุฒิ ศรีลุนช่าง, ปลัดเทศบาล, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายคชาชาญ สีสันต์, รองปลัดเทศบาล, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาวนิตยา รัตนมงคล, หัวหน้าสำนักปลัด, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางนิรามัย สุวรรณรัตน์, หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางฐิติณัฐนาถ ไชยะเดชะ, นักทรัพยากรบุคคล, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายวัชระ กุลเสน, นิติกรปฏิบัติการ, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

จ่าเอกนัฐพงษ์ ธารเอี่ยม, นักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาวศุภนุช ดวงดี, นักจัดการงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางบุญถัน อุณาสิงห์, คนงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายวีระพงษ์ ชัยอามาตย์, คนงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาวอัญชิสา สุนทรชัย, คนงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายสุรินทร์ วงษ์หาริมาตย์, คนงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายวีรพล สุนทรชัย, คนงานทั่วไป, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายสิทธินนท์ บรรณารักษ์, จ้างเหมา, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายศุภากร ศรีชัยภูมิ, ผู้อำนวยการกองช่าง, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ภาคผนวก ง
เอกสารตรวจเครื่องมือการวิจัย

ที่ อว ๘๐๒๐.๑/๐๘๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๖-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๖-๔๙๕๒๒๒
www.mcunk.ac.th

๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน ดร.ปริวัตร ปิ่องพาล

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค** หัวหน้าโครงการวิจัย อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร วิจัยในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

เพื่อให้งานวิจัยนี้มีคุณภาพด้านวิชาการ และถูกต้องตามหลักการวิจัย หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย จึงขอเรียนท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยของ ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ นี้ด้วย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ และการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ อว ๘๐๒๐.๓/๐๘๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๙๕๒๒๒
www.mcunk.ac.th

๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน ผศ. ดร.หอมหวล บัวระภา

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค** หัวหน้าโครงการวิจัย อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร วิจัยในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

เพื่อให้งานวิจัยนี้มีคุณภาพด้านวิชาการ และถูกต้องตามหลักการวิจัย หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย จึงขอเรียนท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยของ ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ นี้ด้วย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ และการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ภาคผนวก จ
เอกสารลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัย

ที่ อว ๘๐๒๐.๑/๐๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๙๕๓๖๖
www.mcunk.ac.th

๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน หวสาว วรรธนา ผาทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค** หัวหน้าโครงการวิจัย อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร การวิจัยในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้กระผม ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะผู้วิจัย ของทางมหาวิทยาลัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ยินดีให้ข้อมูล
หวสาววรรธนา ผาทอง

ที่ อว ๘๐๒๐.๑/๐๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๙๕๐๑๑ โทรสาร ๐๔๒-๔๙๕๑๑๑
www.mcunk.ac.th

๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระสุนทรธรรมวิเทศ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค** หัวหน้าโครงการวิจัย อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร การวิจัยในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้กระผม ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะผู้วิจัย ของทางมหาวิทยาลัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ยินดีให้ข้อมูล
(พระสุนทรธรรมวิเทศ)

(ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ อว ๘๐๒๐.๑/๐๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๗๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๗๕๖๖๖
www.mcunk.ac.th

๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นางสาวรัศมี โคตรแนท์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค** หัวหน้าโครงการวิจัย อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร การวิจัยในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้กระผม ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะผู้วิจัย ของทางมหาวิทยาลัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ยินดีให้ข้อมูล
รัศมี
(นางสาวรัศมี โคตรแนท์)

(ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ อว ๘๐๒๐.๓/๐๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๔ หมู่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๙๕๑๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๙๕๒๒๒
www.mcunk.ac.th

๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นางสาวกวิใจ มงคลสวัสดิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค** หัวหน้าโครงการวิจัย อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร การวิจัยในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้กระผม ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะผู้วิจัย ของทางมหาวิทยาลัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

รับรองข้อมูล
กวิใจ มงคลสวัสดิ์

(ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ภาคผนวก ฉ

แบบสัมภาษณ์ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัย เรื่อง

รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

คำชี้แจง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ ๑. เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๒. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๓. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ข้อมูลที่ได้ จะแปลงผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยนี้เท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่าน หรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ตอนที่ ๓ ศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ตอนที่ ๔ พัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค)
อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ตอนที่ ๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล..... .....

ที่อยู่..... .....

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย √ ลงใน [ ] และเติมข้อความลงในช่องว่างที่กำหนดไว้ให้ตาม ความเป็นจริง

[ ] พระภิกษุ [ ] สามเณร

๑. ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์/ตำแหน่งทางสังคม

[ ] เจ้าคณะอำเภอ/รองเจ้าคณะอำเภอ [ ] เจ้าคณะตำบล/รองเจ้าคณะตำบล

[ ] เจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส [ ] ไม่มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์

[ ] .....

๒. อายุ

[ ] ๒๑ –๔๐ ปี [ ] ๔๑ – ๖๐ ปี

[ ] ๖๐ ปีขึ้นไป

๓. พรรษา

[ ] ๑ – ๕ พรรษา [ ] ๕ – ๑๐ พรรษา

[ ] ๑๐ พรรษาขึ้นไป

๔. การศึกษาชั้นสูงสุด

[ ] ต่ำกว่าปริญญาตรี [ ] ปริญญาตรี

[ ] สูงกว่าปริญญาตรี

๕. การศึกษาทางนักธรรม

[ ] นักธรรมชั้นตรี [ ] นักธรรมชั้นโท

[ ] นักธรรมชั้นเอก [ ] ไม่มีวุฒินักธรรม

๕. การศึกษาทางเปรียญธรรม

[ ] ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓ [ ] ป.ธ. ๔ ถึง ป.ธ. ๖

[ ] ป.ธ. ๗ ถึง ป.ธ. ๙ [ ] ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม

ตอนที่ ๒ ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑. กรุณาเล่าถึงบริบททั่วไปของวัดธาตุในปัจจุบัน ทั้งด้านกายภาพ กิจกรรม และบทบาทต่อชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

๒. วัดธาตุมีศักยภาพหรือทรัพยากรใดบ้างที่ท่านเห็นว่าสามารถนำมาพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนได้?

.....

.....

.....

๓. ปัจจุบันมีกิจกรรมด้านการเรียนรู้ใดบ้างที่จัดขึ้นในวัด หรือวัดมีส่วนร่วมกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนในด้านใด?

.....

.....

.....

๔. ท่านคิดว่าประชาชนในชุมชนมีความสนใจหรือมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของวัดในระดับใด? เพราะเหตุใด?

.....

.....

.....

๕. มีบุคลากรหรือกลุ่มผู้รู้ เช่น พระสงฆ์ ครูภูมิปัญญา หรือจิตอาสา ที่สามารถมีบทบาทในการจัดการเรียนรู้ในวัดหรือไม่?

.....

.....

.....

๖. ท่านคิดว่าชุมชนมีความต้องการหรือความคาดหวังให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้หรือไม่? หากมีควรเป็นเรื่องใดบ้าง?

.....

.....

.....

๗. สิ่งใดเป็นจุดแข็งของวัดธาตุในการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน?

.....

.....

.....

๘. ท่านเห็นอุปสรรคหรือข้อจำกัดใดบ้างในการพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ เช่น ด้านงบประมาณ สถานที่ บุคลากร หรือความร่วมมือจากชุมชน?

.....

.....

.....

๙. ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรในการส่งเสริมให้วัดสามารถเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่ยั่งยืนของชุมชนได้จริง?

.....

.....

.....

๑๐. ในมุมมองของท่าน การที่วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนจะส่งผลดีต่อชุมชนหรือวัดอย่างไรบ้างในระยะยาว?

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑. ท่านคิดว่าการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนควรมีองค์ประกอบหลักใดบ้างที่จำเป็นต้องมี?

.....

.....

.....

๒. ในมุมมองของท่าน “บทบาทของพระสงฆ์” ควรเป็นอย่างไรในกระบวนการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้?

.....

.....

.....

๓. การมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสำคัญเพียงใด และควรมีรูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างไร?

.....

.....

.....

๔. องค์ประกอบด้านสถานที่และสภาพแวดล้อมในวัดควรมีลักษณะอย่างไรจึงจะเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้?

.....

.....

.....

๕. กิจกรรมหรือรูปแบบการเรียนรู้ใดที่ท่านคิดว่าสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม หรือความต้องการของชุมชน?

.....

.....

.....

๖. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น ราชการ ท้องถิ่น หรือองค์กรเอกชน มีบทบาทสำคัญในองค์ประกอบของการพัฒนาอย่างไร?

.....

.....

.....

๗. ท่านคิดว่าองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทอย่างไรในกระบวนการเรียนรู้ในวัด?

.....

.....

.....

๘. ควรมีระบบการจัดการหรือการบริหารจัดการภายในวัดอย่างไร เพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง?

.....

.....

.....

๙. ท่านเห็นว่าการประเมินผลและติดตามความก้าวหน้าของศูนย์การเรียนรู้ควรมีหรือไม่และควรทำอย่างไร?

.....

.....

.....

๑๐. จากประสบการณ์ของท่าน องค์ประกอบใดบ้างที่มักเป็นจุดอ่อน หรือควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน?

.....

.....

ตอนที่ ๔ เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

๑. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการพัฒนาวัดธาตุให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน?

.....

.....

.....

๒. ในมุมมองของท่าน การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในวัดควรมีรูปแบบหรือแนวทางการดำเนินงานอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่น?

.....

.....

.....

๓. กิจกรรมหรือหลักสูตรการเรียนรู้ใดที่ควรจัดขึ้นในวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในทุกช่วงวัย?

.....

.....

.....

๔. วัดควรจัดระบบการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้อย่างไรให้เกิดความต่อเนื่อง ยั่งยืน และมีประสิทธิภาพ?

.....

.....

.....

๕. บทบาทของพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และครูภูมิปัญญาควรเป็นอย่างไรในการร่วมพัฒนาและดำเนินการศูนย์การเรียนรู้ในวัด?

.....

.....

.....

๖. ท่านคิดว่าชุมชนควรมีบทบาทและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในวัดอย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

๗. ควรมีการสนับสนุนจากหน่วยงานใด หรือภาคส่วนใดบ้างในการพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ และควรสนับสนุนด้านใด?

.....

.....

.....

๘. ควรมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือองค์ความรู้แบบใดบ้างในการจัดกิจกรรมเรียนรู้ในวัดธาตุ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน?

.....

.....

.....

๙. ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรในการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเข้ามาเรียนรู้หรือเข้าร่วมกิจกรรมในวัดอย่างต่อเนื่อง?

.....

.....

.....

๑๐. ในมุมมองของท่าน อะไรคือปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในวัดธาตุ ที่ควรยึดถือเป็นแนวทาง?

.....

.....

.....

ความคิดเห็นเพิ่มเติมอื่น ๆ

ขอบคุณที่ท่านได้สละเวลาอันมีค่าให้ความร่วมมือตอบแบบสัมภาษณ์การวิจัยเป็นอย่างดียิ่ง

(ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค)

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ภาคผนวก ช

ประมวลภาพการตรวจเครื่องมือการวิจัย

ดร. ปริวัตร ป้องพาล ผู้อำนวยการกลุ่มบริหารงานบุคคล
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหนองคาย

ผศ. ดร.หอมหวล บัวระภา อาจารประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พระครูพิศาลสารบัณฑิต, รศ. ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ผศ. ดร.เจษฎา มูลยาพอ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ภาคผนวก ญ

ประมวลภาพการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ สุขสวัสดิ์ นายกเทศมนตรีตำบลวัดธาตุ
ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ ผู้บริหารเทศบาลตำบลวัดธาตุ
ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ ผู้บริหารเทศบาลตำบลวัดธาตุ
ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางลภัสกุล แสงคำเลิศ ณ หนองคาย ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลวัดธาตุ

นางดวงใจ มงคลสวัสดิ์, ครูโรงเรียนอนุบาลบ้านนาคลอง,
ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาววรรธนา ผาทอง, ครูโรงเรียนอนุบาลบ้านนาคลอง,
ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาวบุษยา คินาพิศ, ครูโรงเรียนอนุบาลบ้านนาคลอง,
ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นางสาวรัศมี โคตะนนท์, ครูโรงเรียนอนุบาลบ้านนาคลอง,
ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ภาคผนวก ฎ
ประมวลภาพการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่มกับชุมชนเพื่อพัฒนาห้องสมุดของชุมชน

การสนากลุ่มร่วมกับเทศบาลตำบลวัดธาตุ

การสนากลุ่มร่วมกับเทศบาลตำบลวัดธาตุ

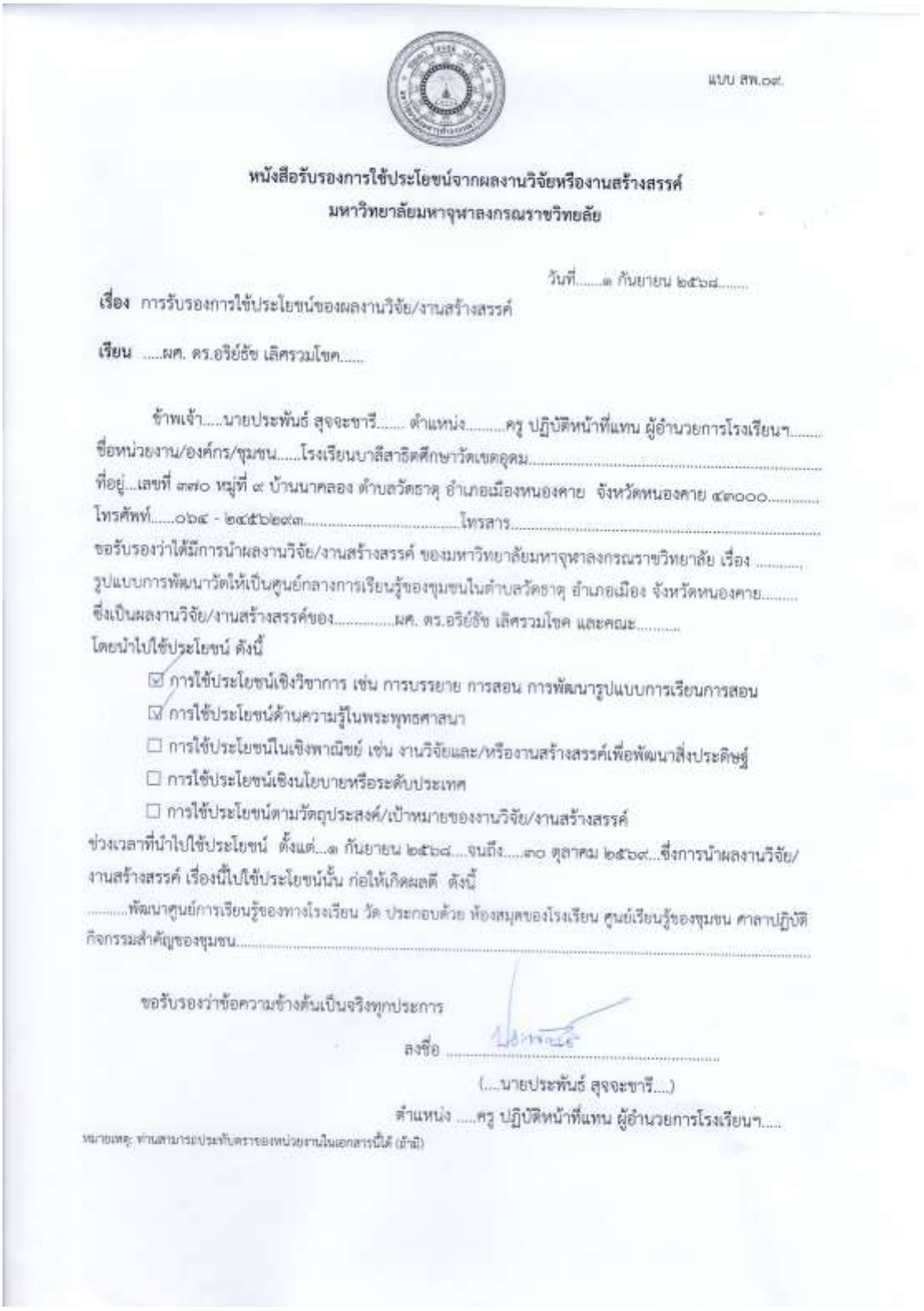

สนทนากลุ่มร่วมกับชุมชนตำบลวัดธาตุ

ภาคผนวก ฐ
การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....๓ กันยายน ๒๕๖๘.....

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน .....ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค.....

ข้าพเจ้า.....นายประพันธ์ สุจจะชารี..... ตำแหน่ง.....ครู ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการโรงเรียนฯ.....
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน.....โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษาวัดเขตอุดม.....
ที่อยู่...เลขที่ ๓๗๐ หมู่ที่ ๙ บ้านนาคลอง ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๐๐๐.....
โทรศัพท์.....๐๖๔ - ๒๔๕๖๒๙๓.....โทรสาร.....
ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง .....
รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.....
ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ.....ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ.....
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☑ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☑ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่...๑ กันยายน ๒๕๖๘....จนถึง.....๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๙...ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้
.....พัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของทางโรงเรียน วัด ประกอบด้วย ห้องสมุดของโรงเรียน ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ศาลาปฏิบัติกิจกรรมสำคัญของชุมชน.....

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ .....

(....นายประพันธ์ สุจจะชารี....)

ตำแหน่ง .....ครู ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการโรงเรียนฯ.....

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ด
บทความวิจัย

วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่
สถาบันส่งเสริมและพัฒนาวิชาการ
เลขที่ 1 หมู่ 12 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพนพิสัย
จังหวัดหนองคาย 43120 โทรศัพท์ 061-0186156

ที่ วสส 2568/228

24 สิงหาคม 2568

เรื่อง ตอบรับการลงบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่

เรียน ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค, และดร.มุจจรินทร์ ทัศดรกุลพัฒน์

ตามที่ท่านได้ส่งบทความวิจัย เรื่อง **"รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย"** ลงตีพิมพ์ในวารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่ ISSN : 2822-1095 (Online) กองบรรณาธิการ ขอแจ้งให้ทราบว่า บทความของท่านได้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวน 3 ท่าน และได้รับการพิจารณาลงตีพิมพ์ในวารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่ **ปีที่ 3 ฉบับที่ 5 (กันยายน - ตุลาคม 2568)** ซึ่งท่านสามารถดาวน์โหลดบทความฉบับสมบูรณ์ได้ในวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2568 ได้ที่ https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/ ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

อนึ่ง วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่ ได้ผ่านการประเมินคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) รอบที่ 5 โดยได้รับการจัดให้อยู่ใน **วารสารกลุ่มที่ 2 ระยะเวลาการรับรองคุณภาพวารสารตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2568 จนถึง วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2572**

จึง เรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.สุทธินันท์ สุวรรณวิจิตร)
บรรณาธิการ
วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่

กองบรรณาธิการวารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่
ผู้ประสานงาน นางสาวดวงใจ บุญโยง โทรศัพท์ 085-0320403
นางสาววรรณภา บุปผาโสภา โทรศัพท์ 061-0186156

รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย [๑]

A Development Model for Temples as Learning Centers of the Community in Wat That Subdistrict, Mueang District, Nong Khai Province

ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค[1], ดร.มุจจรินทร์ ทัศดรกุลพัฒน์[2],

Asst. Prof. Dr.Arithat Loesruamchok. Dr. Mutjarin Thatasdonkunlaphat,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: arithat.loes@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ (1) ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย (2) ศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และ (3) พัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ 25 รูป/คน และผู้ที่ร่วมสนทนากลุ่มทั้งสิ้น 10 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) บริบท สภาพปัจจุบัน และความพร้อมในการพัฒนาวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย แสดงให้เห็นถึงศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เนื่องจากมีบริบทที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น 2) องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและมีทรัพยากรภูมิปัญญาหลากหลาย เช่น สมุนไพร จักสาน อาหารพื้นบ้าน พร้อมทั้งมีศรัทธาของประชาชนในระดับสูง สภาพปัจจุบันมีสิ่งปลูกสร้างและพื้นที่ว่างเหมาะแก่การจัดกิจกรรม พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ เปิดกว้างต่อแนวคิดใหม่ ๆ และได้รับการสนับสนุนจากปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มชุมชน มหาวิทยาลัย กศน. โรงเรียน

---

[๑] อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ. (2568). "รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย". วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(5),

และหน่วยงานท้องถิ่น ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ และทรัพยากร แนวทางพัฒนาเน้นการมีส่วนร่วม เริ่มจากกิจกรรมขนาดเล็กอย่างต่อเนื่องสู่ระบบจัดการความรู้ 3) รูปแบบตั้งอยู่บนแนวคิด 3 ประการ คือ วัดเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อชีวิต ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ และบูรณาการศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา อาชีพ ประกอบด้วย 5 ด้านหลัก ได้แก่ บริบทพื้นที่และทรัพยากร บุคลากรและการมีส่วนร่วม ฐานการเรียนรู้และกิจกรรม ภาคีเครือข่ายสนับสนุน และการจัดการอย่างต่อเนื่อง ใช้กระบวนการ 5 ขั้นจากการวิเคราะห์บริบทถึงการประเมินผล จุดเด่นคือการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ความยืดหยุ่น และการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่เพื่อความยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาวัด, ศูนย์กลางการเรียนรู้, ชุมชน, ตำบลวัดธาตุ,

Abstract

The objectives of this research were: (1) to study the context, current conditions, and readiness for developing Wat That, Mueang District, Nong Khai Province, into a community learning center; (2) to examine the essential components for developing a model to transform Wat That into a community learning center; and (3) to develop a practical model for establishing Wat That as a community learning center. This study employed a qualitative research methodology. The data were collected through in-depth interviews with 25 key informants (monks and laypersons) and focus group discussions involving a total of 10 participants. An interview guide was used as the primary research instrument, and the collected data were analyzed and presented through descriptive analysis.

The results revealed that: (1) the context, current conditions, and readiness of Wat That demonstrate high potential for development into a community learning center due to favorable conditions for lifelong learning and local cultural preservation; (2) the development model components reflect that the temple serves as a spiritual center and possesses diverse indigenous knowledge resources such as herbal medicine, basketry, and local cuisine while enjoying strong community faith, adequate facilities, visionary monks open to innovation, and substantial support from local scholars, community groups, universities, the Non-Formal Education Center, schools, and local government in terms of expertise, funding, and resources. Development should be participatory, starting with small, continuous activities that

evolve into a systematic knowledge management framework; (3) the proposed model is grounded in three core concepts: the temple as a foundation for lifelong learning, community ownership through active participation, and the integration of religion, culture, education, and livelihood. The model comprises five key components context and resources, human resources and participation, learning bases and activities, supporting networks, and management for sustainability implemented through a five-step process from contextual analysis to evaluation. Its strengths lie in inclusive participation at all stages, adaptability, and the integration of local wisdom with modern knowledge to ensure sustainability.

Keywords: Temple development, Community learning center, Community, Wat That Subdistrict

บทนำ

วัดถือเป็นสถาบันทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมไทยมาแต่โบราณ โดยมีบทบาทไม่เพียงแต่ในด้านพิธีกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นสู่รุ่น (ธวัชชัย มีผล, 2557) ปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีทำให้บทบาทของวัดเปลี่ยนไป วัดจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในยุคปัจจุบันอย่างครบวงจรและต่อเนื่อง (จันทร์ประภา กิติธรรม, 2561) โดยเฉพาะในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่มีวัดธาตุซึ่งมีศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรมมากมายแต่ยังขาดรูปแบบการพัฒนาที่ชัดเจนสำหรับการดำเนินงานในฐานะศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน (สุนทร คำวงค์, 2560)

แม้ว่าชุมชนวัดธาตุจะมีความพร้อมในหลายด้าน ทั้งทางกายภาพ ทรัพยากรบุคคล และภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ขาดระบบการบริหารจัดการองค์ความรู้และการจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมและมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง (วิมล ชื่นชอบ, 2559) การขาดรูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมนี้ส่งผลให้ศักยภาพของวัดในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ชุมชนไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ (อภิชาติ ศรีสุวรรณ, 2555) ดังนั้นการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบที่ตอบโจทย์บริบทเฉพาะนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในมิติที่หลากหลาย (จิราภรณ์ ทองอินทร์, 2562) สภาพปัญหาปัจจุบัน จากการสำรวจพบว่า ชุมชนวัดธาตุ มีศาลา ห้องสมุด และพื้นที่สำหรับกิจกรรมหลายแห่ง แต่ยังไม่ได้รับการจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อรองรับการเรียนรู้ของประชาชนทุกรุ่นวัย (รัชนี ทองแดง, 2563) นอกจากนี้ บุคลากรในวัด

ยังขาดทักษะในการออกแบบและดำเนินกิจกรรมที่หลากหลาย ตลอดจนขาดกลไกการบริหารจัดการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างทั่วถึง (พิมพ์ใจ ภูมิวงศ์, 2561) การเชื่อมโยงเครือข่ายกับภาคีภายนอก เช่น โรงเรียนและหน่วยงานท้องถิ่น ยังอยู่ในขั้นเริ่มต้นและขาดความต่อเนื่อง นอกจากนี้ การติดตามและประเมินผลกิจกรรมยังไม่มีระบบที่ชัดเจน ทำให้การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ยังขาดความยั่งยืน

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยพระภิกษุสงฆ์และเจ้าอาวาส ผู้บริหารวัด คณะกรรมการชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลวัดธาตุ โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและใช้ประโยชน์จากศูนย์การเรียนรู้ในวัด (สมฤดี สุนทรกิจ, 2556) โดยมีผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก 40 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 50 รูป/คน เพื่อเก็บข้อมูลที่หลากหลายและลึกซึ้ง

ความสำคัญของงานวิจัยนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาทางวิชาการในการออกแบบรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมและความเหมาะสมกับบริบทของวัดและชุมชนท้องถิ่น (วรพงศ์ สุวรรณรัตน์, 2560) นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติของพระสงฆ์และชุมชนในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสามารถเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป (อภิชาติ ศรีสุวรรณ, 2555) ที่จะได้ประโยชน์จากการวิจัยคือ ได้รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของวัดที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของตำบลวัดธาตุ ส่งเสริมให้วัดธาตุกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างครบวงจร ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกิจกรรมและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางและต้นแบบสำหรับวัดและชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกันในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เสริมสร้างความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

1. กำหนดขอบเขตและพื้นที่การวิจัย พื้นที่วิจัยคือ ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางทางศาสนา วัฒนธรรม และกิจกรรมชุมชน โดยมุ่งศึกษาบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ประกอบด้วย (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 40 รูป/คน ได้แก่ พระภิกษุ เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด ครู นักเรียน ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ และประชาชนในพื้นที่ (2.) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 50 รูป/คน แบ่งเป็นกลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี และกลุ่มผู้นำท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และแนวคำถามสนทนากลุ่มที่พัฒนาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมบันทึกเสียงและจดบันทึกภาคสนาม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนด จัดสนทนากลุ่มเพื่อรวบรวมมุมมอง ประสบการณ์ และข้อเสนอแนะ สังเกตการณ์และบันทึกภาคสนามในกิจกรรมของวัดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการถอดความ (Transcription) จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม จัดหมวดหมู่ประเด็น และตีความข้อมูลเพื่อสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูล แหล่งข้อมูล และวิธีการเก็บข้อมูล เพื่อให้ผลการวิจัยมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ

ผลการวิจัย

1. ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ความพร้อมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

1. บริบทของพื้นที่และชุมชน วัดธาตุตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน และมีบทบาทในด้านศาสนา วัฒนธรรม และกิจกรรมชุมชนมาโดยตลอด ชุมชนโดยรอบเป็นชุมชนกึ่งเมือง-กึ่งชนบท มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลาย เช่น สมุนไพร จักสาน อาหารพื้นบ้าน ชาวบ้านยังมีศรัทธาในพระสงฆ์ และวัดยังคงเป็นพื้นที่กิจกรรมสำคัญในงานบุญ เทศกาล และการอบรมคุณธรรม

2. สภาพปัจจุบันของวัดธาตุ วัดมีพื้นที่ว่างและสิ่งปลูกสร้างที่สามารถใช้เป็นสถานที่เรียนรู้ เช่น ศาลาอเนกประสงค์ ลานวัด ห้องสมุดธรรมะ พระสงฆ์มีความตั้งใจในการพัฒนา และเปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ ด้านการเรียนรู้เพื่อชุมชน ชุมชนมีปราชญ์ท้องถิ่นและกลุ่มแม่บ้านที่มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ แต่ยังไม่มีระบบหรือเวทีชัดเจนในการจัดการความรู้ มีความร่วมมือเบื้องต้นจากโรงเรียนในพื้นที่ กศน. และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่สามารถเป็นภาคีร่วมพัฒนาได้

3. ความพร้อมในการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ คือ 1. ด้านบุคลากร พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์เปิดกว้าง ขยัน และสื่อสารกับชุมชนได้ดี มีคนรุ่นใหม่ แม่บ้าน และปราชญ์ชาวบ้านที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วม ผู้นำท้องถิ่นและองค์กรในพื้นที่ให้ความร่วมมือในระดับหนึ่ง และสามารถขยายความร่วมมือได้ 2. ด้านกายภาพ วัดมีศาลา ห้องประชุม และพื้นที่ว่างสำหรับจัดกิจกรรม สามารถปรับปรุงอาคารบางส่วนให้เป็น “ฐานการเรียนรู้” ได้โดยไม่ต้องใช้งบประมาณมากนัก 3. ด้านเนื้อหาและภูมิปัญญา มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาสร้างกิจกรรม เช่น การทำยาสมุนไพร การทำข้าวหมาก การจักสานไม้ไผ่ ปราชญ์ชาวบ้านและผู้สูงอายุในชุมชนเต็มใจร่วมถ่ายทอดความรู้ แต่ขาดการรวบรวมและจัดระบบความรู้ 4. การสนับสนุนจากภายนอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ วิทยาเขตหนองคาย พร้อมสนับสนุนด้านวิชาการ วิทยากร และนักศึกษาอาสา กศน. และโรงเรียนท้องถิ่นมีศักยภาพในการบูรณาการกิจกรรมร่วมกับวัด หน่วยงานท้องถิ่น เช่น อบต. เทศบาล มีแนวโน้มสนับสนุนงบประมาณหรือวัสดุบางส่วนหากมีแผนงานชัดเจน

วัดธาตุมีความพร้อมในระดับพื้นฐานและบริบทที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” โดยเฉพาะในด้านบุคลากร ศรัทธาของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสนับสนุนจากภาคี

เครือข่ายด้านการศึกษา การพัฒนารูปแบบควรเน้น “การมีส่วนร่วมของชุมชน” และค่อย ๆ ขับเคลื่อนจากกิจกรรมขนาดเล็ก สู่การสร้างระบบกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

2. องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

1. แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ การพัฒนารูปแบบวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ ตั้งอยู่บนแนวคิดหลัก 3 ประการ คือ 1) วัดเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อชีวิต ไม่ใช่เพียงสถานที่ทางศาสนา แต่เป็นเวทีถ่ายทอดทักษะชีวิต ภูมิปัญญา และคุณธรรม 2) ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ โดยให้ประชาชนมีบทบาทเป็นทั้ง “ผู้เรียน” และ “ผู้สอน” เพื่อสร้างความรู้ร่วม 3) บูรณาการศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา อาชีพ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งด้านจิตใจและการดำรงชีวิต

2. องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนา จากการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ดังนี้ 1. บริบทพื้นที่และทรัพยากร วัดมีพื้นที่รองรับกิจกรรม เช่น ศาลา ลานวัด ห้องสมุดธรรมะ ชุมชนมีทุนทางสังคม เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น งานบุญ สมุนไพรพื้นบ้าน งานจักสาน 2. บุคลากรและการมีส่วนร่วมของชุมชน พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ ขยัน สื่อสารกับชุมชนได้ดี มีทีมขับเคลื่อนจากคนในชุมชน เช่น คนรุ่นใหม่ แม่บ้าน ผู้สูงอายุ ผู้นำท้องถิ่นและองค์กรในพื้นที่ให้ความร่วมมือในระดับที่สามารถพัฒนาได้ต่อเนื่อง 3. ฐานการเรียนรู้และกิจกรรม ฐานการเรียนรู้ควรครอบคลุมทั้ง “ทักษะชีวิต คุณธรรม อาชีพ” เช่น ฐานสมุนไพรท้องถิ่น ฐานคุณธรรมเยาวชน ฐานจักสานสร้างอาชีพ ฐานการทำอาหารพื้นบ้าน มีกิจกรรมหมุนเวียนเป็นประจำ เช่น เดือนละ 1 ฐานเรียนรู้ 4. ภาคีเครือข่ายสนับสนุน ได้รับความร่วมมือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย โรงเรียน กศน. และหน่วยงานท้องถิ่น มีศักยภาพในการสนับสนุนด้านวิชาการ วิทยากร และงบประมาณบางส่วน ภาคีมีบทบาททั้งด้านการออกแบบกิจกรรม ถ่ายทอดองค์ความรู้ และส่งเสริมการประเมินผล 5. การจัดการและความต่อเนื่อง มีการออกแบบเป็น “ระบบกิจกรรม” ไม่ใช่โครงการชั่วคราว ใช้การทดลองจัดกิจกรรม (Pilot) เพื่อปรับปรุงก่อนเปิดศูนย์จริง มีการประเมินและปรับรูปแบบอย่างต่อเนื่อง เช่น จัดทำคู่มือ ป้ายกิจกรรม สื่อเสริมการเรียนรู้ มีการสร้างคณะกรรมการร่วมจากวัด ชุมชน และภาคีเครือข่ายเพื่อบริหารจัดการ

3. ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ พระสงฆ์มีความมุ่งมั่น และได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ชุมชนมีศรัทธาและพร้อมเข้าร่วมกิจกรรม มีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานวัฒนธรรม การศึกษา และองค์กรท้องถิ่น การจัดกิจกรรมต่อเนื่อง เช่น เดือนละ 1 ครั้ง ทำให้ศูนย์มีชีวิตและไม่หยุดนิ่ง การพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุต้องอาศัยการบูรณาการหลายด้านอย่างสอดคล้อง ได้แก่ ทุนชุมชน พระสงฆ์ผู้มีวิสัยทัศน์ การมีส่วนร่วมของประชาชน และความร่วมมือจากเครือข่ายวิชาการ

การออกแบบรูปแบบที่ตอบโจทย์บริบท และการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบจะนำไปสู่ความสำเร็จของศูนย์เรียนรู้อย่างยั่งยืน

3. รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายเป็นแนวทางที่ออกแบบอย่างเป็นระบบเพื่อให้วัดธาตุสามารถทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ของชุมชน โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม ศาสนา และสังคมของวัดเป็นฐาน พร้อมบูรณาการภาคีเครือข่ายจากภายในและภายนอกชุมชนอย่างมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบและขั้นตอนที่ชัดเจน ดังนี้

โครงสร้างของรูปแบบ (Components of the Model) รูปแบบพัฒนาแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบ สาระสำคัญ เป้าหมาย ดังนี้ 1) บริบทและศักยภาพของวัด วัดธาตุมีทำเลในเขตเมือง มีโครงสร้างพื้นฐานพร้อม เช่น ศาลา ห้องสมุด อาคารเรียน และพระสงฆ์ที่มีศักยภาพ ใช้ศักยภาพที่มีอยู่เป็นจุดตั้งต้นของการพัฒนา 2) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนา, ใช้เวทีชุมชน, การวิเคราะห์ความต้องการร่วม ให้ชุมชนเป็นเจ้าของและมีบทบาทในทุกขั้นตอน 3) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ บูรณาการธรรมะ-วัฒนธรรม-ทักษะชีวิต, มีค่ายคุณธรรม, สอนอาชีพ, ห้องสมุดชุมชน กิจกรรมตอบสนองกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย 4) การพัฒนาเครือข่ายและทุนสนับสนุน สร้างความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย, โรงเรียน, อบต., หน่วยงานวัฒนธรรม เพิ่มพลังขับเคลื่อนด้วยการระดมทรัพยากรภายนอก 5) การติดตาม ประเมินผล และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ใช้ระบบ PDCA, รับฟังความคิดเห็น, ปรับปรุงจากผลประเมิน ทำให้รูปแบบสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ขั้นตอนการดำเนินงานตามรูปแบบ (Development Process) สามารถสรุปเป็นวงจร 5 ขั้นตอนหลัก ดังนี้ 1. การวิเคราะห์บริบทและทุนชุมชน สำรวจศักยภาพวัด, ความต้องการของประชาชน, จุดแข็ง/อุปสรรค 2. การวางแผนแบบมีส่วนร่วม ตั้งคณะกรรมการ, ระดมความคิดเห็น, ออกแบบกิจกรรม 3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จัดกิจกรรมทั้งเชิงศาสนา อาชีพ และสังคมในพื้นที่วัด 4. การประสานเครือข่ายและทรัพยากร เชิญภาคีเครือข่ายร่วมสนับสนุนด้านงบประมาณ ความรู้ และกำลังคน 5. การประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง ประเมินผลกิจกรรม, รับฟังข้อเสนอแนะ, ปรับปรุงกิจกรรมรอบต่อไป

ลักษณะเด่นของรูปแบบ เน้นการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน: ไม่ใช่การพัฒนาจากบนลงล่าง แต่ชุมชนมีส่วนร่วมจริงจัง ใช้วัดเป็น “ฐานการเรียนรู้” ไม่ใช่แค่สถานที่ประกอบพิธี แต่เป็นแหล่งเรียนรู้ชีวิต ยืดหยุ่นและปรับใช้ได้หลากหลาย: เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายหลายช่วงวัย มีระบบประเมินและ

พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้รูปแบบมีชีวิต ไม่หยุดนิ่ง เชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมกับองค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น การสอนอาชีพร่วมกับศีลธรรม

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุ เป็นรูปแบบที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ใช้ศักยภาพของวัดเป็นฐานในการเรียนรู้ สร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และทักษะชีวิต อย่างเป็นระบบ พร้อมระบบติดตามผลและเครือข่ายภาคีสนับสนุนที่ทำให้รูปแบบนี้มีความยั่งยืนและสามารถปรับใช้กับวัดอื่นได้

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า วัดธาตุตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและมีบทบาทสำคัญในกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม และสังคม ชุมชนรอบวัดเป็นชุมชนกึ่งเมือง–กึ่งชนบท มีทรัพยากรทางภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สมุนไพร การจักสาน และอาหารพื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง Community Capitals Framework ที่เน้นการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทุนชุมชนหลายด้าน เช่น วัฒนธรรม ความรู้ และทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (Flora & Flora, 2013) สภาพปัจจุบันของวัดธาตุสะท้อนความพร้อมในหลายด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ วัดมีศาลา ห้องประชุม และพื้นที่ว่างที่สามารถปรับเป็นฐานการเรียนรู้ได้ ด้านบุคลากร พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ เปิดกว้าง และสามารถสื่อสารกับชุมชนได้ดี นอกจากนี้ ชุมชนมีปราชญ์ท้องถิ่นและกลุ่มแม่บ้านที่มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ อย่างไรก็ตาม การจัดระบบความรู้ยังไม่เป็นระบบและเวทีการเรียนรู้ยังไม่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Learning Organization ของ Senge (1990) ที่กล่าวถึงความสำคัญของการสร้างสภาพแวดล้อมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในองค์กรและชุมชน ความพร้อมด้านการสนับสนุนจากภายนอกพบว่ามีมหาวิทยาลัย หน่วยงานการศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สามารถเป็นพันธมิตรเพื่อร่วมพัฒนาได้ การมีเครือข่ายและการสนับสนุนจากภาคีต่าง ๆ สอดคล้องกับแนวคิด Social Capital Theory ที่เน้นความสำคัญของความสัมพันธ์เชิงสังคมและเครือข่ายในการสร้างความร่วมมือและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน (Putnam, 2000)

สรุปผลการอภิปรายได้ว่า วัดธาตุมีความพร้อมพื้นฐานและบริบทที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยเฉพาะในด้านบุคลากร ศรัทธาของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย การพัฒนารูปแบบควรเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation) และเริ่มจากกิจกรรมขนาดเล็กไปสู่ระบบกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้ในระยะยาว

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า รูปแบบการพัฒนาควรตั้งอยู่บนแนวคิดหลัก 3 ประการ คือ วัดเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อชีวิต ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ และมีการบูรณาการศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา และอาชีพ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎี Asset-Based Community Development (ABCD) ของ Kretzmann และ McKnight (1993) ซึ่งเน้นการใช้ทรัพยากรและศักยภาพที่มีอยู่ของชุมชนในการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืน จากการวิจัยพบว่า องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1. บริบทพื้นที่และทรัพยากร วัดมีศาลา ลานวัด ห้องสมุดธรรมะ และชุมชนมีทุนทางสังคม เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มแม่บ้าน และเยาวชน ตลอดจนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น งานบุญ สมุนไพรพื้นบ้าน และงานจักสาน การบูรณาการทุนทางสังคมและวัฒนธรรมนี้สอดคล้องกับแนวคิด Community Capitals Framework ของ Flora และ Flora (2013) ที่เน้นการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยทุนหลายด้าน 2. บุคลากรและการมีส่วนร่วมของชุมชน พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ ขยัน และสามารถสื่อสารกับชุมชนได้ดี มีทีมขับเคลื่อนจากคนรุ่นใหม่ แม่บ้าน และผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมของชุมชนสอดคล้องกับแนวคิด Participatory Learning and Action (PLA) ที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการมีบทบาททั้งผู้สอนและผู้เรียน 3. ฐานการเรียนรู้และกิจกรรม ฐานการเรียนรู้ครอบคลุมทั้งทักษะชีวิต คุณธรรม และอาชีพ เช่น ฐานสมุนไพรท้องถิ่น ฐานคุณธรรมเยาวชน และฐานจักสาน การจัดกิจกรรมหมุนเวียนอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับแนวคิด Experiential Learning ของ Kolb (1984) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำและสะท้อนประสบการณ์ 4. ภาคีเครือข่ายสนับสนุน ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย โรงเรียน กศน. และหน่วยงานท้องถิ่น มีบทบาทด้านวิชาการ กิจกรรม และงบประมาณ สอดคล้องกับแนวคิด Social Capital Theory ของ Putnam (2000) ที่เน้นความสำคัญของเครือข่ายและความสัมพันธ์เชิงสังคมในการสนับสนุนการพัฒนาชุมชน 5. การจัดการและความต่อเนื่อง การออกแบบเป็นระบบกิจกรรม ใช้วิธีทดลองจัดกิจกรรม (Pilot) และมีการประเมิน ปรับปรุง และสร้างคณะกรรมการร่วม การจัดการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องสอดคล้องกับแนวคิด Learning Organization ของ Senge (1990) ที่เน้นการเรียนรู้ร่วมและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

สรุปผลการอภิปรายได้ว่า ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ ได้แก่ ความมุ่งมั่นและวิสัยทัศน์ของพระสงฆ์ ศรัทธาและการมีส่วนร่วมของชุมชน งบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ และกิจกรรมที่จัดอย่างต่อเนื่อง การบูรณาการหลายด้าน ทั้งทุนชุมชน ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชน และความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย จะนำไปสู่ความยั่งยืนและความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า รูปแบบดังกล่าวออกแบบอย่างเป็นระบบเพื่อให้วัดสามารถทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ของชุมชน โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม ศาสนา และสังคมของวัดเป็นฐาน พร้อมบูรณาการเครือข่ายภาคีจากทั้งภายในและ

ภายนอกชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โครงสร้างของรูปแบบ แบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1. บริบทและศักยภาพของวัด วัดธาตุตั้งอยู่ในเขตเมือง มีโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ศาลา ห้องสมุด อาคารเรียน และพระสงฆ์ที่มีศักยภาพ สามารถใช้ศักยภาพเหล่านี้เป็นฐานในการพัฒนา แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Asset-Based Community Development (ABCD) ของ Kretzmann และ McKnight (1993) ที่เน้นการใช้ทรัพยากรและศักยภาพที่มีอยู่ของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืน 2. การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนา ใช้เวทีชุมชน และวิเคราะห์ความต้องการร่วม ทำให้ชุมชนเป็นเจ้าของและมีบทบาทในทุกขั้นตอน สอดคล้องกับแนวคิด Participatory Learning and Action (PLA) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนและผู้สอนอย่างแท้จริง 3. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมบูรณาการธรรมะ วัฒนธรรม และทักษะชีวิต เช่น ค่ายคุณธรรม การสอนอาชีพ และห้องสมุดชุมชน การออกแบบกิจกรรมเชิงบูรณาการนี้สอดคล้องกับ Experiential Learning ของ Kolb (1984) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและการสะท้อนประสบการณ์ 4. การพัฒนาเครือข่ายและทุนสนับสนุน ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานวัฒนธรรม ช่วยเพิ่มศักยภาพการจัดกิจกรรมและสนับสนุนงบประมาณ แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Social Capital Theory ของ Putnam (2000) ที่ให้ความสำคัญกับเครือข่ายและความสัมพันธ์เชิงสังคมในการสร้างความร่วมมือและสนับสนุนการพัฒนาชุมชน 5. การติดตาม ประเมินผล และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ใช้ระบบ PDCA (Plan-Do-Check-Act) รับฟังความคิดเห็นและปรับปรุงกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การจัดการอย่างมีระบบและเรียนรู้ร่วมกันสอดคล้องกับแนวคิด Learning Organization ของ Senge (1990)

ลักษณะเด่นของรูปแบบ คือ เน้นการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ไม่ใช่การพัฒนาจากบนลงล่าง ใช้วัดเป็นฐานการเรียนรู้ชีวิต ไม่ใช่เพียงสถานที่ประกอบพิธี ยืดหยุ่น ปรับใช้ได้หลากหลายและเหมาะกับกลุ่มเป้าหมายหลายช่วงวัย มีระบบประเมินและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้รูปแบบมีชีวิตและไม่หยุดนิ่ง เชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมกับองค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น การสอนอาชีพร่วมกับศีลธรรม

สรุปได้ว่า รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดธาตุเป็น รูปแบบเชิงกระบวนการมีส่วนร่วม ที่ใช้ศักยภาพของวัดเป็นฐาน สร้างกิจกรรมที่บูรณาการศาสนา วัฒนธรรม และทักษะชีวิต พร้อมระบบติดตามผลและเครือข่ายสนับสนุนจากภาคี ทำให้รูปแบบนี้มีความยั่งยืน สามารถปรับใช้กับวัดอื่น ๆ ได้ และเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญสำหรับการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในบริบทไทย

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ทั้งในด้านแนวคิด กระบวนการ และปัจจัยความสำเร็จ ดังนี้

แผนภาพแสดง องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

1. แนวคิดการใช้วัดเป็นฐานการเรียนรู้ตลอดชีวิต วัดมิได้จำกัดบทบาทเพียงการเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่สามารถพัฒนาให้เป็น “เวทีการเรียนรู้ของชุมชน” ที่บูรณาการศาสนา วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาคุณธรรม ทักษะชีวิต และอาชีพควบคู่กัน

2. โมเดลการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม การออกแบบรูปแบบพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โดยให้ชุมชนมีบทบาทเป็นทั้ง ผู้เรียน และ ผู้สอน ส่งผลให้เกิดความรู้ร่วม (co-creation of knowledge) และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญต่อการดำเนินงานอย่างยั่งยืน

3. องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในบริบทวัด พบองค์ประกอบ 5 ด้านที่เป็นหัวใจของความสำเร็จ ได้แก่ 1. บริบทพื้นที่และทุนชุมชน 2. บุคลากรและการมีส่วนร่วมของชุมชน 3. ฐานการเรียนรู้และกิจกรรม 4. ภาคีเครือข่ายสนับสนุน 5. การจัดการและความต่อเนื่อง

4. การเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมกับความรู้สมัยใหม่ กระบวนการพัฒนาเน้นการดึงภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำสมุนไพร การจักสาน อาหารพื้นบ้าน มาผสานกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมสมัยและการจัดการความรู้เชิงระบบ ทำให้เกิดกิจกรรมที่ตอบโจทย์ทั้งการอนุรักษ์และการต่อยอด

5. กระบวนการขับเคลื่อนแบบวงจรพัฒนา (PDCA) การดำเนินงานตามขั้นตอน วิเคราะห์บริบท วางแผน จัดกิจกรรม ประสานเครือข่าย ประเมินและปรับปรุง ทำให้การพัฒนามีความต่อเนื่อง ยืดหยุ่น และปรับให้เหมาะสมกับสถานการณ์ได้ตลอดเวลา

6. ปัจจัยหนุนเสริมความยั่งยืน ความมุ่งมั่นและวิสัยทัศน์ของพระสงฆ์ ศรัทธาและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การสนับสนุนจากหน่วยงานด้านการศึกษา วัฒนธรรม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็น “วัฒนธรรมการเรียนรู้” ของชุมชน

องค์ความรู้เหล่านี้เป็นการขยายความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในบริบทสังคมไทย โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวัดหรือชุมชนอื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” พบสาระสำคัญดังนี้ 1. บริบทและความพร้อมของวัด วัดธาตุมีศักยภาพด้านกายภาพ เช่น ศาลา ห้องสมุด ลานกิจกรรม และพื้นที่ว่างที่สามารถปรับใช้เป็นฐานการเรียนรู้ได้ ชุมชนโดยรอบมีภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลาย และมีศรัทธาในพระสงฆ์ มีความร่วมมือเบื้องต้นจากโรงเรียน กศน. มหาวิทยาลัย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2. องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนา ประกอบด้วย 5 ด้านสำคัญ ได้แก่ (1) บริบทพื้นที่และทุนชุมชน (2) บุคลากรและการมีส่วนร่วม (3) ฐานการเรียนรู้และกิจกรรม (4) ภาคีเครือข่ายสนับสนุน (5) การจัดการและความต่อเนื่อง รูปแบบเน้นบูรณาการศาสนา–วัฒนธรรม–การศึกษา–อาชีพ และการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกขั้นตอน 3. รูปแบบการพัฒนาและกระบวนการดำเนินงาน ใช้กระบวนการแบบวงจร PDCA (Plan–Do–Check–Act) เริ่มจากการวิเคราะห์บริบท วางแผนแบบมีส่วนร่วม จัดกิจกรรมหลากหลาย ประสานเครือข่าย และประเมินปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ลักษณะเด่นของรูปแบบคือความยืดหยุ่น การปรับใช้ได้กับหลายกลุ่มเป้าหมาย และการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่

1. ข้อเสนอแนะด้านการนำผลการวิจัยไปใช้ (1)สำหรับวัดและชุมชน ใช้รูปแบบการพัฒนาที่ได้จากการวิจัยเป็นแนวทางจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยเริ่มจากกิจกรรมขนาดเล็กที่ชุมชนสนใจมากที่สุด แล้วค่อยขยายเป็นระบบ สร้างกลไก “คณะกรรมการบริหารศูนย์การเรียนรู้” ร่วมระหว่างพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่าย (2) สำหรับหน่วยงานการศึกษาและวัฒนธรรม บูรณาการหลักสูตรหรือกิจกรรมเสริมการเรียนรู้กับศูนย์การเรียนรู้ของวัด เช่น การสอนคุณธรรมเยาวชน การอบรมอาชีพ จัดระบบฝึกอบรมวิทยากรชุมชนเพื่อเพิ่มทักษะการถ่ายทอดความรู้ (3) สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ในการปรับปรุงพื้นที่และสื่อการเรียนรู้ ส่งเสริมให้มี

การบันทึกและจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น **2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** 1) จัดให้มี นโยบายระดับจังหวัด ส่งเสริมการใช้วัดเป็นฐานการเรียนรู้ชุมชน เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) พัฒนากรอบ มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในวัด เพื่อให้การดำเนินงานมีทิศทางและคุณภาพสอดคล้องกัน 3) บูรณาการความร่วมมือระหว่าง กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการสนับสนุนกิจกรรมและการจัดการความรู้ **3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป** 1) ศึกษาการประยุกต์ใช้รูปแบบการพัฒนาในวัดอื่นที่มีบริบทแตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบและปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมกับพื้นที่ 2) วิเคราะห์เชิงลึกถึงผลลัพธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมจากการดำเนินศูนย์การเรียนรู้ในระยะยาว 3)วิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อติดตามและปรับปรุงกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง 4) ศึกษารูปแบบการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสนับสนุนการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ของวัด

เอกสารอ้างอิง

จันทร์ประภา กิติธรรม. (2561). บทบาทของวัดในชุมชนยุคใหม่. ขอนแก่น: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

จิราภรณ์ ทองอินทร์. (2562). การจัดการเรียนรู้ชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. นครราชสีมา: สำนักพิมพ์ราชภัฏ.

ธวัชชัย มีผล. (2557). วัดและชุมชนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระมหาณัฐกร ณฏฺฐกโร (อุทานนท์) และพระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร. (2566). “ศึกษาการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ของชุมชน: กรณีศึกษาวัดศรีคุณเมือง ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”. วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์, 3 (3): 124 – 134.

พระมหาเสถียร ถาวรธมฺโม และคณะ. (2566). “รูปแบบการพัฒนาวัดตามแนว 5 ส. ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 12 (1): 109 – 123.

พิมพ์ใจ ภูมิวงศ์. (2561). การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการเรียนรู้. ขอนแก่น: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

รัชนี ทองแดง. (2563). การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ.

วรพงศ์ สุวรรณรัตน์. (2560). แนวทางการพัฒนาชุมชนด้วยศูนย์การเรียนรู้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วิมล ชื่นชอบ. (2559). การบริหารจัดการองค์ความรู้ในชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมฤดี สุนทรกิจ. (2556). เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุธาทิพย์ ยืนยง. (2554). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุนทร คำวงค์. (2560). วัดกับการพัฒนาชุมชน: แนวคิดและกรณีศึกษา. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อภิชาติ ศรีสุวรรณ. (2555). การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาชุมชนแห่งชาติ.

Flora, C., & Flora, J. (2013). Rural communities: Legacy + change (4th ed.). Boulder, CO: Westview Press.

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Kretzmann, J., & McKnight, J. (1993). Building communities from the inside out: A path toward finding and mobilizing a community's assets. Evanston, IL: ACTA Publications.

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York, NY: Simon & Schuster.

Senge, P. M. (1990). The fifth discipline: The art and practice of the learning organization. New York, NY: Doubleday.

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค Asst. Prof. Dr.Arithat Loesruamchok
วัน เดือน ปีเกิด	๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙
ภูมิลำเนาที่เกิด	บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๙ ตำบลสร้างคอม อำเภอสร้างคอง จังหวัดอุดรธานี
การศึกษา	พ.ศ. ๒๔๔๓ ปริญญาตรี (นศ.บ.) นิเทศศาสตร์บัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. ๒๕๕๕ ปริญญาโท (รป.ม.) รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข พ.ศ. ๒๕๖๕ ปริญญาเอก (พธ.ด.) พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ประสบการณ์การทำงาน	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์
ผลงานทางวิชาการ	๒๕๖๓ หนังสือ เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน
ประสบการวิจัย	ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ, “ นโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี", ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๖๗. ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ, “ รูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธของเทศบาลตำบลปะโค อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย", ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๕๖๖. ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ, “รูปแบบการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมและการ

ออกแบบจังหวัดหนองคาย", ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๕๖๕.

ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ, “ศึกษารูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง", ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ, “วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของพระมหาเถระของไทยและลาว", ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๕๖๐.

ผศ. ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค และคณะ, “ศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเจ้าแม่สองนางกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย", ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ตำแหน่งทางวิชาการ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (พิเศษ) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์
สังกัด	วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๙ ตำบลสร้างคอม อำเภอสร้างคอง จังหวัดอุดรธานี

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ดร.มุจจรินทร์ ทัศดรกุลพัฒน์ Dr.Mutjarin Thatsadonkunlaphat
วัน เดือน ปีเกิด	วันอังคาร ที่ ๑๖ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๓
ภูมิลำเนาที่เกิด	เลขที่ ๓๔๕ หมู่ที่ ๕ ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๔๗ ปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต (บธ.บ.) สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ (การบัญชี) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี พ.ศ. ๒๕๖๒ ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี พ.ศ. ๒๕๖๘ ปริญญาเอก รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รป.ด.) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
ตำแหน่งงาน	กรรมการผู้จัดการเครือสายฝนกรุ๊ป เลขที่ ๓๔๕ หมู่ที่ ๕ ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ผลงานวิจัย	ปี ๒๕๖๗ รูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารเทศบาลตำบลในอำเภอเมืองหนองคาย ปี ๒๕๖๗ ความสำเร็จในการบริหารจัดการโรงเรียนสอนขับรถในกำกับกรมการขนส่งทางบกของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน
ที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ ๓๔๕ หมู่ที่ ๕ ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย